

भारतीय ज्ञानपीठ काशी ज्ञानपीठ-प्रख्यापार “जार्ज पलाख”

कथना—

- (१) मैडे हाथोंसे गुलफको लपटें न छोड़िये । बिजबापर कानाज
बग्न छोड़िये ॥
- (२) पचे कल्लाक कर बकटिये । प्लूकका प्रयोग न छोड़िये ।
- (३) बिज्जापीठे छिन्ने पचे न मोड़िये, न छोड़ें मोटी चीज रखिये ।
कानाजका हुकम काफ़ी है ।
- (४) हाथिर्नोंपर बिज्जात न बल्लाह्ये, न कुछ छिड़िये ।
- (५) चुली गुल्लक बकटकर न रखिये, न दोहरी करके पकिये ।
- (६) गुलफको जमानपर बल्लाह्य कीज्य पकिये ।
“गुलफों बालबालपी हैं, हलकी दिवद छोड़िये”

इति श्रीतपागच्छनायकश्रीसोमसुन्दरसूरिपट्टालंकरण-परमगुरुश्रीमुनिसुन्दरसूरि-शिष्यपण्डितश्रीशुभशीलगणिविरचिते श्रीविक्रमादित्य-
विक्रमचरित्रचरित्रे श्रीसिद्धसेनगुरुकृतप्रबोधवसुधाऽनृणीकरणकीर्तिस्तम्भविरचनवर्णनस्वरूपः सप्तमः सर्गः समाप्तः ॥

अष्टमः सर्गः ।

अन्येषुर्विक्रमादित्यः भूपः सुन्दरविक्रमः ।
सिद्धसेनगुरोः पार्श्वे धर्मं श्रोतुं समीयिवात् ॥१॥
सिद्धसेनगुरुर्धर्मोपदेशं मेदिनीपतेः ।
पुरः प्राहेति मुक्तिश्रीशर्मसन्ततिदायकम् ॥२॥ यतः-
“चत्वारि परमंगाणि दुल्लहाणीह जंतुणो ।
माणुसत्तं सुई सद्धा संजममी अ वीरिअं” ॥३॥
यः श्रीशत्रुञ्जये तीर्थे श्रीयुगादिजिनेश्वरम् ।
वन्दते भक्तितस्तस्यानन्तपुण्यं प्रजायते ॥४॥ यतः-
“शत्रुञ्जये कोटिगुणं स्वभावात् स्पर्शतो मतम् ।

मनोवचनकायानां शुद्ध्याऽनन्तगुणं भवेत् ॥५॥
एकैकस्मिन् पदे दत्ते शत्रुञ्जयं गिरिं प्रति ।
भवकोटिसहस्रेभ्यः पातकेभ्यः प्रमुच्यते ॥६॥
वज्रलेपायितैः पापैर्जन्तुर्त्यन्तदुःखभाक् ।
तावद् यावन्न सिद्धाद्रिमधिरुक् जिनं नमेत् ॥७॥
पंचाशद्योजने मुक्तिर्दर्शनात् स्पर्शनादपि ।
ये जातास्ते गमिष्यन्ति कालेनापि परां गतिम् ॥८॥
मयूरसर्पसिंहाद्या हिंसा अप्यत्र पर्वते ।
सिद्धाः सिद्ध्यन्ति सेत्स्यन्ति प्राणिनो जिनदर्शनात् ॥९॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥१०७॥

तेषां जन्म च वित्तं च जीवितं सार्थकं च ये ।
सिद्धक्षेत्राचलं यान्ति परेषां व्यर्थमेव तत् ॥१०॥
तीर्थानामुत्तमं तीर्थं नगानामुत्तमो नगः ।
क्षेत्राणामुत्तमं क्षेत्रं सिद्धाद्रिः श्रीजिनैर्मतः” ॥ पुराणेऽप्युक्तम्—
“अष्टषष्टिषु तीर्थेषु यात्रया यत्फलं भवेत् ।
आदिनाथस्य देवस्य स्मरणेनापि तद् भवेत् ॥१२॥
स्पृष्ट्वा शत्रुञ्जयं तीर्थं नत्वा रैवतकाचलम् ।
स्नात्वा गजपदे कुण्डे पुनर्जन्म न विद्यते” ॥१३॥
पल्योपमसहस्रं तु ध्यानाल्लक्षमभिग्रहाद् ।
दुष्कर्म क्षीयते मार्गे सागरोपमसंचितम् ॥१४॥
यस्मिन् शत्रुञ्जये तीर्थे सिद्धिसौख्यप्रदे सदा ।
पुण्डरीकादयोऽनेके सिद्धा गणमृतः पुरा ॥१५॥ यतः—
“चित्तस्स पुण्णिमाए समणाणं पंचकोटिपरिरिओ ।
निम्मलो जत्थ पुंडरीओ जयउ तं पुंडरीअतित्थं ॥१६॥

जत्थाइच्चजसाई सगरंता रिसहवंसजनरिंदा ।
सिद्धिं गया असंखा जयउ तं पुडरीअतित्थं ॥१७॥
जहिं रामाइतिकोडी इगनवई नारयाइमुणिलक्खा ।
जाया उ सिद्धिराया जयउ तं पुडरीअतित्थं ॥१८॥
येनादौ निखिला लोकव्यवहाराः प्रकाशिताः ।
स श्रिये ऋषभो भूयाद् भव्याङ्गिभ्यो जिनेश्वरः ॥१९॥
यं शैलराजं समवाप्य भूरिशः श्रीपुण्डरीकादिकसाधुसत्तमाः ।
मुक्तिश्रियं प्रापुरनर्घ्यशर्मणे स स्तात् जिनानां विमलावनीधरः॥
श्रीविक्रमनृपः ग्राह पुण्डरीकमहीमृतः ।
केन शत्रुञ्जयेत्याह्वा चक्रे तन्मे पुरो वद ॥२०॥
सिद्धसेनगुरुः ग्राह राजभद्र कथानकम् ।
विद्यते शुक्रभूपस्य चमत्कृतिकरं नृणाम् ॥२१॥
पुण्डरीकगिरेः शत्रुञ्जयेत्याह्वा यतोऽभवत् ।
तस्य श्रीशुकराजस्य चरितं कीर्तयिष्यते ॥२२॥ तथाहि—

अष्टमः
सर्गः

॥१०७॥

इहैव भरतक्षेत्रे पुरे क्षितिप्रतिष्ठिते ।
 मृगध्वजाभिधो भूपो बभूव न्यायतत्परः ॥२४॥ यतः-
 “यस्तेजस्वी यशस्वी शरणगतजनत्राणकर्मप्रवीणः,
 शास्ता शश्वत् खलानां क्षतरिपुनिबहः पालकश्च प्रजानाम् ।
 दाता भोक्ता विवेकी नयपथपथिकः सुप्रतिज्ञः कृतज्ञः,
 प्राज्यं राजा स राज्यं प्रथयति पृथिवीमण्डलेऽखण्डिताज्ञः” ॥
 प्रजासु वृद्धिर्नृपराज्यवृद्धयै प्रजासु धर्मो दुरितापहः प्रभोः ।
 प्रजास्वनीतिर्नृपधर्मकीर्तिहृत्पाय तुष्यन्ति सुराः प्रजोत्सवैः ॥
 उद्यानपालकादिष्टे वसन्तसमये वने ।
 सान्तःपुरो ययौ क्रीडां कर्तुंकामो महीपतिः ॥२७॥
 दीर्घिकासु चिरं क्रीडां कृत्वा पत्नीयुतो नृपः ।
 भ्रमन् वने लसच्छायमाम्रं प्रेक्षेत्थमूचिवान् ॥२८॥
 “सोहग ऊपरि मंजरी तूं सोहइ सहकार ।
 अभि जि तरुअर तुडि करइं ते सन्वेवि गमार” ॥२९॥

ततस्तरोस्तले राजा निविष्टः सपरिच्छदः ।
 अन्तःपुरं निजं प्रेक्ष्य गर्वमित्थं दधौ हृदि ॥३०॥
 विश्वे कस्यापि विद्यन्ते नहीदृश्यो मृगीदृशः ।
 प्राप्यन्ते न यतः कल्पलताः सर्वत्र भूतले ॥३१॥
 तदा तस्याग्रवृक्षस्य शाखायां संस्थितः शुकः ।
 भूपगर्वच्छिदे श्लोकमेकमित्थं जगौ वरम् ॥३२॥
 स्वचित्तकल्पितो गर्वः कस्य नाम न विद्यते ।
 उत्क्षिप्य टिड्ढिभः पादौ शेते मङ्गभयाद् भुवः ॥३३॥
 शुकोक्तं भूपतिः श्रुत्वा यावदेवं व्यचिन्तयत् ।
 अनेनाहं कथं गर्वं कुर्वाणस्तर्जितोऽधुना ॥३४॥
 किमेवं काकतालीयाजाकृपाणीयनीतितः ।
 स्वभावेन शुकेनेदं प्रोक्तं किंवा विजानता ॥३५॥
 एवं च भूरिशस्तस्मिन् विकल्पान् हृदि कुर्वति ।
 मेकहंसोक्तिसन्मिश्रं काव्यं कीरः पुनर्जगौ ॥३६॥

“रे पक्षिभागतस्त्वं कुत इह सरसस्तत् कियद् भो विशालम् ।
किं मद्भागोऽपि बाढं नहि नहि सुमहत् पाप ! मा जल्प मिथ्या ।
इत्थं कूपोदरस्यः शपति तटगतं दर्दुरो राजहंसं,
नीचः स्वल्पेन गर्वी भवति हि विषया नापरे येन दृष्टाः” ॥३८॥
श्रुत्वा तत्काव्यश्रुर्वीशो दध्यावेवं निजे हृदि ।
कूपमण्डकतुल्यं मां करोत्येष कथं शुक्रः ॥३९॥
कूपमेकेन राजस्त्वं तुल्योऽसीति जगौ शुक्रः ।
ततो दध्याविति क्षमापः शुक्रोऽस्ति ज्ञानवानयम् ॥४०॥
ततः ग्राह शुक्रो राजन् ! त्वं ग्रामीणो भवन्नसि ।
चलन्तविषाणोक्षदत्तरागनिदर्शनात् ॥४१॥
“दन्ताः सप्त चलं विषाणयुगलं पुच्छाञ्चलः कर्बुरः,
कुक्षिश्चन्द्रकितो वपुः कुसुमितं सत्त्वच्युतं चेष्टितम् ।
अस्मिन् दुष्टदृष्टे वृषाग्रिमगुणग्रामानमिज्ञात्मनो,
ग्रामीणस्य तथाऽपि चेतसि चिरं धुर्येति विस्फूर्जितम्” ॥

एवमुक्तोऽपि नो यावद् गर्वं मुञ्चति भूपतिः ।
तावत् ग्राह पुनः कीर इति गीर्वाणमाश्रया ॥४३॥
तवान्तःपुरनारीभ्यः श्रीगागलिक्रमेः सुता ।
चारुरूपाऽस्ति कमलमाला नाम्नी महीपते ! ॥४४॥
यद्यस्ति नृपते ! वाञ्छा तस्या रूपनिरूपणे ।
तदेहि मम पृष्ठौ त्वमित्युत्तवोद्गीनवान् शुक्रः ॥४५॥
नृप उत्तालचेतस्कः ग्राहेति सेवकान् प्रति ।
आनयध्वं द्रुतं भृत्या ! वायुवेगतुरंगमम् ॥४६॥
सेवकस्तत्क्षणादश्वशालातो विनयाञ्चितः ।
आनिनाय नृपोपान्ते वायुवेगतुरंगमम्” ॥४७॥ यतः—
“सती पत्न्युः प्रमोः पत्तिः गुरोः शिष्यः पितुः सुतः ।
आदेशे संशयं कुर्वन् खण्डयत्यात्मनो व्रतम्” ॥४८॥
मर्त्यानीतं हयं वायुवेगं पर्याणिसुन्दरम् ।
आरुह्य नृपतिः कीरपृष्ठौ च चलितो द्रुतम् ॥४९॥ यतः—

गतिर्वेगवती वक्रमास्यं धाराप्रपञ्चनम् ॥५०॥ अश्ववर्णनम् ।
 सर्वः परिकरो राज्ञः पृष्ठौ गत्वा कियद्भुवम् ।
 अवीक्ष्य च विषण्णः सन् पुरमध्यमुपागमत् ॥५१॥ यतः—
 “राज्यं निःसचिवं गतप्रहरणं सैन्यं विनेत्रं मुखं,
 वर्षा निर्जलदा धनी च कृपणो भोज्यं तथाऽऽज्यं विना ।
 दुःशीला गृहिणी सुहृभिकृतिमान् राजा प्रतापोज्झितः,
 शिष्यो भक्तिविवर्जितो नहि विना धर्मं नरः शस्यते” ॥५२॥
 कीरपृष्ठौ व्रजभेवं योजनानि शतं नृपः ।
 अतिक्रम्य महाटव्यां प्राप्नो घोटकवेगतः ॥५३॥
 प्रासादमेकं विलत्सुवर्णदण्डाढ्यकुम्भं प्रचलत्पताकम् ।
 ददर्श यावन्नृपतिस्तदीयशृङ्गे निवेश्येति शुको जजल्प ॥५४॥
 राजन् युगादीशजिनं प्रणम्य विधेहि सौवं जननं पवित्रम् ।
 राजा जिनेन्द्रं तुरगस्थितः सन् ननाम कीरस्य गतेर्मयेन ॥५५॥

भक्त्या नत्वा जिनं स्तोतुं प्रवृत्त इति मोदतः ॥५६॥ यतः—
 “आदिनाथ जगन्नाथ विमलाचलमण्डन ।
 जय नाभिकुलाकाशप्रकाशनदिवाकर ॥५७॥
 मूर्तिस्त्रिजगतां महार्तिशमनी मूर्तिर्जनानन्दिनी,
 मूर्तिर्वाञ्छितदानकल्पलतिका मूर्तिः सुधास्यन्दिनी ।
 संसाराम्बुनिधिं तरितुमनसां मूर्तिर्दृढा नौरियं,
 मूर्तिर्नेत्रपथं गता जिनपतेः किं किं न कर्तुं क्षमा ? ॥
 इत्यादि स्तुतिरत्र ।
 शुक्लस्तवध्वनिं श्रुत्वा हयादुत्तीर्य भूपतिः ।
 प्रासादमध्यमागत्य स्तौति स्मेति जिनं मुदा ॥५९॥
 “श्रेयःसंकेतशाला सुगुणपरिमलैर्जेयमन्दारमाला,
 छिन्नव्यामोहजाला प्रमदभरसरःपूरणे मेघमाला ।
 नम्रश्रीमन्मराला वितरणकलया निर्जितस्वर्गिशाला,
 त्वन्मूर्तिः श्रीविशाला विदलतु दुरितं नन्दितक्षोणिपाला” ॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥१०९॥

इतः प्रासादसंनीडाश्रमस्थो गागलिर्मुनिः ।
श्रुत्वा तां स्तुतिमाश्चर्यं कुर्वन्तत्राययौ द्रुतम् ॥६१॥
भूपतेः स्तुतिपर्यन्ते गागलिर्मुनिपुङ्गवः ।
प्रचक्रमे स्तुतिं कर्तुं जिनस्य मधुरध्वनिः ॥६२॥
श्रीनाभिभूपालकुलावतंस ! नमत्सुपर्वाधिपराजहंस ! ।
कल्याणवल्लीततिवारिवाह ! महातमोवृक्षनदीप्रवाह ॥६३॥
इति स्तुत्वा जिनं भक्त्या मुनिः पप्रच्छ भूपतिम् ।
राजन् मृगध्वजेदानीमलंकुरु ममाश्रमम् ॥६४॥
निजनामश्रुतेर्जातचमत्कारो नरेश्वरः ।
तस्याश्रमे ययौ तावद् यावत् सन्मानितो भृशम् ॥६५॥
प्रोवाच गागली राजन् कृतार्थाः स्मोऽधुनावयम् ।
यतो भवादृशां भाग्याद् दर्शनं जायते नृणाम् ॥६६॥
ततो मुनिर्निजां पुत्रीं जिनेन्द्रार्चनतत्पराम् ।

वाटीतस्तत्र कमलमालामानीतवान् स्वयम् ॥६७॥
ऋषिः प्राहाथ भूपाल ! प्रसद्य मम सुतां मम ।
अङ्गीकुरु न कर्तव्यो विचारोऽत्र त्वया ध्रुवम् ॥६८॥
अत्याग्रहाद् ऋषिः पुत्रीं स्वर्गिनारीसहोदराम् ।
मृगध्वजमहीशाय ददौ सन्महपूर्वकम् ॥६९॥
ततो मम सुतोत्पत्तिहेतुं सद्विधिसुन्दरम् ।
तनयायै ददाति स्म गागलिः तापसाग्रणीः ॥७०॥ यतः—
“धर्मप्रभावतोऽष्टव्यादिस्थानेषु तनूमताम् ।
गतानां राज्यकन्यादिलक्ष्मीप्राप्तिर्भवेद् ध्रुवम्” ॥७१॥
नृपोऽन्येद्युर्जगौ राज्यं शून्यं मे विद्यतेऽधुना ।
तेनै कुरु तथा सद्यश्चलिष्यामि यथा मुने ! ॥७२॥
ऋषिः प्राह दुकूलादि नास्ति किञ्चिद् ममाधुना ।
वल्कलान्येव वस्त्राणि सन्ति मे नापरं मनाक् ॥७३॥

अष्टमः
सर्गः

॥१०९॥

१ बहुमानपुरस्सरम् । ददौ राज्ञेऽज्ञजोत्पत्तिमन्त्रयुक्तां मनोरमाम् ॥ ग । २ तेनातोऽहं चलिष्यामि गमिष्यामि निजे पुरे ॥ क । ३ गागलिः प्रोक्तवान् दातुं दिव्यवासो न मेऽस्ति ते । क ।

सर्वभूषादुकूलादिसंचयो निःसृतोऽद्भुतः ॥७४॥
पुण्यैः संभाव्यते पुंसामसंभाव्यमिति क्षितौ ।
तेरुर्मरुसमाः शैलाः किं न रामस्य वारिधौ ॥७५॥

“पुण्यप्रभाविं शशि सूर्य चालइं,
पुण्यप्रभाविं फल वृक्ष आलइं ।
पुण्यप्रभाविं जल मेष मुंकरइं,
समुद्र मर्यादथी कओ न चूकरइं ॥७६॥

तदाऽऽभरणवस्त्रादिशालिनी ऋषिनन्दिनी ।
सा श्रीजिनालये प्राप मुत्कलापयितुं जिनम् ॥७७॥
सामी सुणी अतुलबल बल जाणीसि इहेव ।
हीअडाभ्यंतरि मइं गहीउ जइस कि नीकली देव ॥७८॥
सामी तुम्ह पयकमलयुग निरुवमसुहदातार ।
गिरि पुरि वनि रणि मज्झ हीयइ अनिश वसउ अनिवार” ॥

कृत्वा श्रीगोगलेः पुत्री स्वाश्रमं समुपागमत् ॥८०॥
मृगध्वजो जिनं नत्वा हयारूढः प्रियान्वितः ।
पप्रच्छ स्वपुरं गन्तुं मार्गं गागलिसभिधौ ॥८१॥
ऋषिः प्राह न जानेऽहं त्वत्पुरीमार्गमंशतः ।
एवमुक्ते नृपोऽवादीत् कथं मल्लमदाः सुताम् ॥८२॥
मुनिर्जगौ यावदहं स्वपुत्रीं दृष्ट्वा विवाहोत्कमना अभूवम् ।
तावच्छुकोऽबक् सहकारसंस्थश्चिन्तां मनाग् मा कुरु चित्तमध्ये ॥
मृगध्वजं नाम नृपं प्रभाते समानयेऽहं तुरगाधिरूढम् ।
तस्मै प्रदेया स्वसुता त्वयेति प्रोत्त्वा क्वचित्कीर इयाय शीघ्रम् ॥
त्वामागतं प्रगे प्रेक्ष्य तुभ्यं पुत्रीमदामहम् ।
तेनागमगमाध्वादि न जाने मेदिनीपते ! ॥८५॥
ततो यावन्नृपश्चिन्तां कुर्वाणो व्याकुलोऽजनि ।
तावच्छुकः समेत्यैकः प्राह गीर्वाणमाषया ॥८६॥

आगच्छागच्छ मो भूप मत्पृष्ठे त्वं च वेगतः ।
यतोऽहं स्वाश्रितं नैव समुपेक्षे कदाचन ॥८७॥ यतः—
“सुन्दराः सुमगाः सौम्याः कुलीनाः शीलशालिनः ।
भवन्ति धर्मतो दक्षाः शशाङ्कयशसः स्थिराः ॥८८॥
धर्मतो वक्ष्यमायान्ति देवा अपि हि देहिनाम् ।
विघ्नावली व्रजत्याशु क्षयं ध्वान्तं रवेरिव” ॥८९॥
ततश्चमत्कृतो भूपो विसृज्य मुनिपुङ्गवम् ।
समार्यस्तुरगारूढः शुकपृष्ठेऽचलत्तदा ॥९०॥
गच्छतो नृपतेर्यावदभूद् दृग्गोचरे पुरम् ।
तावदेकतरोः शाखामालम्ब्य तस्थिवान् शुकः ॥९१॥
भूपः ग्राह कथं कीराग्रतो व्रजसि नाधुना ।
शुकोऽप्यक् कारणं किञ्चिदस्ति तच्छृणु साम्प्रतम् ॥९२॥
विज्ञाय त्वां गतं चन्द्रवती तव प्रिया क्वचित् ।
त्वद्राज्यग्रहणाय खं भ्रातरं चानिनाय सा ॥९३॥

१ विज्ञाय त्वां गतं दूरे प्रिया चन्द्रवती तव । घ ।

त्वत्पुरीं परिवेष्टयास्थाद् बलेन चन्द्रशेखरः ।
मध्यस्थास्ते भटा युद्धं चक्रुस्तेन सहान्वहम् ॥९४॥
दुःखेन गमनं कीराद् मत्वा दध्यौ महीपतिः ।
अहो ! असारः संसार ईदृक्षाऽस्ति प्रिया यतः ॥९५॥ यतः—
“राज्यं भोज्यं च शय्या च वरवेश्म वराङ्गना ।
धनं चैतानि शून्यत्वेऽधिष्ठीयन्ते ध्रुवं परैः ॥९६॥
अथवा विद्यते तस्या नैव दोषो मनागपि ।
यतः शून्यं पुरं दृष्ट्वा वाञ्छत्यन्यो जनोऽपि च ॥९७॥
मया येन पुरी मुक्ता रमसा मुग्धबुद्धिना ।
तेनायं विद्यते दोषो मम नान्यस्य कस्यचित् ॥९८॥ यतः—
“सगुणमपगुणं वा कुर्वता कार्यजातं
परिणतिरवधार्या यत्नतः पण्डितेन ।
अतिरभसकृतानां कर्मणामाविपत्ते-
र्भवति हृदयदाही शल्यतुल्यो विपाकः ॥९९॥

सहसा ।वदधात न ।क्रयाभाववकः परमापदा पदम् ।
 वृणते हि विमृश्यकारिणं गुणलुब्धाः स्वयमेव सम्पदः” ॥
 एवं चिन्तापरे भूपे यावत्कीरोऽगमत् क्वचित् ।
 तावद् दूरे बलं दृष्ट्वा गच्छन् भूपोऽभवत्समीः ॥१०१॥
 नूनमेकाकिनं मत्वा मामत्र विपिने स्थितम् ।
 शत्रुसैन्यमगाद् हन्तुं रक्षाम्येतां प्रियां कथम् ॥१०२॥
 यावदेवाभूद् भूपो विकल्पव्याकुलाश्रयः ।
 तावज्जययेत्यादिष्वनिस्तस्य पुरोऽभवत् ॥१०३॥
 दृष्ट्वा निजं परीवारं दधानश्चित्रमात्मनि ।
 भूपः प्रोवाच भो यूयं कथमत्राधुनाऽऽगताः ॥१०४॥
 तेऽपि प्राहुर्न जानीमः केनानीता नरेण नः ।
 भवतः सन्निधौ स्वामिन् घनाघनाध्वना पुनः ॥१०५॥
 आगच्छन्तं नृपं तूर्यस्नानपूरितदिगुत्तमम् ।
 आगत्य मन्त्रिणश्चन्द्रशेखराय व्यजिज्ञपन् ॥१०६॥

राजभय नृपा हन्ता भावप्यत्मात्मनः ।कल ।
 तेनैव क्रियते बुद्धी रक्षणाय निजात्मनः ॥१०७॥ यतः—
 “बलवन्तं रिपुं दृष्ट्वा किलात्मानं प्रगोपयेत् ।
 बलवन्निस्तु कर्तव्या शरच्चन्द्रप्रकाशता ॥१०८॥
 उत्तमं प्रणिपातेन शूरं मेदेन योजयेत् ।
 नीचमल्पप्रदानेन समशक्तिं पराक्रमैः” ॥१०९॥
 गोपयित्वा निजाकारं तत्कालोत्पन्नबुद्धिकः ।
 चन्द्रो मृगध्वजश्चापपाशैर् गत्वेदमूचिवान् ॥११०॥
 दूरदेशे गतं स्वामिंस्त्वां मत्वाऽहं जनश्रुतेः ।
 शून्यं त्वन्नगरं पातुकामोऽगां भक्तिमावितः ॥१११॥
 तत् त्वङ्कटैरजानन्निरारब्धा युद् मया सह ।
 प्रहारा भूरिशस्तेषां सोढारो मे भटैर्ध्रुवम् ॥११२॥
 श्रुत्वैतद् भूपतिस्तस्य बहुमानं ददद् भृशम् ।
 सदुत्सवं पुरीमध्ये यावदायाति वर्त्मनि ॥११३॥

तावभिजं निजं कार्यं मुक्त्वा शीघ्रं मृगीदृशः ।
भूपं पत्नीयुतं द्रष्टुकामास्तत्र समाययुः ॥११४॥
“तीग्रहं तिभि पिआरडां दूध जमाइ तूर ।
अवर कि तिभि पिआरडां कलि कज्जल सिन्दूर” ॥११५॥
विधाय कमलां पत्नीं पट्टराज्ञीपदे नृपः ।
न्यायमार्गेण सकलाः प्रजाः शास्ति सदाशयः ॥११६॥
पितृदत्तसुतोत्पतिमन्त्रं कमलमालया ।
विश्राणितं स्वकान्ताय तनयोत्पत्तिहेतुकम् ॥
पुत्रार्थं जपितोऽन्येषुर्मन्त्रो यावन्महीश्रुजा ।
तावता सर्वपत्नीनामेकैकस्तनयोऽजनि ॥११७॥
अन्येषुरिति विज्ञप्तो भूपः कमलमालया ।
स्वामिन् ! स्वप्नोऽनघो लब्धो मयाऽद्य सुखसुप्तया ॥११८॥
मत्तातस्याश्रमोपान्ते स्थितः सर्वज्ञसन्निधि ।
नतः श्रीकृष्णो देवः कल्याणीभक्तितो मया ॥११९॥

जिनेनोचेऽधुना वत्से ! गृहाणैकं शुक्रं वरम् ।
कियत्यपि गते काले हंसं दास्ये पुनस्तव ॥१२०॥
लब्ध्वा स्वप्नमिमं रात्रौ प्रबुद्धाऽहं ततः प्रभो ! ।
एतत्स्वप्नेन यद् भावि फलं तद् ब्रूहि साम्प्रतम् ॥१२१॥
प्रातः स्वप्नविदः पृष्ट्वा यथाविधि महीपतिः ।
प्रोवाचेति प्रियापार्श्वे इति स्वप्नफलं स्फुटम् ॥१२२॥ यतः—
यस्तु पश्यति स्वप्नान्ते राजानं कुञ्जरं हयम् ।
सुवर्णं वृषभं गावं कुटुम्बं तस्य वर्धते ॥१२३॥
दीपमन्त्रं फलं पद्मं कन्यां छत्रं तथा ध्वजम् ।
स्वप्नान्ते यो लभेन्मन्त्रं स सदा लभते सुखम् ॥१२४॥
कृष्णं कृत्स्नमशस्तं मुक्त्वा गोवाजिराजगजदेवान् ।
सकलं शुक्लं शस्तं मुक्त्वा कार्पासलवणानि ॥१२५॥
देवता गुरवो गावः पितरो लिङ्गिनो नृपाः ।
यद् वदन्ति नरं स्वप्ने तत्तथैव भविष्यति ॥१२६॥

एतत्स्वमायुतारणं नाप्यपुनश्च यत् ।
 एक आदौ सुतः शीघ्रं चार्वाचारो भविष्यति ॥१२७॥
 श्रुत्वैतन्मुदिता राज्ञी काले गर्भं दधौ वरम् ।
 गर्भानुभावतस्तस्या जाता रुचिरदोहदाः ॥१२८॥
 भूपूरितनिःशेषजिनार्चादिकदोहदा ।
 शुभेऽहनि सुतं देवी स्रुते स्मेन्दुमिवेन्द्रदिग् ॥१२९॥
 सन्मान्य स्वजनं सर्वमन्नपानादिनाऽऽदरात् ।
 पुत्रजन्मोत्सवं स्फारं चकारावनिनायकः ॥१३०॥
 विचार्य स्वजनैः सार्द्धं शुकस्वमानुमारतः ।
 शुकराजेति पुत्रस्याभिधां धात्रीधवोऽभ्यधात् ॥१३१॥
 लाल्यमानः क्रमात्पञ्चधात्रीभिः स्तन्यपानतः ।
 बभूव पञ्चवर्षीयः पुत्रो जनमनोहरः ॥१३२॥ यतः—
 “गाहाण रसा महिलाण विभ्रमा कविअणस्स वयणाई ।
 कस्स न हरन्ति चित्तं बालाण मम्मणुल्लावा ॥१३३॥

एतत्स्वमायुतारणं नाप्यपुनश्च यत् ।
 जुव्वणभरिअह माणसह पगि पगि लागइ दोस ॥]
 राजाऽन्यदा वने तस्मिन् क्रीडन् पुत्रप्रियायुतः ।
 माकन्दाघोनिविष्टः सन् प्रोवाचेति प्रियां प्रति ॥१३४॥
 माकन्दोऽयं प्रिये ! सोऽयं यस्मात् शुकमुखोक्तितः ।
 श्रुत्वा त्वन्नाम त्वत्पृष्ठौ धावितोऽहं पुरा ननु ॥१३५॥
 आगत्य विपिने तस्मिन् त्वां गागिलिसुतां तदा ।
 परिणीय पुनः पश्चादागां पुरमहं निजम् ॥१३६॥
 नृपोत्सङ्गस्थितः पुत्रः शृण्वन्नेतत् स्फुटाक्षरम् ।
 मूर्च्छितः पतितः पृथ्व्यां विद्युत्पात इवाचिरात् ॥१३७॥
 तथाविधं सुतं दृष्ट्वा भूपतिर्गृहिणीयुतः ।
 कोलाहलं तथाऽकार्षीद् यथा तत्रागमजनः ॥१३८॥
 सच्चन्दनपयःकेलिदलवातोपचारतः ।
 चक्रे सचेतनः पुत्रो भूपादिसकलैर्जनैः ॥१३९॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥११२॥

प्रफुल्लाक्षशुकः पश्यन् जनं वक्ति न यावता ।
तावद् भूपः प्रियायुक्तो विषण्ण ऊचिवानिदम् ॥१४०॥
हे वत्स ! वचनं देहीत्युक्तो यावन्न जल्पति ।
तदा राजा जगौ पत्नि ! रत्नदोषी यमः खलु ॥१४१॥
“शशिनि खलु कलङ्गं कण्टकाः पद्मनाले,
उदधिजलमपेयं पण्डिते निर्द्धनत्वम् ।
दयितजनवियोगो दुर्मगलं सुरूपे,
घनपतिकृपणत्वं रत्नदोषी कृतान्तः” ॥१४२॥
उपचारास्तदाऽनेके कारिता मेदिनीश्रुजा ।
आकार्य भूरिशो वैद्यान् नानाशास्त्रविचक्षणान् ॥१४३॥
एवं च क्रियमाणेषूपचारेषु निरन्तरम् ।
षड्मासा अमवन् नैव शुकराजो जगौ मनाग् ॥१४४॥
“वैद्या वदन्ति कफपित्तमरुद्विकारं,
सांवत्सरा ग्रहगतं प्रवदन्ति दोषम् ।

१ ज्योतिर्विदो ह्य । २ पुराकृतकर्ममेव ह्य ।

मौतोपसर्गनिपुणाः प्रवदन्ति मौतम्,
सन्तो वदन्ति च पुराऽकृतपुण्यमेव” ॥१४५॥
जनाग्रहाष्टपोऽन्येषुः कौमुद्याश्च महोत्सवे ।
पूर्वस्मिन् विपिने गच्छन् प्रोवाचेति प्रियां प्रति ॥१४६॥
यस्मिन्स्तरावयं पुत्रञ्छलितः केनचित्तदा ।
तेनायं दूरतस्त्याज्य इति यावच्छ्रपो जगौ ॥१४७॥
तस्यैव तावताऽऽग्रस्य तले दध्वान दुन्दुभिः ।
किमित्युक्ते नृपेणैत्य कश्चित्प्राहेति मानवः ॥१४८॥
स्वामिभस्य तरोर्मूले श्रीवत्सस्य मुनीशितः ।
तपोध्यानपरस्याद्योत्पन्नं केवलमुज्ज्वलम् ॥१४९॥ यतः-
“प्रणिहन्ति क्षणाद्धेन साम्यमालम्ब्य कर्म तत् ।
यन्न हन्यान्नरस्तीव्रतपसा जन्मकोटिभिः ॥१५०॥
कर्म जीवं च संश्लिष्टं परिजातात्मनिश्चयः ।
विभिभीकुरुते साधुः सामायिकशलाकया ॥१५१॥

अष्टमः
सर्गः

॥११२॥

स्वस्मिन् स्वरूपं पश्यन्ति योगिनः परमात्मनः ॥१५२॥
 समेत्य स्वर्गतो देवा भक्तिभावितमानसाः ।
 कुर्वन्ति केवलज्ञानोत्सवं रैष्यकल्पनात् ॥१५३॥
 “पंचसु जिणकल्लाणेषु महरिसितवाणुभावाओ ।
 जम्मंतरनेहेण य आगच्छन्ति सुरा इहयं” ॥१५४॥
 देवी प्राह तदा नाथ ! केवली पृच्छयतेऽधुना ।
 सुतस्य जल्पनोपायो गत्वा तत्र सुभक्तितः ॥१५५॥ यतः—
 “सम्मिभं पासंतो लोगमलोगं च सव्वओ सव्वं ।
 तं नत्थि जं न पासइ भूयं भव्वं भविस्सं च” ॥१५६॥
 ततो राजा परीवारयुतस्तत्रैत्य सप्रियः ।
 प्रदक्षिणादिविधिना ववन्दे श्रीगुरुचक्रमान् ॥१५७॥ यतः—
 “सच्चित्तदव्वमुज्झणमच्चित्तमणुज्झणं मणेगत्तं ।
 इगसाढी उत्तरासंग अंजली सिरसि जिणदिट्ठे ॥१५८॥

खगं १ छत्तो २ वाणह ३ मउडं ४ चमरे ५ अ पंचमण” ॥
 उदारैः स्तवनैः स्तुत्वा भक्तितो मेदिनीपतिः ।
 कुतोत्सङ्गसुतः श्रोतुं देशनां समुपाविशत् ॥१६०॥ तथाहि—
 “सद्वंशजन्म गृहिणी स्पृहणीयशीला,
 लीलायितं वपुषि पौरुषभूषणश्रीः ।
 पुत्राः पवित्रचरिताः सुहृदोऽपदोषाः,
 स्युर्धर्मतः खलु फलानि पचेलिमानि ॥१६१॥
 विरोधिता बन्धुजनेषु नित्यं सरोगता मूखजनेषु सङ्गः ।
 क्रूरस्वभावः कटुवाक् सरोपो नरस्य चिह्नं नरकागतस्य ॥१६२॥
 स्वर्गच्युतानामिह जीवलोके चत्वारि नित्यं हृदये वसन्ति ।
 दानप्रसङ्गो विमला च वाणी देवार्चनं सद्गुरुसेवनं च” ॥
 भूपोऽवगस्य वृक्षस्य तलेऽस्य तनयस्य मे ।
 मुद्रिताऽभूत् कुतो वाणी प्रसद्य कथ्यतां प्रमो ! ॥१६४॥

स्वरिः प्रोवाच जीवानां पुण्यपापमयात्मनाम् ।
सुखदुःखानि जायन्ते भूरिशः पृथिवीतले ॥१६५॥ यतः—
केऽपि सहस्रंभरयो लक्षंभरयश्च केऽपि नराः ।
नात्मंभरयः केचिद् फलमेतत् सुकृतदुष्कृतयोः ॥१६६॥
गुरुः प्राह सुतस्तेऽद्य वक्ता शीघ्रं करिष्यते ।
राज्ञोक्तं क्रियतां सद्यः स्फुटवक्ता सुतो मम ॥१६७॥
वन्दस्व शुकराजास्मान् विधिनेति गुरुदिते ।
समुत्थाय मुदा स्पष्टाक्षरैरेवं स वन्दते ॥१६८॥
“अणुजाणह पसाउ करी’ति शुकेनोक्ते गुरुः प्राह—‘इच्छं’ ।
ततः प्राह शुकः—‘इच्छामि खमासमणो वंदिउं
जावणिजाए निसीहिआए मत्थएण वंदामि” ।
ब्रुवन्नेवं मुनिं भक्त्या ववन्दे यावदेव सः ।
तावत्सर्वो जनश्चक्रे चमत्कारं भृशं हृदि ॥१६९॥
राज्ञोक्तं भगवन्नस्य मुनोरजनि किं मम ।
ततः पूर्वभवं तस्य गुरुराचष्ट शिष्टवाग् ॥१७०॥ तथाहि—

श्रीभद्रिलपुरे भूपो जितारिः संसदि स्थितः ।
प्रतीहारेण विज्ञप्त इति प्राञ्जलिनाऽन्यदा ॥१७१॥
स्वामिन्नेको नरो द्रष्टुं त्वामिच्छति बहिः स्थितः ।
समानयेति भूपोक्ते तेनानीतः पुमान् स च ॥१७२॥
भूपोऽप्राक्षीत्कुतः कस्मिन्नर्थेऽत्रासि त्वमागतः ।
दूतः प्राहास्ति पूर्वस्यां दिशि लक्ष्मीवती पुरी ॥१७३॥
तस्यां विजयदेवस्य भार्या प्रीतिमती सती ।
असूत तनयान् वर्यान् सोमभीमघनार्जुनान् ॥१७४॥
तेषां जन्मोत्सवे निष्पादिते प्रीतिमती प्रिया ।
सूते स्म तनये हंसीसारस्याहे क्रमात् वरे ॥१७५॥
क्रमेण पण्डितोपान्ते पाठ्यमाने सुते उमे ।
नृपेण सर्वशास्त्रेषु समभूतां विचक्षणे ॥१७६॥ यतः—
“आहारनिद्राभयमैथुनानि, सामान्यमेतत् पशुभिर्नराणाम् ।
ज्ञानं विशेषः खलु मानुषाणां, ज्ञानेन हीनाः पशुभिः समानाः” ॥

देहञ्चाये इवामीक्ष्यं तिष्ठतो न कदा पृथक् ॥१७८॥
 अन्येषुर्नृपतिः प्रेक्ष्योद्वाहयोग्ये सुते उमे ।
 प्राह हे तनये ! कस्मै कुत्र देशे ददाम्यहम् ॥१७९॥
 ऊचतुर्यदि तुष्टोऽसि तातेदानीं त्वमावयोः ।
 तदैकस्मै वरायावां ददस्व स्याद् यतः सुखम् ॥१८०॥
 वरं वरयते कन्या माता वित्तं पिता कुलम् ।
 बान्धवाः धनमिच्छन्ति मिष्टान्नमितरे जनाः ॥१८१॥
 एकं वरं ददामीति गदित्वा नृपतिर्व्यधात् ।
 विचार्य सज्जनैः सार्धं स स्वयंवरमण्डपम् ॥१८२॥
 लग्नं लात्नाञ्जनं माघसिताष्टम्यां महीपतिः ।
 प्रेषयामास भूयिष्ठदेशे कुङ्कुमपत्रिकाः ॥१८३॥
 तेनात्राहं महीशेन प्रेषितो भवदन्तिके ।
 तत्रागच्छेत् भवान् वाचयित्वा कुङ्कुमपत्रिकाम् ॥१८४॥

सद्यः शुद्धपारवारा यया तत्र स्वयंवर ॥१८५॥
 अंगवंगतिलंगादिदेशाधीशान् बहून् वरान् ।
 दूतीकीर्तिततद्वंशान् समतीत्य क्रमात्तदा ॥१८६॥
 सुखासनसमासीने भूपपुत्र्यावुमे अपि ।
 जितारेश्चक्रतुः कण्ठे वरमालां मनोरमाम् ॥१८७॥ युग्मम् ॥
 सद्रूपे नृपतेः पुत्र्यौ परिणीय सदुत्सवम् ।
 लब्धभूरितुरङ्गेभो जितारिरचलत्ततः ॥१८८॥
 प्रियायुग्मयुतं भूपं जितारिं समहोत्सवम् ।
 आगच्छन्तं निजावासे श्रुत्वा तत्रैति स्त्रीजनः ॥१८९॥
 एकनेत्राञ्जनक्षेपा काचिन्नारी कृतत्वराम् ।
 द्रष्टुं भूमीपतिं पत्नीयुतं तत्र समागमत् ॥१९०॥
 एवं कृतार्द्धकार्याणि मुक्त्वा बह्व्यो मृगेषणाः ।
 राजमार्गे नृपं द्रष्टुं समाजग्मुः कृतवराः ॥१९१॥ यतः—

“तिअहं तिभि पीआरडां कलि कज्जल सिन्दूर ।
अनि जि तिभि पीआरडां दूध जमाइ तूर” ॥१९२॥
जितारिभूपतिर्हंसीसारसीम्यां समन्वितः ।
शोभते रतिप्रीतिम्यामिवाभीक्ष्णं मनोभवः ॥१९३॥
अन्येषुगृहिणीयुग्मयुतो जितारिभूपतिः ।
उद्याने श्रीधराचार्यान् वन्दितुं समुपागमत् ॥१९४॥
“धर्माज्जन्म कुले शरीरपटुता सौभाग्यमायुर्बलम् ,
धर्मेणैव भवन्ति निर्मलयशोविद्यार्थसम्पत्तयः ।
कान्ताराच्च महाभयाच्च सततं धर्मः परित्रायते,
धर्मः सम्यगुपासितो भवति च स्वर्गापवर्गप्रदः ॥१९५॥
अत्र धर्मोपदेशः ।
धर्मं जीवदयामूलं जितारिर्मेदिनीपतिः ।
गृहीत्वा गृहिणीयुक्तो निजावासं समीयिवान् ॥१९६॥
“आसमे परमपण पावेयव्वम्मि सयलकल्लाणे ।
जीवो जिणिंदमणिअं पडिवज्जइ भावजो धम्मं” ॥१९७॥

वचन्ध सरला हंसी नृयोग्यं कर्म धर्मतः ।
स्त्रीयोग्यं सारसी मायाविनी वक्राश्रया सदा ॥१९८॥ यतः—
“संतुष्टा सुविणीया अज्जवजुत्ता य जो धिरा निच्चं ।
सच्चं जंपइ महिला सा पुरिसो होइ मरिउणं ॥१९९॥
जो चवलो सढभावो मायाकवडेहिं वञ्चए सयणं ।
नहि कस्स य वीसत्थो सो पुरिसो महिलिआ होइ” ॥२००॥
कियत्यपि गते काले सारसी कुटिलाश्रया ।
कुर्वाणा कलहं हंस्या सार्द्धं तिष्ठति संततम् ॥२०१॥ यतः—
एकद्रव्यामिलाषे हि जीवानां द्विविधं मनः ।
विशेषतः सपत्नीनां सरलत्वं सुदुर्लभम् ॥२०२॥
गवाक्षस्थो बहिः सार्थं व्रजन्तं मेदिनीपतिः ।
दृष्ट्वाऽन्यदा जगौ भर्त्यान् प्रतीदं वचनं क्रुतम् ॥२०३॥
कुत्रत्योऽयं व्रजन् सार्थो दृश्यते साम्प्रतं ततः ।
ज्ञात्वेति सेवकैरुचे भूपतेरग्रतः स्फुटम् ॥२०४॥

श्री शङ्खपुरवास्तव्यः संघः श्रीविमलाचले ।
 युगादीशं जिनं नन्तुं साम्प्रतं याति भूपते ! ॥२०५॥
 सङ्गमध्ये नृपो गत्वा मद्यः श्रीश्रुतसागरान् ।
 कल्याणीभक्तितो नत्वा पप्रच्छेति कृताञ्जलिः ॥२०६॥ यतः—
 “विनयं राजपुत्रेभ्यः पण्डितेभ्यः सुभाषितम् ।
 अनृतं द्यूतकारेभ्यः स्त्रीभ्यः शिक्षेत कौतुकम् (कैतवम्) ॥
 किमर्थं गम्यते तत्र भवद्विविमलाचले ।
 प्रोचुः श्रीशूरयस्तस्य माहात्म्यं विद्यते महत् ॥२०८॥ यतः—
 “सुधाञ्जनं सञ्जनलोचनेषु, मिथ्यादृशामक्षिषु धूमरेखाम् ।
 पश्यन्ति तत्रादिममर्हतं(न्तं) ये, संसारसिंधुं लघु ते तरन्ति ॥
 पुण्यं चिनोति नरजन्म फलं तनोति,
 पापं लुनाति नयनानि सतां पुनाति ।
 दूरेऽपि दर्शनपथं समुपागतो यः,
 श्रीमानसौ विजयतां गिरिपुण्डरीकः” ॥२१०॥

तस्मिन् तीर्थे जिनाधीशाश्चत्वारः समवासरन् ।
 अतश्च संसरिष्यन्ति जिना एकोनविंशतिः ॥२११॥ यतः—
 “सिरिनेमिनाहवञ्जा जत्थ जिणा रिसहपमुहवीरंता ।
 तेवीसं समोसरीआ सो विमलगिरी जयउ तित्थं” ॥२१२॥
 पुण्डरीकमुखा यत्र मुनयः पञ्चकोटयः ।
 सिद्धा नमिविनम्याद्या जितात्मानो द्विकोटयः ॥२१३॥
 द्रविडो वालखिल्यश्च साधुभिर्दशकोटिभिः ।
 प्रद्युम्नः शाम्बकः सिद्धः सार्धं सार्धं त्रिकोटिभिः ॥२१४॥
 पाण्डवा नारदा मुक्ता शुकसेलगस्त्रयः ।
 निर्वृतो भरतो रामः परे दशरथात्मजाः ॥२१५॥
 को ममावज्जुलैर्व्योम्नः को वा नीरं सरस्वतः ।
 श्रीशत्रुञ्जयसंसिद्धान् गणयेदमरोऽपि कः” ॥२१६॥
 निश्चम्य तीर्थमाहात्म्यं तत्क्षणात् भूपतिस्तदा ।
 पश्यतां मन्त्रिणामादादभिग्रहमिति स्फुटम् ॥२१७॥

भीविक्रम-
चरितम्

॥११५॥

नत्त्वैव श्रीयुगादीशं मया विमलपर्वते ।
ग्राह्यमन्नं पयः पादचारिणा गम्यमेव च ॥२१८॥
जितारिर्भूपतिः सङ्घसार्द्धेन गृहिणीयुतः ।
चचाल श्रीयुगादीशं नन्तुं श्रीविमलाचले ॥२१९॥
गच्छतो नृपतेः शीघ्रमभूवन् सप्त वासराः ।
महाटव्यामभूत् सर्वः सङ्घो व्याकुलमानसः ॥२२०॥
मन्त्रिणा स्त्रयः पृष्टाः कियान् मार्गोऽस्ति साम्प्रतम् ।
गुरुणोचे च काश्मीरदेशोऽयं विद्यते ननु ॥२२१॥
मन्त्री प्रोवाच भूपेनाभिग्रहो दुष्करो लले ।
देव्यादिः सकलो लोको व्याकुलोऽजनि सम्प्रति ॥२२२॥
आकार्यं नृपतिं स्त्रियः प्रोवाचेति स्फुटाक्षरम् ।
सहसाऽभिग्रहो लातो भवता तेन पार्यताम् ॥२२३॥ यतः—
उक्तं सहसागारेणमित्यादि ।
इत्यादि कथिते भूपोऽभिग्रहं नैव मुञ्चति ।
ततश्चिन्तापरो मन्त्री बभूवातीव दुःखितः ॥२२४॥

सुप्तस्य मन्त्रिणः स्वप्ने तीर्थेशो गोमुखोऽगदत् ।
चिन्तां कुरुष्व मा चित्ते करिष्येऽहं तवेप्सितम् ॥२२५॥
प्रभाते प्रथमे यामे सङ्घस्य गच्छतोऽध्वनि ।
आनयिष्याम्यहं सत्यं सम्मुखं विमलाचलम् ॥२२६॥
नत्वा देवं महीशाद्यैः पूरणीया अभिग्रहाः ।
एवं स्वप्नो ददे तेनान्येषां प्रत्ययहेतवे ॥२२७॥
प्रभाते स्त्रिभूपालामात्याद्या बहवो जनाः ।
मिलित्वा स्वप्नवृत्तान्तं नैशमूचुः परस्परम् ॥२२८॥
चलन् मार्गे नृपस्तीर्थं दृष्ट्वा श्रीसङ्घसंयुतः ।
अपूरिष्ट जिनार्चादिचारुकृत्यैरभिग्रहम् ॥२२९॥
द्रव्यभावस्तवं चारुपुण्यैः स्तोत्रैश्च सुन्दरैः ।
कृत्वा महीपतिर्जन्म चकार सफलं निजम् ॥२३०॥
प्रभुं नत्वा नृपस्यांघ्री न गन्तुं बहतोऽग्रतः ।
जिनं नत्वा चलित्वा च वलते च महीपतिः ॥२३१॥

अष्टमः
सर्गः

॥११५॥

एवं पुनः पुनर्भूषं कुर्वाणं वीक्ष्य मन्त्रिणः ।
 प्रोचुः स्वामिन् ! किमारब्धमीदृशं बलनादिभिः ॥२३२॥
 राज्ञोक्तं नहि जानामि क्रमौ मे चलतश्च न ।
 मन्त्री ग्राहात्र नगरं स्थाप्यते स्वीयते पुनः ॥२३३॥
 संस्थाप्य नगरीं नानाजिनेभ्यालयमालिताम् ।
 श्रीविमलामिधां तत्र तस्यौ धर्मपरो नृपः ॥२३४॥
 इतो गोमुख्यक्षेणागत्योक्तं नृपतेः पुरः ।
 विकुर्व्य रचितः शैलः पुण्डरीकामिधो मया ॥२३५॥
 भवतोऽभिग्रहः पूर्णः सङ्घस्य चाखिलः पुनः ।
 तेनामुं पर्वतं संहरिष्यामि साम्प्रतं द्रुतम् ॥२३६॥
 त्वयाप्तो मुख्यसिद्धाद्रौ सुराष्ट्रादेशभूषणे ।
 गत्वा श्रीऋषभो देवो वन्दितव्यः सुभावतः ॥२३७॥ यतः—
 विकुर्वितं समं वस्तु गेहादि चित्तहर्षदम् ।
 पक्षादुपरि नो कुत्र तिष्ठत्युक्तं जिनागमे ॥२३८॥

ततोऽन्येषुर्नृपः सङ्घसहितो विमलाचले ।
 युगादीशं जिनं नन्तुं ययौ मुदितमानसः ॥२३९॥
 चारुस्त्रात्रमहापूजाध्वजारोपादिभिर्मृशम् ।
 श्रीसङ्घसहितो भूपश्चक्रवान् सफलं जनुः ॥२४०॥
 विधाय रुचिरां यात्रां गृह्णन् मर्त्यजनुःफलम् ।
 श्रीविमलां पुरीं भूपः समागात् सङ्घसंयुतः ॥२४१॥
 ततो जिनारिर्नृपतिः पुरीतो, गजाश्चसत्पत्तिरथादिशाली ।
 प्रियायुतश्चारुमहोत्सवेन श्रीभद्रिलायां पुरि द्रागियाय ॥
 अन्येषुस्तत्पुरोद्याने गुरुन् सिद्धान्तमागरान् ।
 श्रुत्वाऽऽगतान् नृपः सान्तःपुरो वन्दितुमीयिवान् ॥२४३॥
 पूज्यपूजा दया दानं तीर्थयात्रा जपस्तपः ।
 श्रुतं परोपकारश्च मर्त्यजन्मफलाष्टकम् ॥२४४॥
 जिनार्चादिफलं स्वर्गापवर्गादिसुखं तदा ।
 श्रुत्वा राजाऽभवज्जीवदयाधर्मणि (मैं च) कर्मठः ॥२४५॥

कुर्वन् राज्यं महीशोऽन्ते गृहीत्वाऽनशनं मुदा ।
दीयमानान् नमस्कारान् शुश्राव ध्यानतत्परः ॥२४६॥
अत्रान्तरे युगादीशप्रासादशिखरस्थितम् ।
शब्दायन्तं शुकं श्रुत्वा ददौ तत्र मनो नृपः ॥२४७॥
पश्यन् महीपतिः कीरं प्रासादशिखरस्थितम् ।
मृत्वा प्रान्ते शुकीभावं प्राप कर्मनियोगतः ॥२४८॥ यतः-
“ठाणं उच्चुच्चयरं मज्झं हीणं च हीणतरगं वा ।
जेण जहा गंतव्वं चिट्ठा वि से तारिसी होइ” ॥२४९॥
निरन्तरं कृतानेकपुण्यपापमयात्मनाम् ।
जायते प्राणिनामन्ते या मतिः सा गतिर्भवेत् ॥२५०॥
लोकैरुक्तमयं भूपः पुण्यवान् जग्मिवान् दिवम् ।
यतो गतागतिं सम्यक् छद्यस्थो वेत्ति नो जनः ॥२५१॥
मृत्युकार्ये कृते हंसीसारस्यौ गुरुमभिधौ ।
त्रैराग्यवासितस्वान्ते प्रव्रज्यां ललतुर्मुदा ॥२५२॥

कुर्वत्यौ षष्ठकल्पादि तपो घोरं निरन्तरम् ।
सद्भ्यानाद् ययतुर्हंसीसारस्यौ प्रथमं दिवम् ॥२५३॥
हंसीसारसिकाजीवौ तत्र देव्यौ सुखस्थितौ ।
पश्चाद् भवस्य संबन्धं पश्यतः स्मेति सादरम् ॥२५४॥
अवधिज्ञानतो ज्ञात्वा निजं कान्तं शुकं वने ।
समेत्य प्रतिबोधाय ते देव्याविदमूचतुः ॥२५५॥
त्वया पूर्वभवे कीर ! कृतं पुण्यं बहु स्फुटम् ।
आर्तध्यानेन च प्रान्ते तिर्यक्तं प्रापि देवतः ॥२५६॥
तेनाधुना शुभं ध्यानं कुरु कीर ! स्वमानसे ।
येन ते जायने स्वर्गापवर्गादिसुखं क्रमात् ॥२५७॥
एवं धर्म्मोपदेशेन ग्राहितोऽनशनं शुकः ।
मृत्वा स्वर्गेऽगमत् तत्र पूर्वपत्नीविराजिते ॥२५८॥
देवस्ताभ्यां सुरीभ्यां सोऽनुभवन् सुखमन्वहम् ।
न जानाति गतं कालं भूयिष्ठमपि ताविषे ॥२५९॥

द्वात्रवार दवश्युत्वा प्राप्याथ मानुष जनुः ।
 पुनर्जितारिदेवस्य पत्न्यौ वर्ये बभूवतुः ॥२६०॥
 च्युते देवीद्वये पूर्वं देवो दुःस्नेन पूरितः ।
 न चिक्रीड मनाग् वापीवनादिषु कदाचन ॥२६१॥ यतः-
 “ईसाविसायमयकोहमायालोमेहिं एवमाईहिं ।
 देवा वि समभिभूआ तेसिं कुचो सुहं नाम ॥२६२॥
 देवा विसयपसत्ता नेरइआ विविहदुःखसंतत्ता ।
 तिरिआ विवेगविगला मणुआणं धम्मसामग्गी” ॥२६३॥
 धर्मं श्रोतुमना धर्मघोषकेवलिसन्निधौ ।
 अन्येषुः स सुरो लक्ष्मीपुरोद्याने समागमत् ॥२६४॥
 अत्रोपदेशः ।
 देशनान्ते सुरोऽप्राक्षीत् जितारिर्गुरुसंनिधौ ।
 बोधिः किं सुलभा मे स्याद् दुर्लभा वा निगद्यताम् ॥२६५॥

गुरुः प्रावाच सुलभा बाधस्तऽत्र मावष्यात् ।
 देवेन कथमित्युक्ते पुनः प्राहेति केवली ॥२६६॥
 ये त्वत्प्रिये च्युते पूर्वं तन्मध्यात् शुभकर्मतः ।
 हंसीजीवः क्षितिप्रतिष्ठितेशोऽभून्मृगध्वजः ॥२६७॥
 वनमध्ये युगादीशसद्योपान्ताश्रमेऽभवत् ।
 श्रीगागलिक्रपेः पुत्री सारस्या जीव इत्यपि ॥२६८॥
 जाताऽस्ति सारसीजीवः श्रीगागलिक्रपेः पुनः ।
 सुता कमलमालेति विमलाचलसन्निधौ ॥२६९॥
 त्वं तयोस्तनयो भूत्वा लब्ध्वा जातिस्मृतिं पुनः ।
 लप्स्यसे विमलां बोधिं संसाराब्धितरीनिमाम् ॥२७०॥
 आकर्ण्यैतद् गुरोरास्यात् स सुरो मुदिताशयः ।
 कीररूपं चकाराशु सर्वावयवसुन्दरम् ॥२७१॥
 त्वां च तत्राश्रमे नीत्वा परिणाय्य क्रपेः सुताम् ।
 प्रददौ स्फारभृङ्गारं स्नेहेन निर्जरः स च ॥२७२॥

१ मृगध्वजस्य कमलमालायास्तनयो भवान् । अभविष्यद् यदि ते बोधिबीजं तदा भविष्यति ॥ इति कपुस्तकेऽधिकः पाठः ।

पुनस्तेनैव रूपेण त्वां नीला नगरे निजे ।
मन्वानः सुलमां बोधिं स्वस्मिन् स्वर्गे ययौ सुरः ॥२७३॥
काले च्युत्वा सुरः सोऽपि जितारिस्तेऽभवत् सुतः ।
शुकराजेति तस्याह्वां लमदाः समहोत्सवम् ॥२७४॥
लामत्र भार्यया सार्द्धं वार्तां कुर्वाणमैक्ष्य च ।
प्राप्तजातिस्मृतिर्दध्यावेवं स्रनुरयं तव ॥२७५॥
एतौ मे पितरौ पूर्वमवेऽभूतां प्रिये प्रिये ।
ब्रवीम्यहं कथं तात ! मातरेवं च साम्प्रतम् ॥२७६॥
अतो मे श्रेयसे मौनं विचिन्त्येति निजाशये ।
मौनी बभूव ते पुत्रो ज्ञेयं सत्यमिदं त्वया ॥२७७॥
दधानं मानसे दुःखं शुकराजं समीक्ष्य च ।
प्रोवाच केवली चित्रं विद्यते भवनाटकम् ॥२७८॥ यतः—
“देवो नेरइउत्ति अ कीडपयंगुत्ति माणुसो वेसो ।
रूवस्सी य विरूवो सुहभागी दुक्खभागी अ ॥२७९॥

रायत्ति अ दमगुत्ति अ, एस सपागुत्ति एस वेयविऊ ।
सामी दासो पुजो, खलत्ति अधणो धणवइत्ति ॥२८०॥
नवि इत्थ कोइ नियमो, सकम्मविणिविट्ठसरिसकयचिट्ठो ।
अनुभरूववेसो, नहुव्व परियत्तए जीवो” ॥२८१॥
यः पिता स भवेत्पुत्रो यः पुत्रः स पिता भवेत् ।
या कान्ता सा भवेन्माता या माता सा भवेत् पिता ॥२८२॥
तस्मान्न रागो कर्त्तव्यो विद्वेषश्च मनागपि ।
व्यवहारो विधातव्यः केवलं समताविदा ॥२८३॥
न सा जाई न सा जोणी न तं ठाणं न तं कुलम् ।
न जाया न मुआ जत्थ सव्वे जीवा अणंतसो ॥२८४॥
“मातापितृसहस्राणि पुत्रदारशतानि च ।
संसारेऽत्र व्यतीतानि कस्याहं कस्य बान्धवाः ॥२८५॥
अहं तात ! त्वया जातो मया त्वं च सहस्रशः ।
सुत एव पिता जातस्तात ! मायाविजृम्भितम्” ॥२८६॥

मरतऽत्र पुरं रम्यमभून्मन्दिरनामतः ॥२८७॥ [श्रीदत्तकथा]
 सूरकान्तो नृपस्तत्र प्रेशशास प्रजां नयात् ।
 तस्य मान्योऽभवत्सोमश्रेष्ठी श्रेष्ठिशिरोमणिः ॥२८८॥
 गृहिणी तस्य सोमश्रीः श्रीदत्तस्तनयस्तयोः ।
 श्रीमतीति प्रिया तस्य बभूव शीलशालिनी ॥२८९॥ यतः—
 “पत्नी प्रेमवती सुतः सविनयो भ्राता गुणालंकृतः,
 स्निग्धो बन्धुजनः सखाऽतिचतुरो नित्यं प्रसन्नः प्रभुः ।
 निर्लोभोऽनुचरः परात्तिशमने प्राप्तोपयोगं धनम्,
 कल्याणाम्युदयेन सन्ततमिदं कस्यापि संपद्यते” ॥२९०॥
 सोमोऽन्यदा प्रियायुक्तः क्रीडितुं विपिने ययौ ।
 तावत्तत्रागतः सूरकान्तः सान्तःपुरस्तदा ॥२९१॥
 निजरूपजितस्वर्गिवधूं सोमश्रियं तदा ।
 वीक्ष्य रागाद्धृपः स्वान्तःपुरे चिक्षेप दुष्टधीः ॥२९२॥ यतः—

यदपथ्यं शरीरस्य तद्धि मन्दाय रोचते ॥२९३॥
 विकलयति कलाकुशलं हसति शुचिं पण्डितं विडम्बयति ।
 अधरयति धीरपुरुषं क्षणेन मकरध्वजो देवः” ॥२९४॥
 दीनः श्रेष्ठी द्रुतं भूपमान्यानामेत्य मन्दिरम् ।
 प्राह प्रियापहारादिस्वरूपं गद्गदस्वरम् ॥२९५॥
 तेऽपि गत्वा नृपोपान्ते प्रोचुरेवं स्फुटाक्षरम् ।
 जायते दुष्कृतं घोरं परस्त्रीहरणे भृशम् ॥२९६॥ यतः—
 “भक्त्युपे देवदम्बस्स परत्थी गमणेन य ।
 सत्तमं नरयं जंति सत्तवारा उ गोयमा !” ॥२९७॥
 सूरकान्तः नृपः प्राह सोमश्रियं वणिक्प्रियाम् ।
 नहि मुञ्चाम्यहं प्राणात्ययेऽपि किं प्रजल्पनैः ॥२९८॥
 ततस्तैर्मन्त्रिभिः प्रोक्तं आगत्य श्रेष्ठिसन्निधौ ।
 गजः कर्णे कथं धार्यो निवार्यो नृपतिः कथम् ॥२९९॥

विद्युत्पातः कथं धार्यो नदीवेगः कथं पुनः ।
कथं धार्योऽनिलस्तीव्रः सदा वह्निः शरीरिणा ॥३००॥
माता यदि विषं दद्यात् पिता विक्रयते सुतम् ।
राजा हरति सर्वस्वं का तत्र परिदेवना ॥३०१॥
ततः श्रेष्ठी समेत्यौकः स्वं प्राहेति सुतं प्रति ।
राज्ञा दुष्टेन सन्माता गृहीता साम्प्रतं बलात् ॥३०२॥
तथापि वीक्ष्यते पुत्र ! बालिता द्रविणव्ययात् ।
स्वगृहे सन्ति द्रव्यस्य षट् लक्षा साम्प्रतं ननु ॥३०३॥
तन्मध्यादर्द्धमादाय सेविता बलिनं नृपम् ।
बालयिष्ये बलादेव शीघ्रं च तव मातरम् ॥३०४॥
विमृश्येति धनं भूरि लात्वा श्रेष्ठी रहस्तदा ।
चचाल दिशि कस्यांचित् मुत्कलाप्य सुतं द्रुतम् ॥३०५॥
श्रीदत्तस्य गृहस्थस्य प्रियाऽसूतान्यदा सुताम् ।
पुत्रीजन्म समाकर्ण्य श्रीदत्तो घ्यातवानिति ॥३०६॥ यतः—

“मायपिअराण विरहो घणनासो अज्ज पुत्तिआजम्म ।
नरनाहोपि विरुद्धो दइवं रुढं न किं देइ ॥३०७॥
जम्मंतीए सोगो वड्डन्तीए वड्डए चिन्ता ।
परिणीआए दण्डो जुवइपिआ दुक्खिओ निच्चम् ॥३०८॥
निअघरसोसा परगेहमण्डणी कलिकलङ्ककुलभवणम् ।
जेहिं न जाया धूआ ते सुहिआ जीवलोगम्मि” ॥३०९॥
शङ्कदत्तेन मित्रेण श्रीदत्त इति भाषितः ।
धनं विना न ना भाति तेन श्रीरर्ज्यतेऽधुना ॥३१०॥ यतः—
“शीलं शौचं तपः क्षान्तिर्दाक्षिण्यं मधुरता कुले जन्म ।
न विराजन्ति हि सर्वे वित्तहीनस्य पुरुषस्य ॥३११॥
साकारोऽपि सवित्रोऽपि निःश्रीकः कापि नार्घ्यते ।
व्यक्ताक्षरः सुवृत्तोऽपि द्रमः कूटो यथा जने” ॥३१२॥
गत्वा तेनाम्बुधौ लक्ष्मीरर्ज्यते भूयसी किल ।
अर्धमर्धं गृहीष्यावस्तस्या आवां विभागतः ॥३१३॥

विमुच्य सदनेऽचालीत् श्रीदत्तोऽम्बुधिवर्त्मनि ॥३१४॥
 श्रीदत्तो मित्रसंयुक्तो महाम्मोघौ ब्रजन् क्रमात् ।
 लक्ष्म्यर्थं सिंहलद्वीपं समागान्मुदिताशयः ॥३१५॥ [युग्मम्]
 स्थित्वा तत्र नवान्दानि समुपाज्य धनं बहु ।
 श्रुत्वा लाभं कटाहाद्वीपं प्रति प्रचेलतुः ॥३१६॥ यतः-
 “धनहीनः शतमेकं सहस्रं शतवानपि ।
 सहस्राधिपतिर्लक्षं कोटिं लक्षेश्वरोऽपि च ॥३१७॥
 कोटीश्वरो नरेन्द्रत्वं नरेन्द्रश्चक्रवर्तिताम् ।
 चक्रवर्ती तु देवत्वं देवोऽपीन्द्रत्वमिच्छति” ॥३१८॥
 विहतिं तत्र कुर्वन्नथां द्वाभ्यां लेखे कृते सति ।
 अष्टौ कोट्यो धनस्यासन् पूर्वपुण्योदयात्तयोः ॥३१९॥
 क्रयाणकानि भूयांसि गजाश्वादींश्च भूरिशः ।
 गृहीत्वा चेलतुस्तौ स्वं स्थानं प्रत्यन्धिवर्त्मना ॥३२०॥

गच्छन्ता ता निराक्षयका मञ्जुषा जलमध्यतः ।
 निन्यतुर्ध्विवरात्प्रेक्ष्य निजोपान्ते प्रमोदतः ॥३२१॥
 ताभ्यामिति मिथः प्रोक्तं यन्मध्येऽस्या भविष्यति ।
 स्वर्णरत्नादि तत्सर्वं विभज्यार्द्धेन गृह्यते ॥३२२॥
 इत्युत्तवोद्घाटिता पेठा वणिग्भ्यां यावदेव हि ।
 तावदेका कनी दृष्टा निम्बपत्रोपरि स्थिता ॥३२३॥
 निरीक्ष्याचेतनां नीलवर्णां तामिति जल्पतः ।
 नूनमेषाऽहिना दष्टा जले केन प्रवाहिता ॥३२४॥
 शङ्खदत्तो जगावेवं जीवयिष्याम्यहं ननु ।
 इत्युत्त्वा मन्त्रपूतेनाम्बुना सञ्जीकृता द्रुतम् ॥३२५॥
 सद्गुरुपां तां निरीक्ष्यावक् शङ्खदत्त इति स्फुटम् ।
 एतामहं हि लास्यामि जीवितव्यप्रदानतः ॥३२६॥
 श्रीदत्तः प्राह मा वादीमित्रैवं साम्प्रतं स्फुटम् ।
 यतोऽर्द्धमर्द्धमावां हि लास्याव इति जल्पितम् ॥३२७॥

त्वं किञ्चिद् विभवं लात्वा मद्यमेनां प्रदेहि मोः ।
 शङ्खदत्तोऽपि तत्रैवं जगावरुणलोचनः ॥३२८॥
 मयि जीवति रे दुष्ट पापिष्ठ निष्कृपाशय ।
 ग्रहीष्यसि कथं कन्यामेनां श्रीदत्त ! साम्प्रतम् ॥३२९॥यतः
 “हा नारी निर्मिता केन सिद्धिस्वर्गार्गला खलु ।
 यत्र स्खलन्ति हा मूढाः सुरा अपि नरा अपि ॥३३०॥
 बाला अपि बलात्कारान् मनो बलवतामपि ।
 गृहीत्वा मीनमिव हा पीडयन्ति मृगेक्षणाः ॥३३१॥
 रामामिर्मोहितो जीवो न जानाति हिताहितम् ।
 हताखिलविवेकामिर्वारुणीभिरिव स्फुटम् ॥३३२॥
 प्राप्तुं पारमपारस्य पारावारस्य पार्यते ।
 स्त्रीणां प्रकृतिवक्राणां, दुश्चरित्रस्य नो पुनः ॥३३३॥
 विवदन्तौ भृशं तौ च दृष्ट्वा निर्यामका जगुः ।
 विवादो विद्यते भूरिदुःखदायी न संशयम् ॥३३४॥

दिनद्वयाध्वनि स्वर्णकूलं नाम्ना तटं पुरम् ।
 विद्यन्ते चतुरास्तत्र भूरिशो भूपतेर्नराः ॥३३५॥
 विवादं युवयोस्तत्र ते भङ्क्ष्यन्ति नरोत्तमाः ।
 श्रुत्वा ततौ तदा वादं मुञ्चेते स्म परस्परम् ॥३३६॥
 श्रीदत्तोऽचिन्तयन्मार्गे नूनमेषा मृगेक्षणा ।
 अस्मै जीवितदानत्वात् लोकेन दापयिष्यते ॥३३७॥
 अतोऽधुना करिष्याम्युपायं किञ्चिदहं रहः ।
 ध्यात्वेति मायया मित्रं विश्वासयति निर्दयः ॥३३८॥यतः—
 “मुखं पद्मदलाकारं वाचा चन्दनशीतला ।
 हृदयं कर्त्तरीतुल्यं त्रिविधं धूर्तलक्षणम्” ॥३३९॥
 रात्रावद्बालके स्थित्वा श्रीदत्तः प्रोचिवानिदम् ।
 हे मित्र ! कौतुकं चारु दृश्यतेऽब्धौ महत्तरम् ॥३४०॥
 मत्स्योऽष्टवदनो याति यानस्याधोऽधुना महान् ।
 शङ्खदत्तस्ततो द्रष्टुं लग्नो यावत्प्रयत्नतः ॥३४१॥

श्रीदत्तश्छिन्ना मित्रं क्षिप्त्वा पाथानघातुतम् ।
 तन्वानो निकृतिं प्राह जनाग्रे गद्गदस्वरम् ॥३४२॥
 मित्र ! त्वां विना प्राणा यास्यन्ति मम निश्चितम् ।
 इत्यादि बहुशो जल्पन् रोदयत्यखिलं जनम् ॥३४३॥
 लोकवाक्यात् शुचं मुक्त्वा स्वयं प्रीतस्ततोऽचलत् ।
 श्रीदत्तः प्रययौ स्वर्णकूलं नाम्ना तटं पुरम् ॥३४४॥
 श्रीदत्तेन तुरङ्गेभा दौकिता धनभूपतेः ।
 नैगमाय ददे तस्मै सन्मानं दुष्टचेतसे ॥३४५॥
 यानात्कन्यान्वितं वस्तु समुच्चार्याखिलं तदा ।
 पणायामास वस्तूनि मुक्तशुल्को वणिग्वरः ॥३४६॥
 आकार्यं गणकान् कन्यामङ्गीकर्तुं वणिक् तदा ।
 लात्वा मुहूर्तमनिशं ययौ भूपतिसंसदि ॥३४७॥
 श्रीदत्तो नृपतेः पार्श्वे चार्वी चामरहारिणीम् ।
 दृष्ट्वाप्राक्षीत् स्त्रियस्तस्याः स्वरूपमेककं नरम् ॥३४८॥

तनाक्तमनया राजमान्यया स्वयं रत्नया ।
 सार्द्धं वार्तां करोत्येकवारमेव नरः स च ॥३४९॥
 योऽस्या ददाति पञ्चाशद्दीनारान्मानपूर्वकम् ।
 यतोऽस्तीयं महीशस्य मान्यं पात्रं मनोहरम् ॥३५०॥ युग्मम् ।
 श्रीदत्तो मोहितो दत्त्वा दीनारान् तत्क्षणाद् रहः ।
 रथारूढां कनीयुक्तां तामादाय वनं ययौ ॥३५१॥
 निविश्य चम्पकस्याधः श्रीदत्ते स्त्रीद्वयान्विते ।
 क्रीडां कुर्वति तत्रागात् वानरीसहितः कपिः ॥३५२॥
 स्वर्णरेखां प्रति प्राह श्रीदत्तः कौतुकी तदा ।
 वानर्योऽस्य कपेः किं स्युरेतास्त्वं ब्रूहि मेऽग्रतः ॥३५३॥
 तयोक्तं जननी काचित् स्वसा काचित्सुता पुनः ।
 भवन्त्यन्येऽपि सम्बन्धा भूरिशः किं ब्रवीम्यहम् ॥३५४॥ यतः
 “धिग् जन्म पशुजन्तूनां यत्र नास्ति विवेकिता ।
 कृत्याकृत्यविचारेण विना जन्म निरर्थकम् ॥३५५॥

आस्तन्यपानाञ्जननी पशूनामादारलामाह नराधमानाम् ।
आगेहकर्मैव तु मध्यमानामाजीवितात्तीर्थमिवोत्तमानाम् ॥
श्रुत्वैतद् वानरो गच्छन् वलित्वाऽरुणलोचनः ।
श्रीदत्तं प्रोचिवानेवं स्फारयन् वचनं दृढम् ॥३५७॥
पश्यस्यद्रौ ज्वलन्तं त्वं न पश्यसि पदोरधः ।
रे दुराचार पापिष्ठ परदोषावलोककः ॥३५८॥ यतः—
“राईसरिसवमिच्छाणि परछिद्वाणि पिच्छइ ।
अप्यणो विछिमिच्छाणि पिच्छंतो वि न पिच्छइ ॥३५९॥
सर्वः परस्य पश्यति बालाग्रादपि तनूनि छिद्राणि ।
नात्मगतानि पश्यति हिमगिरिशिखरप्रमाणानि ॥३६०॥
सर्वः स्वात्मनि गुणवान्, सर्वः परदोषदर्शने दक्षः ।
सर्वस्य चास्ति वाच्यं, न चात्मदोषान् वदति कश्चित् ॥
क्षित्वाऽब्धौ मित्रमाधाय स्वाङ्गे मातृसुते पुनः ।
परदोषान् वदन् श्वभ्रकूपे आशु पतिष्यसि ॥३६२॥ यतः—

“मन्मनत्वं काहलत्वं मूकत्वं मुखरोगिताम् ।
वीक्ष्यासत्यफलं नैव पुमान् (वदेत्) कूटं कदाचन ॥३६३॥
इत्युत्तवोत्प्लुत्य सहसा कचिद् दूरे ययौ कपिः ।
श्रीदत्तो ध्यातवानेवं गदितं कपिना कथम् ॥३६४॥
मम मातृसुते दूरे स्यातां वर्णादनीदृशे ।
तेन तयोः कथंकारमत्र संभावना भवेत् ॥३६५॥
श्रीदत्तः प्राह काऽसि त्वं स्वर्णरेखे ! वदाधुना ।
पशुवाक्ये मुधा मूढः पतितोऽसीति सा जगौ ॥३६६॥
तत उत्थाय श्रीदत्तो वने आम्यभितस्ततः ।
दृष्ट्वैकं मुनिमानम्य पप्रच्छेति कृताञ्जलिः ॥३६७॥
भो मुने ! कपिना भ्रान्तिसमुद्रे पातितोऽस्मि हा ! ।
तेन सज्ज्ञानयानेन मामुच्चारय सत्तम ! ॥३६८॥ यतः—
“हुन्ति परकञ्जनिरया निजकञ्जपरंमुहा फुडं सुअणा ।
चन्दो धवलेइ महीं न कलङ्गं अत्तणो फुसे” ॥३६९॥

अवधिज्ञानतो ज्ञात्वा मुनिराचष्ट शिष्टवाग् ।
 यदुक्तं कपिना सत्यं तत् त्वं जानीहि निश्चितम् ॥३७०॥
 श्रीदत्तोऽवक् सुतामात्रोः सम्बन्धं कथयाधुना ।
 मुनिः प्राह तनूजायाः सम्बन्धः श्रूयतां धुरि ॥३७१॥
 दशाहजार्तां तनयां यदा त्वं मुक्त्वा धनार्थं चटितोऽसि याने ।
 तदा पुरे तत्र विपक्षभीतेश्चलाचलोऽशेषजनो बभूव ॥३७२॥
 गङ्गातटस्थिते सिंहपुरे त्वद्गृहिणी द्रुतम् ।
 लात्वा सुतामगात् स्वीयबान्धवानां च सन्निधौ ॥३७३॥
 जग्मुरेकादशाब्दानि त्वत्पत्न्या बन्धुसन्निधौ ।
 दष्टा सर्पेण दुष्टेनान्यदा त्वत्तनया निशि ॥३७४॥
 जनन्या मातुलैश्चौपचारास्तत्रैव कारिताः ।
 परं मनाग् गुणो नाभूत् तस्या दुष्कर्मयोगतः ॥३७५॥ यतः—
 “जं चिअ विहिणा लिहिअं तं चिअ परिणमइ सयललोअस्स ।
 इअ जाणेविणु धीरा विदुरे वि न कायरा हुन्ति” ॥३७६॥

मात्रा स्नेहेन पेटान्तः क्षिप्वा पुत्री सरिजले ।
 महावृष्टिपयःपूरग्राविताऽन्धौ समागमत् ॥३७७॥
 भवतश्चटिता सेयं त्वत्पुत्रीति विभाव्यताम् ।
 अथ मातृस्वरूपं हि कथ्यमानं निश्चम्यताम् ॥३७८॥
 त्वदम्बा सूरकान्तेन क्षिप्ता स्वान्तःपुरे तदा ।
 जिघृक्षुस्त्वत्पिता द्रव्यं लात्वा पल्ल्यां रहो ययौ ॥३७९॥
 सोमेन रञ्जितोऽत्यन्तं प्राह पल्लीपतिस्तदा ।
 विद्यते भवतः कार्यं यत् तदाशु निगद्यताम् ॥३८०॥
 सोमोऽवक् सूरकान्तेन गृहिताऽस्ति मम प्रिया ।
 तेनाऽहं बालयिष्यामि गृहिणो त्वद्गृहलाभ्युप ! ॥३८१॥
 दृश्यन्ते बहवो लोकाः स्वकार्यकरणक्षमाः ।
 परकार्यं तु कुर्वन्ति ये ते स्तोका महीतले ॥३८२॥
 पल्लिशकटकं लात्वा सोमोऽगात् सूरसिमनि ।
 सूरकान्तो महासैन्यं निरीक्ष्य व्याकुलोऽभवत् ॥३८३॥

समेत्य सम्मुखं सूरकान्तः कुर्वन् युधं द्विषा ।
मग्नसैन्यः स्वयं नष्टा वप्रमध्ये समीयिवान् ॥३८४॥
तस्यौ सन्नद्ध भूपालो यावदत्त्वा प्रतोलिकाम् ।
भङ्क्त्वा तावच्च तां सोमो बलादागात्पुरान्तरे ॥३८५॥
सोमस्य कुर्वतो युद्धं भाले लग्नः शरो दृढम् ।
तेन श्रेष्ठी क्षणात्प्राणैर्मुक्तो मृत्युं समीयिवान् ॥३८६॥
अन्यथा चिन्तितं कार्यं दैवेन कृतमन्यथा ।
भार्यां बालयतस्तस्य स्वस्य प्राणाः स्वयं ययुः ॥३८७॥
सूरकान्तो रणं कुर्वन् नष्टो भग्नबलः क्वचित् ।
चकार लुण्ठनं पुण्यां म्लिष्टसैन्यं निरर्गलम् ॥३८८॥ यतः—
“तावच्चन्द्रबलं ततो ग्रहबलं तावद्बलं भूबलं,
तावत्सिध्यति वाञ्छितार्थमखिलं तावज्जनः सजनः ।
मुद्रामण्डलमन्त्रमहिमा तावत्कृतं पौरुषम्,
यावत्पुण्यमिदं नृणां विजयते पुण्यक्षयात्क्षीयते ॥३८९॥

लात्वा सोमश्रियं कश्चिद् भिन्नः सपदि निर्गतः ।
रात्रौ प्राप्य छलं तस्मात् नष्टं सोमश्रिया क्वचित् ॥३९०॥
अमन्ती विपिने कस्यचित् तरोः फलमाद सा ।
तत्प्रभावात् तनौ तस्या गौरह्रस्वे समागते ॥३९१॥ यतः—
“अमन्त्रमक्षरं नास्ति नास्ति मूलमनौषधम् ।
अनाथा पृथिवी नास्ति आम्नायाः खलु दुर्लभाः” ॥३९२॥
वनेऽन्यदा तां सुरसुन्दरीश्री—रूपां हि दृष्ट्वा धनसार्थवाहः ।
रहो गृहीत्वा मुदितो जगाम, सुवर्णकूलस्य तटं रयेण ॥३९३॥
यावद् बहूनि वस्तूनि सार्थवाहो गृहीतवान् ।
समर्धं नगरे तत्र वस्तु तावदजायत ॥३९४॥
द्रव्यं विना कथं वस्तु समर्धं गृह्यतेऽधुना ।
श्रेष्ठी ध्यात्वेति विक्रेतुं तां निनाय चतुष्पथे ॥३९५॥
वेद्या रूपवती द्रव्यलक्षणादाय तां द्रुतम् ।
नृत्यादि निखिलं सम्यग् शिक्षयामास यत्नतः ॥३९६॥

दृष्ट्वा तां तादृशीं नारीं वपुःकान्तिजितार्जुनाम् ।
 स्वर्णरेखेति नामादात् तस्या नगरनायिका ॥३९७॥
 ततो नृत्यं वितन्वन्तीं तां च स्वीयान्तिकेऽन्यदा ।
 महीपतिः स्वयं स्वस्मिन् चक्रे चामरहारिणीम् ॥३९८॥
 सेयं जानीहि जननीं निजां श्रीदत्त ! सम्प्रति ।
 लोमेन लज्जया न स्वं प्रादुश्चक्रेऽनया स्त्रिया ॥३९९॥ यतः—
 “लोभस्य राजधानीयं द्वेयः पण्याङ्गनाजनः ।
 ततः प्रयाणकं कृत्वा विश्वं विश्वं जयत्यसौ ॥४००॥
 मनस्यन्यद् वचस्यन्यत् क्रियायामन्यदेव हि ।
 यासां साधारणस्त्रीणां ताः कथं सुखहेतवे” ॥४०१॥
 श्रीदत्तोऽब्रू कथं वेत्ति वानरोऽयं स्फुटं पशुः ।
 मुनिः प्राह पिता यस्ते सोमो दूरं तदा ययौ ॥४०२॥
 मन्दिराहपुरे बाणविद्धः सोमः पिता तव ।
 सोमश्रीध्यानतो मृत्वा व्यन्तरत्नमुपेयिवान् ॥४०३॥ यतः—

“रज्जुगहविसभक्खणजलजलणपवेसतण्हल्लुहदुहओ ।
 गिरिसिरपडणाउ मुआ सुहभावा हुन्ति वंतरिआ ॥४०४॥
 दृष्ट्वा त्वामत्र सोमश्रीमातृपुत्रीसमन्वितम् ।
 ज्ञात्वा ज्ञानात्कपिरूपं कृत्वेदं व्यन्तरो जगौ ॥४०५॥ यतः—
 “संखिज्जोअणा खलु देवाण अद्धसागरे ऊणे ।
 तेण परमसंखिजा जहन्नयं पञ्चवीसं तु ॥४०६॥
 गृहीत्वा व्यन्तरः प्राच्यमोहादेतां गमिष्यति ।
 इत्युक्ते वानरोऽकस्मात् तामुन्पात्य कचिद् ययौ ॥४०७॥
 श्रीदत्तो मुनिमानस्य चित्तं चित्रं दधद् भृशम् ।
 पुरमध्ये समागत्य तस्यौ यावभिजाश्रये ॥४०८॥
 इतो रूपवती प्राह स्वर्णरेखा क्व विद्यते ।
 सख्यः प्रोचुस्ततः स्पष्टं स्वामिनीं प्रति सद्गिरः ॥४०९॥
 तुभ्यं दास्यामि पञ्चाशद्दीनारानहमञ्जसा ।
 इत्युक्त्वा तां समादाय श्रीदत्तो विपिने ययौ ॥४१०॥

तयाऽप्यप्रेषितायेच्छे गत्वा तस्यान्तिके जगुः ।
 श्रीदत्त ! विद्यते स्वर्णरेखा क्व जल्प साम्प्रतम् ॥४११॥
 श्रीदत्तोऽवगन् न जानेऽहं श्रुतेति ता इदं जगुः ।
 किं कूटं जल्प प्रत्यक्षं दुष्ट पापिष्ठ साम्प्रतम् ॥४१२॥
 ततो रूपवती भूपार्श्वे गत्वेति जल्पति ।
 हा प्रमो वसतिग्रामे धूर्तेन मुषिताऽस्म्यहम् ॥४१३॥
 केन त्वं मुषितेत्युक्ते भूपेन रूपवत्यवगन् ।
 स्वर्णरेखा हृतेदानीं श्रीदत्तेन शठात्मना ॥४१४॥
 श्रीदत्तो भूभुजाऽऽकार्यं पृष्टस्स ध्यातवानिति ।
 वच्मि कपिकृतं चेद्वि तदा कोऽपि न मन्यते ॥४१५॥
 मत्वेति कुतमौनं तं श्रीदत्तं गुप्तिष्यमिनि ।
 चिक्षिपू रुष्टभूपालादेशेन दण्डपाशकाः ॥४१६॥
 दत्त्वा तद् भाण्डशालायां मुद्रामानीय तत्सुताम् ।
 स्वगृहे भूपतिः शीघ्रं स्थापयामास दुष्टधीः ॥४१७॥

“काके शौचं द्यूतकारे च सत्यं
 सप्ये क्षान्तिः स्त्रीषु कामोपशान्तिः ।
 ह्रीबे धैर्यं मद्यपे तत्त्वचिन्ता
 राजा मित्रं केन दृष्टं श्रुतं वा ॥४१८॥

सत्यं वच्म्यधुनाऽत्रैव यद् भाव्यं तद् मविष्यति ।
 मत्वेति प्राह भूपार्श्वे श्रीदत्तः कपिचेष्टितम् ॥४१९॥
 श्रीदत्तगदितं श्रुत्वा भूपालादिजनो जगौ ।
 श्रीदत्तेनाधुना सत्यमपूर्वं जल्पितं ननु ॥४२०॥ यतः-
 “असंभाव्यं न वक्तव्यं प्रत्यक्षं यदि दृश्यते ।
 यथा वानरगीतानि तथा तु तरिता शिला” ॥४२१॥ तथाहि-
 श्रीपुराधीशभीमस्य भूपस्य सचिवोऽन्यदा ।
 दृष्ट्वाऽम्मोधौ शिलामेकां तरन्तीं पुरमागमत् ॥४२२॥
 शिलातरणवृत्तान्तं श्रुत्वा प्राहेति भूपतिः ।
 असंभाव्यं न वक्तव्यं प्रत्यक्षं यदि दृश्यते ॥४२३॥

अष्टमः
 सर्गः

॥१२२॥

समाकर्ण्येति मन्त्रीशो मौनमाधाय तस्थिवान् ।
 इतोऽन्यदा महीशोऽश्वापहृतो दूरमीयिवान् ॥४२४॥
 अपूर्वं गीतनृत्यादि कपीनां वीक्ष्य भूपतिः ।
 पश्चादेत्य च पौराणामग्रे जजल्प यावता ॥४२५॥
 तावत् कोऽपि जनो नैवासंभाव्यं मन्यते मनाक् ।
 ततो विलक्ष्यवदनो महीपतिरजायत ॥४२६॥
 इतश्चागत्य मन्त्रीशः पश्यन्तीषु प्रजासु च ।
 भूपस्याग्रे जगौ श्लोकं स्वभूपदृष्टगमितम् ॥४२७॥
 असंभाव्यं न वक्तव्यं० [श्लो० ४२१] ॥४२८॥
 इदमेव न किं वेत्सीत्युत्त्वा भूपोऽरुणेक्षणः ।
 श्रीदत्तं चालयामास शूलारोपकृते तदा ॥४२९॥ यतः—

“क्व च हरिचन्द्रः कान्त्यजदास्यं,
 क्व च पृथुसूनुः क्व च नटलास्यम् ।
 क्व च वनवासः क्वासौ रामः,
 कटरे विकटो विधिपरिणामः ॥४३०॥

अतीतं नैव शोचन्ति भविष्यं न च चिन्तयेत् ।
 वर्त्तमानेन कालेन वर्त्तयन्ति विचक्षणाः” ॥४३१॥
 इत उद्यानपालास्यात् श्रुत्वा ज्ञानिनमागतम् ।
 वन्दितुं भूपतिस्तत्र जगाम सपरिच्छदः ॥४३२॥
 प्रणम्य विधिवद् भूपो ययाचे देशनां मुनिम् ।
 तावद् तद्बोधविधये प्रोवाचेति मुनीश्वरः ॥४३३॥
 यस्य न्यायो न धर्मो न तत्र का देशना भवेत् ।
 भूपोऽवगुं भगवन् ! न्यायधर्ममेव करोम्यहम् ॥४३४॥
 मुनिश्चन्द्रो जगौ राजन् न न्यायः क्रियते त्वया ।
 श्रीदत्तस्य सदा सत्यवादिनो मारणं मुधा ॥४३५॥

“सीदन्ति सन्तो विलसन्त्यसन्तः,
 पुत्रा भ्रियन्ते जनकश्चिरायुः ।
 दाता दरिद्रः कृपणो धनाढ्यः,
 पश्यन्तु लोकाः कलिचेष्टितानि” ॥४३६॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥१२३॥

विस्मिनो नृपतिः प्रेप्य प्रेष्यान् श्रीदत्तमञ्जमा ।
तत्रानीय निजे पार्श्वे निविवेश कृतादग्म् ॥४३७॥
श्रीदत्तस्य कथं मत्यवादिन्वं भवनोदितम् ।
यावदेव महीपालो मुनिं पप्रच्छ भक्तिनः ॥४३८॥
तावता वानरः स्वर्णरेष्वां पृष्ठे वहन् द्रुतम् ।
तत्रैत्य विधिनाऽर्जमानं गुरुं सर्वस्य पश्यतः ॥४३९॥
तामुत्तार्य गुरोः पार्श्वे शुश्रूषुर्देशनां कपिः ।
उपविष्टो महाश्रयं कुर्वाणः संमदस्तदा ॥४४०॥ यतः—
अनीदृशे वचःकार्यं पशूनां मरुतां नृणाम् ।
निरीक्ष्य तनुने को न कौतुकं हृदि मानवः ॥४४१॥
श्रीदत्तो देशनान्तेऽवग् भगवन् ! केन कर्मणा ।
अनुगगः कथं पुत्रीजनन्योविषये मम ॥४४२॥
मुनिश्चन्द्रो जगौ पूर्वभवाज्जानोऽस्ति निश्चितम् ।
श्रीदत्तः प्राह कीदृक्षोऽजनि पूर्वभवो मम ॥४४३॥

मुनिः प्रोवाच श्रीदत्त ! शृणु पूर्वभवं निजम् ।
पाञ्चालविषये चाभूत् काम्पिल्यपुरपत्तनम् ॥४४४॥
तत्र द्विजस्य चैत्रस्य गौरीगङ्गे उभे प्रिये ।
अभूतां पञ्चवाणस्य गतिप्रीत्याविवाद्भुते ॥४४५॥
मोऽन्यदा मैत्रनामानं मित्रमिति जगौ गृहः ।
गम्यतेऽन्यत्र लक्ष्म्यं विषये मित्र ! मम्प्रति ॥४४६॥ यतः—
“सर्भीताः पददेशस्य बह्मालस्याः प्रमादतः ।
स्वदेशे निधनं यान्ति काकाः कापुरुषा मृगाः” ॥४४७॥
यो न निर्गत्य निःशेषामवलोकयति मेदिनीम् ।
अनेकाश्चर्यमम्पूर्णां म नरः कृपदर्दुरः ॥४४८॥
एवं विमृश्य द्रव्याथं गत्वा कुङ्कुणनीवृति ।
चैत्रमैत्रौ रमां बह्मिर्जयामामतुः क्रमान् ॥४४९॥
उपाज्य द्रविणं भृगिलोभाद् मैत्रोऽन्यदाऽध्वनि ।
मुमुं चैत्रं गृहो हन्तुमुन्थाय ध्यातवानिति ॥४५०॥

अष्टमः
सर्गः

॥१२३॥

नैवास्ति नरके स्थानं मम विश्वस्तघातिनः ।
 यतो हि प्राणिनः श्वश्रे गच्छेयुः पापकारकाः ॥४५१॥ यतः-
 “लोभमूलानि पापानि र्गममूलाश्च व्याधयः ।
 स्नेहमूलानि दुःखानि त्रीणि त्यक्त्वा मुक्ती भव ॥४५२॥
 न हि मे पर्वता भाग न च मे मत्त मागगः ।
 कृतघ्नाश्च महाभाग भाग विश्वामघातिनः ॥४५३॥
 कूटमाक्षी मृषाभाषी कृतघ्नो दीर्घगेषणः ।
 चत्वारः कर्मचाण्डालाः पञ्चमो जानिमम्भवः ॥४५४॥
 विचिन्त्येति निजान्मानं निन्दनं मंत्रो भृशं हृदि ।
 उपविष्टः स्वके स्थाने करुणावामिताग्रयः ॥४५५॥ यतः-
 “उत्तमानां मनो गच्छन् कुमार्याद् बलति स्वयम् ।
 दुष्टानां पापिनां नृणां नोपदेशग्रन्तेषु ॥४५६॥
 ततस्तौ भृगुदेशेषु भ्रान्तोपाज्यं धनं बहू ।
 मार्गे नदीप्रवाहान्तः पतिनौ मृत्युर्मायतुः ॥४५७॥ यतः-

“मञ्जन्वम्भमि यातु मेरुशिखरं शत्रुं जयत्साहवे,
 वाणिज्यं कृषिसेवनादि मकला विद्याकलाः सिधतु ।
 आकाशं विपुलं प्रयातु स्वगवन् कृत्वा प्रयत्नं परं,
 नाभाज्यं भवर्ताह कर्मवशतो भाज्यस्य नाशः कुतः ॥४५८॥
 छानउं म कर्गमि गंकडा हं तंनी लज वेत्ति ।
 छन्नकोडि मनोगण्ड गवणि मंकी लंक” ॥४५९॥
 नियोगयोनौ तृपादीनि कृष्टानि प्राप्य भृगिभः ।
 चैत्रजीवन्तानोऽभृम्भं श्रीदत्ताभिधयाऽभृना ॥४६०॥ यतः-
 “निगिआ कसंकुमाआगनिवायवद्वंभमाणमयाहं ।
 नवि इहहं पाविना परन्थ जड निअमिआ हंनि” ॥४६१॥
 भ्रान्त्वा भृगिभवं दुःस्वमन्तनिं प्राप्य मन्तनम् ।
 मंत्रजीवोऽभवन् शाङ्खदत्तनामा मुहनव ॥४६२॥
 ततश्चत्रप्रिये गौरीगङ्गे कालं कियन्तदा ।
 भतुंमार्गे ममानोक्याभृतां नवपगइमुखे ॥४६३॥

कुवाणो ने स्त्रियौ मामोपवामादि तपो बहु ।
दृष्ट्वा गङ्गानटे चार्वी वेड्यां वीक्ष्येति दध्यतुः ॥४६४॥
धन्यया वृणुते चित्तचिन्तितं नरमन्वहम् ।
अस्तु धिगावयोर्भर्तुः शुद्धिर्न ज्ञायते कुतः ॥४६५॥
मदेन्थं चिन्तयन्त्यौ ते अनालोच्य स्वकर्म तत् ।
मृत्वा ज्योतिष्कदेवीषु देवीन्वं प्रापतुः क्रमात् ॥४६६॥ यतः—
“बालतवे पडिबद्धा उकडरोसा तवेण गारविआ ।
बेरेण य पडिबद्धा मरिउं असुरेसु जायन्ति ॥४६७॥
ग्ज्जुगगहविसभक्खणजलजलणपवेमतण्हल्लुहदुहओ ।
गिरिमिरपडणाउ सुआ मुहभावा हुंति वंतरिआ ॥४६८॥
तावम जा जोइमीआ चरगपरिन्वाय बंभलोगो जा ।
जा महमारो पंचिदिअतिरिअ जा अच्चुओ महुा” ॥४६९॥
ततश्च्युते ते क्रमतो गृहीण्यौ गङ्गा च गौरी च वरस्वभावे ।
श्रीवस्त ! ते मावसुते अभूतां मनोहरं पूर्वभवानुगतात् ॥

शङ्कं पुनः पूर्वभवार्जितेन वैरेण पानीयनिधावपारे ।
श्रिमस्तयोन्पन्नमहाकुधेव श्रीवस्त ! जानीहि निजं कुकर्म ॥
गुरोर्मुखादेतदवेत्य जज्ञे श्रीदत्तवदेहमनोविगगम् ।
एवं हि जीवाः कृतपूर्वकर्मवशाल्लभन्ते सुखदुःखयोगम् ॥
“क्षणं मक्तः क्षणं मुक्तः क्षणं कुद्धः क्षणं क्षमी ।
मोहाद्यैः क्रीडयैवाहं कारितः कपिचापलम् ॥४७३॥
स्वामिन्नपारसंमागविषमाम्बुधितारणे ।
उपायं दर्शयेदानीं प्रमद्य मम साम्प्रतम् ॥४७४॥ यतः—
“हुंति परकजनिग्या निअकजपरंमुहा फुडं मुअणा ।
चन्दो धवल्लेइ महीं न कलंकं अत्तणो फंसे” ॥४७५॥
तारणे भवपाथोधेधर्म एव तरीममः ।
चाग्रिमेव चाग्रितुलां तत्र विभर्त्यलम् ॥४७६॥
दो चेव जिणवरेहिं जाइजगमरणविप्पमुक्केहिं ।
लोगम्मि पहा भणिआ सुसमणमुमावओ बावि ॥४७७॥

श्रीदत्तोऽवक् प्रभो ! कस्मै ददामि तनयामहम् ।
 माधुः प्राह त्वया किं न शङ्खदत्ताय दीयते ॥४७८॥
 मुञ्चन्नश्रूणि श्रीदत्तः प्राहेति गद्गदस्वरम् ।
 मम तेनाब्धिक्षिप्तेन मित्रेण मङ्गतिः कथम् ॥४७९॥ यतः—
 “पुनर्लक्ष्मीः पुनर्भार्या पुनर्माता पुनः पिता ।
 भवान्तरे भवन्त्येव न पुनः माधुमङ्गतिः” ॥४८०॥
 मा विषीद क्षणाद् मित्रमेप्यतीति तवानघ ।
 श्रुत्वेति कौतुकं यावत् श्रीदत्तस्तनुने इदि ॥४८१॥
 तावद् रक्तेक्षणः शङ्खदत्तस्तत्रैत्य तन्क्षणान् ।
 उपविष्टो मुनिं नत्वा विधिना भूपमभिधौ ॥४८२॥
 कषायग्रमितस्वान्तं शङ्खदत्तं ममीक्ष्य तम् ।
 मुनिः क्रोधोपशान्त्यर्थं दिदेश देशनामिति ॥४८३॥ यतः—
 “कोहो पीडं पणासेह माणो विणयणामणो ।
 माया मित्ताणि णासेह लोहो मच्चविणामणो ॥४८४॥

कोह पइहुो देहघग्गि तिप्पि विकार करेइ ।
 आपुं तावइ पर तवइ पर तह हाणि करेइ ॥४८५॥
 अणथोवं वणथोवं अग्गिथावं कमायथोवं च ।
 नहु मे वीममिअच्चं थवं पि ह् तं वहुं होइ ॥४८६॥
 दामत्तं देइ गणं अइग मग्गं वणो विमप्पंनो ।
 मच्चम्मदाहमग्गी दिंति कमाया भवमणंनं” ॥४८७॥
 शङ्खदत्तं ततः शान्तं निवेद्य निजमभिधौ ।
 मुनिं पप्रच्छ श्रीदत्तः शङ्खदत्तागतिः कुतः ॥४८८॥
 मुनिः प्राहाम्बुधर्मध्ये पतन् मित्रं तदा तव ।
 फलकं प्राप्य मग्गाहा ययौ माग्म्वनं नटम् ॥४८९॥
 तत्रेनं संचरो नाम मातुलो मिलितस्तटे ।
 आपृच्छय कुशलोदन्तं निनाय निजमन्दिग्म् ॥४९०॥
 गमव्यादिनाऽत्यन्तं प्रीणितः प्राह नैगमः ।
 हे मातुल ! कियन् मां विद्यते स्वर्णकलकम् ॥४९१॥

पदत्रिंशद्योजनेऽस्तीनि ध्रुवा मातुलपार्श्वतः ।
अयमत्रागतो लातुं वस्तुकन्यादिकं निजम् ॥४०,२॥
मन्वा वैरं तयोः पूर्वं श्रीदत्तशङ्खदत्तयोः ।
प्रोवाचेति मुनिः शङ्खदत्तं प्रति हिताशयः ॥४०,३॥ यतः—
“कृपाकवचिनं चेतो वचः पीयूषपेशलम् ।
परोपकारव्यापारं वपुः स्यान् मुकृतात्मनाम्” ॥४०,४॥
श्रीदत्तोऽयं त्वया पूर्वभवे हन्तुं मर्माहितः ।
श्रीदत्तनाथुना त्वं च हन्तुं क्षिप्तोऽमि वाग्धिौ ॥४०,५॥
इदानीं भवतो घातप्रतिघातप्रदानतः ।
गतं वैरमतः प्रीतिं कुरुतं च युवां ध्रुवम् ॥४०,६॥ यतः—
“कृतकर्मक्षयो नास्ति कल्पकोटिशतैरपि ।
अवश्यमेव हि भोक्तव्यं कृतं कर्म शुभाशुभम् ॥४०,७॥
भूषः ध्रुवेति सम्यक्त्वमूलं श्रीडादशव्रतीम् ।
लात्ता (ललौ) मदुन्मवं भावात् माधोस्तस्यान्तिके सदा ॥ यतः

“सम्यक्त्वमूलानि पञ्चाणुव्रतानि गुणास्त्रयः ।
शिश्नापदानि चन्वाग्नि व्रतानि गृहमेधिनाम् ॥४०,९॥
अंतोमुहुत्तमिन्नं पि कामिअं हुज्ज जेहिं मम्मत्तं ।
तेमिं अवहुपुग्गलपरिअट्ठो चेव मंमाणे” ॥५००॥
उपदेशं गुणेः पार्श्वे आकर्ण्य व्यन्तगस्तदा ।
पूर्वमंमृतिगेहिन्यामनुगमं मुमोच च ॥५०१॥
श्रीदत्तशङ्खदत्तभारमणव्यन्तगः क्रमात् ।
श्रीदत्तनयामोमश्रीयुताः क्षामणं व्यधुः ॥५०२॥
वेड्याकर्म विहायाथ स्वर्णगन्वा जिनोदितम् ।
धर्मं कृत्वाऽगमन्वर्गं गमिष्यति शिवं पुनः ॥५०३॥
अन्येऽपि बहवो भव्यलोका धर्मं प्रपेदिरे ।
व्यन्तगेऽप्यवर्धाज्जनजनविघ्नावलीं मदा ॥५०४॥
श्रीदत्तशङ्खदत्ताभ्यामादाय धर्ममार्हतम् ।
नन्वा मुनिं निजं स्थानं जग्माते रंगतस्तदा ॥५०५॥

द्रव्यार्धेन ममं पुत्रीं शङ्खदत्ताय मोन्मवम् ।
 दत्त्वा शेषधनं ममक्षेत्र्यां श्रीदत्त उप्तवान् ॥५०६॥
 लान्वा केवलिनः पार्श्वे दीक्षां संमार्गनाग्निम् ।
 श्रीदत्तस्त्रीव्रमानन्वन तपो विहृतवांस्तनः ॥५०७॥ यतः—
 “मुहिओ न चयइ भोए चयइ जहा दुक्खिओत्ति अलियमिणं ।
 चिक्खणकम्मोलित्तो न इमो न इमो पग्गिच्चयइ ॥५०८॥
 जह चयइ चक्खवुद्धी पविन्थरं तत्तिअं मुहुत्तेणं ।
 न चयइ तहा अहन्नो दुब्बुद्धी स्वप्परं दमओ ॥५०९॥
 तपोऽग्निना दहनं दुष्टकर्माण्धनमश्चये(यम्) ।
 श्रीदत्तः क्षपकश्रेणीमारुहोह क्रमानदा” ॥५१०॥ यतः—
 तमममामि भिन्दानः शुक्लध्यानोप्रगेचिषा ।
 श्रीदत्तायोऽनघज्ञानप्रकाशं प्राप्तवान् क्षणान् ॥५११॥
 मोऽहं विहग्मानो भूर्पाटे मंजानकेवलः ।
 अत्रागतोऽस्मि भव्यानामुपकारकृतेऽधुना ॥५१२॥

चैत्रम्य मे प्रिये गौरीगङ्गे पूर्वं बभूवतुः ।
 माम्प्रतं जननीपुत्र्यौ ने जाने मम कर्मतः ॥५१३॥
 अज्ञानतो मया मानपुत्र्योरुपरि मम्प्रति ।
 अकारि मानमं ग्तं दुष्टकर्मनियोगतः ॥५१४॥
 [इति श्रीदत्तकथा]
 शुक्रोऽवग मे प्रिये हंमामागम्यौ ये बभूवतुः ।
 अभूतामत्र ने मानापितरौ माम्प्रतं मम ॥५१५॥
 तान मानगति कथमहं वन्म्यधुना तयोः ।
 प्रोवाच केवली चित्रं विद्यते भवनाटकम् ॥५१६॥ यतः—
 “न मा जाई न मा जोंणी न तं ठाणं न तं कुलं ।
 न जाया न मुआ जन्थ मच्चे जीवा अणनमो ॥५१७॥
 संमारे भ्रमतां देहभूतामेव निग्नरम् ।
 मानापित्रादिमम्बन्धा बभूवुर्भृगिणो मिथः” ॥५१८॥
 इति न्यायाक्ष मोक्तव्यो व्यवहारे हि धीमता ।
 निश्चयाद्विद्यते यस्माद् व्यवहारे बली नयः ॥५१९॥ उक्तं च

“वैवहारो वि दृ बलवं जं छउमन्थं पि वंदई अरिहा ।
जा होइ अणाभिओ जाणंतो धम्मयं एयं” ॥५२०॥
संमारं नाटकप्रायं विज्ञायेति शुक्रं तदा ।
मातस्नानेति जल्पन्तं दृष्ट्वा प्राह मृगध्वजः ॥५२१॥
ते धन्या मानवा युष्मादृशाः सन्ति महीतले ।
येषां म्याद् यौवने चित्तं वैराग्यरमवामितम् ॥५२२॥
संमारविमुक्तं चेतः कदा मम भविष्यति ।
इति भूपोदिने प्राह श्रीदत्तः केवली तदा ॥५२३॥
यदा मुतश्चन्द्रवतीप्रियाया दृग्गोचरे ण्यति ते नरेन्द्र ।
वैराग्यरङ्गो रुचिरस्मदानीं भविष्यति श्राक् शिवशर्मणं हि ॥
यनीश्वरोक्तं नृपतिर्मनोऽन्तो भृन्वा दृढं केवलिनं प्रणम्य ।
विभावयन् स्वप्नममं ममस्मं पुत्रादियोगं गृहमाजगाम ॥५२५॥
ततो भव्यजनाम्भोजबोधाय मुनिपुङ्गवः ।

१ द्यवहारोऽपि मनु बलवान् वानं, यन् छउमन्थमपि गन्तं विरप्रव्रजितं अहन्-केवली वन्दने, यावद्भवयन्नाभजः स निरप्रव्रजितः, जानातो धर्मनामनां
व्यवहारगोचरार्थान् ॥

विजहार लमज्जानदीप्तिर्भास्वानिवावनौ ॥५२६॥
वभूव दशवर्षीयो यावद् भूपमुतः शुक्रः ।
तावन कमलमालाया द्वितीयोऽभूत् सुतोऽनघः ॥५२७॥
कृत्वा जन्मोन्मवं भूमिपतिः स्वप्नानुमागतः ।
हंसराजाभिधां तस्य मनोश्चक्रे प्रमोदतः ॥५२८॥
भूपतिर्दशवर्षीयहंसयुक्तशुक्रान्वितः ।
मभायां यावदामीनो द्वायस्तावज्जगाविदम् ॥५२९॥
स्वामिंस्त्वां द्रष्टुकामोऽथ ममागाद् द्वारि गागलिः ।
यद्यादेशोऽधुना च म्यादत्रायाति तदा यतिः ॥५३०॥
आनीयतामिति प्रोक्ते भूपेन द्वारपालकः ।
तत्रानयद् ऋषिं शिष्यत्रययुक्तं जटाधरम् ॥५३१॥
प्रतिपत्तिं ऋषेः कृत्वा लब्धाशीर्मुनिपुङ्गवम् ।
उपवेष्टायामनेऽप्राक्षीद् भूपो भद्रं जिनौकमः ॥५३२॥

ऋषिः प्राहाधुना युष्मत्तुल्यानां ग्क्षतां क्षितिम् ।
 कथं भवति(वन्ति) लोकेषु विघ्नान्यत्र मनागपि ॥५३३॥
 तस्यि क्षितिं पालयति क्षितीश,
 क्षितिः कथं म्यात् कुशलस्य लोके ।
 धाराधरे वर्षति वाग्धिगां,
 दुग्धिक्षमाविर्भवति कचिन्किम् ॥५३४॥
 आगतं पितरं तत्र श्रुत्वा कमलमालया ।
 तत्रैत्य तातचरणौ नन्वेकत्र स्थितं तदा ॥५३५॥
 भूपः प्राहात्र भवतोऽधुना किमर्थमागमः ।
 ऋषिः प्राहागमे हेतुं (तुः) श्रूयतां नृपते! मम ॥५३६॥
 मामथ गोमुत्रो यक्षः स्वप्नेऽभ्येत्य जगाविदम् ।
 चलितोऽहं जिनं नन्तुं मुक्यश्रीविमलाचले ॥५३७॥
 त्वमागच्छेति यक्षेण प्रोक्तेऽहमित्यवादिषम् ।
 कर्ताऽऽश्रमस्य कः मार्गं ततः स निजगे जगौ ॥५३८॥

१ आकर्ष्येत्तन्मुनेर्वाक्यं हंगः स्पष्टं जगविदम् । तत्राहमश्रमे यमि रक्षितुं त्वस्मिन्योगतः ॥ इति श्लोकत्रयस्थाने अयमेव श्लोकः । क-घ ।

दौहित्रमेकमानीय मध्यतः शुक्रहंसयोः ।
 विमुञ्चात्र नतर्न्नाथं भविष्यति निरत्ययम् ॥५३९॥
 तनो यक्षप्रभावेणात्रागमं स्तोकेवेलया ।
 तेनैकं तनयं देहि मद्यो मम मृगध्वज ! ॥५४०॥
 गज्जाऽऽचष्ट लघु पुत्रावम् मे स्तोऽधुना ननु ।
 तेनोच्यते कथं गन्तुमादेशश्च तयोध्रुवम् ॥५४१॥
 तनो गज्जा मुनौ पृष्टौ तत्र गन्तुं वनान्तरे ।
 प्रणम्यांही पितुर्हंसो विनयेन जगाविति ॥५४२॥
 गागान्द्विद्यते वाञ्छा नन्तुं शत्रुञ्जये जिनम् ।
 तानाहमाश्रमं यामि गश्चितुं त्वस्मिन्योगतः ॥५४३॥ यतः—
 “ने धन्या ये पितुर्मातुर्वाक्यं च वृण्वते मुदा ।
 ते च धन्यतमा लोके गुरुणां च वचो हितम्” ॥५४४॥
 श्रुत्वा पुत्रोदितं मातापितगवुचतुर्मुदा ।
 धन्यस्त्वं तनयो यस्मादीदृशं वचनं वद (तव) ॥५४५॥ यतः—

“दीपाः स्थितं वस्तु विभामयन्ति, कुलप्रदीपास्तु पुनर्नवीनाः ।
चिरं व्यतीतानपि पूर्वजान् ये, प्रकाशयन्ति स्वगुणप्रकाशान् ॥
निशम्यतच्छ्रुतः प्राह तातादेशं ददस्व मे ।
विमलाचलनीर्थशनिनेमाऽस्मि पुग मम ॥५४७॥ यतः—
“आदौ तन्व्यो बृहन्मध्या विम्लाग्ण्यः पदे पदे ।
यायिन्यो न निवर्तन्ते मतामाशाः मग्निममाः” ॥५४८॥
श्रुत्वा विनयमयुक्तं पुत्रयोर्वचनं नृपः ।
ईक्षते मन्त्रिणामाम्यं यावन् तावच्च ते जगुः ॥५४९॥
मुनीन्द्रोऽर्था भवान् दाता रक्षणीयौ जिनाश्रमौ ।
रक्षिता शुकराजश्चेदनुमन्यामहेतवाम् ॥५५०॥
मन्त्रिणां वचनं श्रुत्वा मातापित्रोः क्रमाम्बुजम् ।
नत्वा मिह इवाचारान् शुको गागलिमंयुतः ॥५५१॥ यतः—
“मोनउं चंदन मपुग्मिह आपण पीड महंति ।
कुलकमवद्वह जाणीह जइ पणउपगार करंति” ॥५५२॥ ततश्च—

गागलिभेपदजाशीवांदः शुक्रममन्वितः ।
लङ्कयन् पृथिवीं श्लोकवेलयाऽगात्रिजाश्रमम् ॥५५३॥
नत्वा स्तुत्वाऽऽदिमं देवं तस्थौ तत्राश्रमे शुक्रः ।
वचन्ध स्वर्गमुक्तिश्रीयोग्यं कर्म शुभं बह्व ॥५५४॥
श्रीतीर्थाश्रमयोः मार्गं कुर्वाणो यवनः शुक्रः ।
चचाल गागलिनेन्तुं जिनं श्रीविमलाचले ॥५५५॥ यतः—
“श्रीतीर्थपान्थरजमा विरजीभवन्ति,
तीर्थेषु वंभ्रमणतो न भवे भ्रमन्ति ।
तीर्थव्ययादिह नगः स्थिरमम्पदः स्युः,
तीर्थेश्वरार्चनकृतो जगदर्चनीयाः ॥५५६॥
ग्रशाम वृष्ट्याऽपि विना दवाग्निगमीद्विशेषा फलपुष्पवृष्टिः ।
ऊनं न मन्त्रेष्वधिको वचाधे शुके वनं गोमृगि गाहमाने ॥
दूरेऽन्यदा निर्जाथिन्यां श्रुत्वा स्त्रीरुदितं भृशम् ।
गत्वा तत्राशु पप्रच्छ शुको गेदनकारणम् ॥५५८॥

स्त्री प्राह विद्यते चम्पापुर्या भूपोऽरिमर्दनः ।
 तस्यामीच्छीमतीपवीभवा पद्मावती मुना ॥५५॥
 पद्मावतीमहं धात्री पालयामि रमाऽभिधा ।
 स्तन्यपानादिनाऽपत्यमिव माता निगन्तुम् ॥५६॥
 पद्मावतीं मया युक्तां गगान कश्चिन्नभश्चरः ।
 विमानस्थां विधायाशु चचालाम्बरवर्त्मनि ॥५६॥
 अत्राहं पतिनाऽकम्पाद्विमानाद् देवयागतः ।
 लान्वा पद्मावतीं खेटः क्वाप्यगत्तेन गेदामि ॥५६॥ यतः—
 “पितृमातृमुह्यपुत्रगृहिणीनां निगन्तुम् ।
 वियोगो दुस्महो नृणां जायते नात्र मंगलयः ॥५६॥
 मधुर्गर्वचनः स्वर्थाकृता तामुदजे कचिन ।
 मुक्त्वा ततोऽचलद् द्रष्टुं ययौ पद्मावतीं द्रुतम् ॥५६॥
 प्रामादपृष्टिर्वर्धकं क्रन्दन् पतिनं नगम् ।
 निर्गक्ष्येति शुकः प्राह कम्बमत्रागतः कुतः ॥५६॥

वैनाढ्याद्विशिगेरुवान्पुगद् गगनचट्टभात् ।
 खेटोऽहं वायुवेगाहोऽचलं द्रष्टुं मर्हानलम् ॥५६॥
 चम्पापुर्यापतेः पुरीमेकां लात्वाऽम्बः व्रजन ।
 यावदत्रागमं तावद्विमानं स्थलितं मम ॥५६॥
 पूर्वमेका पपान स्त्री ततो भूमिपतेः मुना ।
 ततोऽहं पतिनोऽस्मीह जायते कारणं नहि ॥५६॥
 शुकः प्राहाम्य तार्थस्य प्रभावान् खेचरेश्वर ।
 विमानान्पतनं ज्ञातं तत्रात्र माम्प्रनं ननु ॥५६॥
 ततः शुको जिनं नन्तु वायुवेगममन्वितः ।
 गन्वा प्रामादमध्ये श्रागं वचन्दे भव्यभक्तिनः ॥५७॥
 प्रेक्ष्य पद्मावतीं तत्र वायुवेगो जगाविदम् ।
 इयमेव मया बाला गृहीताऽस्मि दुगन्मना ॥५७॥
 “मपः क्रूरः खलः क्रूरः मर्यान्क्रूरतः खलः ।
 मर्षोपधिवशः मपः खलः केनोपशाम्यते” ॥५७॥

नन्वा स्तुत्वा जिने वायुवेगं पद्मावतीयुतम् ।
शुकः परोपकारार्थी निनायाश्रममञ्जमा ॥५७३॥
घात्री पद्मावतीं प्रेक्ष्य जहर्षेन्दुमिवाम्बुधिः ।
गौर्वं वायुवेगाय रसवत्या शुकोऽक्रोन् ॥५७४॥ यतः—
“पानीयस्य रमः शैत्यं पराश्रम्यादगे रमः ।
आनुकूल्यं रमः स्त्रीणां मित्राणां वचनं रमः ॥५७५॥
अत्र मञ्जनपद्धतिः ।
[प्रमत्ता दृग् मनः शुद्धं ललिता वाग् नतं शिरः ।
महमाऽर्थिष्वियं पूजा विनाऽपि विभवं मताम्” ॥]
शुकः प्राहान्यदा वायुवेगं विद्याधरं प्रति ।
वियद्मनविद्या ते ममेति विस्मृताऽथवा ॥५७६॥
व्योमविद्या समायाति परं स्फुरति नो मनाक् ।
शुकोऽवक् तर्हि मयं त्वं तां श्रावय स्वगेश्वर ॥५७७॥
वियद्विद्यां स्वगेनोक्तां लात्वा गत्वा जिनालये ।

देवदृष्टौ तपोजापपरोऽजनि शुको मृशम् ॥५७८॥
व्योमविद्या शुकेनाशु मिद्धा दत्ता स्वचारिणे ।
खेटौ द्वावपि संजातौ परस्परपेकारतः ॥५७९॥ यतः—
“ददाति प्रतिगृह्णाति गुह्यमाख्याति पृच्छति ।
भुङ्क्ते भोजयते चैव पद्विधं प्रीतिलक्षणम् ॥५८०॥
अत्रान्तरे श्रीविमलाद्रितीर्थे नन्वा जिनेन्द्रं प्रथमं प्रमोदात् ।
ममागतो गागलिर्गक्ष्य विद्यां स्वगां शुकस्याशु हृदं ततान ॥
यतः—परस्य कमलां वर्धमानां संवीक्ष्य मञ्जनाः ।
मोमुद्यते पयोगशिखि चन्द्रस्य सन्ततम् ॥५८२॥
आपृच्छथ गागलिमुनिं लघु वायुवेग—
स्त्रीयुग्मयुक्तमधिरूपा लम्बिमानम् ।
क्रामन्नभस्तलमनेकपुगकगाद्रिं,
पश्यन् मृगध्वजमुतः समियाय चम्पाम् ॥५८३॥ यतः—

विद्याधराच्छुक्रचरित्रमनन्यरूपं
 श्रुत्वाऽरिमर्दनमहीपतिगङ्गादि(द्रि)नाशः ।
 पद्मावतीं करितुरंगमभृग्युक्तां
 तस्मै ददौ वरमहोन्मवपूर्वमाशु ॥५८४॥
 यस्याश्रये तिष्ठति जीवरक्षामूलो जिनोक्तः प्रवरो हि धर्मः ।
 सुरासुरोर्वीपनियक्ष्णक्षोभृतादयस्तस्य वशीभवन्ति ॥५८५॥
 अनुज्ञाप्य नृपं तत्र मुक्त्वा पद्मावतीं प्रियाम् ।
 शुक्रः शाश्वतचैत्यानि वन्दितुं चलितस्ततः ॥५८६॥ यतः—
 “पनस कोडिमयाहं दृचनकोडीडवन्नलक्त्वाहं ।
 छसीममहस असीआ तिहुअणविंवाणि पणमामि” ॥५८७॥
 नत्वा शाश्वतचैत्यानि पुरे गगनवल्लभे ।
 शुकराजः सुहृद्युक्तः पश्यन् ग्रामाकगन ययौ ॥५८८॥
 मातापित्रोः पुरे वायुवेगः प्राहेति गङ्गनः ।
 उपकारः कुतोऽनेन शुकेनैव महान्मना ॥५८९॥

वायुवेगपिता वायुवेगां पुत्रीं निजां वराम् ।
 प्रददौ शुकराजाय चारुन्मवपुग्म्यम् ॥५९०॥
 वायुवेगां प्रियां तत्र मुक्त्वा मित्रयुतः शुक्रः ।
 श्रुत्वाऽष्टापदमाहान्म्यं वन्दितुं चलितो जिनान् ॥५९१॥
 चत्तारि अद्दु दम दोअ वंदिआ जिणवर चउब्बीसं ।
 पग्मट्टुनिट्ठिअद्दु मिद्दा मिट्ठिं मम दिमंतु ॥५९२॥
 धूमयभाउआणं(णे) चउर्वीसं चैव जिणघरे कामी ।
 मच्चजिणाणं पडिमा वन्नपमाणेण नामेणं” ॥५९३॥
 शुकराजेति जल्पन्तीं कांश्चिन्नारीं पुनः पुनः ।
 पृष्टौ श्रुत्वा शुक्रो मार्गे यावन् पश्चादिलोकने ॥५९४॥
 तावन्नारागमन् काऽपि नारी दिव्यविभूषणा ।
 काऽत्रागाम्बं शुकेनोक्तं प्रोवाचेति मृगेश्वरणा ॥५९५॥
 अहं चक्रेश्वरी देवी जिनैन्द्रक्रममेविका ।
 हन्मि विघ्नानि भूयामि भव्यानां मन्ततं स्फुटम् ॥५९६॥

पुण्डरीकाद्रिमागधं गोमुन्वादेशतोऽधुना ।
चलन्त्यहमगां श्रोणिप्रनिष्ठस्योपरि स्फुटम् ॥१०७॥
गृहवाक्यन्नरं नारीरुदिनं करुणस्वरम् ।
श्रुत्वा तत्रैत्य मा पृष्टा मया गेदनकाण्डम् ॥१०८॥
तयोक्तं मे शुकः पुत्रोऽचालीद्रागलिना ममम् ।
अद्यापि तस्य नो शुद्धिर्जाता नैनं व गेदिमि ॥१०९॥
एवंविधा लमङ्गक्तियुक्ताः पित्रोऽन्तर्दृष्टाः ।
न लभ्यन्ते विना पुण्यं मानवंः कर्तृचिन्तकचिन् ॥११०॥ यतः
“किं ज्ञातं बहुभिः पुत्रैः शोकमन्तापकारकैः ।
वर्मेकः कुलालम्बी यत्र विश्रमते (श्रयते) कुलम्” ॥१११॥
मयोक्तं तव पुत्रस्य विज्ञाय कुशलं द्रुतम् ।
कथयिष्याम्यहं तुभ्यं वलमाना मनी पुनः ॥११२॥
ममाश्वास्येति वचनं मातरं तव तत्क्षणान् ।
अवधिज्ञानतो ज्ञान्वा त्वामत्राहं ममागमम् ॥११३॥

पश्चादेत्य शुकः काहाय माम्प्रनं निजपत्तने ।
गन्वा मातुः क्रमौ स्वीयचरित्रैः प्रीणयोत्तम ॥११४॥ यतः—
“अमार्थप्रार्थनं तीर्थमदेहद्रोहणं तपः ।
अनम्भःसंभवं स्नानं मातुश्चरणचर्चनम् ॥११५॥
उद्धो गर्भः प्रमवममये मोढमन्युग्रशूलं,
पञ्चाहारैः स्नपनविधिभिः स्तन्यपानप्रयत्नैः ।
विष्टामृत्रप्रभृतिमलिनैः कष्टमामाद्य मद्य
स्नानः पुत्रः कथमपि यया स्तूयतां मैव माता” ॥११६॥
आकर्ण्येत्तच्छुकः माश्रुः प्राह चक्रेश्वरीं प्रति ।
अनन्वा तीर्थमामन्त्रं पश्चादायाम्यहं कथम् ॥११७॥ यतः—
“अत्राप्य धर्मावमरं विवेकी, कुर्याद्विलम्बं न हि विस्मय ।
ततो जिनस्मश्रुशिलाधिपेन गात्रं व्यतिक्रम्य पुनर्न नेमे ॥
तायमि पृष्ट्वा पृष्ट्वा चकं पूज्याग्निहो ताओ ।
इहलोहं तु चकं परलोहमुहावहो ताओ” ॥११८॥

एतद् बाहुबलिगतं कथानकमत्र वाच्यम् ।
 इत्यादि भृगुशो युक्तीकृत्वा मृगध्वजाङ्गजः ।
 विनयेन जगावेवं तदा चक्रेश्वरीं प्रति ॥६१०॥
 शीघ्रं तव मुनो देवान् नत्वा स्तुत्वा ममेत्यति ।
 वक्तव्यं च न्वया देवि ! मम मातुः पुरः स्फुटम् ॥६११॥
 गदिन्वेति शुकः शीघ्रं मित्रयुक्तः प्रमोदनः ।
 नन्तुमष्टापदं तीर्थं चलितः श्रीजिनाधिपान् ॥६१२॥
 एतन्मन्देशकं चक्रेश्वरीप्रोक्तं द्रुतं तदा ।
 स्वस्थीचक्रा कमलमालां मधुरयुक्तिभिः ॥६१३॥
 नत्वा शुको जिनान् वायुवेगपद्मावर्तायुतः ।
 क्षितिप्रतिष्ठितोद्याने विमानस्थः समागमन् ॥६१४॥
 तस्मिन्नेव दिने पुत्रागमनं जननी पिता ।
 आकर्ष्य मुदितौ पुर्यां चक्राने तलिकादिकम् ॥६१५॥
 मुहूर्तं विशदे चारुमहोन्मवपुग्मगम् ।
 मानापित्रोः पदाम्भोजं विनयेनानमच्छुकः ॥६१६॥ यतः—

“यद्वृद्धिं नीयते धर्मो बन्धुवर्गः कुलं यज्ञः ।
 पितुः पुत्रास्त एव स्युर्वर्गिणः स्वर्गिणः परे” ॥६१७॥
 जिनौकःस्नात्रकणाद् बहुदानप्रदानतः ।
 मृगध्वजक्षमापालो व्यधान पुत्रागमोन्मवम् ॥६१८॥
 “देवपुत्रा गुरुपास्मिः व्याध्यायः संयमस्तपः ।
 श्रुतं परोपकारश्च मन्यजन्मफलप्राप्तकम्” ॥६१९॥
 शुकहंसयुतोऽन्येद्युक्तान् मेदिनीपतिः ।
 क्रीडां कर्तुं ममेत्याशु प्रवृत्तः पश्चात्पुनः ॥६२०॥
 तदाऽकस्माच्छुपः कालादलमाकश्य दृग्नः ।
 प्रेषयामास तं ज्ञातुं भृत्यमेकं निजं द्रुतम् ॥६२१॥
 तज्जान्वा निम्बिलं भृत्यः प्रोवाचेति नृपाग्रतः ।
 श्रीसागरङ्गपुरे वीराङ्गद आर्मान्मर्हापतिः ॥६२२॥
 वीराङ्गदमुतः सूर्यो हंसं तव मनुना ।
 वहन् वर्गमियायात्र युद्धार्थं बहुमन्यकः ॥६२३॥

राज्यं करोम्यहं तस्मिं हंसेऽमौ कुरुते कथम् ।
इति प्राह नृपो यावत्तावत्तत्रागतौ सुतौ ॥६२४॥
सन्वोरग्रे रणं कर्तुं यावद्द्वानां नृपोऽकरोत् ।
तावच्छत्रुबलादेको भृत्योऽभ्येत्य जगाविदम् ॥६२५॥
पराजितः पूर्वभवे त्वदीयपुत्रेण हंसेन दृढं हि सूरः ।
वैरं मारुतं तन्ममुपाजगाम युद्धं विधातुं बहुमन्ययुक्तः ॥ यतः-
“यस्मिन्दृष्टं मनस्तोषो द्वेषश्च प्रलयं व्रजेत् ।
म विद्वेयो मनुष्येण बान्धवः पूर्वजन्मनः” ॥६२७॥
मृगध्वजशुकौ स्नेहात् पुत्रमोदयाम्नादा ।
मजीभृतौ प्रति प्राह युद्धे हंस इति स्फुटम् ॥६२८॥
वैरमस्ति मया माधं सूरस्यास्य महीपतेः ।
कुर्वाणं ममरं तेन ममं मां पश्यथोऽधुना ॥६२९॥
इत्युक्त्वा रथमारूढो हंसः कीनाशमोदरः ।
मुष्टामुष्टि रणं कर्तुं प्रवृत्तः सूरभूभुजा ॥६३०॥

बांधी बाणि गयणि ठाठरी, रविकर मूक्या तिणि आवरी ।
खांडां झलकइ बीजल जिम्यां, मुहड तणां मण तीणइ कस्यां ॥
अत्र युद्धवर्णनम् ।
हंसेन सूरशस्त्राणि भिन्नानि भृगिशस्तदा ।
मृगध्वजादिभूषेषु पश्यन्सु बहुषु स्फुटम् ॥६३२॥
सूरो हंसं कुधा हन्तुमुत्तम्यौ यावता रणे ।
तावता पानितः सूरो हंसेन पृथिवीतले ॥६३३॥
पुनर्हंसेन तत्रत्य शीतवानोपचारतः ।
सूरः मजीकृतः सद्यो बान्धवेनेव तन्क्षणात् ॥६३४॥
एवं मजीकृतः सूरो हंसेन बहुशो जगौ ।
दत्तं हंसेन चेतन्यं द्विधा बाष्पान्तरं मम ॥६३५॥
मृत्वाऽहं नरकं गच्छन् गैद्रध्यानेन माम्प्रतम् ।
गक्षितोऽनेन हंसेन गुरुणा करुणान्मना ॥६३६॥
हंसेन माम्प्रतं ज्ञानदृष्टिविश्राणिना मम ।
यत एवमभूत् शुद्धो विवेकः शिवशर्मदः ॥६३७॥ यतः-

“मुजनो न याति विकृतिं पगहिननिग्नो विनाशकालेऽपि ।
 छेदेऽपि चन्दनतरुः सुगन्धयति मुसं कुठाग्न्य” ॥६३८॥
 ततः सूरः ममुन्थाय मुक्तवैगम्परः ।
 भक्तितः क्षमयामाम हंसं माधुग्विवादगन् ॥६३९॥
 दृष्ट्वैतन्कौतुकं सूरं पप्रच्छेति मृगध्वजः ।
 किमर्थं भवताऽऽब्धं ममरं मम मनुना ॥६४०॥
 सूरः प्रोवाच सारङ्गपुगेद्यानेऽन्यदा मुनिः ।
 श्रीदत्तकेवली पृथ्वीं पावयन् ममुपागमन् ॥६४१॥
 मुनिं नन्तुमहं पित्रा महोद्याने ममागमम् ।
 ज्ञानिना विहिता धर्मदेशना शिवशर्मदा ॥६४२॥ तथाहि—
 “धर्मोऽयं धनवृद्धयेषु धनदः कामाधिनां कामदः,
 सौभाग्याधिषु तन्प्रदः किमपरं पुत्राधिनां पुत्रदः ।
 राज्याधिष्वपि गज्यदः किमथवा नानाविकल्पनृणां,
 तत् किं यन्न ददाति किं च कुरुते स्वर्गापवर्गावपि” ॥ इत्यादि

देशनान्ते मया प्रोक्तं किं पुण्यं मे पुगऽभवत् ।
 ततोऽवक् कंवली सूरं जिनाचां विहिता न्वया ॥६४४॥
 सूरः प्राह मया कस्मिन् भवे चक्रे जिनार्चना ।
 जान्याह भद्रिलापुर्यां जिनागिभवस्तृपः ॥६४५॥
 यात्रार्थं नृपतिर्हंसीमारसीमहिनां यदा ।
 शङ्खपुर्णयमङ्गेन महाचालीन्प्रमोदनः ॥६४६॥
 इत्यादि भूपतेर्देवनत्यादि मरणान्तिकम् ।
 वाच्यं पूर्वोदितं मवं चरित्रमथ धीमता ॥६४७॥
 ततो जिनागिभूपालमन्त्रां मिहामिधोऽनघः ।
 सर्वलोकयुतोऽचालीन श्रीभद्रिलपुरीं प्रति ॥६४८॥
 अर्धमार्गागतः मिहः प्राह चक्रमेवकम् ।
 नगगन्धानके रत्नकुण्डलं विस्मृतं मम ॥६४९॥
 आनीय कुण्डलं शीघ्रं मद्यमपय मम्प्रति ।
 इत्युक्तो मन्त्रिणा भृत्यमनदर्थमचलत्तदा ॥६५०॥ यतः—

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥१३१॥

“सेवया धनमिच्छद्भिः सेवकैः पश्य यन्कृतम् ।
स्वातन्त्र्यं यच्छगीरस्य मूर्धस्नदपि हासितम्” ॥६५१॥

तत्रैतत् चक्रः शीघ्रमप्रामग्नकुण्डलः ।

पुनः पश्चान्ममागत्य मन्त्रिणोऽग्रे जगाद्विदम् ॥६५२॥

न लब्धं कुण्डलं मन्त्रीन ! मया तत्र गवेपना ।

केनाप्यङ्गीकृतं नूनं भिल्लेन तन्क्षणात्तदा ॥६५३॥

न्वयैवाङ्गीकृतं नूनं कुण्डलं चक्राधम ।

वदन्नेवं तदा मन्त्री कर्कशं तमताडयत् ॥६५४॥ यतः-

“सुखस्य दुःखस्य न कोऽपि दाता,

परो ददातीति कुबुद्धिरेषा ।

अहं करोमीति वृथाभिमानः,

स्वकर्मसुत्रग्रथितो हि लोकः ॥६५५॥

तत्र तं मूर्च्छितं मुक्त्वा मन्त्री लोकयुतस्तदा ।

क्रामन्पृथ्वीं क्रमात् मद्यः समागाद् भद्रिलं पुग्म् ॥६५६॥

शीतवानादिना मञ्जीभृताङ्गशङ्को द्रुतम् ।

दध्याविन्धं प्रभुत्वादिगाविणं मन्त्रिणं हि धिग् ॥६५७॥

“चौग चुल्लुकावि अ वंभण विजा य भट्ट पाहुणया ।

नञ्चणधत्तनग्दिं पग्म्म पीडं न याणंति” ॥६५८॥

गौद्रध्यानपरः मद्यश्चक्रस्तृपयाऽर्दितः ।

मृत्वा मपोऽभवद् दृष्टो भद्रिलपुग्मभिधौ ॥६५९॥ यतः-

“आर्तं निर्यग्गतिरथा गतिरधो ध्याने तु गौद्रे मदा,

धमे देवगतिः शुभं च हि फलं शुक्ले च जन्मक्षयः ।

तस्माद् व्याधिरुगन्नकं हितकरे संमार्गनिस्तार्के,

ध्याने शुक्लवरे रजःप्रमथने कुर्यान्प्रयत्नं बुधः” ॥६६०॥

तेनाहिनाऽज्ञातस्तत्र मन्त्री दृष्टो रुपा द्रुतम् ।

मृत्वाऽऽगाभ्रकं घारे महादुःखशतप्रदे ॥६६१॥

मृत्वा मरीमृपः मोऽपि गौद्रध्यानपरायणः ।

तत्रैव नरके दुष्टकर्मयोगात्ममीयिवान् ॥६६२॥

अष्टमः
सर्गः

॥१३१॥

नरकेऽपि मिथोऽत्यन्तं कुवाणौ कलहं मदा ।
 भृग्दुःस्वभगक्रान्तौ निन्यतुः ममयं मुधा ॥६६३॥ यतः—
 “वाला दाढी पक्खी जलयर नर्यागया उ अइकग ।
 हुंति पुणो नरणसुं बाहुल्लेणं न उण नियमो ॥६६४॥
 तह मारणअभक्खाणदाणपग्घणविलोवणाईणं ।
 मव्वजहसो उदओ दमगुणिओ इकमि कयाणं” ॥६६५॥
 अभादुद्धृत्य चरकजीवो लक्ष्मीपुरे वरे ।
 धनश्रेष्ठिसुतो भीमनामाजनि मनोहरः ॥६६६॥
 तत्र श्रीजिननाथार्चा विधाय कुमुदवैरैः ।
 भवानेवाभवद्दीगङ्गदस्य तनयोऽत्र हि ॥६६७॥
 “जं चिअ विहिणा लिहिअं तं चिअ पणिमइ मयल्लोयम्म ।
 इअ जाणेविणु धीग विहुरे वि न कायरा हुंति” ॥६६८॥
 सिंहमन्त्री महादुःस्वं सहित्वा नरके भृशम् ।
 श्रीविमलाचले वापीजले हंसस्तनोऽभवत् ॥६६९॥ यतः—

“नरणमु जाई अइकक्खडाईं दुक्खाईं पग्घनिक्खाईं ।
 को वब्बहि ताई जीवतो वामकं’डीवि ॥६७०॥
 कक्खडदाहं मामलिअमिवणवयगणिपहणभयाईहिं ।
 जा जायणाओ पावनि नाग्या तं अहम्मफलं” ॥६७१॥
 हंमर्माथं ममालोक्य जानजानिम्मृनिम्मदा ।
 पश्चाभ्यां जलमानीय व्यधानं स्नानं जिनंजितुः ॥६७२॥
 वनादानीय पुष्पाणि चारुणि चञ्चुना विगट् ।
 पूजयामास भावेन गृहादीशं जिनंश्चरम् ॥६७३॥
 एवं शशजिनेन्द्रार्चां कृत्वा हंसोऽभगोऽभवत् ।
 मृगध्वजाङ्गजो हंसनामाभृदधुना स च ॥६७४॥
 निशम्यतन्मुनेः पार्श्वं हंसं हन्वा गिपुं निजम् ।
 शालयार्मात्यहं वरं जल्पन् यावत्कुधाऽचलम् ॥६७५॥
 क्रोधोपशमनोक्तिर्भवाध्यामानोऽप्यहं भृशम् ।
 यदा न वलिनः प्रोचे श्रीदत्तेन तदंति हि ॥६७६॥

“लगाइ कोहपलेवणइ डज्झइं गुणरयणाइं ।
उवममजलि नवि उल्लहइ महइ ने दुक्खमयाइं ॥६७७॥
कोहो माणो माया लोभो हामो रई अरई य ।
मोगो भयं दुगंछा पक्खम्व कली इमे मन्वे ॥६७८॥
वाली जोइउ नहु बलइं हीइडइ धरइं कमाय ।
मेल्ही टारम मींदगे जहिं भावइ तहि जाइ ॥६७९॥ इत्यादि ।
इत्यादि भृगुशो युक्तीग्वमन्याचिगदहम् ।
आगामत्र गणं कतुं ममं हंसेन मम्प्रति ॥६८०॥
इदानीं तव पुत्रेण हंसेन बलशालिना ।
कुर्वता ममं मद्यः पगभूतोऽस्म्यहं ननु ॥६८१॥
तेन वैरमहं मुक्त्वा गत्वा श्रीदत्तसभिधौ ।
ग्रहीष्यामि व्रतं मद्यो भवपाथोधिनागम् ॥६८२॥
क्षमयित्वा तदा सूरो हंसं मुन्दरभक्तिनः ।
ग्रहीतुं चरणं सद्योऽचालीत् श्रीदत्तसभिधौ ॥६८३॥

“विषयगणः कापुरुषं कगेति वशवर्तिनं न सत्पुरुषम् ।
बध्नानि मशकमेव हि लूतातन्तुर्न मातङ्गम् ॥६८४॥
भवन्ति भृगिभिर्भाग्यैः धर्मकर्ममनोरथाः ।
फलानि यन्पुनस्नेऽपि तन्मुवर्णस्य मौरभम् ॥६८५॥
निरीक्ष्यैतच्छृपो दध्याविति चित्ते मृगध्वजः ।
गृह्णन्ति ये व्रतं मर्त्यास्ते धन्याः स्युर्महीतले ॥६८६॥
“धन्वा जणणी जणया धन्वा वि य बंधवा वि मुकयन्था ।
पव्वजाण जुगं पुत्तं परिपालिअं जेहिं” ॥६८७॥
“तावद् भ्रमन्ति संमारे पितरः पिण्डकाक्किणः ।
यावन्कुले विशुद्धान्मा यतिः पुत्रो न जायते” ॥ इति पुराणे ।
ज्ञानिनोक्तं पुग चन्द्रबनीपुत्रं यदेक्षसे ।
मविष्यति तदा मम्यगु वैरगयं तव मानसे ॥६८९॥
अथ यावन्न दृष्टोऽस्ति चन्द्रवत्याः सुतो मया ।
जातोऽहं स्थविगस्तेनान्यथा स्याज्ज्ञानिवाक् किमु ॥६९०॥

ध्यायन्नेवं महीपालो यावत्तत्र बने स्थितः ।
 तावदेकोऽष्टवर्षीयोऽभ्येत्य बालोऽनमन्नृपम् ॥६०१॥
 कस्त्वं कुतः ममायातो यावदेव नृपो जगौ ।
 तावद् व्योम्नीति वाग् जाता ह्येष चन्द्रवर्तीमुतः ॥६०२॥
 यद्यस्ति भवतश्चित्ते मन्देहस्तत्र भूपते ।
 तदेशानककुप्फोणे व्रज क्रोशेषु पञ्चमु ॥६०३॥
 तत्र गिर्योर्ध्वयोर्मध्ये संस्थिते केलिकानने ।
 चकार योगिनी तीव्रं तपो नित्यं यशोमयी ॥६०४॥
 तत्र गत्वा त्वया शीघ्रं ममापृच्छय यशोमतीम् ।
 चन्द्रवतीमुतोन्पत्तिस्वरूपं ज्ञास्यते स्फुटम् ॥६०५॥
 श्रुत्वा तद् भूपतिस्तेन युक्तः कौतुकिताशयः ।
 चलन् शीघ्रं ययौ तस्मिन् पूर्वोक्ते कदलीवने ॥६०६॥
 निरीक्ष्य नृपतिर्ध्यानतत्परं योगिनीं नदा ।
 नत्वा प्राहेति किं चन्द्रवत्या एष मुतो ननु ॥६०७॥

श्रुत्वाऽऽह योगिनी गजन् ! मत्स्यं चन्द्रवतीमुतः ।
 यतोऽस्मि विषमोऽमारः संमार्गेऽयं विषादपि ॥६०८॥ यतः—
 “कोऽहं कस्त्वं कुत आयातः का मे जननी को मे तानः ।
 यद्येवं दृष्टः संमार्गः सर्वोऽयं स्वप्नव्यवहारः ॥६०९॥
 पुनरपि गजनी पुनरपि दिवसः पुनरपि मासः पुनरपि वर्षम् ।
 पुनरपि वृद्धः पुनरपि बालः पुनरपि याति ममेति च कालः” ॥
 योगिन्याहाभवच्चण्डपुर्यां मममर्हापतिः ।
 प्रवर्तयन् प्रजा न्यायमार्गं अक्र इवानिशम् ॥६०१॥
 निगिलान्नःपुग्भ्रष्टा नम्य भानुमती प्रिया ।
 बभूवन्दोग्निव त्राह्मा मनेत्र गमभूपतेः ॥६०२॥
 हिमवन्क्षेत्रतो युग्ममेकं गत्वाऽऽदिमं दिवसम् ।
 भानुमन्युदरे मद्योऽवर्तणे स्वप्नमृचिन्म ॥६०३॥ यतः—
 “नर्गतिरि भ्रमंमजीवी मन्वे निभ्रमेण ज्ञेति देवेमु ।
 निभ्रम्राउभ्रममर्हाणाउणमु ईमाणंनेमु” ॥६०४॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥१३३॥

सम्पूर्णं ममये भानुमनी पूगितदोहदा ।
अमृत युगलं पुत्रपुत्रीरूपं मनोरमम् ॥७०५॥
चन्द्रशेखरनामंति मनोर्भूमीपतिदेवौ ।
पुण्याश्चन्द्रवतीन्याह्वा मोन्मवं मुदिताशयः ॥७०६॥
वर्धमानौ क्रमात्तत्र जातजातिस्मृती मिथः ।
युग्मधर्मं ममीहने गगाद्गुपमुताङ्गजे ॥७०७॥ यतः
“अक्स्वाणमणी कम्पाण मोहणी तह वयाण वंभवयं ।
गुत्तीण य मणगुत्ती चउगे दुक्खेण जिप्पंति” ॥७०८॥
अत्रान्तरे महीनाथस्तुभ्यं चन्द्रवतीं ददौ ।
चन्द्रशेखरभूपेन पणिणीना यशोमती ॥७०९॥
पुरोद्यानात्ततः लघु विधाय बहुशो यदा ।
निनाय त्वां शुक्रः मद्यो गागरेगश्रमं नृप ! ॥७१०॥
पूर्ववाञ्छितमिच्छ्यथं पन्नी चन्द्रवती तदा ।
त्वद्वाज्यस्यापहारार्थमानिन्ये चन्द्रशेखरम् ॥७११॥

अत्रान्तरे ममायाम्बं पश्चात्तत्र महीपते ! ।
परीक्षितोऽमि तेनैव प्रपञ्चरचनादिना ॥७१२॥ यतः—
मुखं पद्मदलाकारं वाचा चन्दनशीतला ।
हृदयं कर्तरीतुल्यं त्रिविधं धूर्तलक्षणम् ॥७१३॥
अन्येषु भक्तिचन्द्रशेखरः स्मर्द्देवतम् ।
आगध्य मार्गयामाम गगाच्चन्द्रवतीं स्वयम् ॥७१४॥
तुष्टेन कामदेवेनादृष्टीकरणकञ्जलम् ।
दत्त्वा तस्मै तदा मद्यः प्रोवाचेति स्फुटाक्षरम् ॥७१५॥
यावन्मृगध्वजश्चन्द्रवतीपुत्रं न द्रक्ष्यति ।
तावच्चमञ्जनश्रेपाददृश्यांगो भविष्यति ॥७१६॥
चन्द्रवतीमुने दृष्टे मृगध्वजमहीभुजा ।
पुत्रस्वरूपमुक्त्वाऽहं गमिष्यामि निजालयम् ॥७१७॥
अञ्जनाञ्जितचक्षुस्मो हृष्टोऽदृष्टवपुस्तदा ।
ययौ चन्द्रवतीपाशं चन्द्रशेखरभूपतिः ॥७१८॥

अष्टमः
सर्गः

॥१३३॥

देवदत्तवगेदन्तं चन्द्रवत्याः पुग्नदा ।
 चन्द्रशेखर उक्त्वाऽऽह क्रियते माम्प्रतं किमु ॥७१९॥
 चन्द्रवती जगौ गूढगर्भाया मे प्रगे मुतः ।
 भावी चेत्किं प्रगे कार्यं भवताऽत्र निगद्यताम् ॥७२०॥
 चन्द्रशेखर आचष्ट जातमात्रं मुतं तव ।
 लात्वा ग्हो यशोमन्यं पन्न्यं दाम्याम्यहं किल ॥७२१॥
 तत आवां मुखेनैव काममौर्ग्यकतन्पगौ ।
 स्थास्यावोऽन्तःपुरेऽत्रैव कोऽपि मां नैव पश्यति ॥७२२॥
 विचार्येति मुतं चन्द्रवत्या यशप्रभावतः ।
 नीत्वा ग्हो यशोमन्यं दत्त्वा चेति म ऊचिवान् ॥७२३॥
 मृगध्वजप्रियाचन्द्रवतीपुत्रो ह्ययं वरः ।
 चन्द्राङ्गाहः मदा पालयः पुत्रवन् पुण्यहेतवे ॥७२४॥
 एवं प्रोत्त्वा ग्हश्चन्द्रशेखरः स्वेष्टमिदमे ।
 ययौ चन्द्रवतीपार्श्वेऽदृष्टीकरणविधया ॥७२५॥

इतो दिने दिने वर्धमानं वीक्ष्य स्फुरन्वृष्टुनिम् ।
 बालं चन्द्राङ्गमालोक्य दध्यावेवं यशोमती ॥७२६॥
 कस्मिंश्चिद्विषये कान्तमृगं पश्याम्यहं न हि ।
 तेनास्य पालितशिशुतर्गं गृह्णाम्यहं फलम् ॥७२७॥
 ध्यान्वेति माऽऽह चन्द्राङ्गं यदि न्वं मां निगीक्षमे ।
 तदा गज्ययुताऽहं ते भवामि वशवर्तिनी ॥७२८॥ यतः—
 “नमो लुब्धकधर्माय तस्मै कुमुदधन्विने ।
 मममनमपि यस्म्यनह् भुवनं मृगयावनम् ॥७२९॥
 लोकेऽश्वशिवशिवत्रिदिवप्रभृणां
 चूडामणिप्रणयिनी प्रथने यदाज्ञा ।
 निःशेषविश्वविजयी विषमेषुगेषु
 कं नावर्धायति धीर्मपि प्रवीरः ॥७३०॥
 पुनोऽपि स्थितं वस्तु नैवान्धा द्रष्टुर्माशने ।
 अहो चित्रं यदीक्षन्ते गगान्धाः स्त्रीमयं जगत्” ॥७३१॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥१३४॥

शुल्लतन्प्राह चन्द्राङ्को वज्राहत इवाचिग्न ।
अनौचित्यं कथं मानरिदानीमुच्यते न्वया ॥७३०॥ यतः-
“स्त्रीणामुत्तानवृत्तीनां न मनस्तिष्ठति स्थिग्म् ।
मार्गिणः(णः) वारिणः पश्य प्रत्यवारं परिग्रवः ॥७३३॥
अग्न्या गजयन्युर्बर्गन्निग्धाः म्हायन्ति च ।
अमृता मोहयन्त्येतांश्चतामि मृगलोचनाः” ॥७३४॥
यशोमती ततः प्राह नाहं ते जननी शिशो ।
मृगध्वजप्रिया चन्द्रवती माताऽस्ति ते ध्रुवम् ॥७३५॥
अतस्त्वं मे मनः स्वीयवचसा प्रीणयाधुना ।
जननीपुत्रमम्बन्धो यतो नाम्त्यावयोर्ध्रुवम् ॥७३६॥
श्रुत्वा तस्मा वचो दध्यौ चन्द्राङ्को निजचेतमि ।
अहो दुष्टाशया नार्य ईदृक्षा विधिना कृताः ॥७३७॥ यतः-
“कामं कुलकलङ्काय कुलजाताऽपि कामिनी ।
मृङ्गला स्वर्णजाता हि बन्धनाय न संशयः ॥७३८॥

गजपत्नी गुणोः पत्नी मित्रपत्नी तथैव च ।
स्वमाता पत्नीमाता च पञ्चता मातरः स्मृताः” ॥७३९॥
विचिन्त्येत्यबलावृत्तमनादत्य च तद्वचः ।
चन्द्राङ्कश्चलितो मातापित्रोश्चरणमीक्षितुम् ॥७४०॥
द्विधा यशोमती भ्रष्टा विषादं दधती हृदि ।
मुक्त्वा संमागमम्बन्धं ममजायत योगिनी ॥७४१॥
माहं यशोमती ध्यानसंप्राप्तावधिशेषुषी ।
जानामि तव भार्यायाः स्वरूपं मेदिनीपते ! ॥७४२॥
यक्षेण मे गिरं प्रोक्त्वा प्रियावृत्तं विलोकितुम् ।
प्रेषितोऽस्यधुना मामकीनपांश्च मृगध्वज ! ॥७४३॥
भूपस्योन्पन्नक्रोधाग्निशान्त्यं योगिनी तदा ।
वभाषे शिष्टया वाणीर्गिन्या मेघालितुल्यया ॥७४४॥
“पुत्रमिच्छा हृद् अनेग नरह नारि अनेरी-
मोहं मोहिओ मृद जंपइ मुहिआं मोरी मोरी ।

अष्टमः
सर्गः

॥१३४॥

आतिह गहना अतिह अपारा संमारमायर स्वाग,
 बृज्जउ बृज्जउ गोग्ग बोलइ माग धम्म विचाग ॥
 कवण केरा तुग्ग हाथी कवण केरी नागी,
 नरकिं जातां कोइ न गखए हीअइइ जोइ विचारी ॥७४६॥
 क्रोध परिहरि मान मन करि माया लोभ निवारि,
 अवर वहरि मनि म आणे केवल आपुं तारे ॥७४७॥
 इत्याकर्ण्य नृपः शान्तो भूत्वा नन्वा च योगिर्नाम् ।
 चन्द्राङ्गेन सह स्वीयपुगेद्यानमुपागमन् ॥७४८॥
 आगतान् संमुखं मन्त्रिवरान् प्राहेति भूपतिः ।
 भवद्भिः शुकराजाय गज्यं दातव्यमेव हि ॥७४९॥
 अत्रस्थोऽहं गुरोः पार्श्वे ग्रहीष्याम्यधुना व्रतम् ।
 पुरमध्ये यतो दोषा लगन्त्येव यतेगपि ॥७५०॥
 प्रोचुर्मन्त्रीश्वरा गजभवनं श्लोकशः प्रभो ! ।
 पावनीयं वने दोषा संभवन्त्यजितात्मनाम् ॥७५१॥ यतः-

“वनेऽपि दोषाः प्रभवन्ति गणिनां,
 गृहेऽपि पञ्चेन्द्रियनिग्रहस्तपः ।
 अकुन्मिने कर्मणि यः प्रवर्तते,
 निवृत्तगगम्य गृहं तपोवनम्” ॥७५२॥
 ममायातं गृहे भृपं चन्द्राङ्गमहितं नदा ।
 दृष्ट्वा गृहो द्रुतं चन्द्रशेखरः स्वपुरं ययौ ॥७५३॥
 दत्त्वा मदुन्मवं गज्यं शुकराजाय भूपतिः ।
 ममश्रेष्ठ्यां व्ययन् द्रव्यं चक्रागष्टाहिकामहः ॥७५४॥
 सर्वसंगपरित्यागं कृत्वा प्रातरहं व्रतम् ।
 लाम्यार्मीनि क्षितीशम्य ध्यायतो भावनां हृदि ॥७५५॥
 शुभध्यानाधिरूढस्य क्षिपनः कर्ममञ्चयम् ।
 उन्पन्नं केवलज्ञानं गत्रौ सर्वप्रकाशकम् ॥७५६॥ यतः-
 “मन गजा मन धीरं तुं विषमभुअंगम मोइ ।
 रुदु घालइ मानमइ तूदु लिइ मुग्लोइ” ॥७५७॥

स्वर्गादेवाः समेन्येति जगू गजकपेः पुरः ।
 वेपं लाहि वयं वन्दामहे न्वन्पादपङ्कजम् ॥७५८॥
 [प्रणिहन्ति क्षणार्धेन माम्यमालम्ब्य कर्म तत् ।
 यश्च हन्यान्नस्मीव्रतपमा जन्मकोटिभिः" ॥]
 दाग्निनाशनं दानं शीलं दुर्गतिनाशनम् ।
 अज्ञाननाशिनी प्रज्ञा भावना भवनाशिनी" ॥७५९॥
 भूषेनाङ्गीकृते वेपे देवा नन्वा नग मुनिम् ।
 विनेनुः केवलज्ञानोत्पत्तिचारुमहोन्मवम् ॥७६०॥
 शुक्रहंसादयो मन्त्रिवर्ग आश्रयपूग्निः ।
 तत्रैत्य भक्तितो नन्वा चक्रुश्चारुमहोन्मवम् ॥७६१॥
 गजर्षिर्भवपाथोधिनाग्ने तग्णीनिभाम् ।
 धर्मोपदेशनां कर्तुं प्रवृत्तो मञ्जुभाषया ॥७६२॥ तथाहि-
 अनित्यमागेग्यमनित्ययौवनं, विभूतयो जीवितमप्यनित्यम् ।
 तथाप्यवज्ञा परलोकसाधने, अहो नृणां विस्मयकारि चेष्टितम् ॥

आदित्यस्य गतागतेगृहः संक्षीयते जीवितं,
 व्यापार्ग्वर्द्धकार्यभागुरुभिः कालो न विज्ञायते ।
 दृष्ट्वा जन्मजगविपत्तिमरणं त्रामश्च नोत्पद्यते,
 पीन्वा मोहमयीं प्रमादमदिगमुन्मत्तभूतं जगत् ॥

गतमारेऽत्र संमारे मुखभ्रान्तिः शरीणिणाम् ।
 लालापानमिवाङ्गुष्ठं बालानां स्तन्यविभ्रमः ॥७६५॥
 व्याख्यान्ते हंस्मचन्द्राङ्गौ युक्तौ कमलमालया ।
 जगृहाने व्रतं मद्यः तस्य गजर्षिमभिधौ ॥७६६॥
 "मुहित्रो न चयइ भोग् चयइ जहा दुक्मिन्त्रोत्ति अलियमिणं ।
 चिकणकम्मोलित्तो न इमो न इमो पग्गियइ ॥७६७॥
 जह चयइ चक्कवट्ठी पविन्थरं तत्तिअं मुहुत्तेण ।
 न चयइ तहा अहन्नो दुब्बुद्धी स्वप्परं दमओ ॥७६८॥
 चन्द्रवत्याः स्वरूपं तं जानन्तौ मूलतः स्वयम् ।
 मृगध्वजर्षिचन्द्राङ्गौ कस्याप्यग्रं न जल्पतः ॥७६९॥

चकार गजविगर्विहारं, भव्याङ्गिराजीवविबोधनार्थम् ।
 शुक्रः क्षितीशश्च चकार गज्यं प्रवर्तयन्त्यायपथे प्रजौघम् ॥
 स्नेहं चन्द्रवनी चन्द्रशेखरे दधती भृशम् ।
 राज्याधिष्ठायिकां देवीमागगध मुभक्तिनः ॥७७१॥
 प्रत्यक्षीभूय गज्यश्रीस्तुष्टा प्राहेति नां प्रति ।
 चित्तेष्मिन् वरं चन्द्रवति ! प्रार्थय मम्प्रति ॥७७२॥ यतः—
 “नोपकारं विना प्रीतिः कथंचिन्कम्यचिद्भवेत् ।
 उपयाचितदानेन यतो देवा अर्भाष्टदाः” ॥७७३॥
 प्राह चन्द्रवती मयः शुक्रगज्यं महत्तमम् ।
 मुप्रमत्ताऽधुना चन्द्रशेखराय ममपेय ॥७७४॥
 प्रोवाच यक्षिणी कापि शुक्रराजो यदप्यति ।
 तदाऽऽकायो द्रुतं चन्द्रशेखरे गज्यलब्धये ॥७७५॥
 शुक्रदेहनिभं चन्द्रशेखरस्य वपुस्तदा ।
 वर्णरूपादिना मयः कग्प्येऽहं न मंग्रयम् ॥७७६॥

दत्त्वा वरं गता देवी हृष्टा चन्द्रवती ततः ।
 ईदृशं शुक्रराजस्य कुत्रापि गमनं हृदि ॥७७७॥ यतः—
 “कृत्कमां जनोऽन्यस्य छिद्राण्यामाद्य वेगतः ।
 हरणे मकलां लक्ष्मीं मात्रां इव पायमम्” ॥७७८॥
 शाश्वतानर्हतो नन्तु शुक्रधलनि यावता ।
 तावन्पद्मावतीवायुवेगे पन्न्यौ जजल्पतुः ॥७७९॥
 स्वामिन्नावां महिष्यावो भवन्तवाधुना मन्दु ।
 यतोऽस्माकं भवेन्पुण्यं शाश्वताहंभमस्कृतेः ॥७८०॥
 “निकम्बमणनाणनिव्वाणजम्मभूमीओ वंदइ जिणाणं ।
 न य विमइ माहुविगहियंमि देसे बहुगुणे वि ॥७८१॥
 यास्यामीति जिनालयं प्रतिदिनं ध्यायंश्चतुर्थं फलम् ,
 पष्ठं चान्धिन उद्यतोऽष्टममथो गन्तुं प्रवृत्तोऽध्वनि ।
 श्रद्धानुदेशं बहिजिनगृहान्प्राप्तमनो दादशम् ,
 मध्ये पाक्षिकमीश्विने जिनपतौ मायोपवामं फलम् ॥७८२॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥१३६॥

पूजाकोटिममं स्तोत्रं स्तोत्रकोटिममो जपः ।
जपकोटिममं ध्यानं ध्यानकोटिममो लयः ॥७८३॥
पल्योपममहसं तु ध्यानाल्लक्षमभिप्रदान् ।
दुष्कर्म क्षीयते मार्गे सागरोपममञ्जितम् ॥७८४॥
मन्वा मनस्तयोर्भूषः प्राहेति मच्चिवान् प्रति ।
अधुनाऽहं गमिष्यामि तीर्थयात्राकृते ननु ॥७८५॥
कृत्वा यावदहं यात्रामत्रं प्यामि च मन्त्रिणः ।
भवद्विस्तावता गज्यं रक्षणीयं प्रयन्नतः ॥७८६॥
गदित्वेति महीपालः पत्नीद्वययुतः शुक्रः ।
व्योम्नि विमानमारुह्याचालीभन्तुं जिनेश्वरान् ॥७८७॥
देवतापाश्वेनश्चन्द्रवती प्रोक्त्वा स्वयं गहः ।
शुक्ररूपधरं तत्र चन्द्रशेखरमानयन् ॥७८८॥
सत्यरूपधरो देवीप्रभावाश्चन्द्रशेखरः ।
कुर्वाणो निशि पून्कारमुत्सृज्य विति तत्क्षणात् ॥७८९॥

कश्चिद्विद्याधरो याति गृहीत्वा मे प्रियाद्वयम् ।
तस्य पृष्ठौ द्रुतं भो भो लोका धावन धावन ॥७९०॥
तत्रैत्य मन्त्रिभिः प्रोक्तं कदा यूयं समागताः ।
भूषः प्राहाधुना यात्रामकृत्वाऽगामहं निशि ॥७९१॥
दुष्टो विद्याधरः कश्चिल्लान्वा मम प्रियाद्वयम् ।
पश्यतो मे गतः कृत्वा छलं पूर्वदिशि द्रुतम् ॥७९२॥
श्रुत्वनन्मन्त्रिणः प्रोचुर्विद्या क स्वामिनो गता ।
नृपोऽवक नेन दुष्टेन हता विद्याऽपि व्योमगा ॥७९३॥
अवोचन्मन्त्रिणो विद्या यातु पत्नीद्वयान्विता ।
माम्प्रतं भवतो देहे विद्यते कुशलं प्रभो ॥७९४॥
नृपोऽवग विद्यते देहे कुशलं माम्प्रतं मयि ।
प्रिये विना द्रुतं प्राणा याम्यन्ति यममन्दिरे ॥७९५॥ यतः-
“आदौ धर्मभुग कुटुम्बनिचये क्षीणे च सा धारिणी,
विश्वासे च सखी हिते च भगिनी लज्जावशाच्च स्नुषा ।

अष्टमः
सर्गः

॥१३६॥

व्याधौ शोकपरिवृते च जननी शय्यास्थिते कामिनी,
 त्रैलोक्येऽपि न विद्यते भुवि नृणां भार्याममो बान्धवः" ॥
 उक्तं च मन्त्रिभिः स्वामिन् ! लक्ष्मीपत्नीमुतादयः ।
 भवन्ति भृगिशो भृत्यो जीविनं न कदाचन ॥७०७॥
 "मातापितृमहत्त्वाणि पुत्रदाग्रतानि च ।
 संमारेऽत्र व्यतीतानि कस्य कोऽयं भवेन्नरः ॥७०८॥
 यन्प्रातस्तत्र मध्याह्ने यन्मध्याह्ने न तन्निशि ।
 निरीक्ष्यते भवेऽस्मिन् ही पदार्थानामनित्यता" ॥इत्यादि ॥
 इत्युक्ते मन्त्रिभिः मायां कुर्वाणश्चन्द्रशेखरः ।
 कृत्वा प्रत्ययं गजकुलं गज्यं चकार सः ॥७०९॥ यतः-
 "नहि मायां विना कश्चिन्परस्य हनते धनम् ।
 वको मुञ्चन् शनैः पादौ किं मन्मथान् ग्रमते नहि ॥७१०॥
 विधाय मायां विविधरूपायैः परस्य ये वञ्चनमाचरन्ति ।
 ते वञ्चयन्ते त्रिदिवापवर्गमुन्मत्तमहामोहमन्त्राः स्वमेव" ॥७११॥

शुकरूपधरो देवीप्रभावाच्चन्द्रशेखरः ।
 प्रजाः पानि मदा मत्पुत्रशुक्रवर्णमिलाः किल ॥७१३॥
 प्रीतिं कुर्वन् गृहश्चन्द्रवत्या माधं दृगग्रयः ।
 मायाया मदने चन्द्रशेखरेश्चन्द्रमहोपनिः ॥७१४॥
 इतः शुक्रोऽहंतो नित्यात्ममन्त्रपदे ययौ ।
 ननाम भक्तिभावेन चतुर्विंशतिमहतः ॥७१५॥
 [शुक्रगजमन्त्रमन्त्र चारणश्रमणान्निकं ।
 शुश्राव देशनामेवं भवाम्भोधितर्गनिभाम् ॥७१६॥ यतः-
 "यः प्राप्य दुःप्रापमिदं नरत्वं, धर्मं न यत्नेन करोति मृदः ।
 ऋशप्रबन्धेन स लब्धमवधौ, चिन्तामणिं पानयति प्रमादान् ॥
 ते धनं गतं वपन्ति भवन्ते प्रोन्मन्त्र कल्पद्रुमं,
 चिन्ताग्नयमपाम् काचशकलं स्वीकुर्वन्ते ते जडाः ।
 विक्रीय द्विरदं गिरीन्द्रमदृशं क्रीणन्ति ते गमभं,
 ये लब्धं परिहृत्य धर्ममधर्मा धावन्ति भोगाग्रया"] ॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥१३७॥

नन्वा देवान् प्रियायुक्तो गत्वा च श्वमुगलये ।
स्थिता त्रीणि दिनान्येव ततोऽचालीच्छुकः मुधीः ॥ यतः—
“श्वमुगृह्णन्निवामः स्वर्गतुल्यो नगणाम्,
यदि वमति दिनानि त्रीणि वा पञ्च मसु ।
अथ कथमपि तिष्ठन्मृष्टलुब्धो वगको,
निपतति म्रुतु पात्रे काञ्जिकं क्षिप्रयुक्तम्” ॥८१०॥
ततः शीघ्रं चलन्मार्गे शुकराजो विमानगः ।
आगान्वीयपुगेद्यानमुदयाद्रिमिवार्यमा ॥८११॥
वनागतं शुकं वातायनस्यश्चन्द्रशेखरः ।
दृष्ट्वा भीतः समकार्यं मन्त्रिणोऽग्रे जगादिदम् ॥८१२॥
येन मम प्रिये व्योमगतिविद्यायुते हते ।
मदीयं रूपमाधाय म एवागाद् बहिः स्वगः ॥८१३॥
अनेन चाबलावश्यकाग्न्या विद्यया म्रुतु ।
नार्यो वशीकृता अस्य पक्षपातं वितन्वते ॥८१४॥

हत्वा मामधमो गज्यमयं दृष्टो ग्रहीष्यति ।
ततः पश्चान्परीप्स्यत्य भवद्भिः प्रेष्यतां द्रुतम् ॥८१५॥ यतः—
“बलवन्नं रिपुं दृष्ट्वा किलान्मानं प्रगोपयेत् ।
बलवद्भिस्तु कर्तव्या शरच्चन्द्रप्रकाशता ॥८१६॥
न तदस्त्रेण नागेन्द्रेण हर्षेण पदानिभिः ।
कार्यं संमिद्धिमभ्येति यथा बुद्ध्या प्रमाधितम् ॥८१७॥
गजा तुष्टोऽपि भृत्यानामर्थमात्रं प्रयच्छति ।
तेऽपि मन्मानमात्रेण प्राणैर्गप्युपकुर्वते ॥८१८॥
अङ्गः संधार्यते नाभिर्नाभौ चाराः प्रतिष्ठिताः ।
स्वामिसेवकयोगेवं वृत्तिचक्रं प्रवर्तते ॥८१९॥
ततो बुद्धिनिधिनामा मन्त्री गत्वा बहिर्वने ।
दृष्ट्वा नं विस्मितः प्राह वाचा मधुरया तदा ॥८२०॥
भो श्वेद! भवनः शक्तिदृष्टेदानीं मयाऽखिला ।
पूर्वममन्त्रभोः पत्न्यौ त्वं हत्वा दृग्मीयिवान् ॥८२१॥

अष्टमः
सर्गः

॥१३७॥

अधुनाऽस्मन्प्रभो गज्यं ग्रहीतुमागतोऽमि किम् ।
 परस्त्रीहरणे पापं जायते श्रद्धादायकम् ॥८२२॥ यतः-
 “प्राणमन्देहजननं परमं वैगकाणम् ।
 लोकद्वयविरुद्धं च परस्त्रीगमनं त्यजेत् ॥८२३॥
 सर्वस्वहरणं बन्धं शरीरावयवच्छिदाम् ।
 मृतश्च नरकं घोरं लभते पारदारिकः” ॥८२४॥ इत्यादि ।
 एकस्यैकं क्षणं दुःखं मार्यमाणस्य जायते ।
 मपुत्रपौत्रस्य पुनर्यावज्जीवं हने धने” ॥८२५॥ इत्यादि ।
 श्रुत्वा तद्विष्मयं चित्ते तन्वन् प्राह शुकः स्वगः ।
 दातव्य उपदेशोऽयं भवता स्वस्य स्वामिनः ॥८२६॥
 अहमेव शुकोऽस्मीति पुगस्यास्य पतिः पुनः ।
 मन्त्री प्राह कथं कूटं जल्प्यते भवताऽधुना ॥८२७॥
 मृगध्वजसुतोऽस्तीति पुगमध्येऽधुना ननु ।
 तेन त्वं दूततो याहि न चेन्मृत्युं च लप्स्यसे ॥८२८॥

बहूकनेनापि भवता न तां कोऽप्यत्र मन्यते ।
 ततः पद्मावतीवायुवेगे एवं जजल्पतुः ॥८२९॥
 अयमेवावयोः स्वामी मृगध्वजसुतः शुकः ।
 ततः प्रोवाच मन्त्रीशः किं कूटं जल्प्यते स्त्रियौ ॥८३०॥ यतः-
 “अनृतं माहमं माया मूर्खत्वमविवेकिता ।
 अशौचं निर्दयत्वं च स्त्रीणां दोषाः स्वभावजाः ॥८३१॥
 आमन्त्रमेव नृपनिर्भजने मनुष्यं,
 विद्याविहीनमकुलीनमममन्तुतं च ।
 प्रायेण भूमिपतयः प्रमदा ललाश्च,
 यन्पाश्वर्यो भवति तन्पण्डित्ययन्ति ॥८३२॥
 अथः शस्त्रं शस्त्रं वीणा वार्णा नरश्च नागी च ।
 पुरुषविशेषं प्राप्ता भवन्त्ययोग्याश्च योग्याश्च” ॥८३३॥
 आकर्ण्येति शुको दृष्ट्यौ कृत्वा रूपं ममाधुना ।
 केनाप्यङ्गीकृतं गज्यं ततः किं क्रियते मया ॥८३४॥ यतः-

“तावच्चन्द्रबलं तनो ग्रहबलं तावद्बलं भूबलम्,
तावन्मिथ्यति वाञ्छितार्थमन्विलं तावज्जनः सज्जनः ।
सुद्रामण्डलमन्त्रमन्त्रमहिमा तावत्कृतं पौरुषम्,
यावत्पुण्यमिदं नृणां विजयते पुण्यक्षयान्क्षीयते ॥८३५॥
आन्ध्यं यद् ब्रह्मदत्तं भग्ननृपजयः सर्वनाशश्च कृष्णो,
नीचैर्जन्मावतारश्चर्मजिनपतेर्मल्लिनाथेष्वलासम् ।
निर्वाणं नाग्देऽपि प्रश्नमपगिणतिः सा चिलातीमुनेऽपि,
इत्थं कर्मान्मवीर्ये स्फुटमिह जयतः स्पर्द्धया तुल्यरूपे ॥
अट्टोत्तमउ बुद्धी रावणतण्डु कपालि ।
एक बुद्धी न मापडी लंका भंजणकालि” ॥८३७॥
यद्येवं नृपतिं हत्वा गज्यं लाम्याम्यहं बलान् ।
वदिष्यन्ति तदा लोका एवं विविधभाषया ॥८३८॥
मृगध्वजाङ्गजं हत्वा ललौ गज्यममौ शठः ।
यतो लोकापवादो हि बलवानत्र विद्यते ॥८३९॥ यतः -

“चित्ते चित्ते मतिमिक्षा कुण्डे कुण्डे नवं पयः ।
देशे देशे नवाचाग नवा वाणी मुखे मुखे ॥८४०॥
उन्मत्तकुम्भिपञ्चास्यदुष्टाहिशुकमारिकाः ।
वध्यन्ते मुञ्चतो ह्येते लोकानां वदनं नहि” ॥८४१॥
ततो दध्यौ शुकश्चित्ते किं खेदोऽत्र विधीयते ।
यतोऽस्ति बलवान् कर्मपणिणामः सतामपि ॥८४२॥
गजानः स्वेचरेन्द्राश्च केशवाश्चक्रवर्तिनः ।
देवेन्द्रा वीतगगाश्च मुच्यन्ते नैव कर्मणः ॥८४३॥
“हरिणह मुरी दुर्भंगुली वागडलक्खमवाउ ।
जं विहि कइ नं हवइ जिहां पामउ तिहां पाय” ॥८४४॥
कार्यः मम्पदि नानन्दः पूर्वपुण्यमिदे हि मा ।
नैवापदि विपादः स्यान् मा हि प्राक्पापपिष्टये ॥८४५॥
ध्यान्वेति मानसे धैर्यमवलम्ब्य शुकस्ततः ।
व्योम्नि विमानमारुह्य चचाल गृहिणीयुतः ॥८४६॥

हृष्टो मध्वी ममेत्याह चन्द्रशेखरमभिधौ ।
 नष्टा कूटशुकः मधो ययौ मधुक्तिनः कचिन् ॥८४७॥
 निशम्यतच्छुकः कूटः तन्क्षणाद् हृष्टमानसः ।
 प्रददौ मन्त्रिणे तस्मै ग्रामाणां विंशतिं तदा ॥८४८॥ यतः—
 “तुष्यन्ति भोजनविप्रा मयूग घनगर्जितः ।
 साधवः परमम्पत्या स्वलाः परविपत्तिभिः” ॥८४९॥
 ततः शून्यमनाः स्थानं स्थानं भ्राम्यन् शुक्रोऽम्बरे ।
 पत्नीभ्यां प्रेरितो द्वीणो नागान् श्वसुग्मन्दिग्म् ॥८५०॥ यतः—
 “उत्तमाः स्वगुणैः ख्याता मध्यमास्तु पितुर्गुणैः ।
 अधमा मातुलैः ख्याता श्वसुर्गैश्चाधमाधमाः” ॥८५१॥
 अदीनवदनः कर्मविपाकं चिन्तयन् शुक्रः ।
 षण्णामामान्ने भ्रमन् तत्र ययौ मौगष्ट्रमण्डलम् ॥८५२॥ यतः—
 “मम्पदि यस्य न हर्षो, विपदि विषादो गणे च धीरत्नम् ।
 तं भुवनत्रयतिलकं जनयति जननी मुतं विग्लम्” ॥८५३॥

गच्छन् व्योम्यन्यदा वीक्ष्य विमानं म्बलितं निजम् ।
 शुक्रो दध्यौ च किं दग्धोपरि मे स्फोटकोऽपतन् ॥ यतः—
 “क्षते प्रहागः प्रपतन्त्यवश्यं, धान्यध्वये स्फूर्जति जाटराग्निः ।
 आपन्मु मित्राणि विमं वदन्ति, छिद्रेष्वनथा बहुलीभवन्ति” ॥
 ततः पश्यन्नधो भूमौ वने शुक्र इतस्ततः ।
 ज्ञानिनं तानमान्मायं स्वर्णान्जम्बुं ददशं च ॥८५६॥
 मुगमुग्मद्वीपालमंविनक्रमयामलम् ।
 विमानाच्छुक उर्त्ताय ननाय विधिपूर्वकम् ॥ उपदेशोऽत्र—
 “धम्मो मंगलमउलं आमहमउलं च मच्चदुक्खाणं ।
 धम्मो बलं च विउलं धम्मो ताणं च मग्गं च” ॥८५८॥
 मायामानमदक्रोधपरदापादिवर्जनम् ।
 धर्म एवोच्यते स्वर्गापवर्गदो जिनेश्वरः ॥८५९॥ यतः—
 प्राणान्त्ययेऽपि मम्पक्षे उच्चमा मानवाः म्लु ।
 परदापं न गृह्णन्ति क्युर्ज्जावधं न च” ॥८६०॥

देशनान्ने शुक्रः माश्रुनेत्रः प्राहेति गद्गदम् ।
मत्तुल्यरूपमाधाय गज्यं कश्चिन्नगे ललौ ॥८६१॥
मुनिश्चन्द्रवनीचन्द्रशेखरयोर्विचेष्टितम् ।
जानन्नपि जगौ नैवानर्थदण्डस्य हेतुतः ॥८६२॥ यतः-
“जोडमनिमित्तअक्खव्कोऊअआणमभूइकम्मोहिं ।
कग्गाणुमोअणोहिं माहुम्म तवक्खओ होइ” ॥८६३॥
शुक्रः प्राह प्रभो वर्ये जाने न्वदशेन मति ।
गज्यं मे याति यद्येवमभाग्यं विद्यते तदा ॥८६४॥ यतः-
“पत्रं नैव यदा करीग्विटपं दोषो वमन्नस्य किम् ,
नोत्तुको हि विलोक्ते यदि दिवा सूर्यस्य किं दूषणम् ।
वर्षा नैव पतन्ति चातकमुमे मेघस्य किं दूषणम् ,
यन्पूर्वं विधिना ललाटफलकेऽलेखि प्रमाणं हि तत्” ॥
इत्याद्यभ्यर्धितः प्राह मृगध्वजो मुनिस्तदा ।
विमलाद्रिं महातीर्थं विद्यते शिवशर्मदम् ॥८६६॥

अस्य तीर्थगुहामध्ये षण्मामान यदि मन्ततम् ।
स्मर्यते भवता पञ्चपरमेष्ठी तु मन्त्रगद् ॥८६७॥
यदा चैव गुहामध्ये महत्तजः स्फुरिष्यति ।
तदा शत्रुः स्वयं याति विना युद्धं निजौकसि ॥८६८॥ यतः-
नमस्काग्ममो मन्त्रः शत्रुञ्जयममो गिरिः ।
गजेन्द्रपदजं नीरं निर्द्वन्द्वं भुवनत्रये ॥८६९॥
अमन्त्रमश्वरं नास्ति नास्ति मूलमनौपधम् ।
अनाथा पृथिवी नास्ति आम्नायाः खलु दुर्लभाः” ॥८७०॥
नन्वा मुनिं शुक्रो हृष्टो विमानमधिकृत्य च ।
मन्त्रं माधयितुं मद्यो जगाम विमलाचलम् ॥८७१॥
गुरूक्तविधिना मन्त्रं ध्यायता शुक्रभूभुजा ।
षण्मामानिक्रमे तेजः स्फुरद् दृष्टे गुहान्तरे ॥८७२॥
ततो विमानमारूढः शुक्रः पन्नीडयान्वितः ।
चचाल यावता मौवपुरं प्रति प्रमोदितः ॥८७३॥

इतः कूटशुकं प्राह गज्याधिष्ठायिका मुरी ।
 शुक रूपं गतं चान्द्रशेखरं ते ममागतम् ॥८७४॥
 आकर्ण्यतद् गृहञ्चन्द्रशेखरः सभयस्मृतः ।
 निर्गत्य नगगद्यावद्वने तस्थौ क्वचिन् द्रुतम् ॥८७५॥
 तावद्विमानमारूढः पन्नीढययुतः शुकः ।
 तत्रागत्य निजं गज्यमलंचक्रं स वृद्धिमान् ॥८७६॥
 सर्वेगपि तदा मन्त्रीश्वरः सन्मानितः शुकः ।
 पृष्टो भार्यागमोदन्तं जगाद निखिलं तदा ॥८७७॥
 शुकराजस्ततोऽनेकविद्याधर्ममन्वितः ।
 अचालीद् ऋषभं नन्तुं संधेशो विमलाचले ॥८७८॥
 स्नात्रपूजाध्वजारोपादीनि कार्याण्यनेकशः ।
 कृत्वा संधपतिः प्राह मन्त्रीशानिति मोदनः ॥८७९॥
 ममात्रैवाभवच्छत्रुजयः सन्मन्त्रजापतः ।
 तेनास्यैव गिरेः शत्रुञ्जयेत्याह निगद्यताम् ॥८८०॥

इतस्तत्रागतश्चन्द्रशेखरः पृथिवीपतिः ।
 नत्वाऽभ्यर्च्य युगादीशं दध्यावेवं निजे हृदि ॥८८१॥
 मया च यान्यकार्याणि कृतानि सन्ति भृगिभ्यः ।
 तेरेव दुर्गतौ पातो भविष्यति ननु द्रुतम् ॥८८२॥
 ध्यान्वेति मनसि प्राप्तवंगम्यश्चन्द्रशेखरः ।
 महोदयमुनेः पार्श्वे दीक्षां जग्राह भावनः ॥८८३॥
 तदा महोदयजानिपार्श्वेऽभ्येत्य शुको नृपः ।
 धर्मं जीवदयामलं शुश्राव भक्तिपूर्वकम् ॥८८४॥
 देशनान्ते शुकः क्षमापः पप्रच्छति यतीश्वरम् ।
 गज्यं केन छलं कृत्वा गृहीतं पूर्वमञ्जमा ॥८८५॥
 महोदयमुनिः प्राह शुकगजाधुना शृणु ।
 इतो भवाद् द्विपञ्चाशत्तमे भूषभवे त्वया ॥८८६॥
 उद्दाल्य छलतो गज्यं गृहीतं यस्य वेगतः ।
 तेन तेऽस्मिन् भवे गज्यं जगृहे शुकभूषनेः ॥८८७॥

शुकराजो जगौ कस्य गज्यं पूर्वं लले मया ।
यतीश्वरो जगौ वन्य चन्द्रशेखरभूषणे ॥८८८॥ यतः-
“कृतकर्मध्वयो नास्ति कल्पकोटीशतैरपि ।
अवश्यमेव भोक्तव्यं कृतं कर्म शुभाशुभम्” ॥८८९॥
शुकराजस्तनः शीघ्रमुन्थाय विस्मिताशयः ।
क्षमयामास भावेन चन्द्रशेखरसंयतम् ॥८९०॥
तदा तथाऽऽत्मनः कर्म कृतं निन्दन् मुहुर्मुहुः ।
क्षीणकर्माष्टकश्चन्द्रशेखरः प्राप केवलम् ॥८९१॥ यतः-
“गोचंभगन्भगन्भिणिभूणघायाइं गुरुअपावाइं ।
काऊण वि कणयं पिव तवेण मिद्धो दढपहारी” ॥८९२॥
विधाय मोन्मवं यात्रां तीर्थं शत्रुञ्जयाभिधे ।
शुकराजश्चलन्मार्गे स्वपुर्णिं ममुपाययौ ॥८९३॥
आद्या सुप्ताऽन्यदा गङ्गी प्रविशन्तं निशाकरम् ।
मुखे वीक्ष्य जजागार मुदिताऽभूच्च चेतसि ॥८९४॥

यो योऽभूद् दोहदस्तस्या दानशीलादिकोऽनघः ।
म म भूमीभृजा पूर्णाचक्रे मुदितचेतमा ॥८९५॥
मम्पूर्णे ममथे चारुदिवसे सुन्दरक्षणे ।
माऽमृत तनयं भानुं पूर्वव प्रमरन्प्रभम् ॥८९६॥
मन्मान्य स्वजनानक्षपानवस्त्रादिभिस्तदा ।
कृत्वा जन्मोन्मवं चन्द्र इत्याह्वां भूपतिर्ददौ ॥८९७॥
वर्धमानः क्रमान्पित्राऽपाठि पण्डितसन्निधौ ।
सूरभृपाङ्गजां लक्ष्मीं चन्द्रश्च परिणायितः ॥८९८॥
अन्येद्युः कमलाचार्या विहरन्तोऽवनीतले ।
आययुस्तन्पुगेद्याने भूरिमाधुममन्विताः ॥८९९॥
धुन्वाऽऽगतान् गुरून् धर्मं श्रोतुं शुक्रमहिपतिः ।
पत्नीपुत्रान्वितो गन्वा नन्वा चोपाविशन्पुरः ॥९००॥ तथाहि
“त्रिवर्गसंसाधनमन्तरेण, पञ्चोर्विवायुर्विकलं नरस्य ।
तत्रापि धर्मं प्रवरं वदन्ति, न तं विना यद्भवतोऽर्थकामौ ॥

भवकोटीदुष्प्रापामवाप्य नृभवादिमकलसामग्रीम् ।
 भवजलधियानपात्रे धर्मे यत्नः सदा कार्यः ॥९००॥
 उपक्रमं विना कर्मयोगादपि तन्भृतः ।
 धीरनैगमवर्जं लभन्ते मानमन्तनिम् ॥९०१॥
 आमीदृश्वपुगे धीरो वणिग दाग्निर्पाडितः ।
 प्रिया धीरमतीनाम्नी पुत्रो धरणमंजकः ॥९०२॥
 आनीय काननादंघ्रस्तृणकाष्ठादि मन्तनम् ।
 विक्रीणन्तो नयन्ते ते ममयं कष्टनक्षयः ॥९०३॥ यतः
 "दौस्थ्यं नाम पगभृतेः स्थानमाद्यं न मंशयः ।
 गजाऽपि गोपतेः पादान् क्षीणः संसेवते चिम् ॥९०४॥
 महोदयव्ययाः पञ्च दाग्निम्यानुर्जीविनः ।
 ऋणं दौर्भाग्यमालम्ब्य बुभुक्षाऽपत्यमन्तनिः ॥९०५॥
 जीवन्तो मृतकाः पञ्च श्रूयन्ते किञ्च भागने ।
 दग्धो व्याधिनो मूर्खः प्रवार्मा नित्यमेवकः ॥९०६॥

विवदेने मिथः क्रमोपक्रमाविनि मन्तनम् ।
 अहं सर्वजगज्जनोर्ददामि मुखमन्तनिम् ॥९०७॥
 उपक्रमो जगौ मानननिर्मन्ता भवेच्छृणाम ।
 कर्म ग्राह तया किं स्यान्मां विना वाञ्छितप्रदम् ॥९०८॥
 न्वं चापि मन्त्रमादेन प्रणिष्टां प्रगमिष्यामि ।
 मेवने मां जगन्मवं भृत्यवन्मेदिर्नापनिम् ॥९०९॥
 मां विना चेद्ददामि न्वं वाञ्छितं देहिनामिह ।
 तदाऽस्य धीरनिःस्यस्य विश्राणय मर्माहितम् ॥९१०॥
 तत उपक्रमो हारं लक्ष्मण्यं मनोहरम् ।
 आनीयाशु ददौ नर्म्यं धीराय काननान्तरे ॥९११॥
 हृष्टो गच्छन् गृहं काष्ठभाग्योपरि धीरकः ।
 मुक्त्वा हारं पयः पातुं ययौ मध्येमरोवरम् ॥९१२॥
 इतोऽकम्पाच्छकुनिका मांसस्य भ्रान्तिनमदा ।
 दृष्ट्वा हारं वने दृग् मृमोच नरकादरे ॥९१३॥

तेने द्वित्रिचतुर्गं गं विश्राणिनस्तदा ।
मुक्तस्तत्र वने हस्ता शकुन्या देवयोगतः ॥९१६॥
ननैव हि कोटिमूल्यं गं विश्राणितं तदा ।
मुक्तं तत्र मरःकण्ठे मन्मथेन गलितं पुनः ॥९१७॥ यतः—
“किं करोति नरः प्राज्ञः प्रेर्यमाणः स्वकर्मभिः ।
प्रायेण हि मनुष्याणां वृद्धिः कर्मानुमार्गिणी” ॥९१८॥
ततश्चोपक्रमस्तस्य मध्येगेहं निधिं द्रुतम् ।
मुमोच यावता तावद् दृष्टमेन तदा क्षणान् ॥९१९॥
मोऽपि श्रेष्ठी प्रयत्नेन मुत्थाने तं निधिं व्यधात् ।
इतोऽकस्मान्ममागत्य चौर्येण च हतो निशि ॥९२०॥
एवमुपक्रमस्तस्य धीरस्य भृशश्मदा ।
विधायोपकृतिं मित्रो मिलितः कर्मणा पुनः ॥९२१॥
कर्म प्रोवाच नाद्यापि धीरोऽयं नगमस्तथा ।
महेभ्यो विहितस्तेन पश्य सम्प्रति मन्कृतम् ॥९२२॥

कर्मणा प्रददे यद्यद् धीगय काञ्चनादिकम् ।
उपक्रमं विना तत्तत्काकनाशं गतं क्षणान् ॥९२३॥
विज्ञाय चिन्तितं चित्ते गतं करोम्यहं शुभा ।
उपक्रमं विना किञ्चिदातुं न शक्यते मया ॥९२४॥
एकीभूय ततः कर्मोपक्रमौ धीरनगमम् ।
ग्राहयामामतुर्हारं लक्ष्ममूल्यं मनोहरम् ॥९२५॥
ततो भृग्धिनो धीरः कर्मोपक्रमयोगतः ।
कृत्वा धर्मं शुभध्यानपरोऽन्ते त्रिदिवं ययौ ॥९२६॥ यतः—
“मुमुदःस्वानां कर्ता कर्ता च न कोऽपि कस्यचिज्जन्तोः ।
इति चिन्तय मदुद्ध्या पुनः कृतं भुज्यते कर्म” ॥९२७॥
इति कर्मोपक्रमस्थितिर्विषये श्रीकथा ॥
श्रुत्वा केचिज्जनाः किञ्चिद्वचो वयं मुमुप्रदम् ।
अवलेपं त्वजन्नीह वणिक्पुत्र इवाचिगत ॥९२८॥
श्रीपुरे धनदः श्रेष्ठी भार्या धनवती प्रिया ।
पुत्रो लक्ष्मीधरो नाम्ना रूपलावण्यमन्दरः ॥९२९॥

जलम्वलपथे तस्य वणिकपुत्राश्च भृग्निः ।
लक्ष्मीमर्जयितुं यान्ति चतुर्षु दिक्षु मन्तवम् ॥०.३०॥
पाठितः पण्डितोपान्ते पित्रा लक्ष्मीधरः सुतः ।
विनीतः मन्ततं देवगुरुणां सेवनं व्यधात् ॥०.३१॥ यतः -
“किं जातेर्बहुभिः पुत्रैः शोकमन्तापकारकः ।
वर्मेकः कुलालम्बी यत्र विश्रमते कुलम् ॥०.३२॥
एकेन वनवृक्षेण पुष्पिणेन मुगन्धिना ।
आमोदितं वनं सर्वं सुपुत्रेण कुलं यथा” ॥०.३३॥
शनैः शनैः रमा कर्मयोगान्धयमृषाययौ ।
तस्य चन्द्रो वणिकपुत्रो लक्ष्मीवानजनि क्रमान् ॥ यतः -

“कुमुदवनमपश्चि श्रीमदम्भोजमण्डं,
त्यजति मुदमुल्लङ्घः प्रीतिमांश्चक्रवाकः ।
उदयमहिमगञ्जिमांति शीतांशुगम्नं,
हतविधिललितानां ही विचित्रो विपाकः” ॥०.३५॥

चन्द्रेण तनयो भीमनामा लक्ष्मीपुत्रेऽन्यदा ।
धीश्रेष्ठिमुतां चक्रवर्ती च परिणायितः ॥०.३६॥
दीपालीपर्वणः पृवं भीमं धीग्वणिग वग्म् ।
आकारयितुमर्ष्यान् दीपालीहंलयाऽन्यदा ॥०.३७॥
भूषणानि परिधाय मदकचतुःकुमाग्युग ।
चलन् श्रेष्ठिमुतं लक्ष्मीधरमाह्वातुमीयिवान् ॥०.३८॥
तादृग्वेषविभूषाद्यभावाद्भ्रमाधरमदा ।
तेन माध्वं तदा गन्तुं वणिकपुत्रेण नेहने ॥०.३९॥
बलान्पित्रा समं तेन लक्ष्मीधरश्च चालितः ।
ततो वणिकमुनः श्वश्रुगेहे हृष्टमना ययौ ॥०.४०॥
मदन्नपानपक्वान्नदानभक्तिपुग्म्यगम् ।
तत्र गौग्विनः श्वश्वा जामाना मन्विमंयुतः ॥०.४१॥
श्रेष्ठिमुनोः मदादेशं यत्नदेन वणिकमुनः ।
प्रेषितोऽम्भोऽन्यदाऽऽनेतुं तेन श्रेष्ठिनृकः ॥०.४२॥

यावच्चलति तावच्च तस्य पृष्ठौ पटे तदा ।

छिद्रं वीक्ष्य वणिकपुत्रो जहामान्यमुह्युतः ॥०.४३॥

श्रुत्वा तद्वचनं पश्चाद्वलित्वा श्रेष्ठिनन्दनः ।

अन्योक्तिगमितां वाचं जगौ वणिकमुतं प्रति ॥०.४४॥

“आपद्रुतं इममि किं द्रविणान्धमुद.

लक्ष्मीः स्थिरा भवति नैव कदापि कस्य ।

यन्किं न पश्यमि घटीजलयन्त्रचक्रं,

रिक्ता भवन्ति भग्निः पुनरेव रिक्ताः” ॥०.४५॥

श्रेष्ठिमुनोर्वचः श्रुत्वोत्तीर्णगवो वणिकमुतः ।

क्षमयामास मन्मान्य वस्त्राभरणदानतः ॥०.४६॥

ततो वणिकमुतः श्रेष्ठिमुतं लक्ष्मीप्रदानतः ।

ममं चकार विधिवन्मन्तं विनयान्वितः ॥०.४७॥

अतिकुपिता अपि मुजना, योगेन मृदुभवन्ति न तु नीचाः ।

हेमः कठिनस्यापि, द्रवणोपायोऽस्ति न तृणानाम् ॥०.४८॥

एवमन्योक्तमाकर्ण्य केचनोत्तममानवाः ।

मागमायान्ति महमा वणिकपुत्र इवाचिगन् ॥०.४९॥

इति गवोत्तारविषये वणिकपुत्रकथानकम् ।

धर्मप्रभावतश्चित्तचिन्तितां मानमन्ततिम् ।

अरिमर्दनभूपाल इवाप्नोति जनोऽचिगत् ॥०.५०॥

इहैव भग्नक्षेत्रेऽभवन्मूर्ध्निपुं पुग्म् ।

अभ्रंलिहजिनागाग्मौधश्रेणिविगजितम् ॥०.५१॥

तत्राग्निमर्दनक्षोणिपतेः मन्त्याशालिनः ।

लक्ष्मीवती प्रिया शीलगुणरत्नावलीम्बनिः ॥०.५२॥

मन्तिस्माराभिधो मन्त्री वृद्धो नीतिविचक्षणः ।

भूपस्य मानसं शश्वद् गज्यामाम सत्तमः ॥०.५३॥ यतः—

“अलंकरोति हि जग गजामान्यभिपगयतीन् ।

विडम्बयति पण्यस्त्रीमल्लगायनसेवकान् ॥०.५४॥

सद्धिमानवनावामदीधिकादिविगजितम् ।

स्वर्गं भूपोऽन्यदा समो दृष्टा जागर्गितो जित्ति ॥०.५५॥

ममेदृशं पुरं नैव यदि स्यात्स्वर्गसंनिभम् ।
 तदा मे जीवितं सर्वं निष्फलं ममजायत ॥०.५६॥
 प्रातः श्यामाननं भूपं निरीक्ष्य मन्त्रिगद जगौ ।
 स्वामिस्तव क्वचिच्छिन्ता विद्यते वद माम्प्रतम् ॥०.५७॥
 राजाऽवक् कथितुं नैव शक्यते माम्प्रतं मनाक् ।
 मन्त्री प्राहाधुना स्वामिन् ! दुःसाधमपि कथ्यताम् ॥०.५८॥
 राजा प्राह मया स्वप्ने दृष्टोऽत्र त्रिदशालयः ।
 तेन स्वर्गोपमं द्रव्यव्ययान्कारय मन्पुरम् ॥०.५९॥
 ततोऽर्काश्मशशाङ्काश्मस्फटिकाश्ममणीचर्यैः ।
 मन्त्री सर्वाणि गेहानि कारयामास सर्वतः ॥०.६०॥ यतः-
 “ते धन्या मन्त्रिणः शिष्याः सेवकास्तनयाः प्रियाः ।
 भूपादीनां वचः प्रोक्तं ये कुर्वन्ति मम हर्षिताः ॥०.६१॥
 महीशमत्तभूमणपुरतस्तोग्णं वग्म् ।
 कारयामास रैकुम्भमयूगेन्द्रामि मन्त्रिगद ॥०.६२॥

पशुः पुण्यं धनं गोष्ठी भोगधर्मजिनालयाः ।
 क्रमशो भूमयः मत्त मत्तभूमिनिकेतने ॥०.६३॥
 गवाक्षस्थः पुरीशोभां पश्यन् भूपो जगावदः ।
 प्रिये ईदृक् पुरं नास्मि कापि भूमितले वग्म् ॥०.६४॥ यतः-
 “स्वचित्तकल्पितो गर्वः कस्य नाम न विद्यते ।
 उन्निष्य टिट्ठिभः पादौ शनं भङ्गभयादिवः” ॥०.६५॥
 शुर्वेनचोग्णाद्वा शुकी प्राह शुकं प्रणि ।
 ईदृक् कापि पुरं गम्यं मक्षां दृष्टं त्वया शुक ॥०.६६॥
 शुकः प्राह प्रिये मार्गनमौधममन्विनम् ।
 रत्नकेतुपुरं स्वर्गिपुरम्पट्टिभि विद्यते ॥०.६७॥
 तत्रामीद्रन्मन्त्राहो भूपो रत्नवनी प्रिया ।
 लक्ष्मीवनी मुता चारुपमौभाग्यमुन्दरी ॥०.६८॥
 एतच्चतुष्टयस्याग्रेऽत्रत्यद्रङ्गनृपादयः ।
 अङ्गाकतुलां स्वर्णस्येवाग्रे दधनेतगम् ॥०.६९॥ यतः-

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥१४३॥

“वाग्विश्रमहीप्रस्थकाष्टवन्नावलानृणाम् ।
पुगाचलविशेषाणामन्नं विद्यते महत्” ॥९७०॥
तेनायं नृपनिर्गवं मुधा धत्ते पुगेश्वरान् ।
उत्तमानां न युज्येत कर्तुं गवं क्वचिन्मनाक् ॥९७१॥ यतः—
“जानिलाभकुलंश्चर्यवलरूपतपःश्रुतः ।
कुर्वन् मदं पुनश्चानि हीनानि लभते पुमान्” ॥९७२॥
श्रुत्वा तच्छ्रुतिः कीर्त्तयन् यावद् व्रजेत्ततः ।
नावर्त्तन्मिथुनं दृष्टिगोचरान्प्रययौ क्वचित् ॥९७३॥
दध्यौ भूपः पुगं द्रव्यव्ययेन कारितं मया ।
एवमुक्त्वा कथं कीर्त्तयुग्ममुद्गीय जग्मिवान् ॥९७४॥
एवं पुनः पुनश्चित्ते चिन्तयच्छ्रुतिर्भृशम् ।
श्यामास्यो मन्त्रिणा पृष्टोऽशेषं दुःखं निजं जगौ ॥९७५॥
रत्नकेतुपुगं द्रष्टुं रत्नचन्द्रं च भूपतिम् ।
सर्वामु दिक्षु भूमीशः प्रेषयामास संवकान् ॥९७६॥

भ्रान्त्वा ककुप्सु सर्वास्वलब्धतन्पुरवार्तिकाः ।
श्यामास्यः सेवका भूपपार्श्वेऽभ्येत्य जगुः शनैः ॥९७७॥
पुगनामादि न ज्ञातमस्माभिर्वमुद्धानले ।
ततोऽवग भूपतिर्मन्त्रिन् ! मृत्युर्मेऽत्र समागमन् ॥९७८॥
ज्ञाम्यते मा पुगी चेन्न तदाऽग्निः शरणं मम ।
मन्त्री प्राह कियन्कालं प्रतीक्षस्व नरेश्वर ! ॥९७९॥
भ्रान्त्वा सर्वत्र पणमाममध्ये चेत् तन्पुरम्य च ।
आनयिष्यामि नो शुद्धिं मर्तव्यं भवता तदा ॥९८०॥
भूपोऽवग नैव शक्नोमि स्थातुं मम्प्रति मन्त्रिणः ।
मन्त्रीश्चग जगुः कायं शोभने त्वगितं न हि ॥९८१॥ यतः—
“महमा विदधीन न क्रियामविवेकः परमापदां पदम् ।
वृणते हि विमृश्यकारिणं गुणलुब्धाः स्वयमेव सम्पदः” ॥
एवमुक्ते यदा भूपो न मुञ्चति कदाग्रहं ।
तदाऽवग मन्त्रिणा गजन् ! मन्त्राः कथयन्ति यत् ॥९८३॥

अष्टमः
सर्गः

॥१४३॥

तत्सर्वं सुखकृन्नूनं जायते देहिनामिह ।
 भीमस्य वणिज इव स्थाने स्थाने नमंगयः ॥[यु.मम्] तथाहि-
 श्रीपुरे धीभनः श्रेष्ठी वमति स धनी महान् ।
 तस्याद्वे बुद्धयो बह्व्यो लभ्यन्त एव नित्यशः ॥९.८५॥
 तत्र गतोऽन्यदा भीमो विहत्यर्थं गमापुगन् ।
 ग्राममध्ये भ्रमन् बुद्धिहृद् च ममुपागमन् ॥९.८६॥
 भीमोऽवग वस्तु लभ्येत किं किं श्रेष्ठिन् तवापणे ।
 श्रेष्ठी प्राह धियश्चाव्यो लभ्यन्ते न क्रयाणकम् ॥९.८७॥
 चतुःशतं द्रमान् लान्वा श्रेष्ठ्यदाद् धीचतुष्टयम् ।
 चत्वारः पुरुषा यद्यददन्ति क्रियते हि तन् ॥९.८८॥
 मग्मो नागके स्नानं कर्तव्यं भवता क्वचिन् ।
 नाध्वन्येकेन गन्तव्यं वाच्यं गुह्यं न च स्त्रियः ॥९.८९॥
 मृदे कार्यं ममोपान्ते आगन्तव्यं न्वयाऽचिगन् ॥
 बुद्धिचतुष्टयं लान्वा भीमोऽचार्त्तान् ततः पुगन् ।
 क्रमाद् भ्रमन् ययौ चन्द्रपुर्यां क्षुत्क्षिवाधितः ॥९.९०॥

मुमो देवकुले गत्रौ धीम्मग्मपगयणः ।
 तामां फलं यथा ज्ञानं श्रान्तव्यं तन्मभामदैः ॥९.९१॥
 इतो वैदेशिकः कश्चिदन्य तस्मिन् पुरे तदा ।
 कस्यचिन् श्रेष्ठिनो हृद् मुखाप निशि निर्भग्म ॥९.९२॥
 उन्पन्नशूलगेणेणाकस्माद्वैदेशिके मृते ।
 हृद्वामा ममायानः प्रगे र्व्यायनिकेतनान् ॥९.९३॥
 दृष्ट्वा मृतं नरं दध्यौ किमयं कर्षयिष्यते ।
 मिलिता मानवा द्रष्टुं जल्पन्ति स्मेति ने तदा ॥९.९४॥
 कृत्यनामापणान् शीघ्रमिन्युक्तेऽद्वपनिजगौ ।
 ज्ञानिन् जायते स्पशः क्रियतेऽस्य कथं स्वयम् ॥९.९५॥
 ततो महाजनाः प्राञ्चुनिःस्वस्य कस्यचिन्पुनः ।
 दीयते भोजनं शम्भं कर्षयिष्यन्ति हृद्वतः ॥९.९६॥
 ययुर्महाजना हृद्वामियुक्ता मरुत्कुले ।
 दृष्ट्वा भीमं जगुर्हृद्वान्कर्षय तं मृतं जनम् ॥९.९७॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥१४४॥

इदुस्त्राम्यदनं तुभ्यं दाम्यन्येषोऽद्य सुन्दरम् ।
ततो भीमो वचस्नेषामङ्गीकृत्य मृतं च तम् ॥१०९८॥
गज्जुबन्धनतः प्रेतगृहेऽसुञ्चन्नैस्तदा ।
तस्य वस्त्राञ्जलेऽपश्यद् दीव्यद्रन्नचतुष्टयम् ॥१०९९॥[युग्मम्]
लान्वा तानि ययौ स्नानं कर्तुं भीमः मगोवरम् ।
आरके म विशन् दध्यावान्का धिषणा मया ॥१०००॥
अनारके ततः स्नानं कृत्वा श्रेष्ठिगृहे गतः ।
भोक्तुं चोपाविशद् यावत् तावत्तान्यमम्भन् ॥१००१॥
ममेत्यानारके गजचतुष्कं विस्मृतं तदा ।
लान्वा स्नौति स तां बुद्धिं विक्रीनामादिमां तदा ॥१००२॥
दृष्टो गन्नामितः पश्चादेन्य श्रेष्ठिनिकेतने ।
श्रुत्वा मध्येपुरं नानाकौतुकानि निरीक्षते ॥१००३॥
एकाकिना न गन्तव्यमिति स्मृत्वा धियं म च ।
व्रजन्तं सेहलं लान्वा द्वितीयं चलितोऽग्रतः ॥१००४॥

पश्यन् ग्रामादि ग्रीष्मर्तौ मध्याह्ने विषिने क्वचित् ।
शुक्लं सेहलं श्रुत्वा सुप्तो वटतरोरधः ॥१००५॥
बुद्ध्याद् बहिः ममेत्याहिः भीमं दशति यावता ।
सेहलेन कृतस्तावच्छतस्वण्डो रुषा क्षणान् ॥१००६॥
भीमः मुप्तोन्वितः मर्षं सेहलेन हतं तदा ।
वीक्ष्य बुद्धिं तृतीयां च स्तवीति म्मान्मनो द्विताम् ॥१००७॥
ततो हृगपुरे हीरमुतां रूपवतीं वराम् ।
मद्यः मदुन्मत्तं भीमः परिणीय स्थितः सुखम् ॥१००८॥
स्वर्णद्वीपेऽन्धिमार्गेण गत्वा प्राप धनं बहु ।
मद्यःफलानि चिर्मद्या बीजानि श्रेष्ठिराद् पुनः ॥१००९॥
पश्चादेन्य निजे गेहे तानि बीजानि नित्यशः ।
उत्पा फलानि भार्यायै चिर्मद्याः प्रददौ गृहः ॥१०१०॥
भार्ययोक्तं च चिर्मद्याः फलानि नित्यशः कुतः ।
आनयामि ततस्तेन तत्स्वरूपं निवेदितम् ॥१०११॥

अष्टमः
सर्गः

॥१४४॥

पूर्वं रूपवती श्रीदशैष्टिमंमत्तमानमा ।
 उपायाद् गन्तुकामाऽपि कियन्कालं स्थिताऽस्ति च ॥१०१२॥
 श्रीदशैष्टि रूपवत्योक्तमेप्यामि तद्गृहेऽहकम् ।
 श्रीदोऽवग यदि भो बाले ! ममेप्यामि ममालये ॥१०१३॥
 तदा गृहमि बीजानि बह्वौ श्रिष्ट्वा च पाचय ।
 छलं कृत्वा न चेद् गेहे मदीये न्वं ममेप्यामि ॥१०१४॥
 तदा भूमीपती रुष्टः सर्वम्भं मे हग्न्यति ।
 रूपवती जगौ वाक्यं कग्न्येऽहं त्वोदितम् ॥१०१५॥
 ततोऽभ्येत्य नृपाभ्यायां श्रीदः श्रेष्ठी उपाविशत ।
 तदा भीमो महीपालमिलनाय ममाययौ ॥१०१६॥
 तदा श्रीदो जगौ मद्यःफलानि बीजकानि हि ।
 दृश्यन्ते माम्प्रतं केषां जनानां न निकेतने ॥१०१७॥
 तदाऽभिमानतो भीमो जगौ नैवं प्रजन्त्यने ।
 मद्यःफलानि बीजानि मन्त्येव मम मद्यनि ॥१०१८॥

श्रीदोऽवग नहि जन्त्येत कृतं कुत्रापि मानवैः ।
 भवन्ति यदि बीजानि तादृशाणि त्वालये ॥१०१९॥
 तदाऽखिला गमा मद्यो ग्रहीतव्या सया मम ।
 तादृशाणि च बीजानि न सन्ति तव मद्यनि ॥१०२०॥
 तदाऽहकं शयं यस्यापि दास्यामि तन्श्रणान ।
 तं ग्रहीष्याम्यहं भीमाभीष्टं तव निकेतनान ॥१०२१॥
 बीजान्यानीय भृपाग्रे उमानि वणिजा यदा ।
 न फलितानि भीमेन हाग्नितं च तदाऽचिगान ॥१०२२॥
 जागेऽवग गम्यते गेहे तव भीमाधुना द्रुतम् ।
 द्विपदादि ग्रहीष्यामि वस्तु गम्यमहं स्फुटम् ॥१०२३॥
 गृहिर्णाग्रहणे वाञ्छा मन्त्येव जन्त्येनाचदा ।
 वृद्धिदस्य धनम्यान्ते गन्वा सर्वे जगौ च तव ॥१०२४॥
 हाग्नितं गृहिर्णा याति यद्यन्यस्य निकेतने ।
 तदा वयमतिगपि गुमान न शोभां ममाश्रुयान ॥१०२५॥

धनोऽवग वस्तु निःशेषं पर्वायुक्तं द्वितीयकौ ।
मुक्त्वा दत्त्वा च निःश्रेणीं श्रीदेः प्रतिवदेरिति ॥१०२६॥
चाटिलोपरि गेहस्य निःश्रेण्या लाहि वस्तु च ।
चटने म च यदा पाणिं दत्ते निःश्रेणिकोपरि ॥१०२७॥
जल्पेथाम्बुं तदा तं च ग्रन्थेवं स्फुटया गिरा ।
इमां निःश्रेणिकां पाणिस्पृशेनाल्लाहि नगम ! ॥१०२८॥
भीमः पश्चाद् गृहेऽभ्येत्य वृद्धिदोक्तमशेषतः ।
कृत्वा यावन्स्थितस्तावज्जागमन्त्र समगमन् ॥१०२९॥
गृहोपरि स्थिता भीमपत्नी रूपवती शठा ।
आन्मानं ज्ञापयामास जागय शणिजे तदा ॥१०३०॥
तां तादृशं स्वमङ्कतं कुवाणां वीक्ष्य गेहिनीम् ।
भीमो निजमधामिण्या जज्ञौ दृशग्नं तदा ॥१०३१॥
जागे यावच्च निःश्रेण्या उपगृष्टाब्जं शयम् ।
दत्त्वोर्ध्वं चटति म्माशु लातुं भीमनितम्बिनीम् ॥१०३२॥

तावद् भीमो जगौ स्वीयहस्तस्पृष्टाधिगेहिनीम् ।
गृहीत्वा गच्छ जाग ! त्वं मद्यः स्वीयनिकेतनम् ॥१०३३॥
ललितश्च तदा जागः किंकर्तव्यजडोऽभवत् ।
ततः श्रेष्ठा प्रियां जज्ञौ तादृशां भीमनैगमः ॥१०३४॥
दृशार्णिणीं प्रियां भीमः कर्षयित्वा गृहाद् बहिः ।
पर्येणैर्षान्प्रियामन्यां विनीतां लमदुन्मवम् ॥१०३५॥ यतः—
“त्यजेद् धर्मं दयाहीनं क्रियाहीनं गुरुं त्यजेत् ।
दृशार्णिणीं त्यजेद् भार्यां निःस्नेहान् बान्धवान् त्यजेत्” ॥
एवं ये महतां वाक्यमङ्गीकुर्वन्ति मादरम् ।
तेषां मर्माहितं कार्यं सेत्स्यति नात्र संशयः ॥१०३७॥
मामत्रयावधिः श्मापः काग्नौ मन्त्रिणा तदा ।
ज्ञातुं तन्पुग्भृपादि चचाल मन्त्रिवेश्वरः ॥१०३८॥
भृग्दिशपुग्ग्रामाक्रश्लवनादिषु ।
भ्रमन्मर्षाश्वरः म्विन्नो रत्नवत्यां ययौ पुगि ॥१०३९॥

गत्वा जिनालये नत्वा स्तुत्वा श्रीकृष्णं जिनम् ।
 मेहीकुन्दविकागेहे भोक्तुं मन्त्री उपाविशन् ॥१०४०॥
 श्यामास्यं मन्त्रिणं दृष्ट्वा कुन्दविका जगावदः ।
 कुतोऽस्मि श्यामलं वक्त्रं दुःखं कथय मम्प्रति ॥१०४१॥
 ततो मन्त्री निजं कार्यं भूपसन्कमर्चाकथन ।
 मेही प्राह भव स्वयः कार्यशुद्धिर्भविष्यति ॥१०४२॥
 रत्नकेतुपुरं गन्तुं यद्यर्त्ताहा तवानघ ।
 तदाऽत्रानय भूपालं कार्यशुद्धिकृते द्रुतम् ॥१०४३॥
 हृष्टो मन्त्री ततोऽभ्येत्य स्वपुर्यां भूपसन्निधौ ।
 कार्यशुद्धिकर्तुं वार्तां कथयामास मूलतः ॥१०४४॥
 मषादलक्षमूल्यानि ग्लान्यार्त्ताय भूपतिः ।
 मन्त्रियुक्तो ययौ ग्लान्यां पुगि प्रमोदिनः ॥१०४५॥
 मिलितो भूपतिर्मेढ्राः प्रीणितो भोजनादिभिः ।
 उक्तं चेनः पुगन् तच्च योजनानां शतत्रयम् ॥१०४६॥

सौभाग्यसुन्दरी कन्या विद्यते नरदंषिणी ।
 गजोक्तं तत्र यानेच्छा विद्यते तेन मां नय ॥१०४७॥
 मेही प्राह रुचिस्तेऽस्मि तत्र गन्तुं पुगि द्रुतम् ।
 तदा त्वं मन्त्रियुक्तं श्यामलकुरु निवेदनान् ॥१०४८॥
 श्यामरामो नृपो मन्त्रियुक्तो मेढ्रा श्रणानदा ।
 नीतो द्युविद्यया ग्लान्केतुपुर्यां वहिर्वने ॥१०४९॥
 उर्त्ताणां विधौ नृपं मेढ्रा प्रोक्तमेतन्पुरं हि तन ।
 अहं पश्चाद्विमिष्यामि निजं कार्यं च माधय ॥१०५०॥
 गजा प्राह गतिः का नो विद्यते मे द्युगामिनी ।
 तेन पश्चान्कथं पुर्यां स्वम्यां मया गर्भित्यते ॥१०५१॥
 मेढ्रोक्तं च पुगवामभूपसौभाग्यसुन्दरीः ।
 प्रपश्यते युवां मम्यग स्वम्याभूय निरन्तरम् ॥१०५२॥
 गत्वा स्वमदने मद्य इत एकादशाहनि ।
 आयास्यामि वनेऽत्राहं प्रोक्तवा कुन्दविका ययौ ॥१०५३॥

विद्यया नृपतिः कन्या बभूव रूपशालिनी ।
द्विजरूपधरो मन्त्री चक्रं नां कन्यकां करे ॥ [युग्मम्]
पश्यन् पदे पदे पुर्यां शोभां मन्त्री मनोहरम् ।
गत्वा संमदि भूपस्याशीर्वादं प्रददौ स्फुटम् ॥१०५५॥
भूपेनोक्तं कुतः स्थानान्किकृतेऽत्रागतो यद ।
द्विजोऽवक न्वन्पुरं द्रष्टुं श्रुत्वा दृग्दिहागमम् ॥१०५६॥
भूपोऽवग नगरीं पश्य रत्नमौधविराजिताम् ।
द्विजः प्रोवाच कन्यायाः प्रतिबन्धोऽस्मि मेऽधुना ॥१०५७॥
तेनयं कन्यका भूप ! न्वदीयेऽन्नः पुरेऽधुना ।
निष्ठलहं पुनर्यावन्करोमि नगरेऽन्नम् ॥१०५८॥
भूपादेशान्मुतां विप्रो विमुच्यन्तः पुरं तदा ।
पुरीं द्रष्टुं ययौ हृद्रेण्यादिषु प्रमोदिनः ॥१०५९॥
प्रश्नप्रहेलिकाभिश्च द्विजकन्या नृपाङ्गजाम् ।
अगञ्जयत्तथा नित्यं यथा माऽजनि भक्तिभाग ॥१०६०॥

विप्रपुत्र्याऽन्यदा भूपपुत्रो पृष्टेति हे मन्त्रि ! ।
किमर्थं क्रियते द्वेषो नृपु भूपाङ्गजा जगौ ॥१०६१॥
मलयाद्रिमहाद्व्यां चुटिकचुटकद्वयम् ।
ग्रामादे आदिदेवस्य मदा पूजां चकार च ॥१०६२॥
चुट्टी प्राह चुट्टेदानीं नीडं च क्रियते पने ! ।
आमन्नः प्रमवानेहा विद्यते माम्प्रतं मम ॥१०६३॥
एवमुक्तोऽपि बहुशो जजल्प नो मनागपि ।
नृणान्यानीय भूयामि नीडं चुट्टी व्यधात्तदा ॥१०६४॥
ततस्तथा कृते नीडे निष्ठति स्म म मन्ततम् ।
इतो लघो दवस्माम्मिन् वने वंशालिघर्षणान् ॥१०६५॥
चुट्टी प्राह पने ! नीरमानीय माम्प्रतं हृदान ।
मिच्यते आन्मनो नीडं दह्यते न यथा मनाग ॥१०६६॥
एवमुक्तोऽपि बहु नोत्तम्यौ च चुट्टको यदा ।
तदानीय जलं नीडं मिकतं चुट्टिकया तथा ॥१०६७॥

एवं तस्याश्च कुर्वन्त्यास्तत्र दावाप्रियाययौ ।
 उत्थाय चुटको दृष्टो ययौ कुत्रापि कानने ॥१०६८॥
 दग्धा दावाप्रिना साऽहं नाभेर्चाविधानतः ।
 अस्मिन् पुरेऽभवं रत्नकेतुराजाङ्गजा ननु ॥१०६९॥
 जानिस्सगणतो ज्ञान्वा नृषु द्वेपो ममाजनि ।
 दुष्टाशया नराः प्रायो भवन्त्येव न मंशयः ॥१०७०॥
 विप्रपुत्री जगौ भृषपुत्रि ! मार्ङ्गलोचनाः ।
 कृटाऽमत्यमृषावादवादिन्यः स्यु रूपाऽरुणाः ॥१०७१॥
 आकर्ण्येत्तज्जगौ राजपुत्री विप्रमुतां प्रति ।
 नृषु द्वेपो न यान्येष क्रियते मन्त्रि किं मया ॥१०७२॥
 विप्रपुत्री जगौ भृषपुत्रि ! क्रोधेन तन्श्चणान ।
 विहितं मुकृतं याति वायुनेत्राभ्रमन्ततिः ॥१०७३॥
 इतो दृष्ट्वा पुरीशोभां भृषान्तेऽभ्येत्य म द्विजः ।
 ययाचे भृषतिं पुत्रीं निजां मुक्तां पुग स्फुटम् ॥१०७४॥

आनेतुं तन्मुतां चेटी प्रेषिताऽग्नान्मुतान्निके ।
 प्रोक्तं चास्याः पिताऽऽयातः प्रेषयेमां नृषान्निके ॥१०७५॥
 गजपुत्री जगावस्या वियोगं न महे श्रणम् ।
 एतच्चेटी मर्हापालपाश्वं गत्वा जगाद् च ॥१०७६॥
 श्रुत्वनद् ब्राह्मणः प्राह भृषार्षय मुतां मम ।
 नोच्येदहं करिष्यामि हत्यां स्वस्यान्मनोऽचिरान् ॥१०७७॥
 ततस्मां कन्यकां पुत्रीपाश्चादानीय भृषतिः ।
 ददौ द्विजन्मने तस्मै मोऽपि विप्रोऽचलचनः ॥१०७८॥
 स्मारं स्मारं गुणप्राप्तं तस्या भृषालनन्दिनी ।
 बभूव दुःखिनी जानिमित्र गेलम्बगेहिनी ॥१०७९॥
 द्विजोऽखिलं पुरं तस्या दर्शयित्वाऽभितः क्रमान् ।
 ईदृक् पुरं न कुत्रार्त्तानि प्रजल्पन् ययौ बहिः ॥१०८०॥
 पूर्वमंशनेनैव स्थानं गत्वा रूपं निजं नृषः ।
 प्रादुश्चकार यावच्च तावन्मेही ममाययौ ॥१०८१॥

भीतिक्रम-
चरितम्

॥१४७॥

स्वदाप्रयोगतः पुर्यां नीत्वा मन्त्रिमहीपती ।
मेहीकुन्दविका भक्तिं व्यधाद्भोजनदानतः ॥१०८२॥
भूपोऽवक मन्परीवारं लान्वाऽत्रप्याम्यहं पुरि ।
स्वदाप्रयोगतस्तत्र नेनव्योऽहं त्वयाऽङ्गने ! ॥१०८३॥
मेही प्राह त्वया शीघ्रमागन्तव्यं महीपते ! ।
ईहितं ने करिष्यामि नात्र कार्या विचारणा ॥१०८४॥
भूपोऽवग तव केनपा दत्ता स्वदा नरेण च ।
मेही प्राह धगपुर्यामभृच्छ्रेष्टी धनामिधः ॥१०८५॥
शत्रुञ्जयादिनीर्थेषु तस्य धन्याभिधा प्रिया ।
कृत्वा यात्रां मदा धर्मपरा प्रापादिमं दिवम् ॥१०८६॥
च्युत्वा चाम्पिन पुरे स्वर्गान् मेही जाना मृगेश्वरा ।
धनो धर्मपरो मृन्वा द्वितीयां दिवर्मायित्वान् ॥१०८७॥
स्मृत्वा पूर्वं भवं मोऽपि स्वर्गादेत्य मुधाशनः ।
मोहान्मेघैर्ददौ स्वद्वामेकामाकाशगामिनीम् ॥१०८८॥ यतः—

“पंचमु जिणकल्लाणेमु, महग्गिमिनवाणुभावाओ ।
जम्मंनरग्गेहेण य आगच्छंती सुग्ग इहयं ॥१०८९॥”
ततः प्रभृति मा मेही कुर्वन्पुपकृतिं मदा ।
धर्मकर्मपरा कालं गमयामास किञ्चन ॥१०९०॥ यतः—
“आगेग्यं मौभाग्यं धनाद्वयता नायकन्वमानन्दः ।
कृतपुण्यस्य स्यादिह मदा जयो वाञ्छितावामिः” ॥ इत्यादि ।
माऽहं ज्ञेया ततो भूपो हृष्ट आपृच्छत्य तां तदा ।
मतिमाग्युतः स्वीयां नगरीं समुपागमत् ॥१०९२॥
ततो यात्राच्छलेनोर्वीपतिः मार्गचमूवृतः ।
गन्वा गन्वतीपुर्यां मेघाश्च मिलितो गहः ॥१०९३॥
प्रोक्तं गज्जा च मां तत्र प्रापयाशु बलान्वितम् ।
ततोऽहमान्मना कन्यां परिणेष्यामि तां छलात् ॥१०९४॥
मेघोक्तं भवतोऽशेषा चमूः स्पृशतु स्वद्विकाम् ।
तथा स्पर्शनतः स्वदा चचाल गगने क्रमात् ॥१०९५॥

अष्टमः
सर्गः

॥१४७॥

राजा चमूयुतः स्वद्वायोगात्तस्मिन्मरुद्वने ।
 मुक्तो मेष्टा ततः मीम व्यापयन् तुरगादिभिः ॥१०९६॥
 परचक्रागमभ्रान्त्या रत्नकेतुमहीपतिः ।
 संनद्य विग्रहं कर्तुं निम्ममार पुगद् बहिः ॥१०९७॥
 इतोऽरिमर्दनक्ष्मापशिक्षितो निजसेवकः ।
 समेत्य रत्नकेतुक्ष्मापालोपान्ते जगावदः ॥१०९८॥
 अरिमर्दनभूपालो धर्मिष्ठो धर्मशेखरः ।
 अत्राद्य परदेशीयो यात्रां कर्तुं समागमन् ॥१०९९॥
 नालोकने मुखं स्त्रीणां स्त्रीणां वाक्यं शृणोति न ।
 यद्येति वनिता दृष्टिगोचरे स तदा मृतः ॥११००॥
 आकर्ण्येत्तच्छुपः स्वस्थो रत्नकेतुमहीपतिः ।
 अरिमर्दनभूपालचमूमध्ये मर्मायिवान् ॥११०१॥
 इतोऽरिमर्दनक्ष्मापः श्रीयुगादिजिनेशितुः ।
 अर्चा चक्रेष्टधा चारुपुष्पगन्धाक्षतादिभिः ॥११०२॥

“वर्गंधधूत्रचुम्बकम्बगहिं कुमुमेहिं पवर्दीवेहिं ।
 नेत्रेज्जलजलेहि अ जिणपूआ अट्टहा भणिया ॥११०३॥
 जो पूण्ड निमंझं जिणिंदरायं तहा विगयदोमं ।
 सो तहअभवे मिज्झइ अहवा मत्तइमे जम्मे ॥११०४॥
 पूजां कृत्वा नृपौ द्वौ च मिलितौ भक्तिपूरितौ ।
 रत्नकेतुर्जगौ कुत्र किमयं गम्यतेऽधुना ॥११०५॥
 अरिमर्दनभूपालो जगौ यात्रां जिनेशितुः ।
 कर्तुं समागतोऽत्राहं संसारभ्रमणान्छिन्दे ॥११०६॥ यतः—
 “श्रीनार्थपान्थरजमा विरजीभवन्ति,
 तीर्थेषु वंभ्रमणतो न भवे भ्रमन्ति ।
 द्रव्यव्ययादिह नराः स्थिरमम्पदः स्युः,
 पूज्या भवन्ति जगदीशमथाचरन्तः ॥११०७॥
 पण्योपममहसं तु ध्यानाल्लभमभिग्रहान् ।
 दुष्कर्म क्षीयते मार्गे मागंगपममञ्जिनम् ॥११०८॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥१४८॥

वपुः पवित्रीकुरु तीर्थयात्रया, चित्तं पवित्रीकुरु धर्मवाञ्छया ।
चित्तं पवित्रीकुरु पात्रदानतः, कुलं पवित्रीकुरु मञ्चगिर्तः ॥
धर्मिष्ठं भूपतिं दृष्ट्वा रत्नकेतुर्जगावदः ।
भोजनं कुरु मद्गृहे प्रमद्य माम्प्रतं द्रुतम् ॥१११०॥ यतः
“अभयं मुपत्तदाणं अणुकंपा उचिअक्किचिदाणं च ।
दोहिवि मुक्खो भणिओ तिन्नि उ भोगाइअं दिनि ॥११११॥
न कयं दीणुद्धरणं न कयं माहम्मिआण वच्छल्लं ।
हिअयंमि वीअगओ न धाग्गिओ हाग्गिओ जम्मो ॥१११२॥
केमिं च होइ चित्तं वित्तमञ्जमिमुभयमञ्जमिं ।
चित्तं वित्तं पत्तं तिन्नि वि केमिं चि धञ्जाणं” ॥१११३॥
पान्थभूपो जगौ मध्येपुरं नेष्याम्यहं कदा ।
यद्यायाति ममाप्येका भामिनी नेत्रगोचरे ॥१११४॥
तदा मया विधातव्यः प्राणत्यागः स्वयं स्वतु ।
तेन त्वया न वक्तव्यं भोजनाय महीपते ! ॥१११५॥

गङ्गोक्तं निम्बिला नार्यः क्षेप्यन्ते स्वगृहान्तरे ।
अस्मत्पत्न्योऽपि गृहमि स्थाप्यन्ते वचनान्मम ॥१११६॥
अरिमर्दनभूपेन मानिते मति भूपतिः ।
एत्य स्वमदने मर्वां पुरीं मद्यस्तथाऽकरोत् ॥१११७॥
विधाय नगरीशोभां भोजनं मुन्दरं पुनः ।
स्वकेतुनृपं पान्थमानयामास मद्यनि ॥१११८॥
नृद्वेषिणीमुतावामोपान्ते भोजनमण्डपे ।
चकार गौर्वं भूपो वानक्षेपादिभिर्भृशम् ॥१११९॥ यतः—
“पानीयस्य गमः शैत्यं पराक्षम्यादगो गमः ।
आनुकूल्यं गमः स्त्रीणां मित्राणां वचनं गमः” ॥११२०॥
पुर्वगृहान्तरे तस्याग्निमर्दनमहीपतेः ।
विश्रामाय ददौ स्थानं रत्नकेतुर्नृपस्तदा ॥११२१॥
भूपः पप्रच्छ भो भूप द्वेषो नायां कथं तव ।
प्राहारिमर्दनः पूर्वभवोद्धतोऽभवन्मम ॥११२२॥

अष्टमः
सर्गः

॥१४८॥

शुत्वैतद्वचनं भूमिपतेः पूर्वभवं तदा ।
 भोतुं भृपाङ्गजा लक्षं तस्थौ कौतुकिताम्रया ॥११२३॥
 तदाऽवगृ नृपतिगन्धकेतुर्भृधामिकाग्रणीः ।
 त्वं प्राचीनभवं स्वीयं विस्तगञ्जल्प मेऽग्रतः ॥११२४॥
 प्राहारिमर्दनः पूर्वभवे मलयपर्वते ।
 चटिकाचटकद्वयं वमति स्म निजेच्छया ॥११२५॥
 प्रामादे ऋषभं देवं वाग्पुष्पफलादिभिः ।
 भक्त्या चुटचुटीयुग्मं पूजयामास गर्भणे ॥११२६॥
 चुटः प्राहान्यदा नीडं क्रियते चुटि ! माम्प्रतम् ।
 एवं भूयश्चूटेनोक्ता नाभृणोष जजल्प च ॥११२७॥
 चुटः स्वयं व्यधाक्षीडं यावन्कष्टेन पादपे ।
 तावदावानलो वंशघर्षाञ्ज्वाल कानने ॥११२८॥
 आगच्छन्तं दवं वीक्ष्य चुटोऽवक चुटिकां प्रति ।
 आनीय मलिलं नीडं ह्लिषं च क्रियते द्रुतम् ॥११२९॥

एवं भूयश्चूटेनोक्ता चुटी दृष्टाग्रया तदा ।
 नोत्तस्थौ न जगौ किन्तु मौनं कृत्वा स्थिता भृशम् ॥११३०॥
 नीडं मिञ्चन चुटो नाभिपुत्रध्यानपरायणः ।
 दग्धो दवाग्निना सोऽहं जानो भृषोऽग्निमर्दनः ॥११३१॥
 श्रुत्वा भृपाङ्गजा दध्यौ मृषा किमेव जल्पति ।
 मयाऽथवा भवः पुरां विपरीतो निर्गाश्नतः ॥११३२॥ यतः—
 “अज्ञानेनावृता जीवा न जानन्ति हिताहितम् ।
 धत्तग्निना जनाः किं न पश्यन्ति कनकं जगत्” ॥११३३॥
 ध्यात्वेति भृषभः प्राह कृतं किं भृष ! जल्पामि ।
 समानीय मया नीडं नीडं मिक्तं जलाग्रयात् ॥११३४॥
 भृषपुत्रो जगौ नीडं मिक्तं च वाग्निना मया ।
 एवं मिथः कलिङ्गाभ्यां चक्र भूयः प्रजल्पनान् ॥११३५॥
 उन्माये द्विपटीं यावद् वीक्षने भूमिभृगुमुग्रम् ।
 नृपु द्वयो गनम्नावत्तस्या ध्यानं ग्वेग्वि ॥११३६॥

दृष्टेत्तत्पतिं हृष्टं मुत्कलायारिमर्दनः ।
यावच्चाल तावच्च भूपपुत्री जगावदः ॥११३७॥
पूर्वं भवेऽभवत्कान्तो ममायं मेदिनीपतिः ।
भवेऽस्मिन् भवनादेष पतिर्नो चेद्विभावमुः ॥११३८॥
ततो बलात्तदा रत्नकेतुर्भूपो निजाङ्गजाम् ।
अरिमर्दनभूपाय ददौ चालनरोन्मवम् ॥११३९॥ यतः—
“धर्मोयं धनवल्लभेषु धनदः कामार्थिनां कामदः,
मौभाग्यार्थिषु तन्प्रदः किमपरां पुत्रार्थिनां पुत्रदः ।
गज्याधिप्यपि गज्यदः किमथवा नानाविकल्पनृणाम्,
तन्किं यन्न ददाति किं च तनुते स्वर्गापवर्गावपि” ॥
ततो रत्नवर्नीं कन्यां पणिणीयारिमर्दनः ।
मेहीमांनिध्यतो रत्नवत्याः पुर्याः ममाययौ ॥११४१॥
रत्नवत्यादिना भक्ती गजो मेधा कृताऽऽदगन् ।
मणीचतुष्टयं लक्ष्मन्त्यं मेधं नृपो ददौ ॥११४२॥

मुत्कलाप्य च तां कैश्चिन्प्रयाणैर्भूमिपोऽध्वनि ।
वन्दमानश्च तीर्थानि स्वं पुगेद्यानमागमन् ॥११४३॥
तलिकानोर्णे वाग्च्छिष्टां वन्दनमालिकाम् ।
मर्षाग्रः काग्यामाम् पुरीशोभां च सर्वतः ॥११४४॥
मुमुहूर्ते लमद्वाद्यातोद्यगीनपुग्म्यम् ।
यावदायानि भूपालः पन्नीयुक्तो नृपाध्वनि ॥११४५॥
तावत्तयाग्वं श्रुत्वा द्रष्टुं भूपं प्रियान्वितम् ।
त्यक्त्वा निजं निजं कार्यं मिलिता मानवाः स्त्रियः ॥११४६॥
एकनेत्राञ्जिता काचिदधगुम्फितमस्तका ।
अर्धमण्डितवक्त्राब्जा काचिद् द्रष्टुं ममाययौ ॥११४७॥ यतः
“तीअहं निम्नि पीआग्डां कलि कज्जल मिद्द ।
अन्न निम्नि अइवल्लहां दूध जमाई तूर” ॥११४८॥
पदे पदे ददद् दानं गीतनृत्यपुग्म्यम् ।
अलं चकार भूपालः मौधं पन्नीयुतस्तदा ॥११४९॥

संयोगः शशिगेहिण्योः पार्वतीश्वर्योरिव ।
 जानस्तयोर्महीपालपत्न्योः सौभाग्यशालिनोः ॥११५०॥
 गर्भे सौभाग्यसुन्दर्याः कोऽपि पीवरपुण्यवान् ।
 अवतीर्णः शुभे घस्त्रे जीवः मन्स्वप्नमृचिनः ॥११५१॥
 गर्भानुभावतस्तस्या ये येऽभूवन् मनोग्धाः ।
 देवपूजादयस्ते ते पूरिता मेदिनीभुजा ॥११५२॥
 नृपपत्नी शुभे घस्त्रे मुतं मृते स्म मुन्दरम् ।
 जन्मोत्सवं नृपः कृत्वा मेघ इत्यमिधां ददौ ॥११५३॥
 धात्रीभिः पञ्चभिस्तन्यपानदानादिभिः मदा ।
 लाल्यमानः क्रमाद् वृद्धिं जगाम नृपनन्दनः ॥११५४॥ यतः
 “उत्पतन् निपतन् रिक्तं ह्रस्वं लालावलीं वमन् ।
 कस्याश्चिदेव धन्यायाः क्रोडमाक्रमते मुतः” ॥११५५॥
 पाठाय लेखशालायां मुक्तो मेघो महीभुजा ।
 पण्डितान्ते पठन् कर्मधर्मशास्त्राणि भृशः ॥११५६॥ यतः—

“जायमि जीवलोऽदो चेव नरेण मिक्खिअब्बाइ ।
 कम्मणे जेण जीवइ जेण मओ मुग्गइ जाइ ॥११५७॥
 आहारनिद्राभयमधुनानि, सामान्यमेतन्पशुभिर्नरणां ।
 ज्ञानं विशेषः खलु मानुषाणां, ज्ञानेन हीनाः पशवो मनुष्याः” ॥
 ततश्चन्द्रपुष्पामिचन्द्रभृपाङ्गजां वराम् ।
 नाम्ना मेघवर्मां मेघः परिणिन्ये शुभेऽहनि ॥११५८॥
 श्रीमुन्दरे वने नाभिनन्दनं नन्तुमहतम् ।
 वरवधौ गतौ नानानृत्यगीतपुष्पगम् ॥११५९॥
 मूर्तिं दृष्ट्वाऽऽदिनाथस्य मुमुक्षुर्बभूव गौ ।
 शीतोपचाग्नः सर्जकृतौ नव जजल्पतुः ॥११६०॥
 उपचाग्नः कृता मन्त्रनम्रभूषेन भृशः ।
 न जजल्प मनाग मेघकुमारो गृहिणीयुतः ॥११६१॥ यतः
 “वदन्ति कफपित्तमरुद्विकारम्,
 मां वन्मग ग्रहगतं प्रवदन्ति दोषम् ।

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥१५०॥

भूतोपमर्गमथ मन्त्रविदो वदन्ति,
कर्माणि पूर्वविहितानि वदन्ति मन्त्रः ॥११६३॥
इतस्तत्र पुगेद्याने विहग्नं गुणसूरिगट् ।
बोधयितुं जनान् भव्यानाययौ केवली क्रमात् ॥११६४॥
उद्यानपालकमुत्वाभिश्चम्यागमनं गुणेः ।
गजा पुत्रवधपन्नीयुक्तो वन्दितुर्मायिवान् ॥ अत्रोपदेशः—
“धर्मो विशिष्टः पितृमातृपन्नीमुद्गतमुत्स्वामिमहोदरंभ्यः ।
मनाननोऽयं मह याति मृत्यौ, दुःस्वापहोऽमी पुनरीदृशा न ॥
धर्मो महामङ्गलमङ्गभाजां धर्मो जनन्युद्दलितामिलार्तिः ।
धर्मः पिता पूगिचिन्तितार्थो, धर्मः मुहूर्त्तचिन्तित्यहर्षः ॥
दानं विपद्भेदनिदानदानं, श्रीलं मुष्मन्मीलनशालिश्रीलम् ।
तपः स्फुरन्पङ्कतपातपश्चि सद्भावना स्याद् भवभावनाया ॥
भूषः पप्रच्छ भगवन् जल्पतः मुत्स्नुपे ।
कर्मणा केन स प्राह गुरुः श्रीगुणसूरिगट् ॥११६९॥

अजल्पकारणे प्रोक्ते त्यक्त्वा द्वावपि मन्दिगम् ।
ग्रहीष्यतो व्रतं मद्यः संमाराम्बुधितारकम् ॥११७०॥
भूषः प्रोवाच यद् भावि गुणे ! भवतु तद् द्रुतम् ।
जल्पन्तौ क्रियेतां पुत्रस्नुपे च भवनाऽधुना ॥११७१॥
गुरुः प्राहानयोः पूर्वं श्रूयतां चरितं स्फुटम् ।
पुग भीमपुरे शूरो महीपालोऽभवन्नयी ॥११७२॥
शूरेण वरिणो वीरपुरं भग्नं जितो रिपुः ।
भटेन केनचिन् मौमश्रेष्ठिनः मुत्पुत्रिके ॥११७३॥
धीर्वीर्यमतीनाम्यौ रूपलावण्यमुन्दरे ।
त्रिदिवर्षमिने लान्वा नीने मौवपुरे तदा ॥११७४॥
कमलश्रेष्ठिनो दत्ते द्रव्येण भूयसा गृहः ।
क्रमेण यावन्नं प्राप्तं तावेव पणिपायिते ॥ त्रिमिविशेषकम् ।
तत्रान्यदा गुरुधर्मघोषो ज्ञानी ममाययौ ।
कमलः प्रययौ नन्तुं गुरुगजं प्रियान्वितः ॥ अत्रोपदेशः—

अष्टमः
सर्गः

॥१५०॥

व्याख्याप्रान्ते प्रियायुक्तः कमलोऽथ जगावदः ।
 स्वामिन् किमनयोः प्रीतिर्बभूव कान्तकान्तयोः ॥११७७॥
 जामिमोदर्यमम्बन्धे गुरुक्ते तद्भवोद्भवे ।
 श्रीसुन्दरे वने गत्वा नन्वा श्रीनाभिनन्दनम् ॥११७८॥
 धीरस्त्यक्त्वा गृहं मद्यो ललौ दीक्षां प्रियायुतः ।
 तप्त्वा तीव्रं तपः स्वर्गलोकं द्वावपि जग्मतुः ॥११७९॥
 च्युत्वा ततो दिवस्तौ च जातौ तव मुनमुपे ।
 स्मृत्वा जातिस्मृतेः पूर्वभवं मौनं च चक्रतुः ॥११८०॥
 ततः स्नुषामुने त्यक्त्वा मोहं पाशं गुरोर्मदा ।
 व्रतं जगृहतुर्भूमिमंसागम्बुधिनागकम् ॥११८१॥ यतः-
 "जह चयइ चक्रवट्टी पविन्थरं तनिअं मुहुत्तेण ।
 न चयइ तहा अहसो दुब्बुद्धी म्पपरं दमओ" ॥११८२॥
 तप्त्वा तीव्रतपः कर्मग्रन्थि छित्त्वाऽमिलां द्रुतम् ।
 लब्ध्वा केवलविज्ञानं जग्मतुस्तौ शिवं क्रमान् ॥११८३॥ यतः-

"प्रणिहन्ति क्षणादेन माम्यमालम्ब्य कर्म तन् ।
 यन्न हन्यान्नग्नीव्रतपमा जन्मकांतिभिः" ॥११८४॥
 श्रुत्वाऽरिमर्दनो धर्मं प्राह किं मुकृतं कृतम् ।
 मम येन मनोऽर्भाष्टं भवेऽस्मिन्वाऽजनि स्फुटम् ॥११८५॥
 गुरुः प्राह त्वया पूर्वभवेऽकारि जिनाचने ।
 नेनाभूच्चिन्तितं तेऽत्र भवे मयं नरेश्वर ! ॥११८६॥
 श्रुत्वं जिनधमे म मम्यत्वं गुरुर्मनिधौ ।
 लान्वाऽरिमर्दनः श्मापः सप्रियो गृहमाययौ ॥११८७॥ यतः-
 "मंमत्तंमि अ लद्धे उड्ढाहं नग्यांनग्यदागहं ।
 दिन्वाणि माणुमाणि अ मुक्खमुहाहं महीणाहं" ॥११८८॥
 अरिमर्दनभूपालः मम्यत्वं विप्रदं ततः ।
 प्रपान्यागाच्छिवं सर्वकर्मगतिश्रयान्क्रमान् ॥११८९॥
 इति श्रुत्वापदेनं आगुरुपाशं शुको नृपः ।
 वैराग्यवामिनस्वान्नाऽभ्यागाच्च श्रीयमन्दिगम् ॥११९०॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥१५१॥

न्यस्य गज्ये मुनं लान्वा दीक्षां पार्श्वे गुणेः शुक्रः ।
कृत्वा कर्मक्षयं मद्यो जगाम शिवपत्तनम् ॥११९१॥
एवं शत्रुञ्जये यात्रां ये कुर्वन्ति तनूभुजः ।
लभन्ते ते शिवश्रेयः शुक्रगज इवाचिगन् ॥११९२॥
इति शुक्रगजकथा ममामा ॥

शुन्वंतद् विक्रमादित्यः प्रोवाच हे गुरुत्तम ! ।
देवान् शत्रुञ्जये तीर्थे नन्तुमिच्छाऽस्मि मेऽधुना ॥११९३॥
विधायानुग्रहं माधांगमनेन गुरुत्तम ! ।
वन्दापयतु सर्वज्ञान तीर्थं शत्रुञ्जये मम ॥११९४॥ यतः—
“अवद्यमुक्तं पथि यः प्रवर्तते, प्रवर्तयत्यन्यजनं च निःस्पृहः ।
म एव संच्यः स्वर्हितंषिणा गुरुः, स्वयं नरंस्तापयितुं परं क्षमः ॥
महाव्रतधरा धीरा भक्ष्यमात्रोपजीविनः ।
सामायिकस्या धर्मोपदेशका गुर्वो मनाः” ॥११९५॥
श्रीगुर्वादेशमामाद्य श्रीविक्रममहीपतिः ।
श्रीसंधं मेलयामास प्रप्य कुंकुमपत्रिकाः ॥११९७॥

शुमेऽहि विक्रमादित्यो नन्तुं शत्रुञ्जये जिनम् ।
अनर्गलं ददद् दानं प्रस्थानं प्रददौ मुदा ॥११९८॥
चतुर्दश नृपास्तस्य संप्रे मुकुटवर्धनाः ।
शुद्धश्राद्धकुटुम्बानां लक्षा ममनिगेव च ॥११९९॥
मिद्धसेनादिमृगीशाः शतानि पञ्च मदुणाः ।
क्रियाकलापकुशलाश्चतुर्नन्तुं जिनेश्वरम् ॥१२००॥
एकोनममतिशतं हमा देवालयया वगः ।
अतत्रयमिता रूप्यमया जनमनोहराः ॥१२०१॥
अतपश्चमिता दन्तमया देवालयाम्स्तथा ।
अष्टादशशतं काष्ठमयाश्च चलिताः पुनः ॥१२०२॥
एका कोटी ग्था लक्षद्वयं नवशतानि च ।
लक्षा अष्टादशावाणः षट् महस्त्राणि हस्तिनः ॥१२०३॥
वैमरोष्ट्रवृषादीनां मनुष्याणां च योषिताम् ।
विक्रमादित्यभूपालसंधे संगत्या न विद्यते ॥१२०४॥

अष्टमः
सर्गः

॥१५१॥

देवालयपताकास्यकिंकिणीरुचिरकृणाः ।
 जाता आह्वयितुं सर्वदेशसंधजनानिव ॥१२०५॥
 पीनस्कन्धाः मदाकाग नानाभूषणभूषिताः ।
 वहन्ति वृषभा देवालयान कुञ्जरगामिनः ॥१२०६॥
 दिव्यरूपधराश्चरुभूषणा हरिणेश्वराः ।
 चतुष्कोणस्थिता देवालये चामरपाणयः ॥१२०७॥
 गायन्त्यो जिननाथस्य गीतानि मधुरध्वनि ।
 लीलया चालयन्ति स्म चामराणि मनोहराः ॥ (युग्मम्) ॥
 ग्रामे ग्रामे चलन्मार्गे स्नात्रपूजाध्वजादिभिः ।
 कुर्वन् प्रभावनां शत्रुञ्जयोपान्ते नृपो ययौ ॥१२०८॥
 अनर्गलं ददद् दानं श्रीशत्रुञ्जयपर्वतम् ।
 आरुगेह जिनं नन्तुं विक्रमादिन्यभूषतिः ॥१२०९॥
 स्नात्रपूजाध्वजागेपावारिकावाहनादिकम् ।
 कायं सर्वं नृपः कृत्वा चकारेत्यहं तः स्तुतिम् ॥१२१०॥

मुगमुग्महीनाथमौलिमालाननक्रमम् ।
 श्रीशत्रुञ्जयकोटीरमणिं श्रीश्रृंगपदं स्तुवे ॥१२११॥
 विभो न्वन्यदगजीवं ये मेवन्ते जनाः मदा ।
 मुगमुग्मनृपश्रेणी भजते तान मुभक्तिनः ॥१२१२॥
 तनोषि त्वं विभो ! यस्य मानसे त्राममन्त्रहम् ।
 तस्य पापानि गच्छन्ति तमांसीव दिनोदयान ॥१२१३॥
 निर्गन्धं न्वन्मुखाभोजं मुगमुग्ममुप्रदम् ।
 कृताथोऽहमभूवं श्रीनाभिभूपालनन्दन ! ॥१२१४॥
 मुवर्णवर्णमंकाग्रदेहद्युतिभर प्रभो ! ।
 निजांश्चिकमलावामं देहि मे नाभिनन्दन ! ॥ इत्यादि स्तुतिः ।
 "मयं पमञ्जणे पुष्पं महम्मं च विलेवणे ।
 मयमाहम्मिआ माला अणनं गीअवाइण" ॥१२१५॥
 नदेव पतिनं किञ्चिन्प्रासादं वीक्ष्य भूपतिः ।
 पप्रच्छ मिद्धमेनायं प्रासादोऽयं पतिष्यति ॥१२१६॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥१५२॥

सिद्धसेनो गुरुः प्राह कारिनाञ्जिनमन्दिगत् ।
उदारेऽष्टगुणं पुण्यं प्रोक्तं श्रीजिननायकः ॥१२१०॥ यतः-
“कारयन्ति मरुद्गेहं स्यात्पथं केचनान्मनः ।
केचिन्मत्स्यं पुण्याय स्वभयोऽथं च केचन” ॥१२२०॥
नूतनाहङ्गवासे विधाने यत्फलं भवेत् ।
तस्मादष्टगुणं पुण्यं जीर्णोद्धारं विवेकिनाम् ॥१२२१॥
प्रामादोद्धारकरणे भृगु पुण्यं निगद्यते ।
उद्धारश्च परं पुण्यं विद्यते जिनश्रामने ॥१२२२॥
पुण्यं पर्वते चक्रे प्रामादं भग्नो नृपः ।
श्रीनामेयजिनेऽग्नौ मणिरूप्यमयं महत् ॥१२२३॥
अस्मिन्नेव महार्थे, प्रामादमृषभप्रभोः ।
कारयामास मगरः, चक्रवर्ती द्वितीयकः ॥१२२४॥ यतः-
“मणिरूप्यकणयपट्टिमं जन्तु रिमहचेडं भग्नविहिजं ।
सदुर्वीसजिणाययणं सो विमलगिरी जयतु तिन्यम् ॥१२२५॥

कयजिणपट्टिमुद्धारं पंडवा जन्तु वीमकोडिजुआ ।
सुत्तिनिलयंमि पत्ता तं मित्तुजयमहातिन्थं ॥१२२६॥
असंखा उद्धारं असंखपट्टिमाउ चेडआसंखा ।
जहिं जाया जयतु तं मिरिमित्तुजयमहातिन्थं” ॥१२२७॥
पूर्वं बहुभिरुर्वीर्जिर्महंभ्यंश्च स्वभावतः ।
प्रामादाः कारिना अस्मिन्तीर्थं भूग्धिन्व्ययान् ॥१२२८॥
अत्रुज्जये ततः मार्गीकापुमयं महत् ।
प्रामादोद्धारमुर्वीशः कारयामास विक्रमः ॥१२२९॥
ततः श्रीविक्रमादित्यश्चलनं अत्रुज्जयान्क्रमात् ।
श्रीर्वनगिरी नेमिनाथं नन्तुं ममागमत् ॥१२३०॥
स्नात्रपूजाध्वजागेपावागिकावाहनादिकम् ।
कार्यं मवं नृपः कृत्वा चकारेति स्तुतिं मुदा ॥१२३१॥
अत्र नेमिनाथस्तवनं वाच्यम् ।
यात्रां विस्मृतः कृत्वा द्वयोः श्रीतीर्थयोस्तदा ।
विक्रमार्कनृपोऽवन्तीं समागात्समहं पुगीम् ॥१२३२॥

अष्टमः
सर्गः

॥१५२॥

सिद्धसेनगुणेः पार्श्वे शृण्वन् धर्मकथां मदा ।
 श्रीविक्रमार्कभूपालश्च स्वं सफलं जनुः ॥१२३३॥
 पालयन्त्यायमार्गेण पृथ्वीं माहमिकाग्रणीः ।
 दानधर्मपरोऽत्यन्तं बभूव विक्रमायमा ॥१२३४॥
 अन्यदा विक्रमादित्यः सभायां दीनमानवम् ।
 समायान्तमजल्पन्तं निरीक्ष्य ध्यानवानिति ॥१२३५॥
 “गतेर्भक्तः स्वर्गे दीनो गात्रस्वेदो महाभयम् ।
 मरणे यानि चिह्नानि तानि चिह्नानि याचकं” ॥१२३६॥
 कृपाकवचिनस्वान्तस्मृतो विक्रमभूपतिः ।
 दापयामास दीनागमहसं च दग्निद्विणे ॥१२३७॥
 ततो न याचको यावद्वक्ति तावच्छ्रुपो जगौ ।
 कस्माच्च वदमीन्युक्तो स प्राहेति च दीनवाक् ॥१२३८॥
 “लज्जा वारेहं महं असंपया भणइ मगिगरे मगिग ।
 दिक्षं माणकवाडं देहीति न निगगया वार्णा” ॥१२३९॥

आकर्ण्येत्तद् भृशं दीनमर्थिनो वचनं तदा ।
 दापयामास भूपालो दीनागयुतमञ्जया ॥१२४०॥
 चमन्काग्रं बृहीन्युक्ते भृमीभुजा तदा ।
 याचको वचनं स्फारं प्रोवाचेति पुनस्तदा ॥१२४१॥
 “अनिष्मग्न्तीमपि देहगर्भान्कीर्तिं परेषाममतीं वदन्ति ।
 स्वरं भ्रमन्तीमपि च त्रिलोक्यां तन्कीर्तिमाहुः कवयः मनीं तु” ॥
 आकर्ण्येत्तद् भृशं वयमर्थिनो वचनं तदा ।
 दापयामास दीनागलक्षं तस्य महीपतिः ॥१२४३॥
 पुनर्बृहीनि भूपोक्ते मुदितो याचकस्तदा ।
 चमन्काग्रं प्राह बहुश्रुतकथानकम् ॥१२४४॥
 “मंग्रहेण कुलीनानां गज्यं कुर्वन्ति पार्थिवाः ।
 आदिमध्यावमाने च न ते यास्यन्ति विक्रियाम् ॥१२४५॥
 विशालायां पुगि श्रोणीपतिर्नन्दाभिश्चोऽभवन् ।
 भायां भानुमती पुत्र आसीद् विजयपालकः ॥१२४६॥

मन्त्री बहुश्रुतो नाम्ना सर्वनीतिविशारदः ।
नानाशाम्बरहस्यज्ञः शारदानन्दनो गुरुः ॥१२४७॥
भूपं भानुमतीं पार्श्वे व्यापयन्तं ममान्तरे ।
मन्त्रिणोक्तं महागज ! नोचितं क्रियते न्वया ॥१२४८॥
“वैद्यो गुरुश्च मन्त्री च यस्य गजः प्रियंवदाः ।
शरीरधर्मकोशेभ्यः क्षिप्रं म पग्हीयते” ॥१२४९॥
अत्यामन्त्रा विनाशाय नानिदरे फलप्रदाः ।
सेव्या मध्यमभावेन गजा वह्निर्गुरुः स्त्रियः ॥१२५०॥
नृपः प्राहाथ भो मन्त्रिन् ! माधु तयोदितं परम् ।
अहमेनां विनाऽत्रैव स्थातुं शक्नोमि नो मनाक् ॥१२५१॥
मन्त्री प्राह विभो ! तर्हि रूपं पटुगतं खलु ।
कारयित्वा ममीपं म मभायां व्याप्यते ततः ॥१२५२॥
अथ भूपेन चित्रामकरस्य दर्शितं हि तत् ।
तदनुमानात्तेनैव तद्रूपं लिखितं वग्म् ॥१२५३॥

शारदानन्दनायाथ पत्न्या रूपं प्रदर्शितम् ।
गुरुः प्रोवाच नो रूपे गुह्यम्यं निलकं कृतम् ॥१२५४॥
रुष्टो गजा बहुश्रुतमन्त्रिपार्श्वार्द्रहो गुरुम् ।
हननायार्पयामास व्यापितप्तेन भृगृहे ॥१२५५॥ यतः—
मगुणमपगुणं वा कुर्वता कार्यजानं,
पग्णिनिग्वधायार्थं यत्नतः पण्डितेन ।
अतिरभयकृतानां कर्मणामाविपत्तं—
भवति हृदयदाही शल्यतुल्यो विपाकः ॥१२५६॥
मृगयायां गतोऽन्येद्युः स नुर्विजयपालकः ।
अशिक्षिताश्चमारुढो मृगपृष्ठौ वनेऽचलत् ॥१२५७॥
स्वमेवकेऽस्मिले दृष्टिपथानीते नृपाङ्गभूः ।
आगच्छन्तं हरिं वीक्ष्यारुहो भयतस्तलम् ॥१२५८॥
तत्रस्थो वानरः प्राह कुमार ! कुरु मा भयं ।
किं करिष्यत्ययं व्याघ्रोऽत्रस्थयोगवयोः खलु ॥१२५९॥

कुमारवानरौ मैत्रीभावं प्राप्तौ तगौ स्थितौ ।
 व्याघ्रस्तु पादपम्याधः स्थितस्तौ जग्धुमिच्छति ॥१२६०॥
 शयालुं भूमिभुकपुत्रं स्वाङ्गे मुमं विधाय च ।
 यावत्कपिः स्थितस्तावद् व्याघ्र एव जगौ स्फुटम् ॥१२६१॥
 भो कपे ! मे वृधुश्चास्ति तेनामुं भूपनन्दनम् ।
 मुञ्चाधोऽहं वृधुश्चित्ता भविष्याम्याश्रितंभवः ॥१२६२॥
 वानरोऽवग न ददे तुभ्यं स्वाश्रितं नृपनन्दनम् ।
 व्याघ्रः प्राह मनुष्याश्च भवन्त्याश्रितघानकाः ॥१२६३॥
 वृद्धोऽथ क्षिनिभुकपुत्रः शयालुं वानरं तदा ।
 स्वाङ्गे कृत्वा स्थितो यावत्तावद् व्याघ्रो जगावदः ॥१२६४॥
 भूपाङ्गज ! ममातीव वृधुश्चा विद्यतेऽधुना ।
 तेनामुं वानरं भक्ष्यं ममं दत्त्वा मुञ्ची भव ॥१२६५॥
 भुक्त्वाऽमुं वानरं याति व्याघ्रोऽयं स्थानके निजे ।
 ध्यान्वेति भूपभृङ्गान्मुमुचाधः कपिं तदा ॥१२६६॥

१ मुञ्चाद्यु दुर्गं भो आनन्तायनन्दनं कृप्योः ॥ घ । २ । वनः भक्ष्यं ममाश्रयमानं शोचनः न ।

पतन कपिहरेरेगस्ये हसिन्वा त्वग्निं तदा ।
 गन्वा मित्रान्निकेऽजीव रगोद करुणम्वगम् ॥१२६७॥
 व्याघ्रोऽवग भो कपेऽत्रतोऽहामीम्ब्वं किं भयप्रदे ।
 मित्रोपान्ने गतोऽजीव गेदनं कुरुष्व कथम् ॥१२६८॥
 कपिः प्राहाघतोऽभ्युत्पान्मदीयोऽयं मुहनमः ।
 श्वभ्रे याम्यनि तेनाहं करोमि गेदनं भृशम् ॥१२६९॥
 मत्यमेतदिनि प्रोक्तवा व्याघ्रः स्वस्थानकं ययौ ।
 विमेमेरंनि कपिना पाठितो भूपभृन्मदा ॥१२७०॥
 इतश्च भूपपुत्रस्य व्याघ्राङ्गीतो तुरङ्गमः ।
 त्रमः स्वनगरं गन्वा हेपाशब्दान करोत्यलम् ॥१२७१॥
 अश्वे दृष्ट्वा गजगृहं सकलं दुःखपूतिम् ।
 परिवारवृत्तो राजाऽन्वेपणाय वनं गतः ॥१२७२॥
 ग्रथिलं भूमिभुकपुत्रं व्रीक्ष्येतोऽनुगाः क्रमान् ।
 निन्युभूपान्निके भूपमनोऽतिदुःखिनोऽजनि ॥१२७३॥

भूयिष्ठेष्वपचारेषु कृतेषु काग्निनेष्वपि ।
यदा नाभूद् गुणः स्रनोम्नदेति भूपतिर्जगौ ॥१२७४॥
शारदानन्दनो नो चेन्मागितोऽत्र मुधा मया ।
तदाऽधुना द्रुतं मज्जमकगिष्यन्ममाङ्गजम् ॥१२७५॥
ततो भूपोदितं प्रोक्त्वा शारदानन्दनाग्रतः ।
मन्त्रीशः शारदापुत्रप्रोक्तमेवमर्चाकथन ॥१२७६॥
स्वामिन्ममाम्नि पुत्र्येका सर्वशास्त्रेषु कोविदा ।
मैव कगिष्यते मज्जं भवन्पुत्रं मुमञ्चतः ॥१२७७॥
ततः पञ्चान्नरं कृत्वा शारदानन्दनं गहः ।
कन्यावेषधरं मन्त्री तस्थौ भूपादिलोकयुग ॥१२७८॥
भूपोऽवक कन्यके ! मज्जं कुरुष्व मम नन्दनम् ।
ततः स गुरुत्वाच्चष्ट श्लोकानेवं पृथक् पृथक् ॥१२७९॥ तथाहि—
“विश्वामप्रतिपन्नानां वञ्चने का विदग्धता ।
अङ्गमारुह्य सुप्तानां हन्तुं किं नाम पौरुषम्” ॥१२८०॥

प्रथमं श्लोकं श्रुत्वा प्रथमाश्वरं भुक्त्वा कुमारः ‘सेमिग’ इति
पठति । ततस्मिन् पुनर्द्वितीयः श्लोकः पठितः । इति सर्वत्र ज्ञेयम् ।
“सेतुं गत्वा समुद्रस्य गङ्गासागरमङ्गमे ।
ब्रह्महा मुच्यते पार्ष्णिमित्रद्रोही न मुच्यते ॥१२८१॥
मित्रद्रोही कृतघ्नश्च स्नेयी विश्वामघानकः ।
चन्वागे नरकं यान्ति यावच्चन्द्रदिवाकगौ ॥१२८२॥
गजंस्त्वं गजपुत्रस्य यदि कल्याणमिच्छामि ।
देहि दानं मुपात्रंम्यो गृही दानेन शुद्ध्यति” ॥ गजाऽवक—
“ग्रामे वयमि हे बाले ! वनस्थं चरितं खलु ।
कपिच्याघमनुप्याणां कथं जानामि बालिके ! ॥१२८४॥
यवनिकान्तर्गतः स प्राह—
देवगुरुप्रमादेन जिह्वाग्रं मे मग्म्वती ।
तेनाहं नृप ! जानामि भानुमतीतिलकं यथा ॥१२८५॥
एकं कम्मिस्तदा श्लोके कथिते भूपतेः पुरः ।

बालिकावेषभृङ्गाणीनन्दनेन स्फुटाक्षरम् ॥१२८६॥

एकमेकं तदा मुञ्चन्नक्षरं भूपनन्दनः ।

स्वस्थीवभूव भूपालश्चमन्कारं व्यधान्पुनः ॥१२८७॥

उत्थाय द्विपटीं पश्चान् कृत्वा यावद्विलोकने ।

तावद् दृष्ट्वा गुरुं वार्ष्णीपुत्रं च मुमुदे नृपः ॥१२८८॥

ततो भूपो द्वयोर्मन्त्रिगुरुगजोमुद्राचिग्न ।

भृगिलक्ष्मीप्रदानेन प्रीणयामास पर्वतम् ॥१२८९॥

इति विजयपालबहुभुक्तकथा ।

बहुभुक्तकथां श्रुत्वा भूप आश्चर्यकारिणीम् ।

दापयामास दीनार्कोटिं तस्मै प्रमोदितः ॥१२९०॥

कोशाध्यक्षं समाकार्य प्रोवाचेति महीपतिः ।

एतच्चया प्रदानव्यमथिते मन्त्रिदेशतः ॥१२९१॥ तथाहि

“आने दशनमागते दशशर्ता संभाषिते चायुतम् ।

यद्वाचा वचः हसेयभाशु भवता लभोऽस्य विश्राप्यताम् ।

निष्काणां पण्तिपके मम पुनः कोटिर्मदाज्ञा पग,

कोशार्थीश ! मदेति विक्रमनृपश्चक्रे वदान्यस्थितिम् ॥१२९२॥

मण्डिते विक्रमार्केण दानपुण्यान्मवेऽन्यदा ।

निमन्त्रिता जना गेयुर्भृग्निः स्वस्वदेशतः ॥१२९३॥

अष्टादशप्रजा गजकरमुक्ता कृत्वा नदा ।

ककुप्यालाह्वानकृते दक्षा भूयेन चालिताः ॥१२९४॥

श्रीधराह्वा द्विजः मिन्धुदेवाह्वानकृते नदा ।

प्रेषितो जलधेः कूलं गन्वा स्मार्तानि तं द्रुतम् ॥१२९५॥

“किं व्रमो जलधेः श्रियं म हि खलु श्राजन्मभूमिः स्वयम्,

वाच्यः किं महिमाऽपि यस्य हि किल द्वापं महीति श्रुतिः ।

त्यागः कोऽपि म तस्य विभ्रानि जगद्यस्याधिनाऽप्यम्बुदाः,

शक्तेः केव कथाऽपि यस्य भवति शोभेण कल्पान्तगम्” ॥

प्रत्यश्रीभूय तुष्टोऽब्धिदेवः प्रार्हति मादग्ध ।

दृग्भ्योऽपि नृपोऽस्माकमाम्भो विद्यते मदा ॥१२९६॥ यतः-

“सूर्यचन्द्रोदयेऽम्भोजकुमुदे दृग्मंस्थिने ।
प्रतिपन्नमुहद्भावे तन्वाने प्रमदं क्रमान् ॥१२०८॥
गृहाणेदं वरं गन्धतुष्कं विक्रमांशवे ।
अम्बन्मित्राय दानव्यं प्रभावश्चेति कथ्यताम् ॥१२०९॥
आद्यं चित्तेष्टितश्रीदं द्वितीयं भोज्यदं पुनः ।
तृतीयं मन्यदं तुयं सर्वभूषणदायकम् ॥१२१०॥
तान्यादाय द्विजः पश्चान्ममेत्य नृपमभिधौ ।
मणीन भूषाय दत्त्वाऽवगु माहान्मयं मागनेदितम् ॥१२११॥
तानि ग्वानि देदीप्यमानानि वीक्ष्य भूपतिः ।
हृष्टः प्राह गृहाणकं ग्वं यद्वोचने तव ॥१२१२॥
विप्रः प्राह कुटुम्बं स्वं पृष्ट्वा लाम्याम्यहं नृप ! ।
गन्वा गेहे कुटुम्बाग्रे ग्ववानां जगौ तदा ॥१२१३॥
पुत्रः प्राह मणिः मन्यदायी भार्या च भोज्यदः ।
स्तुषा भूषणदो द्रव्यदायी विप्रश्च लाम्यने ॥१२१४॥

१ दक्षिणः । राजा प्राह घ ।

मिथम्नेषां कलौ जाते तानि ग्वानि भूभुजे ।
अपयित्वा द्विजेनोक्तः कुटुम्बकलहो निजः ॥१२१५॥
तेषां गज्जाऽनितुष्टेन चतुर्णामपि तुष्टये ।
दत्तानि तानि चत्वारि ग्वानि तन्क्षणात् तदा ॥१२१६॥
एवं श्रीविक्रमादिन्यो ददद् दानं मदाऽर्थिने ।
विन्यातोऽभृद्वदान्येषु कर्णभूष इवाभिनः ॥ इति दाने ।
विक्रमाकां जगौ भट्टमात्रं लोकः कथं मुम्बी ।
भट्टोऽवगु भूपते ! मौम्यविलोचनविलोकनान् ॥१२१७॥
प्रजानां मुग्धदुःखे च भवेतां नात्र संशयः ।
विलोक्यते मया ह्येतदिन्युक्तं मेदिनीभुजा ॥१२१८॥
प्रमदं मानमं कृत्वा लोकम्योपरि तन्क्षणात् ।
वेपान्गधगे भूमिपालोऽगादिक्षुवाटके ॥१२१९॥
भूषः प्राहेक्षुवाटस्य स्वामिनीं प्रति दीनवागु ।
मानरिक्षुगमं देहि मद्यं तृपितवक्षसे ॥१२२०॥

इक्षुमेकं करे कृत्वा पीडयन्ती मृगेश्वरा ।
 प्राह हस्ते धराधम्बं भ्रातरिक्षुगमं पिव ॥१३१२॥
 इक्षुगसेन भूपस्य वभागेदग्मज्जमा ।
 एतच्छृणु गृहे गत्वा भट्टमात्रपुगे जगौ ॥१३१३॥
 इक्षुवाटपतिर्मे न दत्ते किमपि माम्प्रनम् ।
 तेनक्षुवाटकं हत्वा लार्मीति ध्यातवाक्षुषः ॥१३१४॥
 गन्वेक्षुवाटके भूपः प्राहेक्षुवाटकेध्वगम् ।
 देहि इक्षुगमं श्राकृन्वं मद्यं नृपितवश्रमे ॥१३१५॥
 एकमिक्षुं करे कृत्वा मदेयन्ती मृगेश्वरा ।
 प्राह हस्ते धराधम्बं भ्रातरिक्षुगमं पिव ॥१३१६॥
 पीडितेज्जिह्वदण्डेषु भूयस्मि च तदा नया ।
 निम्नमार्गं छटा नका ततोऽवगं विक्रमायेमा ॥१३१७॥
 मातः ! कल्ये मया भृगिः पीतो नेति कुतोऽधुना ।
 नार्गं प्राह मर्हाशस्य कल्ये दृष्टिर्वगऽभवद् ॥१३१८॥

अथ तस्याजनि कृग दृष्टिर्भूमीपतेननु ।
 एतच्छृणु गृहे गत्वा भट्टमात्रपुगे जगौ ॥१३१९॥
 भट्टमात्रो जगौ गजन ! दृष्टं दृक्मौम्यचेष्टितम् ।
 गजा प्रोवाच ने मल्यं भट्टमात्र ! वचः स्फुटम् ॥१३२०॥
 गजा प्रोवाच मे कावाडिकानां मार्गे मनः ।
 भट्टमात्रो जगावेवं नेमामपि भविष्यति ॥१३२१॥
 वेपान्तरं ततः कृत्वा भूपो भट्टान्वितो बहिः ।
 प्रेक्ष्य कावाडिकं प्राह विक्रमाकोऽधुना मृतः ॥१३२२॥
 कावाडिका जगुः मुष्टं जानं भूपं मृतिं गते ।
 इन्धनानि लभ्यन्तेऽस्माकं मल्यं बहु स्फुटम् ॥१३२३॥
 ध्रुवतद् विक्रमादिन्यः प्रोवाचेति तदग्रतः ।
 आर्भगपूजेन चित्तं माम्प्रने विद्यते मम ॥१३२४॥
 भट्टमात्रो जगावेवं तामामपि तथाऽस्मि हि ।
 विक्रमाकयुतो भट्टमात्रः पृथा बहिगेतः ॥१३२५॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥१५६॥

प्राहेत्यामीरिकां वीक्ष्य विक्रमाकोऽधुना मृतः ।
श्रुत्वनद्रोगमामत्रं भङ्गत्वा गैति स्म मा तदा ॥१३२६॥
हा वन्म विक्रमादिन्य ! हा कारुण्यमहोदधे ! ।
क गतोऽमि कथं पृथ्वी त्वां विनाऽत्र भविष्यति ॥१३२७॥
इत्यादिगंदनपगं प्रकटीभूय तां नृपः ।
नीन्वा स्वमदनं लक्ष्म्या मानयामास मादरम् ॥१३२८॥
प्राप्य भूमीपतेः पार्श्वान् बह्वीं लक्ष्मीं तदाऽचिगन् ।
आसीरी स्वगृहे हृष्टमानसा ममुपागमन् ॥१३२९॥
ततो विक्रममार्तण्डः मुन्दरन्यायमार्गतः ।
पालयामास मकलां वमुधां विशदाशयः ॥ इति न्यायमार्गे ।
अवन्त्यां विक्रमादिन्यः पालयन् पृथिवीं नयान् ।
दानशीलनपश्चाद्भावनाः कुरुते मदा ॥१३३१॥
निशायामेकदा लोकस्वरूपं विक्रमार्थमा ।
निर्गक्षितुं पुगीमध्ये बभ्रामाविभ्रमो गृहः ॥१३३२॥

१ बभ्राम छन्नमन्वहम् ग ।

एकस्य श्रेष्ठिनो गेहोपरिष्ठान्कञ्जलध्वजान् ।
सर्वीक्ष्य चतुर्गतीं विक्रमो विस्मिनोऽभवन् ॥१३३३॥
एवं द्वित्रिदिनेष्वेवं भ्रमन् विक्रमभूपतिः ।
सर्वीक्ष्य चतुर्गतीं दीपांस्तत्र च विस्मिये ॥१३३४॥
किमस्य श्रेष्ठिनो गेहे न न्यूना अधिका न हि ।
वीक्ष्यन्ते दीपकाः कस्मात् ज्ञायतेऽत्र कारणम् ॥१३३५॥
प्रातस्त्वं श्रेष्ठिने भूमीपतिगकार्ये संमदि ।
दीपानां कर्णे हेतुं पप्रच्छ जनमाक्षिकम् ॥१३३६॥
तेनोक्तमेष आचारो गेहे मम महीपते ! ।
यावन्तः स्वर्णलक्षाः स्युस्तावन्तो दीपकाः खलु ॥१३३७॥
निर्गस्थिन्यां विधीयन्ते गेहोपरि स्फुटं मया ।
तेन स्वामिन्स्वया कार्योऽपराधो नो मनाग मयि ॥१३३८॥
ततो विहस्य भूपालः प्रोवाच श्रेष्ठिनें प्रति ।
त्वं न कोटीश्वरोऽद्यापि तेन खेदोऽस्मि मे ननु ॥१३३९॥

अष्टमः
सर्गः

॥१५६॥

समाकार्य ततः कोशाध्यक्षान् विक्रमभूपतिः ।

लक्षा षोडश निष्काणामर्पयामास तस्य तु ॥१३४०॥ यतः-

“एके मन्पुरुषाः परार्थनिगताः स्वार्थं परित्यज्य ये,
सामान्यास्तु परार्थमुद्यमभूतः स्वार्थाविरोधेन ये ।

तेऽपि मानवगणमाः परहितं स्वार्थाय निघ्नन्ति ये,

ये तु घ्नन्ति निगर्थकं परहितं ते के न जानीमहे” ॥१३४१॥

ततः कोटीश्वरो जज्ञे श्रेष्ठी विक्रमभूपतिः ।

विक्रमोऽपि पुर्णं वीक्ष्येदृक्षां प्रमुमुदेनगम् ॥ इति लोकवान्मल्ये

विक्रमादित्यभूपालो जिन्वाऽशेषद्विषोऽन्यदा ।

देशाब्जिष्कामयामास निजाद् व्यमनसमकम् ॥१३४३॥

“शृतं च मांसं च मुगं च वेड्या पापद्विचौरिपरदारसेवाः ।

एतानि मम व्यसनानि लोके घोरानिघोरं नरकं नयन्ति” ॥

न नीलिलङ्घनं लोके नैवामत्यप्ररूपणम् ।

परचक्रागमो नैव प्रजापीडा न कर्हिचिन् ॥१३४५॥

देवनाप्रतिमाभङ्गो वर्णस्थितिन्यनिक्रमः ।

पुण्यभङ्गोऽपकीर्तिश्च यस्य देशे न विद्यते ॥१३४६॥

अन्येषु स्मृक्कगं लोकं मुष्णन्ति निघ्नन्ति न्यग्रः ।

इर्भ्याभूय दिनं स्वैरं विलसन्ति पुगन्तरे १३४७॥

स्वर्णहट्टमणीहट्टवस्त्रहट्टादिनायकाः ।

एत्य प्रोचुर्नृपोपान्ते धनं स्नेनहनं बहु ॥१३४८॥

स्नेनान् धनं नलारक्षा मुक्ताः सर्वचतुष्टये ।

वीक्षिता अपि न प्राप्तामन्ता दध्याविदं नृपः ॥१३४९॥

मल्यां शक्तौ यदि क्षमापः पीड्यमानां प्रजां भृशम् ।

न रक्षति तदा तस्य नरके पतनं भवेत् ॥१३५०॥ यतः -

“द्वैतलानामनाथानां बालवृद्धनपम्बिनाम् ।

अन्यायैः परिभूतानां सर्वेषां पार्थिवो गर्तः ॥१३५१॥

लोकेभ्यः कर्मादाता चौरिभ्यस्नास्ति रक्षिता ।

नदीर्यलिप्यते राजा पानकैर्गति हि स्मृतिः” ॥१३५२॥

घ्यान्वेति भूपती गत्रावेकाकी स्वप्नसंयुतः ।
द्रुपुं चौरं निर्जीथिन्यां निम्नमार गृहान बहिः ॥ यतः—
“मीह मउण न चंदबल न वि जोइ धणगिद्धि ।
एकल्लउ लक्खिहिं भिडइ जिहं माहम निहां मिद्धि” ॥
आन्वा गहमि माणिक्यचतुष्कान्ते गतो नृपः ।
दध्यौ चौरदयः प्रायो भवन्त्यत्र चतुष्कके ॥१३५५॥
ततः शनः शनर्यावद्गतो गच्छतुष्कके ।
तावन पश्चात्तगन वीक्ष्यायातो दध्याविदं नृपः ॥१३५६॥
आगच्छन्तस्तलाग्रा मामजान्वा कदाचन ।
हनिष्यन्ति तदा मे स्याद् गतिः कति गहः स्थितः ॥१३५७॥
आगच्छन्तः शनरेष्टा चौरमे(ग इमे) निश्चितं हृदि ।
कृतायां चौरमंज्रायां भूपेन तस्करः कृता ॥१३५८॥
चत्वारस्तस्करास्तत्र मिलिता भूपतेनिशि ।
भूपः प्राहाधुना युयं किमर्थं कुत्र यास्यथ ॥१३५९॥

१ चटन्यत्र घ । २ ताव हनु प्रगमिष्यावः (मः) घ ।

तैरुक्तमद्य मेघस्य श्रेष्ठिनोऽस्माभिर्गलये ।
हेग्निगं कुशाः सन्ति विदेशादागता घनाः ॥१३६०॥
तेनाहतुं गमिष्यामो वयं चौरा घनाश्विनः ।
नवं कः कुत्र किमर्थं वा यास्यती(सी)ति नृपो जगौ ॥१३६१॥
तस्मिन्नेह प्रजापालाभिधानो विदितो भुवि ।
अद्य भूर्मापतेः कोशो हेग्निोऽस्ति मया खलु ॥१३६२॥
विक्रीय तैलमुद्रादि कष्टाद् येषां धनं भवेत् ।
तेषां श्रीहरणे मृत्युर्जायते निश्चितं द्रुतम् ॥१३६३॥ यतः—
“एकैकस्य क्षणं दुःखं मार्यमाणस्य जायते ।
मपुत्रपौत्रस्य पुनर्यावज्जीवं हने धने ॥१३६४॥
मुखेन भूपतेर्लक्ष्मिर्विही भवति मयानि ।
तस्य श्रीहरणे स्तोत्रं दुःखं भवति निश्चितम् ॥१३६५॥
ततश्चौरा जगुः मन्यं प्रोक्तं भोः तस्कर ! तया ।
गम्यते नृपतेर्गहेऽस्माभिर्हतुं श्रियं घनाम् ॥१३६६॥

विक्रमोऽवक् चतुर्णां वो भागोऽस्त्यन्यस्य वा पुनः ।
 तैरुक्तं विक्रमार्कस्य व्यवहारोऽस्मि दुःशकः ॥१३६७॥
 सेहहस्तलागदिभृत्या विक्रमभूपतेः ।
 राज्ये चौर्यं न कुर्वन्ति शिश्नच्छेदनभीतिनः ॥१३६८॥
 विक्रमः प्राह युष्माभिः मृत्यमुक्तं च माम्प्रनम् ।
 आगमिष्याम्यहं माधं भवतां यदि गेचने ॥१३६९॥
 तैरुक्तं न हि भागेन महर्ष्या चौरिका भवेत् ।
 आगच्छ त्वं महीशस्य मदने गम्यतेऽधुना ॥१३७०॥
 विक्रमः प्राह का काऽस्मि शक्तिश्च भवनामिह ।
 आद्येनोक्तं गृहान्नःस्थं वस्तु जानामि गन्धनः ॥१३७१॥
 द्वितीयोऽवक् कम्पशान् स्फाग्नालाग्गादि च ।
 उद्घाटयाम्यहं मद्यो भिनन्नि वाऽञ्जनालवन ॥१३७२॥
 तृतीयोऽवक् मया यम्यकशः शब्दः श्रुतो मनाक् ।
 वर्षशनेऽपि तं नूनं वाचोपलक्षयाम्यहम् ॥१३७३॥

चतुर्थस्मृक्कः प्राह सर्वेषां पशुपक्षिणाम् ।
 भाषां जानामि निनदश्रवणालक्षणादहम् ॥१३७४॥
 तैरुक्तं काऽस्मि ते शक्तिर्विक्रमार्को जगौ ततः ।
 येषां मध्येऽस्म्यहं तेषां न भीभवति भूपतेः ॥१३७५॥
 चौगः प्रोचुर्लमद्भाग्यान्च मिलितोऽमि माम्प्रनम् ।
 हग्नियते महर्ष्यानां धनं भृगि निजेच्छया ॥१३७६॥
 दध्यौ विक्रममार्तण्डो हन्म्येतानमिनाऽधुना ।
 पुनश्चिन्नितवानेने हन्यन्ते स्म युष्मा कथम् ॥१३७७॥
 आदावेषां चरित्रं तु द्रक्ष्यामि गौणवृत्तिनः ।
 उपायेन जनः मौवं कायजानं कग्नियते ॥१३७८॥ यनः-
 "उपायेन हि तत्कुर्याद् यन्न शक्यं पराक्रमः ।
 काक्या कनकमुत्रेण कृष्णमर्षो निपातिनः" ॥१३७९॥
 ततो वप्रप्रनोल्यादि मयुष्टस्य नृपालये ।
 गन्वा तान् तस्मैगन् भूपः प्रोवाचेति जनः जनः ॥१३८०॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥१५८॥

गन्धज्जानिन ! गृहेऽस्मिन् किं विद्यते वद माम्प्रतम् ।
नेनोक्तं गन्धतो ज्ञान्वा स्पृष्टकानि च भृग्निः ॥१३८१॥
द्वितीये रजनं गेहे तृतीये हेम मद्यनि ।
चतुर्थे ग्लगाशिश्व विद्यते म जगाविति ॥१३८२॥ युगम् ।
भृषः प्राह ग्रहीष्यन्ते मणयः कोटिमूल्यकाः ।
तालकमिद् ! द्रुतं भिन्धि तालकं कम्पयन्तः ॥१३८३॥
तेन पश्चान्कृतं पाणिस्पर्शेन तालकं तदा ।
स्वात्रं दातुं प्रवृत्तास्ते शिवाशब्दोऽभवद् बहिः ॥१३८४॥
शब्दज्ञानी जगौ वक्ति शिवेयमिति भृग्निः ।
मध्येऽस्ति धनिकः स्वात्रं भवद्भिर्दायते कथम् ॥१३८५॥
ततस्तेषु निवृत्तेषु विक्रमाकौ जगावदः ।
सप्तभौमगृहे भृषाः स्वपन्ति स्म यतः मदा ॥१३८६॥
मुधा वक्ति शिवा ग्लमश्चयं(यो) गृह्णतां द्रुतम् ।
शब्दज्ञान्यथवा मय्यग्नं न वेत्ति शकुनाग्वम् ॥१३८७॥

स्वात्रं दातुं पुनस्तेषु लभेते शब्दविजगौ ।
शिवा वक्ति गृहस्वामीक्षने स्वात्रं न दीयते ॥१३८८॥
आकर्ण्येनभिष्टुतेषु तेषु प्राह महीपतिः ।
अस्मासु विद्यते नैव कश्चिद् गृहपतिर्भुवम् ॥१३८९॥
शिवेयं जल्पन्ति मुधा गृह्णतां ग्लसंचयम् (यः) ।
पुनस्तेषु प्रवृत्तेषु शब्दज्ञानी जगावदः ॥१३९०॥
शिवा वक्ति शुनि ! स्मापगृहे स्निग्धादनादिकम् ।
जग्धं न्वया कथं स्वात्रदानं न वक्षि भृभुजे ॥१३९१॥
ज्ञानं नीचा भवन्त्येवंविधाः कृतघ्नमानसाः ।
शुनी प्रोवाच मध्यस्थः स्वामी किं ह्रियते धनम् ॥१३९२॥
ततस्ते वलिताः सर्वे विभ्यतो यावता द्रुतम् ।
तावद् विक्रमभृषोऽवग मध्यस्थोऽस्ति महीपतिः ॥१३९३॥
येषां मध्ये त्वहं तेषां न भीर्भवति भूपतेः ।
पक्षिणां निनदं मृदा मन्वते न विचक्षणाः ॥१३९४॥

अष्टमः
सर्गः

॥१५८॥

ततस्ते तस्मिन् स्वानं दत्त्वा मध्येगृहं गताः ।
 एकैका पञ्चभिः पेटा गृहीता ग्जपृग्नि ॥१३०५॥
 भूपः प्राह न मध्येऽस्मि स्वामी प्राह मुधा शिवा ।
 अस्माकं पेटिका ग्जपृग्निश्चटिताः करे ॥१३०६॥
 मणिचतुष्ककेऽभ्येत्य गच्छन्तस्मिन्मृगान् गृहं ।
 भूपोऽवगमिलनं भूयो वन्धूनां वः कथं भवेत् ॥१३०७॥
 तैरुक्तं मिलनं मन्ध्याममयेऽत्र भविष्यति ।
 भूपः प्राह शनस्थानेऽत्र प्राप्यन्तं नगः सदा ॥१३०८॥
 तेनोपलक्षणं नैव भवत्यत्र चतुष्कके ।
 चौग जगुः शये येषां बीजपृग् भवन्ति च ॥१३०९॥
 ज्ञानव्याप्ते न्वया मौवचान्धवा आत्मनः खलु ।
 एवं विधाय मंकेतं ययुश्चौग निजं गृहम् ॥१३१०॥
 गजाऽभ्येत्य निजावासं पेटां मृत्त्वा गृह्णदा ।
 मुमुः प्रगे जजागार वन्दिमङ्गलनिम्बनः ॥१३११॥

स्मृतपञ्चनमस्कारः कृतप्राभानिकक्रियः ।
 अलं चकार भूपालः सभां सम्यममन्विताम् ॥१४०२॥
 इतः कोशगृहे कोशाध्यक्षो यावद्ययौ प्रगे ।
 तावन्स्वात्रं महद् दृष्ट्वा मध्येऽगार्द्राश्रितुं मणीन् ॥१४०३॥
 पञ्च पेटा गता ज्ञात्वा दध्यौ भाण्डाग्निकम्पदा ।
 येन पेटा गृहीताः स्युः स बली विद्यते भृशम् ॥१४०४॥
 तेनाहं पेटकामेकां गृहः कृत्वा नृपान्निके ।
 गन्वा वृम्बाग्वं कुर्वे पेटागमनपूर्वकम् ॥१४०५॥
 ग्जपेटा हता गजः केनचित् स्वानदानतः ।
 धावन्तवतः पटिकाः शीघ्रं नलारक्षा भटा अपि ॥१४०६॥
 स्वात्रं दृष्ट्वा नलारक्षं भाण्डागागममन्वितः ।
 उक्तं भूमिपतेः पट ययु ग्जपेटिकाः ॥१४०७॥
 गजा प्राह नलारक्ष ! पुग्गक्षां करोषि न ।
 न त्वं कर्षयामि म्मेनं चोरदण्डम्पदा तव ॥१४०८॥

त्रिलोकिने पुरे नैव लब्धाश्चौगश्च कुत्रचिन ।
त्रिलक्षः स्वगृहेऽभ्येत्य तलाग्नौ उपाविशत ॥१४०॥
पन्न्या पृष्टं किमास्य ने वीक्ष्यते श्यामलं किल ।
तलाग्नः कथयामास पेटागमनकारणम् ॥१४१॥
प्रिया प्रोवाच दौदया क्रियते न मनाक प्रिय ! ।
कानगन्धेन नो कार्यमिद्विभवेति कहिंचित् ॥१४२॥ यतः—
“मदाचारस्य धीरस्य धर्मनो दीर्घदर्शिनः ।
न्यायप्रवृत्तस्य मतः मन्तु वा यान्तु वा श्रियः ॥१४३॥
एकः सहस्रमहायोऽहं कृशोऽहमपरिच्छदः ।
स्वप्नेऽप्येवंविधा चिन्ता मृगेन्द्रस्य न जायते ॥१४४॥
अतीतं नव शौचान्ति भविष्यं नैव चिन्तयेत् ।
वर्तमानेन कालेन वर्तन्ते च विचक्षणाः” ॥१४५॥
मुष्णान्ति मतनं चौग नगरं निर्दयाशयाः ।
भूष एवंविधो जातो दुष्टवाक्यप्रजल्पनान् ॥१४६॥ यतः—

“काके शौचं घृतकारे च मन्यं मर्पे क्षान्तिः स्त्रीषु कामोपशान्तिः ।
हृत्वि धैर्यं मद्यपे तच्चचिन्ता, गजा मित्रं केन दृष्टं श्रुतं वा” ॥
आन्मगेहग्माः सर्वा अपेयिन्वा महीपतेः ।
कथ्यतेऽहं गमिष्याम्यन्यत्र चाजीविकाकृते ॥१४७॥
भवानेवंविधोऽभृम्बं भृत्यस्योपरि मम्प्रति ।
तेन म्यातुं न शक्येतास्माभिश्च तवान्तिके ॥१४८॥
विचार्यतेन तलाग्नोऽभ्येत्य भूपान्तिके जगौ ।
स्वामिन्नहं गमिष्याम्यन्यत्र त्वं चेदृशोऽभवः ॥१४९॥
भूषः प्राह तलाग्न ! न मेतव्यं त्वया मनाक ।
चौगश्चटन्तु वा मा वा पाणौ मुष्णन्तु वा पुग्म् ॥१५०॥
तलाग्नश्चाधुना स्वस्थो गच्छेर्मणिचतुष्कके ।
वीजपृग्गुता ये म्युग्रान्तियास्त्वया च ते ॥१५१॥
आदेशं भूपतेः प्राप्य तलाग्नः प्रमोदितः ।
निःसृतो नृपतेः कार्यं कर्तुं मणिचतुष्कके ॥१५२॥ यतः—

“मनी पन्युः प्रभोः पत्तिर्गुणैः शिष्यः पितुः मुनः ।
 आदेशे संशयं कुर्वन् मण्डयत्यात्मनो व्रतम्” ॥१४२३॥
 इतस्तत्रागताश्चौग बन्धोः पश्यन्ति वर्म च ।
 शब्दज्ञानी द्विकागवं श्रुत्वा चावक तदग्रतः ॥१४२४॥
 द्विको वक्ति द्रुतं युयं नश्यनेतः प्रदेगतः ।
 आयाति (न्ति) वाहना(ग) धत्तुं युष्माकमत्र मम्प्रति ॥१४२५॥
 प्रोचुः स्तेनास्त्रयो मौनं कुरुष्व त्वं च बान्धव ! ।
 पूर्वं कृतं वचस्ते चेन ग्लपेतास्तदा कुतः ॥१४२६॥
 गम्यते चेत्तदा तादृग्वन्धोयांगः कथं भवेत् ।
 विमृश्येति स्थितास्तस्य पश्यन्तो वर्म हपिताः ॥१४२७॥
 एत्य तत्र तलाग्नौ वीजपृग्ममन्विताः ।
 तानादाय नृपोपान्ते नेतुं च चलितो यदा ॥१४२८॥
 तदा स्तेना जगुलेर्ष्मीं गृहाण भूयसीं मम ।
 अस्मान् मृञ्चाथवा वृद्धा आयास्यन्ति नृपान्तिके ॥१४२९॥

१। द्विकः २। कः, ३। पश्यन्ति ४। शब्दज्ञानी ५। आयास्यन्ति ६। मृञ्चाथवा ७। वृद्धा ८। नृपान्तिके ९। १०। ११। १२। १३। १४। १५। १६। १७। १८। १९। २०। २१। २२। २३। २४। २५। २६। २७। २८। २९। ३०। ३१। ३२। ३३। ३४। ३५। ३६। ३७। ३८। ३९। ४०। ४१। ४२। ४३। ४४। ४५। ४६। ४७। ४८। ४९। ५०। ५१। ५२। ५३। ५४। ५५। ५६। ५७। ५८। ५९। ६०। ६१। ६२। ६३। ६४। ६५। ६६। ६७। ६८। ६९। ७०। ७१। ७२। ७३। ७४। ७५। ७६। ७७। ७८। ७९। ८०। ८१। ८२। ८३। ८४। ८५। ८६। ८७। ८८। ८९। ९०। ९१। ९२। ९३। ९४। ९५। ९६। ९७। ९८। ९९। १००।

तलाग्रेष्वग नृपेणोक्तं वीजपृग्ममन्विताः ।
 आनन्त्या नग अव नियम्य दृढबन्धनः ॥१४३०॥
 आनीता नृपतेः पार्श्वे तलागेण मलिन्दुचाः ।
 गजान्धक पेटिका युयमर्पयन्तु द्रुतं मम ॥१४३१॥
 नो चेन्कल्पितं चोदण्डोऽत्र भवतां द्रुतम् ।
 श्रुत्वा तत्तस्मिन् दध्युग्रेण बन्धुनिगानतः ॥१४३२॥
 मन्वेति पेटिका दत्ताश्चनमस्मैर्महीभुजे ।
 भृषोऽग्नौ भ्रुकुटिं कृत्वा वीक्ष्यते पेटिकाद्वयम् ॥१४३३॥
 चौगः प्रोचुश्चनमोऽत्र गृहीता नाधिकाः किल ।
 भृषोऽग्नौ त्वं तलागतान् शलायां श्लिष तस्मिन् ॥१४३४॥
 भृषप्रोक्तं तलाग्नौः कर्तुं चलति यावता ।
 तावच्छब्दविदा प्रोक्तं स्तेनानां पुनो गहः ॥१४३५॥
 गजान्धनं भृषनात्मना माधे च चौगिकाम् ।
 कुर्वतोक्तमहं येषु म्यां तेषां नृपतो न मीः ॥१४३६॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥१६०॥

विमृश्येति तलाग्रं प्रति प्रोचुर्मलिस्तुचाः ।
नयाम्भान् भूपतः पार्श्वं वयं दद्युश्च पेटिके ॥१४३७॥
आनीनेषु जगौ शब्दज्ञानीति भूपमंनिधौ ।
एकोऽस्माकं नरो गत्रौ स्नान्याथ मिलिनो जगौ ॥१४३८॥
येषां मध्येऽस्म्यहं तेषां न मीमेवति भूपतः ।
अद्यास्माकं भवेद् मृत्युजायते कारणं न हि ॥१४३९॥
पेटयोर्द्रव्यमूल्यं तं गृहाणाम्भिकेतनान् ।
गजा रुष्टा नृणां किं किं हृते न धनादिकम् ॥१४४०॥
एकां पेटां समानीय भूपेनोक्तमिति स्फुटम् ।
कोशाध्यक्ष ! द्वितीयां तं मणिपेटां समानय ॥१४४१॥
मार्यमाणो महीशेन विभ्यन् कोशाधिपस्तदा ।
ग्नपेटां ददौ भूमीभुजं दनमना द्रुतम् ॥१४४२॥
गजाञ्च ग बान्धवा गुयं मम मत्या बभूव च ।
साधं च चौयकणाङ्गतव्यं न मनागपि ॥१४४३॥

१ नीराणां नियमो जातः प्राग्दो शृण्वान्ते च ।

भवतां मंनिधावेकं मार्गयाम्यधुनाऽहकम् ।
ने प्रोचुर्भूपते ! चौयं मुत्तर्वकं मार्गयाधुना ॥१४४४॥
गजाञ्चक चौयतो जीवा भवन्त्यत्र पत्र च ।
दुःस्वभाजो भृशं भूयो भ्रमन्ति भवकानने ॥१४४५॥ यतः—
“अयं लोकः परो लोको धर्मो धैर्यं धृतिः मतिः ।
मुष्णता परकीयं स्रं मुषितं सर्वमप्यदः” ॥१४४६॥
मम्बन्ध्यपि निगृह्येत चौयान्मंडिकवन्तृषः ।
चौगेऽपि त्यक्तचौर्यः स्यात् स्वर्गभाग गैहिण्येयवन् ॥१४४७॥
ततस्तस्मिन्स्कर्गचौर्यकरणे नियमस्तदा ।
गृहीतो भूपतेः पार्श्वं बभूवुः मुखिनश्च ने ॥१४४८॥
तस्मिन्निनियमे स्नान्ये गृहीते भूपमंनिधौ ।
अवन्तीवामिनो लोकः बभूवुः मुखिनो भृशम् ॥१४४९॥
चौरेभ्यस्त्यक्तचौर्येभ्यो ग्रामाणां शतपञ्चकम् ।
मन्मानपूर्वकं भूपां दत्ते स्म मुदिताश्रयः ॥१४५०॥

अष्टमः
सर्गः

॥१६०॥

भो गाञ्जिका ! च ते पुत्री वक्त्रि भूयं यथा तथा ।
तेन तां भूयतेः पार्श्वे प्रेषयाधिकजल्पिकाम् ॥१०॥
गाञ्जिका च जगदिदं चेन्कुयति क्षमापतिः ।
तदा लोकाः कथंकारं प्रजल्पिष्यन्ति माम्प्रनम् ॥१०॥ यतः—
“यथा तथा नृणां वाक्यमाकर्ण्य कर्णदुर्बलाः ।
ये भवन्ति नृपास्तेषां देशो वसति नो मनाक्” ॥११॥
लोकानां वचनं श्रुत्वा महीपाला यथा तथा ।
अपत्यानामिव श्राग नो रूप्यन्ति मातृपितृवत् ॥१२॥
भूषानुगा जगृ गजा नास्या दण्डं कर्षिष्यति ।
किं तु प्रक्षयति वृत्तान्तं पञ्चदण्डस्य किञ्चन ॥१३॥
प्रोवाच गाञ्जिका विद्या न कदा विनयं विना ।
प्राप्यते मनुर्जभूष इति विज्ञप्यतां द्रुतम् ॥१४॥ यतः—
“विनयेन विद्या ब्राह्म्य पुष्कलेन धनेन वा ।
अथवा विद्यया विद्या तुर्योपायो न विद्यते” ॥१५॥

भृत्याः प्रोचुः मुतां स्त्रीयां प्रेषय त्वं नृपालिके ।
गाञ्जिकाऽऽहाहमेष्यामि तैरुक्तमस्मिन्ति स्फुटम् ॥१६॥
गाञ्जिका भूयतेः पार्श्वे गन्वा प्राहेत्यदः स्फुटम् ।
यथा तथा वचो बालादिभिर्मोह्यान्निगद्यते ॥१७॥
आकर्ण्येनक्षुपः कुर्येद् यदि नः का गतिस्तदा ।
भूपोऽवग नव बालानां वाक्यैः कोपो भवेन्मम ॥१८॥
प्रप्तुकामोऽस्म्यहं पञ्चदण्डश्चतुर्वर्ण्यकम् ।
तेन त्वं तस्य छत्रस्य स्वरूपं वद किञ्चन ॥१९॥
गाञ्जिका प्राह भो भूष ! कार्यं चेद्विद्यते तव ।
तदा त्वं प्रथमं मामर्कान्तन्मदनान्तरे ॥२०॥
मंलग्नां पद्यकां चर्वी कारयित्वा धनधनैः ।
मन्मुतां मार्गिपाशेन त्रिवारं लघुलाघवान् ॥२१॥
विजित्य पर्णिषीयाशु पुत्र्या विनयपूर्वकम् ।
मद्यो विक्रमभूपाल ! पञ्चादेशान् कर्षिष्यामि ॥२२॥

तदा मम मुताऽहं वा छत्रस्योन्पत्तिमञ्जया ।
 आमूलचलनस्तुभ्यं वदिष्याम्यवनीपते ! ॥२३॥
 गजा जगाद नाम्नाभिः पञ्चदण्डं कदाचन ।
 छत्रं श्रुतं कचिद् दृष्टं भृशुवःस्वस्त्रये ननु ॥२४॥
 तथापि प्रेप्यतां पुत्री भवत्योक्तं कश्चिन्ने ।
 प्रोक्तेति नागदमनी जगाम निजमन्दिगम् ॥२५॥
 द्वितीयदिवसे प्रातर्गधिष्ठायामनं महत् ।
 गाञ्छिकोक्तां नृपः पद्यां काग्यामाम मेवकः ॥२६॥
 आहता भृशुजा देवदमनी दीव्यभूषणा ।
 दीव्यदुकूलवमना मभायां ममुपेयुषी ॥२७॥
 दीव्यत्तनुच्छविं देवदमनीं वीक्ष्य भूपतिः ।
 मन्मथप्रमिन्स्वान्तो बभ्रुवार्ताव संमदि ॥२८॥
 विधायाष्टापदं द्यूतमण्डपं माग्निशकः ।
 गन्तुं भूपत्न्या मार्धं चकारोपक्रमं तदा ॥२९॥

पतत्यलं ममे दावे गज्जाऽचिन्तीनि मानमे ।
 कन्यकेयं कदाचिन्मां जेत्री मे का गतिस्तदा ॥३०॥
 ममापभ्राजना लोके भविष्यति न संशयः ।
 विमृश्येति स्मृतो वह्निचेनालो मेदिनीभुजा ॥३१॥
 तदाऽऽशु वह्निचेनालो भूपपाशं ममागमन ।
 ततोऽग्निकस्य मांनिध्याद्रन्तुं गजा प्रवर्तिनः ॥३२॥
 मध्याह्ने च महामान्यविज्रममिति कौविदः ।
 देव ! भोजनवेलाया भवतीह व्यतिक्रमः ॥३३॥
 गजोक्तं मच्चित्रा युयं भुञ्जध्वं स्वयमेव हि ।
 उन्धानुं विद्यते नो मेऽवसरः साम्प्रतं मनाक ॥३४॥
 मच्चित्राश्च जगुः स्वामिन ! वपुस्तव क्लमिष्यति ।
 आधारे निम्बिला पृथ्वी विद्यते नव निश्चितम् ॥३५॥ यतः—
 "जेण कुलं आयत्तं नं पुग्मिं आयगेण गक्खिज्जा ।
 न ह तुवंमि विणङ्गं अग्या माहाग्या हुंति" ॥३६॥

एवं पुनः पुनः प्रोक्तं मन्त्रिभिर्वद्भूमिदा ।
मन्ध्याघर्षाद्वयं यावद्रममाणो नृपः स्थितः ॥३७॥
निशादननमोर्भात्या वस्त्रेण फलकं नदा ।
आच्छाद्य नृपनिर्भाक्तुं मध्येगेहमुपागमन् ॥३८॥ यतः
“अस्मिं गते दिवानाथे आपो रुधिरमुच्यते ।
अस्मं मांयममं प्रोक्तं मार्केण्डेन महर्षिणा ॥३९॥ इत्यादि ।
वैकालिकं ततः कृत्वा निशायां वीरचरया ।
श्रोतुं स्वचरिणं पुर्यां गहो बभ्राम भूपतिः ॥४०॥
चतुर्ग्रीत्यद्वंश्रण्यां गहः परिभ्रमन् नृपः ।
लोकानां वचनादेतत् शुश्राव निशि सर्वतः ॥४१॥
यद्राजा रमते देवदमन्येह महानया ।
तदाऽयं ज्ञायते मृगो न पुनश्चतुर्गे मनाक् ॥४२॥
कोऽप्यस्य नृपतेः शिक्षां दानाऽमात्यो न विद्यते ।
नानेन भूभुजा युक्तं कृतं द्यूतनिषेवणान् ॥४३॥

मिद्धमीकोतगी क्षेपा केनापि जीयते नटि ।
श्रुन्वन्तन्नृपतिः मौधं स्वमागान् विब्रमानमः ॥४४॥
शेषां निशामतिक्रम्य द्वितीयदिवसे प्रगे ।
तथैव च तया माधे गन्तुं प्रवृत्ते नृपः ॥४५॥
पूर्ववद्विमं द्यूतार्भात्वा मायं नृपस्ततः ।
कृत्वा वैकालिकं गत्रौ श्रोतुं स्वं वृत्तमीयिवान् ॥४६॥
कारुवारुनिकेनेषु ययौ विक्रमभानुमान् ।
श्रोतुं स्वं चरिणं लोकमुस्वान्मद्यो दिनात्यये ॥४७॥
चक्रिको मोचिको लोहकारो रजकगच्छिकौ ।
मालिकः शूचिको भिल्लो जालिकः कारवो नव ॥४८॥
स्वर्णकृत्वापितः कान्दविकः कौटुम्बिकस्तथा ।
मालिकः कालिकश्चापि ताम्बूलिकश्च सप्तमः ॥४९॥
गन्धर्वः कुम्भकारः स्यादेते च नागवः स्मृताः ।
कारुनारुनिकायेषु भ्रमन्तन्नृपोऽभृणोन् ।
श्रुतिभ्यां गच्छिका गज्जा धृताऽन्नेन मुधाऽधुना ॥ [पटपदी]

आलेनाङ्गे ददे तेन दुःसाध्या कपिकच्छिका ।
 निश्चितं मा नृपं कष्टे पातयिष्यति दुष्टधीः ॥५१॥
 देवा अपि हि दम्यन्तेऽनयाऽन्येषु च का कथा ।
 अतो हेनोर्नृभिर्देवदमन्येषा प्रजल्प्यते ॥५२॥
 श्रुतंतच्छ्रुपतिः स्विन्नोऽभ्येत्य गेहं नतो निशि ।
 सुष्याप चिन्तयन्नैवं जीयते मा कथं मया ॥५३॥
 अतीत्य भूपतिश्चिन्तापगोऽशेषां निर्शाधिर्नाम् ।
 प्रभाते पूर्ववदन्तुं प्रवृत्तश्चिन्तया मह ॥५४॥
 तृतीयदिवसेऽप्येवं गन्वा माधं नया पुनः ।
 पुर्याः परिमरे ज्ञातुं वृत्तं भूपोऽग्रमब्रिञ्चि ॥५५॥
 परिभ्रमन्नृपो गन्धवाहाह्वपि नृमन्नि ।
 शृण्वन् डमरकध्वानं तस्थौ देवकुलान्तरे ॥५६॥
 "उष्ट्रोष्ठमोतुनयनं खग्वृन्ददन्नं,
 कुहालकल्पनस्तरं दृषदकुर्लोकम् ।

म्भूलोदरं चिपिटनामिकमास्तुकणं,
 कम्नृगिकाञ्जनममानशरीग्वर्णम् ॥५७॥
 वीभन्मवक्त्रमतिकर्तुर्गक्रेऽपशोः,
 श्रोत्रिङ्गवृन्दमहितं गलरुण्डमालम् ।
 दृक्काग्युक्तगवभापिनमर्वलोकं,
 स्वदगोर्लवेटकविभामिभुजद्वयाङ्गम् ॥५८॥
 पद्भ्यां प्रकम्पितमर्हानलमश्वरुटं,
 माश्वाद्यमाकृतिधरं भयदानदक्षम् ।
 क्षेत्राधिनाथमयमानमवेक्ष्य भूपः
 पप्रच्छ कम्न्वामिति कोऽमि कुनः ममागान् (गाः) ॥
 [त्रिभिर्विशेषकम्]
 क्षेत्रपोऽवक पुगस्यास्य रक्षां कुर्वेऽहमन्वहम् ।
 गजोक्तमभ्यहं देशान्तरिक्तो विक्रमाभिधः ॥५९॥
 गजाऽवक क्षेत्रपश्चैवं गत्रा रक्षां तदा कुरु ।

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥१६३॥

ज्ञानेन क्षेत्रपो ज्ञान्वा प्रोवाचेति च तं प्रति ॥६१॥
भूपोऽस्मि पतिनो देवदमन्याः मङ्कटेऽधुना ।
दुःस्नेन मङ्कटादस्माद् भाग्यादेव छुटिष्यति ॥६२॥
तथा माधं मुधा स्पर्धा धत्ते धात्रीधत्रोऽधुना ।
जेतुं न शक्यते केन दान्येन मरुताऽपि मा ॥६३॥
गजाऽवक् क्षेत्रपेदानीं तथा कुरु यथा द्रुतम् ।
भविष्यति जयो भूमिपतेः कष्टविमोचनान् ॥६४॥
क्षेत्रपोऽवक् तवाग्रं किं कथितेन प्रयोजनम् ।
कृत्वा बल्यादि चेन्प्रष्टा भूमीपः कथ्यते तदा ॥६५॥
गजा प्राह कर्षिष्यामि तव पूजामहं मरुत ।
निवेदय जयापायं प्रमद्य मेदिनीपतेः ॥६६॥
ज्ञान्वा भूपं तनः क्षेत्रपालः प्राह महीपते ! ।
तवानया ममं हृतं मण्डितं यच्च माम्प्रतम् ॥६७॥
तन्नो हि विहितं चारु दुःशकाऽस्मि यतश्च मा ।

भूपोऽवक् क्षेत्रपालाद्य मया हृतं च मण्डितम् ॥६८॥
मोक्तुं च शक्यते नैव प्रतिज्ञाभङ्गमीतितः ।
बलिं तुभ्यं प्रदाम्येऽहं जयोपायं वदाधुना ॥६९॥
क्षेत्रपोऽवग न मे देवदमन्याः पुगतोऽभिधा ।
प्राद्या यतोऽस्मि मा देवदेत्यानामपि दुःशका ॥७०॥
भृशुजाऽङ्गीकृते तस्मिन् क्षेत्रपालो जगावदः ।
मीकोत्तगाभिधं शले नानावृक्षममाकुले ॥७१॥
मिद्धमीकोनगंगेहं विद्यते विलमत्तमम् ।
मिद्धमीकोनगीदेवी मप्रभावाऽवनिष्ठते ॥७२॥ [युग्मम्]
गत्रौ कृष्णचतुर्दश्या मध्ये शक्रः ममेष्यति ।
चतुःषष्टिस्तु योगिन्यो द्विषश्चाशब्ब वीरकाः ॥७३॥
आयाम्यन्ति गणार्थीशभृतप्रतादिषण्मुखाः ।
सा च कर्षिष्यते देवदमनी नृत्यमद्भुतम् ॥७४॥
[इन्द्रसंसदि माऽभ्येत्य देवी नृत्यं कर्षिष्यति ।]

नवमः
सर्गः

॥१६३॥

तत्र गत्वा य एतस्याः कुर्वन्त्या नर्तनं वरम् ।
 चित्तक्षोभनतो लान्वा वस्तुत्रयं रहः स्थितः ॥७५॥
 एतत् च स्वपुरे दीव्यन् दर्शयति पृथक् पृथक् ।
 स देवदमनीं देवदुर्दमामपि जेष्यति ॥७६॥
 क्षेत्रपोक्तं नृपोऽशेषं प्रतिपद्य मुदा तदा ।
 दध्यौ मर्माहितं मिदं मयं ममाधुना ध्रुयम् ॥७७॥
 भाग्यं विना न केषाञ्चिन्नगणां चित्तचिन्तितम् ।
 ममेप्यति द्रुतं मिदं देव्यानां मरुतामपि ॥७८॥ यतः—
 “श्रियमनुभवन्ति धीम न भोगवः किमपि पश्य शम्भुहृतः ।
 कर्णः स्वर्णालङ्कृतिमञ्जनरं स्वाङ्गितं चक्षुः” ॥७९॥
 “मत्तुमरीग्रहा य तु देवायनी गिद्धि ।
 इकल्लुड बहुहिं भिडइ जिहां माहम निहां मिद्धि” ॥८०॥
 मिदं मर्माहितं कार्यं मन्वानो मेदिनीपतिः ।
 मौधमेत्य सुखं सुप्तो निनाय निम्बिलां निशाम् ॥८१॥

१ मन्तः । श्रीमहाभयान मन्त्रेन तान् वा म जेष्यति ॥ ७५ ॥

क्षेत्रपस्य प्रगे भक्तिदानं भर्माभुजा कृतम् ।
 मृत्काष्ठबलिं दत्त्वा नानापुण्यादिदौकनान् ॥८२॥
 गन्ता तया ममं यन्त्रं पूर्ववन्मेदिनीपतिः ।
 ममेत्य म्बगृहेऽस्मार्पाद् वेनालं कार्यहेतवे ॥८३॥
 स्मृतो भर्माभुजा बह्विवेनालमन्त्रक्षणादगान् ।
 जगाद् च तव क्षमाप ! किं कार्यं विद्यते वद ॥८४॥
 गजोक्तं निम्बिलं कार्यमग्निवेनालकाग्रतः ।
 मास्म्रतं गम्यते मिदमर्माकोत्तरगश्लोचये ॥८५॥
 मर्माकोत्तरगश्लोचमभायामग्निकोऽस्मुरः ।
 स्कन्धे कृत्वा नृपं गत्रौ निनायानघमानसम् ॥८६॥
 नृत्यं तस्मिन्क्षणे देवदमनीं कुर्वतीं वरम् ।
 वीक्ष्य भूपो जगादग्निवेनाल ! श्रोमयाधुना ॥८७॥
 अग्निको भ्रमर्गभूय नन्त्रणान्मर्धनस्तदा ।
 पुष्पं तस्याः तुलाकोटरुध्यं ग्रीष्मपानयन ॥८८॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥१६४॥

पुष्पस्य पतनाद् देवदमनी तत्र संमदि ।
नर्तयन्ती क्षणं क्षोभं ययौ भ्रमरदर्शनान् ॥८९॥
आलाप्यालाप्य मधुरं गायन्त्या गीतमद्भुतम् ।
आकर्ष्य निम्बिला संमद् मुदिताऽजनि तन्क्षणान् ॥९०॥
तादृशं गीतमाकर्ष्य तस्याश्चालोक्य नर्तनम् ।
चमत्कृतो नृपोऽर्त्ताव दध्यावेवं नदा हृदि ॥९१॥
यदीयं कन्यका न स्यान्मदीयगृहिणी वर ।
नदा मम गतं जन्म निष्फलं ह्यवकेशिवन् ॥९२॥
हृष्टः शक्रो ददौ देवदमन्यं कुमुदमञ्जम् ।
नृत्यन्ती महमा देवदमनी मुदिताशया ॥९३॥
स्वमन्यं ददने यावन्पार्श्वस्थायं शयेन मा ।
अग्निकेनान्तग तावद् हस्ता दत्ता महीभुजे ॥९४॥
आलाप्यालाप्य गायन्त्या मधुरं गीतमद्भुतम् ।
तस्याः श्रुत्वा तदा शक्रादयः सर्वे प्रमोदिताः ॥९५॥

हृष्टः शक्रो ददौ देवदमन्यं वग्नू पुग्म् ।
नृत्यन्ती महमा देवदमनी मुदिताशया ॥९६॥
स्वमन्यं ददने यावन्पार्श्वस्थायं शयेन मा ।
अग्निकेनान्तग तावद् हस्ता दत्ता महीभुजे ॥९७॥ [युग्मम्]
पुनः शक्रो ददौ देवदमन्यं पत्रवीटकम् ।
यावन् तावत्तदप्यागान्पूर्ववद् वक्रमे करे ॥९८॥
मञ्जं च नृपुं दिव्यं शक्रदत्तं च वीटकम् ।
लान्वा वेनालमानिध्याद् भूपः स्वस्थानमागमत् ॥९९॥
मुमं भूपं प्रगे देवदमनी भृत्यपार्श्वतः ।
उत्थाप्य प्रजगौ भूप ! किमिदं मण्डितं त्वया ॥१००॥
पूर्वं मया मम द्यूतक्रीडाऽऽज्ज्वा त्वया स्फुटम् ।
निश्चिन्नेनाधुना भूप ! एवं किं सुप्यते मुक्त्वम् ॥१०१॥
आगताऽद्य प्रमीला मे प्रोत्तवेति मेदिनीपतिः ।
उत्थाय पूर्ववद्रन्तुं प्रवृत्तो द्यूतकर्मणा ॥१०२॥

नवमः
सर्गः

॥१६४॥

दीव्यन् राजा जगौ प्रातः किं न्वयोन्यापितो बलान् ।
 गञ्जिकाञ्चग् मयाऽस्मा किं स्पृष्टां कृन्वेह मुप्यने ॥१०३॥
 निद्रायन्तं नृपं कृटाढीक्ष्यावग् गञ्जिका तदा ।
 किमेति भवतो निद्रा ततो भूपो जगौ छर्त्ता ॥१०४॥
 ममाद्य नागता निद्रा श्रीकोत्तरशिलोच्चये ।
 गमनात्तत्र यामिन्यां कौतुकं पश्यतः सतः ॥१०५॥
 दीव्यरूपधरं पात्रं श्रीपुण्ड्रगममदि ।
 ननर्त रुचिरं गवां देकदा स्म्वलितं पुनः ॥१०६॥
 उक्तवेति दर्शयामास यावद् भूर्मापतिः स्रजम् ।
 हासितं फलकं नावत्तर्यकं चित्तविप्रवान् ॥१०७॥
 “चलं चित्तं चलं चित्तं चलं यौवनमेव च ।
 चलमायुर्नदीवेगगजकर्णध्वजान्त्वव ॥१०८॥
 कुवाणः पूर्ववद्वार्ता यावता वीटकं नृपः ।
 अदीदृशत्तया तावद् द्विर्तीयं हासितं फलम् ॥१०९॥

कुर्वन् पूर्ववद्वार्ता यावता नृपुं नृपः ।
 अदीदृशत्तया तावत्तृतीयं हासितं फलम् ॥११०॥
 “चिन्तातुगम्य मन्यम्य भृग्लिङ्गमीवनोऽपि च ।
 विमंस्थूलं भवेच्चित्तं कुर्वतः कार्यमञ्जगा” ॥१११॥ यतः—
 “क्षणं मक्तः क्षणं मुक्तः क्षणं क्रुद्धः क्षणं क्षमा ।
 मोहाद्यः क्रीडयेवाहं काग्नितः कपिचापलम्” ॥११२॥
 त्रिवाङ् भृभुजा देवदमनी युनकर्मणि ।
 विजित्य जननीमाश्रि परिणीता मदन्मवम् ॥११३॥
 “बालादपि हितं ग्राह्यममेयादपि काञ्चनम् ।
 नीचादप्युन्नमां विद्यां श्रीगन् दुःकुलादपि” ॥११४॥
 अभृञ्जयजयागवः पृथग्मध्येर्षभतन्मदा ।
 प्रशंसा विहिता लोकभृषम्यतद्विधानतः ॥११५॥
 तल्लिकानोष्णादीनि स्थाने स्थाने मदीपतिः ।
 बन्धयामास कुवाणो नृत्यगानोन्मवं पुरि ॥११६॥ यतः—
 “मा मा मंयद्यने वृद्धिः मा मतिः मा च भावना ।

महायाम्नादृशा ज्ञेया यादृशी भवितव्यता" ॥११७॥

इति देवदमनीपण्डितमन्त्रः ।

महीपालो जगौ नागदमन्यत्र न्वयोदितम् ।

पुत्री जयनमम्बन्धं विहितं मयका मनु ॥११८॥

परिणीता मयेदानीं भवत्यात्मनया पुनः ।

नीचे कुलेऽपि संजाता प्रतिज्ञापालनान् स्फुटम् ॥११९॥ यतः-

"विषादप्यमृतं ग्राह्यममेध्यादपि काञ्चनम् ।

अधमादुत्तमां विद्यां स्वीकृतं दुष्कुलादपि" ॥१२०॥

अतस्त्वं गच्छिके ! वक्षि कार्यं प्रथममज्ञमा ।

ततोऽवग नागदमनी स्फुटं भूमीपतिं प्रति ॥१२१॥

तामलिप्यां महीपालमदने तृतीयावनौ ।

ग्नानि मन्ति पेटायां भामुगणि नरोत्तम ! ॥१२२॥

त्वं तान्यानय तच्छ्रे जालिकानि भवन्ति हि ।

तादृक्षाणि न भवतः कोशे मन्ति महीपते ! ॥१२३॥

आकर्ण्यंतक्षुपो नागदमन्या वचनं स्फुटम् ।

गज्यग्नाकृते भट्टमात्रं मुक्त्वाऽचलततः ॥१२४॥

विलोकयन् पुरग्रामाकगन् विक्रमभूपतिः ।

नामन्निष्पीपुगेद्याने ययौ देववनोपमे ॥१२५॥

एलालवङ्गलवर्लीद्राक्षेभुखण्डमुन्दरे ।

पुरीपरिमरे मवं पौरलोकां समागतम् ॥१२६॥

भोजनाथं च मामग्रीं कुवाणं वीक्ष्य विक्रमः ।

पप्रच्छ मनुजं कश्चिन् किमत्र कुरुते जनः ॥१२७॥ [युग्मम्]

लोकोऽवक चन्द्रभूषेन पुर्यामभ्यां च मर्वतः ।

ग्नमयानि गेहानि कारिणानि धनव्ययान् ॥१२८॥

गेहाली शालते यत्र चित्रशालोद्भदन्तकैः ।

दन्तपुत्तलिकामलवारणस्तोर्णादिभिः ॥१२९॥

तस्यां चन्द्रोदयादध्वं भान्ति मौक्तिकजालकाः ।

अधश्चन्दनकपूरमृगनाभिच्छटाः पुनः ॥१३०॥

न कोऽपि कुरुते पाकक्रियां तत्र जनो मनाक् ।
 मालिन्यभयतश्चात्र कुरुते गन्धनादिकम् ॥१३१॥
 भुक्त्वा विश्रम्य वृक्षाणां छायां मनुजाः क्षणम् ।
 सन्ध्यायां नगरीमध्ये गमिष्यन्ति नृपोऽपि च ॥१३२॥
 न काऽपि नगरी लङ्कामगवत्यादिका पुनः ।
 अस्माकं लभते शोभां पुयां अस्याः पुरः क्वचिन् ॥१३३॥
 सर्वज्ञहृगोविन्दप्रामादश्रेणिभिर्ममदा ।
 कैलाशशैलतुल्याभिनेर्गर्ग्यं विगजने ॥१३४॥
 भुङ्क्तेनचिन्तिनं गजानिप्पन्नं मे ममीहितम् ।
 ईदृशगर्भपालमहेभ्यजनवीक्षणान् ॥१३५॥
 गजाश्वभमहीपालछत्रचामर्गवीक्षणान् ।
 चारुशब्दश्रुतेश्चापि कायेमिद्विनिगद्यते ॥१३६॥
 ततः श्रीविक्रमादित्यो भुक्त्वा तत्रैव भूपतिः ।
 दृष्टोद्यानं वनं सम्यग् पुरद्वारमुपाययौ ॥१३७॥

गजाश्चाभ्रंलिहागारश्रेणीं पश्यन् पदे पदे ।
 शतपञ्चभटादृश्यरूपोऽगान् नगगन्तरे ॥१३८॥
 इतश्चन्द्रमहीपालः सर्वलोकात्मन्वितः ।
 सन्ध्यायां मदने स्वं स्वं जगाम मुदिताशयः ॥१३९॥
 चन्द्रभृपाङ्गजा लक्ष्मीवती समावर्तौ गृहे ।
 गत्वा च कारयामास नृत्यं चारु पणाङ्गनाः ॥१४०॥
 विक्रमाकनृपांश्चैव रूपश्रममश्रितौ ।
 गत्वा पणाङ्गनानृत्यं पश्यन्ति स्म प्रमोदिनः ॥१४१॥
 कारयिन्वा चिरं नृत्यं दत्त्वा ताम्बूलमादगन् ।
 विमज्ज्य नर्तकीद्वारं दापयामास भूपभूः ॥१४२॥
 ग्रहीतुं विक्रमादिन्यः पेटां गन्धर्वाणां नृपः ।
 छन्नं तथैव क्षणं पाशं गच्छन्तः सद्यन्ममदा ॥१४३॥
 इतो भीमो नृपः मंदीं यत्रा योजनगामिनीम् ।
 मुक्त्वा वंशेन गेहम्य गत्वा च कन्यकां जगौ ॥१४४॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥१६६॥

आगच्छ तरुणिं भूमौ चट मंढीं च गम्यते ।
कन्याऽवक प्रथमं ग्नपेटामुत्तार्याचिगन् ॥१४५॥
पश्चादहं ममेप्यार्यान्युक्तं भीमस्तथाऽकरोन् ।
ततो लक्ष्मीवतीं लान्वा यावदुत्तगतिं ममः ॥१४६॥
तावत् श्रीविक्रमादिन्यो दध्यावेवं तदा हृदि ।
पेटां ग्नभृतां कन्यां लान्वाऽमावाशु याम्यति ॥१४७॥
मन्वेन्यदृश्यरूपोऽग्निवेतालम्य प्रयोगनः ।
नीगङ्गीं शिग्मस्तम्या भूपोऽलाल्लघुलाघवान् ॥१४८॥
लज्जन्ती वसनं लातुं द्वितीयं कन्यका गता ।
तावत् श्रीविक्रमादिन्यो वह्निवेतालपार्श्वतः ॥१४९॥
उन्पात्य महमा भीमं कुमारं दग्देशतः ।
मोचयित्वा स्वयं तस्य स्थानके तस्थिवाचुषः ॥१५०॥[युग्मम्]
नीगङ्गीमपगं लान्वा गता लक्ष्मीवती तदा ।
नृपः कुलोप्टिकारूढां कन्यां पेटायुतोऽचलत् ॥१५१॥

उज्जयिनीं ममुद्दिश्य चलन्तं वीक्ष्य कन्यका ।
प्राह स्वामिन् ! क पूर्वाशां मुत्त्वा गच्छामि दक्षिणाम् ॥१५२॥
विक्रमाकौ जगौ पल्ल्यामस्ति भीमामिधं पुग्म् ।
तस्मिन् नटविटा भृतां दूताश्च मन्ति भूरिशः ॥१५३॥
चतुर्ङ्गाभिधो भिल्लमन्त्रान्येषुगहं गतः ।
मयका कन्यका चैका द्रव्यं च हारितं तदा ॥१५४॥
गन्वा तत्र धनं त्वां च दत्त्वा स्यामनृणोऽचिगन् ।
श्रुन्वन्तद् विम्यन्ता मार्गे पूर्वं कर्म निनिन्द मा ॥१५५॥
किं कृतं मयकाऽकस्मादविमृश्येति माम्प्रतम् ।
कथमस्मान्नगन्मे स्याच्छुटनं मुग्धदायकम् ॥१५६॥
अन्यथा चिन्तितं कार्यं देवेन कृतमन्यथा ।
क्रियते किं मया दुःखं मानसे माम्प्रतं स्फुटम् ॥१५७॥यतः-
“मुग्धदुःखानां कर्ता हर्ता च न कोऽपि कस्यचिज्जनोः ।
इति चिन्तय मद्बुद्ध्या पुरा कृतं भुज्यते कर्म ॥१५८॥

नवमः
सर्गः

॥१६६॥

जं चित्र विहिणा लिहित्रं तं चित्र परिणमइ मयल्लोयम्म ।
 इअ जाणेविणु धीरा विहुणे वि न कायरा हुंनि ॥१५९॥
 हिअडा करि संतोम जं होणाहर तं होइमिइ ।
 देव न दीजइ दोम छेहा लाभ न छुटीइ ॥१६०॥
 उन्मागे वृक्षशाखाभिः पीडिता वक्ति कन्यका ।
 शनः शनर्व्रज त्वं हि यतो मे पीड्यते ननुः ॥१६१॥
 विक्रमाको जगौ वृक्षकण्टकैर्यदि बाध्यमे ।
 मम धृतस्य हस्ते किं चटिता न महिष्यमे ॥१६२॥
 श्रुत्वा तन् कन्यका मौनं कृत्वाऽस्थाय दुःखिता भृशम् ।
 बह्वीं भुवं नृपः कान्त्वा गतः स्वदेशमिमनि ॥१६३॥
 तटिनीपुलिने चामानुपाविश्योष्ट्रिकां नृपः ।
 त्वि ! मे पादौ परमार्थेन्युक्त्वा मुखाप यावता ॥१६४॥
 कन्या संवाहनामहयोभूपस्य यावता व्यधान् ।
 तावच्च शुश्रुवे मिहार्गो दृगक्षया तदा ॥१६५॥

श्रुत्वा तन्कन्यका जागरयित्वा भूपतिं जगौ ।
 इतः मिहार्गोऽकस्मान् श्रुयते दुःश्रवोऽभुना ॥१६६॥
 उत्थाय नृपतिर्वाणं श्रित्वा मिहध्वनिं प्रति ।
 तथैव निभं मुग्धः मद्यः माहमिकाग्रणीः ॥१६७॥
 ततः क्षणानया व्याघ्रध्वनिं श्रुत्वाऽनिदुःश्रवम् ।
 बिभ्यत्या भूपतिं जागरयित्वाऽवक मगद्वदम् ॥१६८॥
 इतो व्याघ्राग्नोऽकस्मान् श्रुयते दुःश्रवो नर ! ।
 उत्थाय नृपतिर्वाणं श्रित्वा व्याघ्राग्नं प्रति ॥१६९॥
 मा भर्षावांलिके ! प्रानवेन्नेवं माहमिकाग्रणीः ।
 तथैव निभं मुग्धः मद्यो भयविवर्जितः ॥१७०॥
 प्रातः कन्यां नृपोऽग्रणीं वाणानयनहेतवे ।
 माऽपि व्याघ्रस्य मिहस्य मृतस्य मौनधौ दयौ ॥१७१॥
 व्याघ्रमिहो मृतौ वीक्ष्य लान्त्वा वाणौ कर्णानिका ।
 मर्हाग्राय ददौ माऽपि नृणे निक्षेप तन्धनान् ॥१७२॥

श्रीविक्रम
चरितम्

॥१६७॥

प्रोवाच भूपतिर्वाले ! इदं कर्म मया कृतम् ।
कस्याप्यग्रं न वक्तव्यं भवत्या चारुवृत्तया ॥१७३॥
श्रुत्वा तत्कन्यका दध्यौ अयं कोऽपि नरोत्तमः ।
विद्यते निश्चितं धीरजल्पनादिति मे मतिः ॥१७४॥ यतः—
“एकोऽहममहायोऽहं कृशोऽहमपरिच्छदः ।
स्वप्नेऽप्येवंविधा चिन्ता मृगेन्द्रस्य न जायते ॥१७५॥
अप्रकटीकृतशक्तिः शक्तोऽपि जनातिरम्बिकां लभते ।
निवमन्नदांरुणि लङ्घ्यो वह्निर्न तु ज्वलितः ॥१७६॥
ततश्चलन् क्रमालक्ष्मीपुगेद्याननर्दानटे ।
मुक्त्वा पेटां स्त्रियं मंदिं भोजनार्थं पुरेऽगमन् ॥१७७॥
इतस्तन्पुरवास्तव्यरूपश्रीः पुगनायिका ।
कन्यामांढ्रियुतां पेटां लान्वा च स्वगृहे ययौ ॥१७८॥
वेद्या दध्यावियं नारी मरुपा विद्यते भृशम् ।
तेनानया रमा बह्वी भविष्यति गृहे मम ॥१७९॥

आयाम्यन्ति महीपालमहेभ्यतनया ननु ।
अनया मोहिता गेहे मर्दाये बहवस्मदा ॥१८०॥
वेद्याऽवग मद्गृहे लोकानागतान् गञ्जयाचिगन् ।
अस्माकं गजनारीभ्योऽधिकं सौम्यं प्रजायते ॥१८१॥
श्रुत्वा तद्राजतनया वेद्ययोक्तं जगावदः ।
नाहमङ्गीकरिष्यामि त्वद्धर्मं दुर्गतिप्रदम् ॥१८२॥ यतः—
“कश्रुम्बनि कुलपुरुषो वेद्याधरपल्लवं मनोज्ञमपि ।
चारभटचोर्चेटकनटविटनिष्टीवनशगवम् ॥१८३॥
या विचित्रविटकोटिनिष्टृष्टा मद्यमामनिगताऽतिनिष्टृष्टा ।
कोमला वचमि चेतामि दृष्टा तां भजन्ति गणिकां न विशिष्टाः” ॥
इह लोके मदा नीचनरमङ्गं वितन्वते ।
परलोके महन्ते च श्वश्रु दुःखं पुगङ्गनाः ॥१८५॥
एवमुक्तवतीं कन्यां तां मेल्लहस्तमनवे ।
अर्पयामास नगरनायिका दृष्टमानसा ॥१८६॥

नवमः
सर्गः

॥१६७॥

दध्यौ गजमुता कीदृक्मङ्कटे पतिताऽस्म्यहम् ।
 यतश्च कर्मणः पूर्वान् क्लृप्तान्ते न जनाः कृतान् ॥१८७॥
 किं कृतं दुष्कृतं पूर्वभवे दुष्टं मया खलु ।
 येन मे ईदृशी दुःस्थाऽवस्था जानाऽतिदुःखदा ॥१८८॥
 “काला कर्म न कर्माह देव न दीजह दाम ।
 लिखितं लाभह मिगणउं अधिक न कीजह सोम” ॥१८९॥
 कल्ये न्वां परिणेष्यामीन्युक्त्वा वातायनं तदा ।
 मदनम्योपरि शिप्रं मुमोच सेल्लहम्मभूः ॥१९०॥
 सेल्लहम्ममुतः प्रोक्तवेन्येवं डिम्भम्ममम्मह ।
 क्रीडां कर्तुं ययौ स्वस्य वाटके मच्चनम्मदा ॥१९१॥
 क्रीडन् डिम्भः ममं दप्पोन्दुग्मेकं विलाननं ।
 मृन्माखण्डेन हत्वाऽऽशु प्राहेति सेल्लहम्मभूः ॥१९२॥
 युयमेवात्र मे बाहोवेनं पडयत माम्प्रतम् ।
 चुपनं कुरुताहाय कृत्यं म्नुत मदीयकम् ॥१९३॥

मयाऽधुनोन्दुगे मृन्माखण्डेनकेन पानितः ।
 मम तुल्यो जगन्मध्ये बली नाम्त्यपरो नरः ॥१९४॥ यतः—
 “अहो महर्षी वृनिस्तुलाकोटेः खलम्य च ।
 म्लोकेनोन्नतिमायानि म्लोकेनायात्यधोगतिम्” ॥१९५॥
 सेल्लहम्ममुतम्येतो वृत्तं वीक्ष्य गवाक्षगा ।
 कन्या दध्याविति स्वीयं विहितं कर्म निन्दती ॥१९६॥
 एकस्मादयं स्वीयमिदृशचरितं स्फुटम् ।
 प्रकटीकुरुते कुर्वन् गर्वामन्थं भुजोत्तमः ॥१९७॥
 पुंसा नेन पुग मिदं व्याघ्रं हन्वैकवाणनः ।
 उक्तं च मे न कस्याग्रं वक्तव्यं चरितं तया ॥१९८॥
 अन्नरं विद्यते नीचानीचयोनर्ग्योर्महन ।
 म्यगुणार्जनमर्थायगुणवर्णनहेतुनः ॥१९९॥
 अन्नरं यादृशं काकदंमयोः फेरुमिदयोः ।
 बन्धुलक्ष्मणयोश्चस्वर्गोदन्यदेदयोः ॥२००॥

सुधामलिलयोनिम्बचूतयो गजभृत्ययोः ।
मरःमागग्यां गह्वचन्द्रयोरजहमिनोः ॥२०१॥
गत्रिवासरयोश्चामपुरयोर्मलमपिपोः ।
अन्नं तादृशं तस्यास्य च सम्प्रति दृश्यते ॥[त्रिभिर्विशेषकम्]
ध्यान्वेति गणिकोपान्ते गत्वा प्रोवाच कन्यका ।
कथं प्रदातुमिच्छेस्त्वं यादृक्तादृगनगय माम् ॥२०३॥
पूर्वदृष्टो नरश्चन्मे वेद्ये ! नैव मिलिष्यति ।
तदाऽहकं कल्प्यामि काष्ठभक्षणमञ्जमा ॥२०४॥
यादृक्तादृगमनुप्याय दत्से त्वं यदि मां हठान् ।
गत्वा गवां कल्प्यामि नृपोपान्ते तदाऽहकम् ॥२०५॥
येनात्र नगरे नीना पुरुषेणाहकं ध्रुवम् ।
तमेवाहं व्रिष्यामि नान्यमिभ्यमपि स्फुटम् ॥२०६॥
श्रुत्वा तद् विभ्यती वेद्या गत्वा भूपान्तिके जगौ ।
मदीया तनया पन्युर्वियोगात्काष्ठमिच्छति ॥२०७॥

गजाऽवक् शोभनं नैव नारीणां काष्ठभक्षणम् ।
काष्ठभक्षणतो जीवो लभते दुर्गतिं पुनः ॥२०८॥
पन्युर्मोहेन चेन्नारी कुरुते काष्ठभक्षणम् ।
तदा वारयितुं तां च कः शक्नोति नगे बली ॥२०९॥
अनुज्ञां नृपतेः प्राप्य दृष्टा दध्यौ पणाङ्गना ।
यदि मा कुरुते काष्ठभक्षणं माम्प्रतं द्रुतम् ॥२१०॥
तदा गन्धुना पेष्टा मां दियुक्ता मनोरमा ।
निष्ठति स्म गृहे मामकीने मन्कर्मयोगतः ॥२११॥
एवं दृष्टां धियं चित्तं कुर्वती पणभामिनी ।
मुत्कलाप्य नृपं स्वीयमदनं ममुपागता ॥२१२॥ यतः—
“मृगर्मानमञ्जनानां तृणजलमन्तोषविहितवृत्तीनाम् ।
लुब्धकर्ध्वारगपिशुना निष्कार्णवर्णिगो जगति” ॥
नृपतेगजया वेद्याऽश्वास्तदां कन्यकां तदा ।
कृत्वा मागं ययौ यावत्तावद् दृष्टा महीशुजा ॥२१४॥

तस्या रूपं नृपो वीक्ष्यावक कस्य मुताऽपि भो ! ।
 कन्याऽऽहास्याः मुता नाम्नि छलाच्च जगृहेऽनया ॥२१५॥
 नाम्निन् पुरे मनुष्याणां दीनानां दुःखिनामपि ।
 गश्चिता कोऽपि पुरुषो विद्यते न मनोहरः ॥२१६॥
 गजाऽपि तादृशो नाम्नि दीनानाथादिपालकः ।
 कृत्याकृत्ये च न कदा पश्यति स्म मनागपि ॥२१७॥ यतः—
 “दुर्बलानामनाथानां बालवृद्धनपम्बिनाम् ।
 अन्यायैः परिभूतानां सर्वेषां पाथिवो गुरुः ॥२१८॥
 राजा प्राह कथं वक्षि बालिके ! ईदृशं वचः ।
 न्यायमार्गेण पृथ्वीं पालयामि निगन्तम् ॥२१९॥
 कन्या प्राह प्रधानोऽयं न्यायमार्गोऽत्र माम्प्रतम् ।
 भवता क्रियते चारुः कृत्याकृत्याविचागतः ॥२२०॥
 गजा प्रोवाच काऽपि त्वं कस्य पुत्री कुतोऽगमन् (मः) ।
 कन्याऽवग बहुजल्पेन मम नाम्नि प्रयोजनम् ॥२२१॥

येनात्र नगरे नीता तामलिष्या पुण्ड्रकम् ।
 तं पुरुषं विहायान्यं वरिष्यामि न कर्हिचिन् ॥२२२॥
 गजा जगौ म कुत्रामि गतो वा कुत्र माम्प्रतम् ।
 कन्या प्राह पुण्ड्रकागान् दृश्यते न च कुत्रचिन् ॥२२३॥
 गजा प्राह किमान्मानं त्वं भर्माकुरुषु मृधा ।
 जीवनं नरो यतो भृग्भिद्राणि लभतेऽचिगन् ॥२२४॥
 एतेषु पौग्लोकेषु पलक्ष्य पुरुषं निजम् ।
 अर्ह्माकुरुषु बाले ! न्वं यथार्हं च मदाशये ! ॥२२५॥
 आकण्ठ्यनद्वचो भर्मापतेः कन्या प्रमोदिता ।
 द्रष्टुं निजेष्मिन् कान्तं ददौ लोकेषु लोचने ॥२२६॥
 इतो विक्रममार्तण्डो लान्वा भक्तं पुण्ड्रकैः ।
 आगतो वनितां तां चादृष्ट्वा चिन्तितवानिदम् ॥२२७॥
 किं करोमि क्व गच्छामि कस्याग्रं च वदाम्यहम् ।
 आनीताऽपि च मञ्जया गतेऽनीं नया मह ॥२२८॥

दध्यौ च कातग एवं चिन्तयन्ति जना हृदि ।
माहमं क्रियते पुंसा यद्भाष्यं तद्भविष्यति ॥२२०॥ यतः-
“यद्भाष्यं तद्भवत्येव नालिकेरुफलाम्बुवन ।
गन्तव्यं गतमेव स्याद् गजभुक्तकपिन्धवन” ॥२२०॥
दशं दशं बहिः पुर्यां विक्रमार्कः पुरान्तरे ।
मिलितेषु मनीं द्रष्टुं लोकेषु ममुपेयिवान् ॥२२१॥
पश्यन्ती मिलितान् लोकान् क्रमादालोक्य तं नरम् ।
प्राह मैष ममाभीष्टः पुरुषो विद्यते नृप ! ॥२२२॥
नृपतिः संसृजं पश्यन्नुपलक्ष्य च विक्रमम् ।
ननाम भूयभीमत्तया विक्रमार्कपदाम्बुजम् ॥२२३॥
विक्रमाकौ जगौ भूप ! न्याय ईदृक् पुरे तव ।
न शिष्टाशिष्टयोरेन परीक्षा क्रियते त्वया ॥२२४॥
अस्या एव स्त्रियाः काष्ठभिक्षायै जल्पितं च यत् ।
सिंहः प्राह मया मौढ्यात्परीक्षा न कृताऽधुना ॥२२५॥

मया स्वामिन् कृताऽवज्ञा भृशं तव दुःखम् ।
क्षम्यनामिति भृषांश्चोः पतिनः मिहसेवकः ॥२२६॥
विक्रमाकौ जगौ भूप ! नापगधो मनाक् तव ।
अज्ञानम्यापगधोऽयं न दुःखं क्रियते ततः ॥२२७॥
स्वकार्यार्थं गतस्त्नामलिप्त्यां पुर्यामहं पुर ।
आनपं कन्यकां पेटां ग्वागशिभृतां पुनः ॥२२८॥
ज्ञानेऽथ मर्ववृत्तान्ते सिंहो विक्रमभूपतेः ।
पाणिग्रहोन्मवं कन्यां काग्यामाम विस्तगत् ॥२२९॥
वेद्याया अभयं दत्त्वा पेटामानीय भूपतिः ।
लक्ष्मीवतीप्रियायुक्तोऽचालीन् स्वीयपुरीं प्रति ॥२३०॥ यतः-
“अयं निजः पुरे वेति गणना लघुचेतमाम् ।
उदारचरितानां च वसुधैव कुटुम्बकम् ॥२३१॥
कुमुमान्यञ्जलिस्थानि वामयन्ति कण्ठयम् ।
प्रायः सुमनसां वृत्तिर्वांमदक्षिणयोः ममा” ॥२३२॥

मिहं मन्कृत्य भूपालो मार्गे विमुञ्ज्य विक्रमः ।
 उज्जयिनीपुरोद्याने आजगाम मनोरमे ॥२४३॥
 महेन महता भूपो निजावामं ममीयिवान् ।
 तस्यै पत्न्यै महद्गोहं दत्तं लक्ष्मीममन्वितम् ॥२४४॥
 आकार्य नागदमनीं दत्त्वा पेटां जगौ नृपः ।
 तवादेशः कृतश्छत्रं कुरुष्व पञ्चदण्डकम् ॥२४५॥
 प्राह नागदमा नैवं छत्रं निष्पाद्यते मया ।
 मणिभिर्मांक्तिकरेभिर्भासुग्द्युनिभिर्नृप ! ॥२४६॥
 पञ्चदण्डमये छत्रे जालकाली भविष्यति ।
 कुरु द्वितीयमादेशं ततश्छत्रं च जायते ॥२४७॥
 स विक्रमादित्यभृपोऽवग दृक्कं मुक्कं पुनः ।
 कार्यं गच्छे ! वदेदानीं करिष्येऽहं यतोऽचिग्न ॥२४८॥

इति रत्नपटिकाऽऽनयनमध्वन्य ।

नागदमन्यवग वर्ये श्रीमोपाकपत्तने ।

सोमशर्माह्विप्रसः नाम्नोमादे प्रिया प्रिया ॥२४९॥
 गत्वा तत्र पुरे तस्या तत्ता चग्निमान्मना ।
 आगच्छन्ति तथा प्रोक्तंऽच्चार्लीन् विक्रमभानुमान ॥२५०॥
 कामन् भूमिं गतः सोपाकपत्तनमिमनि ।
 पश्यति स्म वगगमप्रामादान् भृग्गिो नृपः ॥२५१॥
 चम्पकाशोकपुष्पागमाक्रन्दानुनवञ्जुलः ।
 श्रीकलीकदलीगजादननाङ्गादपः ॥२५२॥
 नानाद्रुमलतार्कणानानापुष्पोपशोभिर्नः ।
 हृदश्च त्रिविधः माग्यानीयपृग्गिर्नः ॥२५३॥
 हंसकाण्डवार्कणेश्वक्रवाकालिभामुग्गः ।
 पक्षिभिविविधाकाङ्गनकर्मभुग्ग्वरः ॥२५४॥
 अतिम्वच्छपयःपूरः ममज्ञनमरोवरः ।
 सोपाकपुग्गं भानि ऋषभार्हद्गृहान्वितम् ॥२५५॥

[चतुर्भिः कलापकम्]

श्रीशत्रुघ्नयतीर्थस्य यत्रामीन् तलहट्टिका ।
तस्याः किमुच्यते पुर्यां माहान्म्यं मृदुबुद्धिभिः ॥२५६॥
यस्या भृम्पशेतो मत्यांमत्याद्यनेकजन्तवः ।
अपवर्गपदं मद्यो लभन्ते नात्र मंशयः ॥२५७॥
पश्यन्त्वं पुरीशोभां युगादिजिनमद्यनि ।
गत्वा श्रीजीवितम्यामियुगादिजिनपुंगवम् ॥२५८॥
वामंतीमाधवीजातीमुचुकुन्दजपामुमैः ।
अभ्यर्च्य स्तवनं हृद्यैः स्तोतुमेवं प्रचक्रमे ॥ [युग्मम्] तथाहि-
मुगमुगमहीनाथमौलिमालानतक्रमम् ।
श्रीमोपारकभृन्नीर्गभृषणमृषभं स्तुवे ॥२६०॥
विभो ! त्वन्पदगजीवं ये सेवन्ते जना लयान ।
लभन्ते परमानन्दमकरन्दं द्रुतं च ते ॥२६१॥
तनोपि त्वं विभो ! यस्य मानसे वाममयेम ! ।
गच्छन्ति दूतस्नेपां पापान्धतममानि च ॥२६२॥

निरीक्ष्य त्वन्मुखं स्वामिन् ! मुगमुगमुखप्रदम् ।
कृतार्थोऽभवमद्याहं नाभिभृपालनन्दन ! ॥२६३॥
मुवर्णवर्णमंकाशदेहद्युतिभगप्रभो !
निजां हिमंनिधौ वामं देहि मे नाभिनन्दन ! ॥२६४॥
अनन्नमंमृतौ भ्रान्त्वा प्राप्य दृग्भवनन्तशः ।
अद्य मया भवान् भाग्योदयान्प्राप्नोऽमि सर्वविन् ॥ इत्यादि ।
ततो देवार्चकं भृषः पृष्टवानिति मादरम् ।
विद्यते मदनं कुत्र मोमशर्मद्विजन्मनः ॥२६६॥
देवार्चको जगौ मोमशर्माणः सन्ति भृग्निः ।
गजास्वग विद्यते यस्य नाम्नोमादे प्रिया प्रिया ॥२६७॥
देवार्चको जगौ मोमशर्मा विद्याः श्रियं विना ।
छात्रान् त्रिषष्टिं भक्तं स्वेन पाठयति स्फुटम् ॥२६८॥
मोमशर्मगृहं कम्पिन पाटके विद्यते वद ।
देवार्चको जगौ भीमपाटकेऽस्ति मनोहरम् ॥२६९॥

सोमशर्मगृहस्थानं विज्ञाय विक्रमोऽञ्चलन ।
 लेखिनीपट्टिकादीनि गृहीत्वा छात्ररूपभृन् ॥२७०॥
 विद्याबलाभिजं रूपं हायनाष्टादशानुगम् ।
 कृत्वा श्रीविक्रमादित्यः पुरीशोभां निर्गच्छते ॥२७१॥
 सोमशर्मद्विजोपान्ते गत्वा प्रणतिपूर्वकम् ।
 विक्रमार्कः स्थितो यावत्तावत्पृष्टो द्विजन्मना ॥२७२॥
 कस्त्वं किमर्थमायातः छात्रोऽवक नव कान्तनम् ।
 श्रुत्वाऽत्र भवतः पार्श्वे पठनाय समागमम् ॥२७३॥
 विप्रः ग्राह पठ स्वं विना द्रव्यं ममान्तिके ।
 उमादेवगतिं जातुं तस्यौ विक्रमछात्रकः ॥२७४॥
 शुश्रूषां कुर्वन्ती पत्न्युः सदा कामलभाषिणी ।
 नीरङ्गीलादिताम्याञ्जा विप्रभायांऽवतिष्ठते ॥२७५॥
 विलासयन्नापि छात्र उमादेवगतिं सदा ।
 नीरङ्गीलादिताम्यन्वाञ्ज जानानि स्म तन्मनः ॥२७६॥ यतः-

लभ्यते जलधेः पारं गण्यते भगणं पुनः ।
 न प्राप्यते पुनर्नार्याः कृतदम्भस्य कोविदः ॥२७७॥
 छात्रः सार्धं पठन् विद्यां विक्रमछात्रकोऽन्यदा ।
 उमादेवगतिं जातुं तस्यौ यावद् दिनात्यये ॥२७८॥
 ग्रहगनन्तरं रात्रौ सर्वेषु लेखगालिषु ।
 मण्डितेषु मुमुक्षुमादेवी दण्डमाददौ ॥२७९॥
 उन्धाय विक्रमछात्रं(त्रः) अर्नरेकत्र पार्श्वतः ।
 स्थितस्त्वगतिं जातुं सम्यग निश्चलविग्रहः ॥२८०॥
 भ्रामयित्वा त्रिभिर्वारं दण्डकं पत्न्युगाहयम् ।
 गृह्णन्ती शयनस्यान्ते जघान द्विजगेहिनी ॥२८१॥
 हुंकारं कुर्वन्ती गेहाद्वहिनिर्गत्य तन्क्षणान् ।
 दण्डकेन त्रिभिर्वारं जघानामलिकानरम् ॥२८२॥
 अधिम्य नरं कापि हुंकारं कुर्वन्ती गता ।
 श्रणेन पुनर्गयाता वृश्चारुर्द्धाद्विजप्रिया ॥२८३॥

भ्रामयित्वा त्रिभिर्वां पत्युरुध्वं च दण्डकम् ।
उमादेवी तदा पूर्वस्थानं मुष्वाप तन्क्षणम् ॥२८४॥
एतन्मयं नृपो दृष्ट्वा दधानः कौतुकं हृदि ।
मुष्वा प्रातः पुनः शान्तं पपाट पूर्ववत्तदा ॥२८५॥
दिर्नीयदिवसे गजोमादेव्याः पूर्वतो निशि ।
आरुह्य पादपं तस्थौ प्रच्छन्नं मुदिताश्रयः ॥२८६॥
उमादेवी तदा मयं दण्डकभ्रामणादिकम्
कार्यं कृत्वाऽऽम्लिकारुढा चचाल दक्षिणां दिशम् ॥२८७॥
शैलमग्निद्विनादीनि लङ्घयन्ती द्विजप्रिया ।
ययौ जम्बूनदद्वीपं नानावनविगर्जिते ॥२८८॥
संस्थाप्य पादपं भृमावुत्तीर्य तरुनस्तदा ।
निर्जरीभवने देवीं नन्तुं मध्ये समागमन् ॥२८९॥
रहो वृत्त्या नृपस्तस्याः पृष्ठौ गन्वा मुगीगृहे ।
वेतालविहितादृश्यरूपस्तस्थौ समाहितः ॥२९०॥

मीकोतर्या महीपीठे चतुःपष्टिमितास्तदा ।
योगिन्यश्च द्विपञ्चाशन् क्षेत्रपालाः समाययुः ॥२९१॥
म्वयस्थानात्तदा ग्रीधं तस्मिन् देवतमन्त्रिनि ।
एवंविधा द्विपञ्चाशन्क्षेत्रपालाः समाययुः ॥२९२॥
एकपादो द्विपादश्च त्रिपादः पञ्चपादकः ।
सेधनादः खरम्बानः विकटः मङ्कटो घटः ॥२९३॥
गैट्रो भीमो जगन्शोभकार्ककल्लपादकः ।
वीरः शृगे महार्वीरो दुन्दुभिर्दुन्दुगेन्दुगै ॥२९४॥
कलाकेलिः कलरवो भीष्मरूपो गदाधरः ।
चण्डो दण्डधरो धीरो भीमसेनो भयंकरः ॥२९५॥
गन्ताशो विकटप्रभो निम्ननामो महाननः ।
इत्यादयो द्विपञ्चाशन्क्षेत्रपालाः समाययुः ॥२९६॥
चण्डिका दण्डिका देवदमनी बभ्रुनामिका ।
गन्ताक्षा कूटजल्पाका जगन्शोभकरा पुनः ॥२९७॥

शूर्पकर्णा खराकाग कमला कलिकागिका ।
 हंमिका जयिका हंमी वंशिका वेणुका तथा ॥२०८॥
 कृगिका दंभिका कार्ली महाकार्ली प्रचण्डिका ।
 मोहिका चन्द्रिका रीगि वह्निका जीविका हली ॥२०९॥
 कुटुका केलिका कार्की कृणिका तृणिकाऽपि च ।
 इत्यादयश्चतुःषष्टियोगिन्यश्च ममाययुः ॥२१०॥
 मिदमीकोतर्गक्षेत्रपालकेभ्यः पृथक् पृथक् ।
 उमादेवीं व्यधान नेभ्यः प्रणामं भक्तिपूर्वकम् ॥२११॥
 मीकोतर्यादयः प्रोचुमुमादेवि ! गभामिमाम् ।
 अलङ्कुरु ततस्तत्र विप्रगेहिन्युपाविशन ॥२१२॥
 उमादेवीं प्रति प्राह क्षेत्रपोऽरुणलोचनः ।
 मत्तः सर्वगमं दण्डं गृहीन्वाऽऽगा मनोरमम् ॥२१३॥
 पूर्वोक्तमचने किं न प्रयच्छामि द्विजप्रिये ! ।
 एवमेवं प्रजन्पन्ती त्वं बाहयामि नः मदा ॥२१४॥

उमादेवी जगावद्य यावन्मामग्रिका मम ।
 सम्पूर्णां नाभवन्मैव ज्ञानेदानीं स्वभाग्यतः ॥२१५॥
 द्वात्रिंशल्लक्षणधराः माम्प्रनं नेम्यशालिकाः ।
 चतुःषष्टिलेमदृषाः पतिगंकः पुनर्मम ॥२१६॥
 एकैकं छात्रकं योगिनीभ्यो दास्ये पृथक् पृथक् ।
 पतिं तुभ्यं च दास्यामि मा कोपं कुरु माम्प्रनम् ॥२१७॥
 बलिदानविधिं व्यक्त्या प्रोच्यतां क्षेत्रपाभुना ।
 क्षेत्रपालो जगौ कृष्णचतुर्दश्यां रौ निशि ॥२१८॥
 मण्डलानि चतुःषष्टियोग्यानि नेम्यशालिनाम् ।
 कर्तव्यानि त्वया चैकं पश्ययोग्यं च मण्डलम् ॥२१९॥
 पञ्चषष्टिमिताः कार्याः पट्टका विपुलास्त्वया ।
 उपवेद्याय तेषां च पतिपुमनेम्यशालिनाम् ॥२२०॥
 आनेनन्यान्यमन्त्राणि पञ्चषष्टिस्त्वयाऽनये ! ।
 तेषां भोक्तुं च कर्तव्यास्तान्यः पुरकास्त्वया ॥२२१॥

कण्वीगन्धजः पञ्चपट्टिः कार्या मनोगमाः ।
क्षेप्तुं तेषां तदा कण्टकन्दले लेम्बशालिनाम् ॥३१२॥
तिलकान्यलिकं तेषां कर्तव्यानि पृथक् पृथक् ।
गन्धागुणान् अये बद्धा क्ष(क्षि)पेम्बमक्षनानिव ॥३१३॥
एतन्मवं न्वया कृत्वा वाणिः कल्पना यदा ।
कल्पिते तदाऽस्माभिर्भक्ष्यन्ते ते द्विजादयः ॥३१४॥
उमादेवी जगौ क्षेत्रपाल ! मायां विधाय च ।
पत्न्युः पाश्चादहं मर्वां मामग्रीमादितो गृहे ॥३१५॥
कार्ग्यिन्वाऽखिलं मवं कल्प्यामि तत्रादितम् ।
आकर्ण्येत्तत्पुः स्निग्धश्चकार माहमं पुनः ॥३१६॥
किं कल्पित्यसौ विप्रप्रियाऽस्माकं वराकिका ।
अहं तथा कल्प्यामि यथा म्यान्नः मुमुं खलु ॥३१७॥ यतः—
“उद्यमं माहमं धैर्यं बलं बुद्धिः पणकमम् ।
पठेते यस्य विद्यन्ते तस्य देवः पणकमुखः ॥३१८॥

आगेहतु गिरिशिखरं ममुद्रमुल्लङ्घ्य यातु पातालम् ।
विधिलिखिताक्षमालं फलति कपालं न भूपालः ॥३१९॥
उदयति यदि भानुः पश्चिमायां दिशायां ।
विक्रमति यदि पद्मं पर्वताग्रे शिलायाम् ।
प्रचलति यदि मेरुः शीततां याति वह्नि-
मन्दपि न चलनीयं भाविनी कर्मरेखा” ॥३२०॥
ध्यान्वेति विक्रमादिन्यो दृष्ट्वा देवीनिकेतनम् ।
आगेतुं पादपं पूर्वं निम्ममार ततो द्रुतम् ॥३२१॥
तस्याः प्रथमतो वृक्षमाल्लोह महीपतिः ।
उमादेवी ततः मद्यश्चटिता पादपे तदा ॥३२२॥
उमादेवी क्रमाद् व्योम लङ्घयन्ती विशंकटम् ।
पूर्ववत् स्थानकं स्वस्याभ्येत्य मुक्ता ममाहिता ॥३२३॥
उत्तीर्य पादपान्मद्यच्छात्रश्च विक्रमाभिधः ।
उपायं जीविने ध्यायन् मुक्तः स्वस्थानके तदा ॥३२४॥

दध्यौ श्रीविक्रमो नागदमन्योक्तं च यन्पुनः ।
 तन्मवं चरितं मम्यग द्रक्षाम्यस्या अहं गृहः ॥३२५॥
 पण्डितेन ममं प्रानर्मलोन्मगकृते बहिः ।
 गतः प्राह नृपच्छात्रः सोमशर्मद्विजं प्रति ॥३२६॥
 केषु केषु च शास्त्रेषु पश्चिंशोऽस्मि ते द्विज ! ।
 विप्रः प्राहार्थतो भृगुशास्त्राणि वेदस्यहं स्फुटम् ॥३२७॥
 लक्षणालङ्कृती छन्दो नाटकं गणितं पुनः ।
 काव्यतर्कां च धर्मादिशास्त्रं जानाम्यहं बहु ॥३२८॥
 विक्रमः प्राह यद्येवं तर्हि वेन्मि निजां मृतिम् ।
 सोमशर्मा जगौ नैव छात्र ! जानामि तामहम् ॥३२९॥
 विक्रमाकां जगौ तर्हि नैव जानामि किञ्चन ।
 यतो न ज्ञायते मृत्युगन्मनस्मेन किं तव ॥३३०॥
 सोमशर्मा जगौ छात्र ! मृत्युप्रकरणं त्वया ।
 मम्यग ज्ञानं च किं सर्वं महुरुणां प्रसादनः ॥३३१॥

विक्रमाकां जगौ मित्र ! जानामि मरणं पुनः ।
 देवगुरुप्रसादेन किञ्चिन्पण्डितकोविद ! ॥३३२॥
 सोमशर्मा जगौ छात्र ! मृत्युं मे कथयान्विग्न ।
 छात्रः प्राह ततः कृष्णचतुर्दश्यां मृतिस्त्वव ॥३३३॥
 मृत्युभावी चतुःपष्ट्या त्वयाऽनवाप्ता मेमशान्तिभिः ।
 उमादेव्याः प्रयोगेण योगिनीकल्पनार्तिभिः ॥३३४॥
 आमूलचलतो द्वापगमं क्षेत्रपत्रन्यनम् ।
 यथाश्रुतं महीपालोऽसीकथय द्वितन्मनः ॥३३५॥
 श्रुत्वेतद्वाड्यो विभ्यच्छात्रं प्रति जगावदः ।
 ईदृशान्मङ्कटान्छात्र ! जीविने गम्यते कथम् ॥३३६॥
 छात्रः प्राह न भेतव्यं प्रपञ्चोऽत्र प्रपञ्च्यते ।
 कर्मतः कान्तग नैव वृद्धयन्ति कर्हिचिन्नताः ॥३३७॥
 यद्यन्कर्म कृतं पूर्वमशुभं वा शुभं खलु ।
 तत्तदेव हि भोक्तव्यमवश्यमेव निश्चितम् ॥३३८॥

जातुं पन्न्याश्चग्रिं ने वाञ्छाऽस्ति यदि वाडव ! ।
तदा तस्य नगोर्मध्ये छन्नं निष्ठु दिनात्यये ॥३३९॥
छात्रस्यैतद्वचः श्रुत्वा विप्रोऽभ्येत्य गृहे जगौ ।
पत्नि ! गच्छामि चन्द्राह्नग्रामे लक्ष्मीकृतेऽधुना ॥३४०॥
एष्यामि प्रातर्गिन्येवं प्रोत्त्वा विप्रस्तदा द्रुतम् ।
मायं गृहस्तगेमध्ये गत्वा तस्यौ दगोज्झितः ॥३४१॥
छात्रोक्तं निम्बिलं वृत्तं पन्न्या दृष्टं द्विजन्मना ।
म्यिन्वा क्वचिन्प्रगे गेहमभ्यगाद्वाडवः पुनः ॥३४२॥
विप्रः प्राह मया छात्र ! त्वदुक्तं वीक्षितं निधि ।
दुष्करं दृश्यते नोऽत्र जीवितं माम्प्रतं किल ॥३४३॥
छात्रः प्राह भवानत्र त्वं धीगे भव माम्प्रतम् ।
कुरुष्व माहमं यस्माञ्जयश्रीर्लभ्यते त्वया ॥३४४॥
अस्यां कृष्णचतुर्दश्यां करिष्ये यदहं द्विज ! ।
तत्तद् विप्र ! तदा छात्रः माधं मवं दिनात्यये ॥३४५॥

कर्तव्यं भवना शङ्कागहितेन ममं मया ।
यतो महाविषं शङ्का कथ्यते कोविदोत्तमैः ॥३४६॥
एषा यत्कुरुते तत्तत्करोतु गृहिणी तव ।
एवं पृथक् पृथक् तेषां छात्राणां कथितं पुरः ॥३४७॥
उमादेवी जगौ कान्तं प्रन्येवमन्यदा प्रगे ।
स्वामिन ! म्वप्ते पुरो मे यत्कुलदंभ्येति जल्पितम् ॥३४८॥
कान्तं भोजयामि छात्रश्चतुःपष्ट्या ममं न चेत् ।
बलिप्रधानविधिना चतुर्दशीदिने स्फुटम् ॥३४९॥
तदा नेऽम्बिलछात्राणां प्रन्युश्च मर्णं भवेत् ।
विप्रोऽवक क्रियतां पत्नि ! छात्राणां भोजनादिकम् ॥३५०॥
प्राप्तं तस्मिन् दिने यद्यदानयनि द्विजप्रिया ।
तच्चद्विप्रोऽम्बिलं वस्तु पन्न्या अर्पयति स्फुटम् ॥३५१॥
पञ्चपष्ट्यां विशिष्टेषु मण्डलेषु नृपादिकान् ।
निवेद्य क्षेत्रपप्रोक्तविधिना विप्रगेहिनी ॥३५२॥

यावद्विमुच्य भूर्पीठे दण्डं सर्वगमाभिधम् ।
 लान्वा नीरं ददात्ययं तावदभ्युत्थितो नृपः ॥३५३॥[युग्मम्]
 लान्वा सर्वगसं दण्डं लेखशालिकमंयुतः ।
 पलायनं नृपश्चक्रे तन्पृष्ठौ पण्डितोऽपि च ॥३५४॥
 छात्रपण्डितयुगभूमिपतेः पृष्ठौ द्विजप्रिया ।
 गन्वा कियन्महीं पश्चाद्वले स्वगृहं प्रति ॥३५५॥
 छात्रपण्डितयुगभूपो यानमारुह्य तन्क्षणान् ।
 श्रीकटाहाभिधं द्वीपं जगाम निर्भयस्तदा ॥३५६॥
 तन्क्षणोदमितस्य श्रीपुग्म्य काननाद् बहिः ।
 द्विजं छात्रयुतं मुक्त्वा पुर्गमध्ये नृपोऽगमन् ॥३५७॥
 शून्ये पुरेऽदृग्गर्जाषु नानावस्तुममुच्चयम् ।
 पश्यन् भूमीपतेः मच्च जगाम निर्भयो नृपः ॥३५८॥ यतः
 "नरोत्तमा हि कुत्रापि व्रजन्तो गिरिगह्वरे ।
 न विभ्यन्ति मनाक् मिहा इव मार्गलोन्कटाः" ॥३५९॥

क्रमान्क्रामन् भुवं भृपावामस्य मममावनौ ।
 गतो ददशे भृपालो दिव्यामेकां च कन्यकाम् ॥३६०॥
 दध्यौ महीपतिनार्गी किमत्रकाकिनी स्थिता ।
 अथवाऽत्र ममार्नीना गक्षमेन कुनः पुगन् ॥३६१॥
 दिव्यरूपं मदाकारमागच्छन्नं महीपतिम् ।
 निर्गम्य कन्यका हृष्टा चकारैव निशाकरम् ॥३६२॥
 अभ्युत्थानादिकं कृत्वा कन्या प्राहेति तं प्रति ।
 पश्चाद् व्रज नरंश्च ! विघ्नमस्ति महत्तव ॥३६३॥
 भयः प्रोवाच भो कन्ये ! ब्रूहि किं विघ्नमस्ति नः ।
 कन्ययोक्तं भृषु प्रष्टु ! पुरेऽस्मिन् श्रीपुगाभिधे ॥३६४॥
 विजयाहो नृपो न्यायपणेऽभूद्विजया प्रिया ।
 चन्द्रावर्ता मुना तस्य जाताऽहर्मादृशी क्रमान् ॥३६५॥
 दन्त्येनोद्गमिनं ह्येनपुं मीमेन कापनः ।
 लोका दिशो दिशं मयं प्रययुर्जाविर्नृपिणः ॥३६६॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥१७४॥

मृत्युभीताः पुनः किञ्चिद्वस्तु लात्वा ययुस्तदा ।
एकाऽहं गक्षिता तेन पाणिग्रहकृते पुनः ॥३६७॥
छुट्टुनं विद्यते तस्माद्राक्षमाद् दुःशकं मम ।
यतः स गक्षमो दृष्टो दृष्ट्रांश्चोऽस्मि तनूतनाम् ॥३६८॥ यतः—
“वृश्चिकानां भुजङ्गानां दर्जनानां च वेधमा ।
विभज्य नियतं न्यम्नं विषं पुच्छे मृगे हृदि ॥३६९॥
छुट्टुनं विद्यते तस्माद्राक्षमाद् दुःशकं मम ।
विक्रमाको जगौ कन्ये मा भर्षाः माहमं कुरु ॥३७०॥
अप्राश्नितानि दुःस्वानि यथैवायान्ति देहिनम् ।
मुस्वान्यपि तथा मन्ये दैन्यमत्रानिगच्छ्यते ॥३७१॥
जीवं मरणेण ममं उप्पज्जइ जुच्चणं मह जगण् ।
गिद्धी वि विणाममहिआ हग्गिमविमाओ न कायच्चो” ॥३७२॥
तथाऽहं कन्यके ! कार्यं कल्प्यामि च निर्भयः ।
यथा स गक्षमो दृष्टो मोक्षयति त्वां क्षणादपि ॥३७३॥

कथं वध्यो भवेदित्य इति पृष्टा महीभुजा ।
चन्द्रावती जगौ चैष दुःशको मरुतामपि ॥३७४॥
देवतावमरे मुक्त्वा दण्डं वज्राभिधं भुवि ।
शुचीभूयाथ देवस्य पुष्पैः पूजां करोत्ययम् ॥३७५॥
न जल्पति मनाक केन जल्पितोऽप्यर्चनां कर्तुम् ।
ध्यानाच्चालयितुं शक्यो नैवामि गक्षमः मुग्धः ॥३७६॥
तस्मिन्नवमरे कोऽपि नरो दैत्यस्य मस्तके ।
प्रहारं ददने वाटं तदा मृत्युर्भविष्यति ॥३७७॥
कदाचिद्वन्धितो यश्चः कृत्वा देवार्चनां द्रुतम् ।
शक्रेणापि न जीयेत तदा चान्यर्जेनरपि ॥३७८॥
एवं चेद्राक्षमो देवपूजां च कुरुते हृदम् ।
दण्डं मोक्षयति श्रोण्यां च नौ मिद्धमीहितं तदा ॥३७९॥
कन्यका प्राह भो भूषाधुना ग्धः समेष्यति ।
प्रच्छन्नीभूय तेन त्वं निष्ठ शिष्टाश्रय ! क्षणम् ॥३८०॥

नवमः
सर्गः

॥१७४॥

भवत्या न हि भेतव्यमिन्युत्तवा विक्रमार्यमा ।
 रहःस्थाने स्थितः मद्यः कन्यकाकथिते तदा ॥३८१॥
 क्षणेन कौणपस्तत्रागतः प्राहेति तां प्रति ।
 गन्धोऽधुना मनुष्यस्य ममायानि कुतो वद ॥३८२॥
 कन्या प्राह विना मां न कोऽप्यस्मि मानुषः परः ।
 मांसेच्छा विद्यते ते चेत्तदा मां खादयाधुना ॥३८३॥
 कग्प्यति नरः किं मे विचिन्त्येत्यमुग्लदा ।
 दण्डं मुक्त्वाऽवनौ देवपूजां कर्तुं प्रवर्तितः ॥३८४॥
 इतो विक्रममार्तण्डो प्रकर्ताभूय तन्क्षणान् ।
 लात्वा दण्डं जगौ गश्त्रो भक्त्या देवाचनं कुरु ॥३८५॥
 यतोऽहं कालरूपस्त्वां हन्तुमत्र ममागमम् ।
 इयं ते चरमा देवपूजा ममप्रति विद्यते ॥३८६॥
 युद्धयमानो नरो देवो दानवो वाऽथ गक्षमः ।
 आगच्छन् संमुखं क्रुगं हन्तव्यो नापरो मया ॥३८७॥

श्रुत्वनद्वचनं यश्चो दध्यौ कोऽयं नरोत्तमः ।
 मम यः पुग्नः स्फूर्तिमधुनैव प्रजल्पति ॥३८८॥
 ध्यायन्नेवं तदा यक्षः ममाप्य देवपूजनम् ।
 प्रोवाच रे कथं मुखे ! वदेवं पुग्नो मम ॥३८९॥
 नाहं किं भवता दृष्टः श्रुतो वा गक्षमः पुग ।
 येन न्वया ममागच्छमविमृश्येदमञ्जमा ॥३९०॥
 मुधाऽऽत्मानं कथं जल्पन्नेवं त्वं पातयिष्यामि ।
 अनर्थे माम्प्रति मद्यो गच्छ ध्यानं निजे नर ! ॥३९१॥
 अनेके दानवा देवा मानवाश्च पुग जिनाः ।
 अधुना त्वं कियन्मात्रः पुग्नो मम मानव ! ॥३९२॥
 विक्रमाको जगौ रे रे गक्षमाधम ! ममप्रति ।
 एवं जल्पेन किं मे म्याद्भवतो मानसं भयम् ॥३९३॥
 स्वपग्लम्प्यः पूरे दुष्टाद्यो मरुतामपि ।
 मयैव क्षणमात्रेण प्रेषितो यममन्दिरं ॥३९४॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥१७५॥

अग्निवेनालको दैन्यो दुःशको मरुतामरि ।
मर्यव क्षणमात्रेण मेवको विहितो निजः ॥३९५॥
अन्वेऽपि गक्षमा दैन्या दुर्देग अपि भृग्निः ।
हता वर्गाकृताः केचिन्मया विक्रमभानुना ॥३९६॥
यन् न्वया विहितं पापं पुण्ड्रमनकृत्यतः ।
प्रायश्चित्तं ददाम्येष नम्याहं विक्रमायेमा ॥३९७॥
अहं किं भवता भूमौ भ्रमता विक्रमायेमा ।
न दृष्टो न श्रुतो रक्षः ! कदाचिन्कुत्रचिन् स्फुटम् ॥३९८॥
विद्यते यदि ते जीविनव्येहा मानयेऽधुना ।
नदेमां कन्यकां मुक्त्वा गच्छ म्यम्यानकं द्रुतम् ॥३९९॥
श्रुन्वतद्वचनं नम्य रुपाऽरुणोक्षिणाक्षगक्षयः ।
क्रोशन्नयमिने देहं चकार विकटाकृतिः ॥४००॥
कम्पयन्नवनिं पद्भ्यां भाषयन् देवदानवान् ।
यक्षो महीपतिं हन्तुं दधावे संमुखं ततः ॥४०१॥

अग्निवेनालमाग्निध्याद् द्विगुणीभूय भूपतिः ।
गक्षमस्कन्धमारुढो बभूवाकृणलोचनः ॥४०२॥
दण्डेन नाडितो भूमिभुजा स गक्षमो दृढम् ।
मुक्तः प्राणैः क्षणाद् दृष्टां गतिमाप दुःशयः ॥४०३॥
“अनाप्यं भोज्यमप्राज्यं विप्रयोगः प्रियः सह ।
अप्रियः सम्प्रयोगश्च सर्वं पापविजृम्भितम् ॥४०४॥
अन्युग्रपुण्यपापानामिहैव फलमाप्यते ।
त्रिभिर्वपैर्बिभर्मांमन्त्रिभिः पञ्चस्त्रिभिर्दानैः ॥४०५॥
कुमन्त्रः पच्यते गजा फलं कालेन पच्यते ।
जटागभिः (घ्नैः) पच्यते धान्यं पापी पापेन पच्यते ॥४०६॥
दृष्ट्वान्कन्यका दध्यौ किमयं निजगेऽनघः ।
कन्दपः किं ममायातो रक्षितुं मां नृपोऽथवा ॥४०७॥
गक्षमोऽङ्गं च वेनालो जग्ध्वा नृपोऽभवत्तदा ।
हृष्टा चन्द्रवती नम्य नरैस्सह्य पराक्रमम् ॥४०८॥

नवमः
सर्गः

॥१७५॥

ततो महीपतिः प्राह बह्विवेनाल ! माम्प्रतम् ।
 आनीय निखिलं लोकं नगरं वास्यतामिदम् ॥४०९॥
 नगरस्यास्य भूपालं विजयं हेलया पुनः ।
 आनयात्र पुरे गज्यं तस्मै मपदि दीयते ॥४१०॥
 आदेशं नृपतेः प्राप्य बह्विवेनालको मुरः ।
 आनेतुं नृपतिं लोकान् निखिलान् प्रययौ तदा ॥४११॥
 आनीय विजयं भूपं लोकांश्च निखिलांस्तदा ।
 नगरं वासितं बह्विवेनालेन नृपाज्ञया ॥४१२॥
 विजयः प्राह कोऽपि त्वं कुतोऽत्रागतवान्वद ।
 विक्रमोऽवक तवात्रैव पृच्छया किं प्रयोजनम् ॥४१३॥
 कारणादुपकारस्य विशिष्टजल्पनान्नदा ।
 ज्ञातं विजयभूपेन कोऽप्युत्तमः पुमानसौ ॥४१४॥
 आग्रहाद्विजयः क्षमापः मुतां चन्द्रवतीं तदा ।
 मदुत्सवं ददौ हपाद्विक्रमाकंमहीभुजे ॥४१५॥

पण्डितप्रमुखाऽच्छात्राः पठयन्तस्ममितम्नतः ।
 पुरीमध्ये ममायाना महीपतिनिकेतने ॥४१६॥
 विक्रमं मप्रियं भूपकृतोपकृतिमहभुतम् ।
 विज्ञाय हृष्टचेनस्का नेमुस्मस्य पदाम्बुजम् ॥४१७॥
 विक्रमाको जगावभिवेनाल ! व्रज ग्रीधनः ।
 उमादेव्या गतिं ज्ञान्वा कथयेह ममाग्रतः ॥४१८॥
 ज्ञान्वा तस्याम्नतो वृत्ते जगावित्यभिकां मुरः ।
 योगिन्यः क्षेत्रपालाश्चोमादेवामथमंस्तदा ॥४१९॥
 पण्डिताद्यखिलच्छात्रैः चन्द्रवत्या च संयुतः ।
 विमृज्य विजयश्रोणिपतिं विक्रमभानुमान् ॥४२०॥
 अभिवेनालमाभिध्याच्छ्रीगोपाकपत्तने ।
 आगत्य पण्डितं छात्रान् मानयामास द्रव्यतः ॥ [युग्मम्]
 गन्वा श्रीकृष्णं देवं प्रामादे भक्तिपूर्वकम् ।
 पूजयित्वा स्तवैः स्तुत्वा विक्रमाकोऽभवन्मुनी ॥४२२॥

मोषाङ्कपुगदेत्यावन्त्यां विक्रमभूपतिः ।
 वज्राभिधमवर्गमदण्डयुग्मं मनोगमम् ॥४२३॥
 दत्त्वा नागदमन्यं श्राक प्राहेति स तृतीयकम् ।
 कायं ममादिशेदानीं मयं लवकृते पुनः ॥४२४॥
 इति सर्वगमदण्ड वज्रदण्डानयनमन्वयः ।
 स्थापयित्वाऽऽत्मनः पार्श्वे यन्नादण्डद्वयं तदा ।
 प्रोवाच नागदमनी विक्रमाकनृपं प्रति ॥४२५॥
 मन्त्राध्वरं पगभूय मनिमागभिधं द्रुतम् ।
 निवांमय निजाहंशाद् बहीम्नान मकुटुस्वकम् ॥४२६॥
 विक्रमाकस्मदादेशं प्रतिपद्य तदीयकम् ।
 निजावामं ममेत्याशु तस्थौ मुदितमानसः ॥४२७॥
 इतश्च मनिमागस्य मन्त्रिणस्मनयाम्बयः ।
 मोम चन्द्र-धनाह्वाश्च बभूवुः क्रमतोऽनघाः ॥४२८॥
 पाठिताः पण्डितोपात्ते तेऽप्यभूवन् विशारदाः ।
 महोभ्यतनया वयाः मोन्मवं पणिपायिताः ॥४२९॥ यतः-

“विद्या नाम नग्न्य रूपमधिकं प्रच्छन्नगुप्तं धनम् ,
 विद्या भोगकरी यशःमुखकरी विद्या गुरुणां गुरुः ।
 विद्या बन्धुजनो विदेशगमने विद्या परं देवतम् .
 विद्या राजमु पज्यते न हि धनं विद्याविहीनः पशुः” ॥
 लघुमनोर्वेध्वेति भाषां निमित्तपक्षिणाम् ।
 चतुर्ग ध्रुमश्चश्रुभक्तिकर्णतन्पग ॥४३१॥
 लभ्यते न विना भाग्यं मुतः मविनयोऽनघः ।
 स्नुषा च चतुर्ग लक्ष्मीन्यायमार्गाजिता पुनः ॥४३२॥
 राज आदेशतः पूर्वं पण्मामान मन्त्रिगदवधुः ।
 आवायम्योपगृष्टाच्च तस्थुषी दिवमान्यये ॥४३३॥
 तदाऽक्रम्पान्तिवागवं निशम्य शक्रदित्ते ।
 दध्यौ च मनिमागस्य श्रेष्ठिनः ध्रुगस्य मे ॥४३४॥
 अपगधं विना भूयः पण्मामान्तेऽथ दाम्यति ।
 प्रवासं तेन चिन्त्येन मयोपायश्च माम्प्रतम् ॥४३५॥ यतः-

“अनागतं यः कुरुते स शोभते,
 न शोभते यो न करोत्यनागतम् ।
 वने वसन्तस्य जगत्पुपागता,
 विलस्य वाचा न कदापि निर्गता” ॥ तथाहि—
 कस्मिंश्चिद्विपिने मिहोऽल्लङ्घ्या भक्ष्यं वृक्षक्षितः ।
 गत्वा गिरिगुहामध्ये दध्यावेवं तदा हृदि ॥४३७॥
 गत्रावस्यां गुहायां च व्याम्यन्ति श्वापदा गृहः ।
 तदाऽहं तान् द्रुतं जग्ध्वा भविष्याम्यशितंभवः ॥४३८॥
 स्थातुं गत्रौ गुहामध्ये मायं च जम्बुकम्बदा ।
 आगच्छन् वीक्ष्य मिहस्य पदान् दध्याविदं हृदि ॥४३९॥
 नूनमस्यां गुहायां च भारी मिहः स्थितः पुग ।
 तेनावस्थो गुहायाश्चागतिं पृच्छामि मम्प्रति ॥४४०॥
 विचिन्त्येति जगौ फेरुभौ गुहे ! वद माम्प्रनम् ।
 आगमिष्याम्यहं मध्ये न वेति जल्पतु द्रुतम् ॥४४१॥

फेरुशब्दं बहिः श्रुत्वा मिहो दध्याविदं हृदि ।
 नाधुनयं गुहा वक्ति तेनासौ नागमिष्यति ॥४४२॥
 अहं प्रन्युत्तरं वर्त्मानि ध्यात्वा केमरी जगौ ।
 आगच्छागच्छ भो फेरु ! गुहामध्येऽधुना द्रुतम् ॥४४३॥
 आकर्ण्य मिहशब्दं च नष्ट्राऽन्ये पशवो ययुः ।
 फेरुडश्च तदा श्लोकं पपाटेमं पुनः पुनः ॥४४४॥
 अनागतं यः कुरुते [४३६]
 नतो जिर्जीव फेरुण्डो वृद्ध्या पशुरपि स्फुटम् ।
 अहमपि कर्मिष्यामि तथोपायं च किञ्चन ॥४४५॥
 ध्यान्वेति गोमयस्यान्ते रत्नमेकं प्रक्षिप्य मा ।
 लग्णस्थापनं चक्रं हिनाय प्रनिवामस्य ॥४४६॥
 निषिद्धाऽपि कुटुम्बेन लग्णस्थापनं वधूः ।
 कर्गेति स्म यदा तत्र तदेति जहमुज्जनाः ॥४४७॥
 इयं कलवधूः स्वीयं कुलमेवाद्रिष्यति ।
 आकर्ण्येतन् मनुषा मौवकाः नव विमुञ्चति ॥४४८॥ यतः—

“मर्वथा स्वहितमाचरणीयं किं करिष्यति जनो बहुजल्पः ।
विद्यते न नहि कश्चिदुपायः मर्वलोकपग्नोपक्रमे यः” ॥
यद्यहं कथयिष्यामि कस्याप्यग्रे स्वमानमम् ।
मन्यते श्वसुरः श्वश्रुनैवेदानीं मयोदितम् ॥४५०॥
ध्यान्वेत्यवगणय्येव मर्वेषां वचनं तदा ।
स्नुया तदा निजं कृत्यं न मुमोच मनागपि ॥४५१॥
बहवो मणयो बध्वा स्थापिताः छगणान्तरे ।
अनादृत्य वचः मर्वं श्वसुरस्य जनस्य च ॥४५२॥
मनिमारं ममाकार्यं णमामान्ते नृपो जगौ ।
मद्यं न्वं लेम्यकं देहि नो चेद् दूरं व्रजाधुना ॥४५३॥
ददानं लेम्यकं मन्त्रिगजं कृत्वा छलं नृपः ।
पराभूय श्रियं लान्वा प्रवासं तस्य दत्तवान् ॥४५४॥
वस्त्रमात्रो ययौ मन्त्री श्लाघ्येयं मन्त्रिणो वधुः ।
गृहमारं ममादाय निर्गता माम्प्रतं यतः ॥४५५॥

केचिद्वदन्त्यमौ धन्या कारणेनैव केनचित् ।
गृहीन्वा छगणकान्याशु निर्गता नगराद् बहिः ॥४५६॥
केचिद्वदन्ति तत्रैवं मन्त्रिणाऽनेन दुष्कृतम् ।
कृतं प्रजा घना यत्तदुदयं ममुपागतम् ॥४५७॥
केचिद्वदन्त्ययं शिष्टो मन्त्री मर्वमुखप्रदः ।
न जायते नृपः केन हेतुनेदं चकार च ॥४५८॥
केचिद्वदन्ति तत्रैवं मन्त्रिणाऽनेन कर्हिचिन् ।
नेह पापं कृतं तेनागतं पूर्वभर्ताजितम् ॥४५९॥ यतः—
“मुग्धः स्वानां कर्ता हतां च न कोऽपि कस्यचिज्जन्तोः ।
इति चिन्तय मद्बुद्ध्या पुरा कृतं भुज्यते कर्म” ॥४६०॥
केचिन्प्रोचुर्जना नागदमन्या प्रेग्नो नृपः ।
करोति शिष्टलोकानामप्येवं निर्दयोऽधुना ॥४६१॥
शृण्वन्नेवं पुरे वाचो लोकानां मन्त्रिगट् तदा ।
मकुटुम्बस्ततः पुरां जगाम दूनीवृति ॥४६२॥

कामन्कमान्महीं ग्गपुगेपान्ते कुटुम्बयुग ।
 गन्वा दध्यौ च निवाहः करिष्यते मया कथम् ? ॥४६३॥
 मतिमार्गे नरं कंचिन् पप्रच्छेति च मादग्म् ।
 किं पुंरं को नृपोऽत्रास्मि पालयन् पृथिवीं नयान् ॥४६४॥
 किं नामाऽस्य प्रिया पुत्रः किं नामाऽस्मि निगद्यताम् ।
 किमाह्वया मुना चास्मि पुंरं मेदिनीपतेः ॥४६५॥
 नरोऽवक् भूपती ग्वमेनो ग्ववर्ता प्रिया ।
 चन्द्राह्मन्तनयो विज्ञा पुत्री च विश्वलोचना ॥४६६॥
 शुर्वनन्मन्त्रिगह लक्ष्मीमजयितुं तदाऽऽदगन् ।
 उद्यमं कुरुते नैव निवाहो जायते मनाक् ॥४६७॥
 "जीवन्तो मृतकाः पञ्च श्रूयन्ते किल भाग्ने ।
 दग्द्रो व्याधितो मृगः प्रवामी नित्यमेवकः" ॥४६८॥
 वृधुभ्राणीडिताः सर्वे मिथस्ते कुर्वन्ते कलिम् ।
 कुटुम्बं दुःखितं वीक्ष्य कलिं कुर्वाणमन्वहम् ॥४६९॥

मणिमेकं वधूलं श्री निष्काम्य छगणात्तदा ।
 निवाहाय ददौ मद्यः श्रमुगय ग्होऽनघा ॥४७०॥
 पन्थुश्च ज्येष्ठयोरैकमेकं ग्वं ददौ वधुः ।
 मतिमार्गदयो लान्वा ग्वानि दग्ना ययुः ॥४७१॥
 स्वस्य ज्येष्ठादिकान् ज्ञान्वा ग्वान् दध्याविदं हृदि ।
 गमिष्यामो वयं काल श्रमुगदीन विना कथम् ॥४७२॥
 दत्तेऽपि च धने नष्टा यतस्ते श्रमुगदयः ।
 तत्रान्मीयो न कोऽप्यस्मि मत्यामापदि देहिनाम् ॥४७३॥
 अथवा विद्यते तेषां न हि दोषोऽस्मि किञ्चन ।
 विपाकः कर्मणामेवाम्माकं पूर्वभवार्जितः ॥४७४॥
 यावद् दृष्टं न कर्मदमम्माकं विलयं व्रजेन ।
 तावद्दृष्टगवृत्तिं कृत्वा छन्नं स्थितिर्वरा ॥४७५॥
 यतो हि विद्यते शीलं रक्षितुं दुष्करा स्थितिः ।
 विना कान्ते मृगार्क्षीणां मिद्वान्मयं मन्तनम् ॥४७६॥

“मर्वथा स्वहितमाचरणीयं किं करिष्यति जनो बहुजल्पः ।
विद्यते म नहि कश्चिदुपायः सर्वलोकपग्नोपकरो यः” ॥
यद्यहं कथयिष्यामि कस्याप्यग्रे स्वमानमम् ।
मन्यते श्वमुगः श्वश्रुनवेदानीं मयोदितम् ॥४५०॥
ध्यान्वेत्यवगणय्येव सर्वेषां वचनं तदा ।
स्नुषा तदा निजं कृत्यं न मुमोच मनागपि ॥४५१॥
बहवो मणयो बध्वा स्थापिताः लक्षणान्तरे ।
अनादृत्य वचः सर्वं श्वमुगस्य जनस्य च ॥४५२॥
मनिमारं ममाकार्ये णमामान्ते नृपो जगौ ।
मद्यं त्वं लेख्यकं देहि नो चेद् दूरं ब्रजाधुना ॥४५३॥
ददानं लेख्यकं मन्त्रिगजं कृत्वा ललं नृपः ।
पराभूय श्रियं लान्वा प्रवामं तस्य दत्तवान् ॥४५४॥
वस्त्रमात्रो ययौ मन्त्री श्लाघ्येयं मन्त्रिणो बभूवुः ।
गृहमारं समादाय निर्गता साम्प्रतं यतः ॥४५५॥

केचिद्वदन्त्यमौ धन्या कारणेनैव केनचित् ।
गृहीत्वा लक्षणकान्याशु निर्गता नगगाद् बहिः ॥४५६॥
केचिद्वदन्ति तत्रैवं मन्त्रिणाऽनेन दुष्कृतम् ।
कृतं प्रजा घना यत्तदुदयं ममुपागतम् ॥४५७॥
केचिद्वदन्त्ययं शिष्टो मन्त्री सर्वमुखप्रदः ।
न जायते नृपः केन हेतुनेदं चकार च ॥४५८॥
केचिद्वदन्ति तत्रैवं मन्त्रिणाऽनेन कर्हिचिन् ।
नेह पापं कृतं तेनागतं पूर्वभवाजितम् ॥४५९॥ यतः—
“मुखदुःस्वानां कर्ता हर्ता च न कोऽपि कम्पचिज्जन्तोः ।
इति चिन्तय मदुल्लासं पुनः कृतं भुज्यते कर्म” ॥४६०॥
केचिन्प्रोचुर्जना नागदमन्या प्रेग्नितो नृपः ।
करोति शिष्टलोकानामप्येवं निदयोऽधुना ॥४६१॥
मृण्वन्नेवं पुरे वाचो लोकानां मन्त्रिगट् तदा ।
मकुटुम्बस्ततः पुर्या जगाम दुर्गतीवृति ॥४६२॥

कामन्क्रमान्मही गन्तुगोपान्ते कुटुम्बयुग ।
 गन्वा दध्यौ च निर्वाहः करिष्यते मया कथम् ? ॥४६३॥
 मतिमार्गे नरं कंचिन् पप्रच्छेति च मादगम् ।
 किं पुनं को नृपोऽत्रास्ति पालयन् पृथिवीं नयान् ॥४६४॥
 किनामाऽस्य प्रिया पुत्रः किनामाऽस्ति निगद्यताम् ।
 किमाह्वया मुता चास्ति पुनःत्र मेदिनीपतेः ॥४६५॥
 नरोऽवक् भूषणी गन्मेनो गन्वती प्रिया ।
 चन्द्राहस्तनयो विज्ञा पुत्री च विश्वलोचना ॥४६६॥
 श्रुत्वनन्मन्त्रिणं लक्ष्मीमर्जयितुं नदाऽऽदगन् ।
 उद्यमं कुरुते नैव निर्वाहो जायते मनाक् ॥४६७॥
 "जीवन्तो मृतकाः पञ्च श्रूयन्ते किल भारते ।
 दग्निरो व्याधिनो मृगः प्रवामी नित्यमेवकः" ॥४६८॥
 वृधुश्चापीडिताः सर्वे मिथस्ते कुर्वन्ते कलिम् ।
 कुटुम्बं दुःखिनं वीक्ष्य कलिं कुवाणमन्वहम् ॥४६९॥

मणिमेकं वधूर्लघ्वी निष्काम्य लगणानदा ।
 निर्वाहाय ददौ मद्यः श्वमुगय ग्दोऽनघा ॥४७०॥
 पन्युश्च ज्येष्ठयोगेकमेकं गन् ददौ वधुः ।
 मतिमार्गदयो लान्वा ग्बानि दग्दो ययुः ॥४७१॥
 स्वस्य ज्येष्ठादिकान् जान्वा गन्तान् दध्याविदं हृदि ।
 गमिष्यामो वयं कालं श्वमुगदीन् विना कथम् ॥४७२॥
 दत्तेऽपि च धने नष्टा यतस्ते श्वमुगदयः ।
 तत्रान्मयो न कोऽप्यस्ति मत्यामापदि देहिनाम् ॥४७३॥
 अथवा विद्यते तेषां न हि दोषोऽस्ति किञ्चन ।
 विपाकः कर्मणामेवाम्माकं पूर्वभवाजिनः ॥४७४॥
 यावद् दृष्टं न कर्मेदमम्माकं विलयं व्रजेन ।
 तावद्दृष्यगवृत्तिं कृत्वा लब्धं स्थितिर्वग ॥४७५॥
 यतो हि विद्यते शीलं गतिं दुष्करा स्थितिः ।
 विना कान्तं मृगाश्रीणां मिद्वान्नम्यैव मंननम् ॥४७६॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥१७८॥

विमृश्येति वधूलघ्नी तदा ज्येष्ठानिकायुता ।
गन्तुं पुगन्तरे मद्यः प्रस्थिता दिवमात्यये ॥४७७॥
गन्वा पुगन्तरे गन्नमेकं विक्रीय मूल्यतः ।
ताः पर्यालोच्य पुंवेपं ग्रीलरक्षाकृते व्यधुः ॥४७८॥
भाटकेन गृहे वृद्धनार्या व्यधुः स्थितिं च ते ।
वृद्धापाश्चाद्वध्र्धान्यं भोक्तुमानयते पुगन् ॥४७९॥
विधाय भोजनं सर्वं कुमारस्ते निग्नगम् ।
निष्ठन्ति मममश्रोणिगवाक्षे तस्य मद्यनः ॥४८०॥
इतो वानायनस्थश्च रुल(द)ल्लं श्वमुरं वधुः ।
वृद्धां प्रति जगावत्रानयामुं माम्प्रतं नरम् ॥४८१॥
वृद्धा गन्वाऽन्तिके तस्य जगावेवं नगधुना ।
आह्वयति कुमारस्त्वां गवाक्षस्थो मदालये ॥४८२॥
काष्ठभाग्युतं नीन्वा वृद्धाऽगाभिजमद्यनि ।
वधुकुमारगद प्राह किमेवं रुलसे भृशम् ॥४८३॥

कार्यं कुरु मदीयं चेत्करोमि मुत्विनं तदा ।
वृद्धः प्राह करिष्येऽहं कार्यं सर्वं न्वयोदितम् ॥४८४॥ यतः—
“किं किं न कयं को को न पन्थिओ कह कहवि न नामिअं सीसं ।
दुन्भरपिडुम्म कए किं न कयं किं न कायच्चं ॥४८५॥
पंथममा नन्थि जग छुहाममा वेअणा नन्थि ।
मग्गममं नन्थि भयं दाग्गिममो वेग्गिओ नन्थि ॥४८६॥
जीवन्तो मृतकाः पञ्च श्रूयन्ते किल भारते ।
दग्गिओ व्याधितो मत्तः प्रवामी नित्यसेवकः” ॥४८७॥
मन्ततं मुकरे कार्यं युनक्ति तं कुमारगद ।
भोजनं ददते मारं मगौग्वपुग्गम् ॥४८८॥
एवं क्रमान् त्रयः पत्यादयः कृत्वा च किङ्कराः ।
आनीय मुत्विनः मार्गभोज्यदानात्तया कृताः ॥४८९॥
कृदुम्भं मिलितं वीक्ष्य मतिमार्गमुपास्तदा ।
नारीवेपं व्यधुः सर्वा मन्त्री चित्ते चमत्कृतः ॥४९०॥

नवमः
सर्गः

॥१७८॥

वधूः पप्रच्छ किं तात ! मयादलक्षमूढ्यके ।
 गन्ने हस्तस्थिते दीनामीदृशीं प्राप्तवान् दशाम् ४९.१॥
 मन्त्री प्राह पुरिमध्ये गन्वा मौर्वणिकापणे ।
 मया प्रोक्तं मणिमैऽस्मि लक्षमूढ्यः श्रेयऽधुना ॥४९.२॥
 मौर्वणिको जगौ ग्बं दशेय न्वं नगधुना ।
 मया ततो मणिर्यावद्विशितः श्रेष्ठिस्तदा ॥४९.३॥
 तावन्पापणमालोक्य जहाम श्रेष्ठिगडित्ति ।
 वाहितः केनचिन्पुंमेदृशगन्ममपणान् ॥४९.४॥
 ततः प्रोक्तं मया वध्वा दत्तं मे जाविकाकृते ।
 मौर्वणिको जगौ नूनं नया न्वमपि वाहितः ॥४९.५॥
 ततोऽन्यस्यापणे गन्वा मयाऽयं दाशितो मणिः ।
 तेनापि पूर्ववत् प्रोक्तं स्वरूपं च मणेस्तथा ॥४९.६॥
 एवं च दाशितं ग्बं वदनां वर्णिजां मया ।
 तैगप्येवं मणेः प्रोक्तं स्वरूपं पूर्ववत्तदा ॥४९.७॥

ततो ध्यातं मया नूनं पूर्वदुष्कर्मयोगतः ।
 मणिरपि दृष्टज्ज्ञातः विद्वांसं चागमं बहिः ॥४९.८॥ यतः—
 “नैवाकृतिः फलनि नैव कुलं न शीलम् ,
 विद्या च नैव न च जन्मकृता च मेवा ।
 कर्माणि पूर्वतपसा किल मंचितानि,
 काले फलान्ति पुरुषस्य यथेह वृक्षाः ॥४९.९॥
 तावच्चन्द्रबलं ॥ (मगे ७ श्लो० २२१)
 विद्वांसिन्तं मया तत्र न दृष्टं स्वं कटुम्वकम् ।
 खेदं कृत्वा श्रुणं पुर्यां मध्येऽहं पुनरागमम् ॥४९.१०॥
 कृत्वाऽन्येषां गृहं कर्मादरे कष्टान्मया भूतम् ।
 इन्धनानि च विक्रीय विद्वांसं माम्प्रतं भृशम् ॥४९.११॥
 एवं भ्रमन् भृशं पुर्यां न्वदाये दृष्टिमोचरे ।
 शुभकर्मोदयः देवागतोऽहं माम्प्रतं स्तुषे ! ॥४९.१२॥
 वध्वा प्रोक्तं मणिस्तदि विद्वांसं वाऽस्मि श्रेयं तव ।

ततो मर्षी जगौ वस्त्राञ्जले वदोऽग्नि मेऽधुना ॥५०३॥
 वधुः प्रोवाच तर्हि न्वं तान् ! दर्शय नं मम ।
 ततो मर्षी मणिं तस्य दर्शयामास तन्क्षणान् ॥५०४॥
 पूर्ववन्मणिमाभान्न दीप्त्या भामुग्या तदा ।
 वीक्ष्य चमन्कृते बाढं दे अयि श्वमुग्मुपे ॥५०५॥
 एवं तया त्रयो मन्त्रिपुत्राः पृष्टा जगुस्मदा ।
 तनस्मर्दशिनानि श्राग ग्बानि तानि तन्क्षणम् ॥५०६॥
 वधुवुः पूर्ववर्दीमिवन्ति तानि तदग्रतः ।
 मनिमागस्ततो मर्षी मन्मान्याभरणैः स्नुषाम् ।
 पृष्ट्व कुरुते कार्ये मदा स्तोत्रं ननु स्वयम् ॥ [पटपदी] यतः-
 “यो वृद्ध्यादिगुणः शिष्टविशिष्टो जायते जनः ।
 मन्मान्यते मर्हापालमानृषित्रादिभिः मदा ॥५०८॥
 लक्षटक्कमन्येन विर्कार्यकं मणिं तदा ।
 वधुव मन्त्रिगट बाढं मुम्बी सर्वकुटुम्बयुक् ॥५०९॥ यतः-

“पत्नी प्रेमवती मुनः मविनयोः ॥ (मगे ७ श्लो० ७७)
 भक्तं कलत्रं विनयः(र्या) मुनश्च स्नुषा विशिष्टा विशदगुणौघैः
 वन्धुः प्रधानः प्रवरः मुहूर्त्त लभ्येन धर्मेण जनेन शश्वन्” ॥
 एवमामान्ते वधुः प्राह भूयः श्रुत्वा शिवाश्वम् ।
 ग्भाते दिशि पूर्वम्यां चन्द्राभिधमगेवरे ॥५१२॥
 रिक्कमाकः क्षमापालः ममेतस्ते मिलिष्यति ।
 मनिगार ! व्रजेदानीं मुक्त्वा कार्याणि मम्मुत्तम् ॥ [युग्मम्]

इति तृतीयादेशः समाप्तः ।

इतोऽवग विक्रमो नागदमनि ! त्वं चतुर्थकम् ।
 कार्यं वाञ्छि ततो नागदमनी प्राह भूपते ! ॥५१४॥
 गन्वा ग्ननपुरेऽह्माय मनिमागह्ममन्त्रिणम् ।
 मन्मान्यात्रानयेदानीं ततो भूपोऽचलजनः ॥५१५॥
 भूपः मगेवरे चन्द्रे यावदेति कृतन्वरः ।
 तावदभिमुखं मर्षी मनिमारः समागमन् ॥५१६॥

मिलित्वा मन्त्रिगट भूप भूमिभक्तिपुग्ममम् ।
 आनीय स्वगृहे चक्रे गौत्रं भक्तदानतः ॥५१७॥
 समृद्धिं मन्त्रिणो वीक्ष्य यावद् भूपश्चमन्कृतः ।
 तावन्मन्त्री जगौ वध्वा धिया च न्वन्प्रसादनः ॥५१८॥
 पूर्वभवाजिनां सर्वामापदं दुस्तगं क्रमान् ।
 उद्दृष्ट्वा साम्प्रतं ज्ञातः मुख्यदं मेदिनीपते ! ॥५१९॥ [युग्मम्]
 गजा प्राह कथं वक्षि वध्वा एव प्रसादनः ।
 मन्त्री तनो निजे वध्वाः स्वरूपमुक्तवांस्तदा ॥५२०॥
 गजा जगौ मया दत्तः प्रवासस्तव मन्त्रिगट ।
 नेन मे न प्रसादोऽस्मि त्वयि लक्ष्मीप्रदानतः ॥५२१॥
 शुन्वेतः पटहम्बानं भूपः पप्रच्छ मन्त्रिणम् ।
 किमर्थं वाद्यने भूमिपतिना पटहोऽधुना ॥५२२॥
 ज्ञान्वा तन्मन्त्रिगट प्राह पुगोऽस्मिन् नगरं स्यदा ।
 अलं चकार भूपालः सभां यावदिनोदये ॥५२३॥

तावद्वेदेशिकः कश्चिदिन्द्रजालिकपुरुषः ।
 आगत्याह यदि क्षमाप ! गेचने नव किंचन ॥५२४॥
 तदाऽहं दर्शयिष्यामि कलाकौशल्यमात्मनः ।
 भूपोऽवग द्दर्शयेदानीमस्माकं न्वं कलां निजाम् ॥५२५॥
 दर्शयित्वा तनो नानारूपाणि शक्यजालिकः ।
 प्रोवाच गेचने चेत्ते मानसे मेदिनीपते ! ॥५२६॥
 दर्शयिष्ये तदा नित्यकलामाप्रम्य वाटिकाम् ।
 भूपः प्रोवाच किमतः परमत्र विदोक्थने ॥५२७॥
 यदाकलाप्रवीजानि तन उध्वा वने क्षणान् ।
 मायिको वाटिकां नित्यकलां प्रादुश्चकार मः ॥५२८॥
 तस्याः पार्श्वेऽवलं गम्यं विकृत्य मायिकम्बतः ।
 प्रवाहः सर्गितो वाद्या मध्ये तन्क्षणमानयन ॥५२९॥
 मेचं मेचं तरुन तया वाणिना स्कन्धवन्धुगन ।
 कुन्वेन्द्रजालिकश्चाम् पत्रपुष्पकलानन व्यधान ॥५३०॥

पचेलिमफलैः मद्यः महकागन मदाफलान् ।
 कृन्वेन्द्रजालिकं प्राह गेचने यदि ते नृप ! ॥५३१॥
 तर्दपां महकागणां फलानि मधुगणि च ।
 ददामि वपुषस्तुष्ट्यं पश्चिगम्य चाऽधुना ॥५३२॥
 देर्हानि भृशुजा प्रोक्तं महकागफलानि मः ।
 तानीन्द्रजालिकम्नेभ्यो ददावाश्चयेहेनवे ॥५३३॥
 जग्ध्वा फलानि भूपालः पश्चिगम्यतो जगौ ।
 हन्यते चेदयं मायी तदेतदवतिष्ठते ॥५३४॥
 विमृश्यतद् मिथो भूपो माग्यामाम मायिकम् ।
 फलानि मेवका लातुं यावद् वृक्षे प्रवर्तिताः ॥५३५॥
 तावदायान्ति पाषाणा हस्ते च पादचार्णिगाम् ।
 गृह्णन्त्यम्बु शये यावत् गजम्नावदभूचदा ॥५३६॥
 दृष्ट्वन्निवन्नभूषेन कारिताः शान्तिकाः क्रियाः ।
 तथापि दृशदो धूलिदृश्यन्तेऽम्बुफलानि न ॥५३७॥

भूपः प्राह कृतं शिष्टं नास्माभिः माम्प्रतं स्फुटम् ।
 माग्निो मायिकोऽस्माकं हस्ते किमपि नागतम् ॥५३८॥ यतः
 “महमा विदर्धीत न क्रियामविवेकः परमापदां पदम् ।
 वृणते हि विमृश्यकारिणं गुणलुब्धाः स्वयमेव सम्पदः ॥५३९॥
 अविमृश्य कृतं कार्यं दुःस्वाय जायते नृणाम् ।
 विमृश्य विहितं कार्यं मुग्धाय जायते पुनः” ॥५४०॥
 मृन्वेन्द्रजालिको देवीभूय तत्रत्य तन्क्षणात् ।
 वाटिकां तादृशीं चक्रं कोधेन निजशक्तिनः ॥५४१॥
 विचार्य मन्त्रिभिः मार्धं भूपः पटहवादनम् ।
 पुरीमध्येऽभितो निन्यं काग्यञ्जिति जल्पति ॥५४२॥
 वाटिकायाः फलान्यस्याः यः मत्यानि करिष्यति ।
 नद्याश्च मलिलं तं च भूपः मन्मानयिष्यति ॥५४३॥
 गज्याधर्मयुतां विश्वलोचनाह्वां निजां मुताम् ।
 तन्क्षणादास्यति प्राज्यमहोन्मवपुग्मगम् ॥५४४॥

भुलतद् विक्रमः प्राह मन्नीश ! पटहं स्पृश ।
 मर्वमेतन्कारिष्येऽहं नाम ग्राहं न मेऽधुना ॥५४५॥
 मन्त्रिणा पटहे स्पृष्टे तत्रैत्य विक्रमार्यमा ।
 अग्निवेनालमाभिध्यान्मृत्यं वाद्यादिकं व्यधान ॥५४६॥
 दुष्करं मानवंः कार्यं माभिध्यान्मरुतामिद ।
 याति शु(मि)द्धि क्षणं नैव मनुष्याणां महीतले ॥५४७॥
 वाटिकाऽधिष्ठिता येन व्यन्तरेण दुग्मना ।
 मोऽपि दूरीकृतो बह्विवेनालेन नृपाजया ॥५४८॥
 वाटिकातः फलान्याप्त्वा विक्रमो भृशुजे ददौ ।
 गज्याधं प्रतिपन्नवान् तस्मै चादान्निर्झरीश्वरः ॥५४९॥ यतः—
 “चलति कुलाचलचक्रं मयादामतिपतन्ति जलनिधयः ।
 प्रतिपन्नममलमनमां न चलति पुंसां युगान्तेऽपि ॥५५०॥
 अलसंतेण वि मज्जणेण जे अक्खरा ममुल्लविआ ।
 ते पत्थग्गट्ठुक्काग(रि)य छ्व न हु अक्खहा हुंति” ॥५५१॥

अज्ञानकुलशीलाय तस्मै तत्र महीभुजा ।
 तनया प्रतिपन्नवान् प्रददौ विश्वलोचना ॥५५२॥
 अज्ञानकुलशीलाय यदस्मै मेदिनीभुजा ।
 कन्या विश्राणिताऽऽस्मीया तच्चारु विहिते न हि ॥५५३॥
 कोऽप्यान्मीयां मुनां दत्ते मृग्योऽज्ञानकुलाय न ।
 विचक्षणोऽप्ययं भूयः कथमस्मै ददौ मुताम् ॥५५४॥
 आकर्ण्येतत्तदा वाचं लोकानां मन्त्रिनायकः ।
 मनिम्मागे जगौ तत्र विजयश्मापतिं प्रति ॥[त्रिभिर्विशेषकम्]
 मामान्योऽयं नरो नैव विद्यते किन्तु विक्रमः ।
 येन स्वपरेवेनालदयः सर्वे वशीकृताः ॥५५५॥
 अवन्तीनायकोऽत्रागाद् विक्रमादिन्यभूयतिः ।
 एकाकी निर्भयः कन्ये ममाकार्णहेनवे ॥५५६॥
 ततो हृष्टो नृपः पुण्यां तलिकानां गणादिभिः ।
 म्याने म्याने तथा मद्यो मद्योन्मवमर्चाकग्न ॥५५७॥

श्रीविक्रम
चरितम्

॥१८१॥

अग्निवेनालमांनिध्यान बीजान्याम्रम्य गालिनः ।
लान्वा भूषः प्रियामभियुतः स्वपुग्माययौ ॥१८०॥
बीजानि तन्त्राणाद् नागदमन्यं चिक्रमायमा ।
दत्त्वाऽमात्यस्य पूर्ववत् स्यापनं चक्रवान् ततः ॥१८१॥
इति पञ्चदण्डप्रकरणे चतुर्थप्रश्नावः ।
गजाऽवक पञ्चमं कार्यं देहि नागदमेऽधुना ।
मा प्रोवाच मुपात्रेभ्यो दानं विश्राणयाचिगन् ॥१८२॥
मुपात्राणां परीक्षार्थमादावाकाग्निं द्विजाः ।
पृष्टं च भृशुजा श्रुतं मुपात्राणि भवन्ति के ॥१८३॥
द्विजाः प्रोचुर्वयं भूष ! मुपात्राण्येव निश्चिनम् ।
नृपोऽवग मयतां दानं किं किमत्र प्रदीयते ॥१८४॥
ने प्रोचुः पृथिवीपर्वागोयन्त्रमुशलादिकम् ।
दानं च दीयते भूषि जनः सद्गतिहेतवे ॥१८५॥
गङ्गोक्तं ब्रह्म ये श्रून्ति तीव्रेण तपसा जनाः ।

१ इति च हिमागन्धः, ततो ज्ञानं प्राप्तुमर्हति ।

ब्राह्मणान्ते निगद्यन्ते बुधैर्गम्भिन् महीतले ॥१८६॥
आन्मावबोधनकृते ये भग्नेन चक्रिणा ।
स्थापितान्ते च विज्ञेया ब्राह्मणा नेतरे पुनः ॥१८७॥
अत्रादौ भग्नचक्रिणा ब्राह्मणस्थापनं चक्रे यथा तथा वाच्यम् ।
पुगणेऽप्युक्तम्—
“ब्राह्मणो ब्रह्मचर्येण यथा शिल्पेन शिल्पिनः ।
अन्यथा नाममात्रं स्यादिन्द्रगोपककीटवन” ॥ इत्यादि ।
एतच्छ्रुत्वा द्विजाः क्रोधाध्मनाः प्रोचुर्गति स्फुटम् ।
रे पापिष्ठ ! कथं दृष्टं त्वयेदं भूष ! जल्प्यते ॥१८८॥
श्रुत्वा नद् भृशुजा ध्यानमेनेऽहंकारपूरिताः ।
उत्कर्षमान् मनो नूनं मन्यन्ते ब्राह्मणा अमी ॥१८९॥
ततो लोकप्रसिद्धत्वात् विरुद्धजननाञ्जनः ।
द्विजेभ्यो दीयते दानं कर्माचायेप्रवाहनः ॥१९०॥
आकायं भृशुजा पृष्टाः माधव इति ते जगुः ।

नवमः
सर्गः

॥१८१॥

भवन्ति गुर्वो दृधा कर्मधर्मोपदेशतः ॥५७१॥
 विवाहशान्तिकादीनि कार्याणि कुर्वते यके ।
 न एव कर्मगुर्वो ज्ञानव्या विवृधोत्तमः ॥५७२॥
 मावद्यगहिता ये तु निगद्यं वृषं मदा ।
 कथयन्ति च ते धर्मगुर्वो गुर्वो मताः ॥५७३॥ यतः
 "महाव्रतधर्म धीग भक्ष्यमात्रोपजीविनः ।
 सामायिकस्था धर्मोपदेशका गुर्वो मताः ॥५७४॥
 सर्वाभिलाषिणः सर्वभोजिनः सर्वाग्रहाः ।
 अब्रह्मचारिणो मिथ्यापदेशा गुर्वो न तु ॥५७५॥
 चतुर्वर्णेषु ये शीलमत्यादिगुणमयुताः ।
 तेष्वेव दीयते दानं जन्मोन्नाभिलाषिणः" ॥५७६॥ इत्यादि ।
 श्रुत्वा तद् भूपतिर्दध्यौ दानयोग्या अर्मा खलु ।
 निष्पापनिर्द्वन्द्वः कर्णतन्पराः ॥५७७॥
 गजोक्तं वस्त्रपानादिदानं गृह्णान माधवः ।
 ययं ततो जगुर्वस्त्रादिनाम्ना यतीश्वराः ॥५७८॥

मध्यतीर्थकृतां वारं नृपणिङं यतीश्वराः ।
 गृह्णते नाद्यचर्मवारं एवं स्थितिः मदा ॥५७९॥ यतः -
 "गजन ! दीनादिलोकेभ्यो देहि दानं यथाकृचि ।
 दत्तं दानं च दीनेषु जायते शिवहेतवे ॥५८०॥
 अभयं मुपन्नदानं अणुकं वा उच्चैर्भार्कान्नदानं च ।
 दाहि वि मुक्त्वो भणित्रो निबिड भोगाऽत्रं दिनि ॥ इत्यादि ।
 श्रुत्वा जगन्निम्न दीनेभ्यो दानमादगन् ।
 दत्तं यती ययौ द्यौः तं श्रोतुं पुगन्तरे ॥५८१॥
 पुगेहिनगृहोपान्ते यावद् भूर्मापतिः व्ययम् ।
 गन्वा लोकचरित्राणि तथ्यो निर्गाश्रितुं क्षणम् ॥५८२॥
 इतन्मन्त्रागता देवदमनीभगिनी वरा ।
 हर्गितान्यभिधा चारुभूषणाम्बरधारिणी ॥५८३॥
 जडन्मालिकां दृष्ट्वा न्मुक्तां यान्तीमिदं वगी ।
 गच्छमि त्वर्गिन् क त्वं मद्यो जल्प जडन्क ! ॥ [युग्मम्]

श्रीविक्रम
चरितम्

॥१८२॥

जडनूः प्राह पाताले नागस्य व्यवहाग्निः ।
तनयोऽद्यैव यामिन्यां मन्महं परिणेष्यति ॥५८६॥
निमग्निनाऽस्मि तत्राहं नागेन व्यवहाग्निः ।
मिलिष्यन्ति वग नागकुमाग भृगिर्ज्ञो निशि ॥५८७॥
तत्राद्याहं गमिष्यामि लात्वा पुष्पकगण्डकम् ।
हग्निर्गाली जगौ तेनाकाग्निसम्यहकं मयि ! ॥५८८॥
वमुधाम्फोटन दण्डं लान्वोद्यानेऽधुना बहिः ।
योगिर्नाभिः ममं नर्म करिष्यामि क्षणं मयि ! ॥५८९॥
विषापहादण्डेन युतां पुगेहिताङ्गजाम् ।
आकाय गोमतीं मद्यस्त्वमागच्छेर्बहिः पुनः ॥५९०॥
मिलित्वा च वयं तत्र गमिष्यामोऽचिरान् मयि !
उक्तवन्ति बहिरुद्याने हग्निर्गाल्यगमत्तदा ॥५९१॥
जडनूः पुगेहितमुतां नीत्वा पुष्पकगण्डयुग ।
निर्यान्ती नगराङ्गापीडितेदं जगौ तदा ।

बटुआकोऽधुना कोऽपि आवां यदि मिलिष्यति ।
तस्य द्रव्यं कियदृच्छा भारं च वाहयिष्यते ॥५९२॥
मवं पश्यन् नृपः कृत्वा बटुरूपं ममागमन् ।
मालिन्योक्तं बहेदानीं यद्यमुं भाग्मान्मनः ॥५९३॥
तदा तुभ्यं मया वस्तु किञ्चित्त्र प्रदाम्यते ।
बटुकोऽवगहं भारं वहामि शिग्माऽधुना ॥५९४॥
भाटकं प्रोच्य तच्छीपं दत्त्वा पुष्पकगण्डकम् ।
गते ते बहिरुद्याने यत्रास्ति हग्निर्गालिका ॥५९५॥
हग्निर्गाली चतुःषष्टियोगिनीमध्यतस्तदा ।
हल्लीमकं वितन्वाना ताम्यां तत्र निर्गक्षिता ॥५९६॥
क्रीडां कृत्वा तनन्तिस्त्रः कुवाणा हुंकृतिं द्रुतम् ।
वृक्षमाग्न्य स्वेनैव स्पर्णद्वीपं ययुः स्वयम् ॥५९७॥
तत्र कृत्वा वने क्रीडां गत्वाऽग्रे मेदिनीतलम् ।
आहत्य वज्रदण्डेनापातयन् धिवरं च ताः ॥५९८॥

नवमः
सर्गः

॥१८२॥

पातालविवरद्वारे प्रविश्य भुजगान बहन् ।
 विषापहादण्डेन दृग्यन्त्यस्तदा पथि ॥६००॥
 नालीकनालवन्मर्षान् गोणमान भीषणांस्तदा ।
 दधत्यश्च शये जग्मुः पातालनगरान्तिके ॥६०१॥
 पुष्पकण्डकं दण्डद्वितयं च बटोस्तदा ।
 दत्त्वा मगेवरं स्नानं कर्तुं जग्मुश्च योषिनः ॥६०२॥
 लान्वा दण्डद्वयं पुष्पकण्डं बटुविक्रमः ।
 पातालनगरस्यान्तः पश्यन् शोभां मर्माधिवान् ॥६०३॥
 पुत्रो नागकुमारश्चोद्वाहलङ्कारभूषितः ।
 यावद् यात्यापणश्रेणीं नावत्तत्र गतो बटुः ॥६०४॥
 अग्नित्रेनालमांनिध्याद् विक्रमार्कवट्टनमः ।
 नागाङ्गजं तिरोधायारुगेहं तुरगं पथि ॥६०५॥
 हाक्कङ्कणकेयुग्मगुन्यालङ्कारभूषितः ।
 नागाङ्गजममानाङ्गो विक्रमार्कोऽभवत्तदा ॥६०६॥ [युग्मम्]

मानुगेहे बटुर्गन्वा श्रीदपुत्र्याः कग्रहम् ।
 कृत्वा तस्थौ मनोहाग्गीतगानपुग्मगम् ॥६०७॥
 इतश्च हग्गितालाद्यामिन्द्रः कन्याः मगेवरं ।
 स्नानं कृत्वा बहिर्यावदेत्य पश्यन्ति नो बटुम् ॥६०८॥
 अदृष्ट्वा तं बटुं मित्रा विलोक्य निमित्ते पुगे ।
 द्रष्टुं नागमुनें श्रीदगेहे जग्मुश्च ता यदा ॥६०९॥
 तदा कृत्वा बटो रपं विक्रमादिन्यभूषितः ।
 तस्थौ त्रेनालिकस्यैव मांनिध्याद्बुचिगर्कितः ॥६१०॥
 मानुगेहे बटुं दृष्ट्वापावष्टं पाणिपीडनम् ।
 कुर्वन्मृपलभ्योचुद्गगितान्यार्दिका इति ॥६११॥
 न्वया बटो ! किमग्रन्धं हत्वा दण्डद्वयं तदा ।
 अस्माकमतोऽत्रैव वञ्चयित्वा दृशं क्षणान् ॥६१२॥
 न्वया बटो ! किमग्रन्धमीदृशं कर्म माम्प्रनम ।
 अस्माकमपयाहाय दण्डद्वन्द्वं क्षणादगम् ॥६१३॥

नो चेन्नां पानयिष्यामि महापदि बटोऽधुना ।
बटुरूपं तनस्त्यक्त्वा स्वरूपं विक्रमोऽग्रहीन् ॥६१४॥
निरीक्ष्य विक्रमादिन्यं हस्तिनाल्यादिकाम्बदा ।
कन्यका लज्जिताः प्रोचुस्त्वं नः पाणिग्रहं कुरु ॥६१५॥
वरं तादृशमालोक्य श्रीदो हृष्टोऽभवद् भृशम् ।
चतसृणां च कन्यानां भृषः पाणिग्रहं व्यधान् ॥६१६॥
नागो वरपिता प्राह भो मत्तम ! मुनो मम ।
प्रमद्य प्रकटीकायौ भवता करुणान्मना ॥६१७॥
ततो वेतालहस्तेन विक्रमार्कः कृपापरः ।
तदीयं तनयं नागकुमारय ददौ क्षणान् ॥६१८॥
हृष्टो नागकुमारेऽपि स्वमुतां मुग्मुन्दर्गम् ।
मणिदण्डयुतां तत्र ददौ विक्रमभानवे ॥६१९॥
चन्द्रचूडाभिधो नागकुमारः प्राह विक्रम ! ।
अङ्गीकुरु मुतां मे त्वं कमलां कमलोपमाम् ॥६२०॥

विक्रमार्कनृपो नागकुमारभनवे तदा ।
कमलां दापयामास चन्द्रचूडमुतां क्षणान् ॥६२१॥
विषापहारभृस्फोटमणिदण्डान् मनोहगन् ।
मद्यो लब्ध्वा प्रियापञ्चयुतोऽचालीत्ततो नृपः ॥६२२॥
पातालनगगद्गमिस्फोटदण्डप्रभावनः ।
अवनत्यामागतो नानाविधोन्मवपुग्मग्म् ॥६२३॥
त्रींस्तान् दण्डान् ददौ नागदमन्यं विक्रमार्थमा ।
तथा च पञ्चभिर्दण्डैश्चक्रे छत्रं मनोहग्म् ॥६२४॥
पूर्वानीतमणिभिश्च कृत्वा लम्बकमन्तरीः ।
छत्रं बबन्ध तत्कालं वृज्या नागदमा तदा ॥६२५॥
मदाफलाग्रवीजौघमुन्ना भृषगृहान्तिके ।
मेचं मेचं तथा चक्रे मदाग्रफलकाननम् ॥६२६॥
स्फटिकाश्ममयीं तप्योद्यानस्य मन्त्रिधौ ममाम् ।
तदा नागदमा मद्यः कारयामास मुन्दरम् ॥६२७॥

जात्यग्नमयं मिहविष्टं कारितं तथा ।
 आनीयानीय ग्लानि कोशाद्भीषनेभ्यः ॥६२॥
 उपविष्टः शुभे लग्नं तस्मिन् मिहामने नृपः ।
 पञ्चदण्डमयं छत्रं शीषोर्ध्वं धत्ते स्म च ॥६३॥
 तस्मिन् क्षणे नृपो दानं याचकैर्भ्यस्तदा ददा ।
 महर्भ्यमदृशाः सर्वे बभूवुस्तन्क्षणाच्च ते ॥६३॥

केचिद्वदन्ति द्वात्रिंशत्पुत्रिकायुतविष्टे ।
 उपविष्टो नृपो दानं ददानोऽज्जगले नदा ॥६३॥
 ततो विक्रममार्तण्डो न्यायमार्गेण नित्यशः ।
 पालयामास पृथिवीं सर्वभागविमोचनान् ॥६३॥
 पञ्चदण्डमयं छत्रं विक्रमाकर्म्य भूषते ।
 बभूव भाग्यतो गज्यलक्ष्मीवृद्धिः क्रमानदा ॥६३॥

इति श्रीमत्पागन्धनायक-श्रीमोमनुस्मृत्यनुल्लेखे श्रीनृपेन्द्रस्मृतिश्रव्य पञ्चदण्डमयं छत्रं शीषोर्ध्वं धत्ते स्म च श्रीविक्रमादित्य-
 विक्रमवर्गचरिते पञ्चदण्डमयं नम नवमः सर्गः समाप्तः ॥

दशमः सर्गः ।

निष्कण्टके महीपीठे विहिने मेदिनीभुजा ।
कालिदामादयो विज्ञा वर्णयन्तीति भूपतिम् ॥१॥
वन्यो हस्नी स्फुटिकषट्तिने भित्तिमार्गे म्वविम्बम् ,
दृष्ट्वा दृगन्प्रतिगज इति त्वद्द्विषां मन्दिरेषु ।
हन्वा कोपाद्गलितगदनम् पुनर्वाक्षमाणो,
मन्दं मन्दं स्पृशति कर्ण्णीशङ्कया माहमाङ्क ! ॥२॥
कालिदामस्योन्पत्तिर्यथा—
कालिदामस्य विदुषः सम्बन्धं ममपागतम् ।
संक्षेपेण मया किञ्चिन् कथ्यते माम्प्रनं स्फुटम् ॥३॥ तथाहि—
प्रियकुमञ्जरी पुत्री त्रिक्रमाकर्महीभुजा ।
वेदगर्भबुधोपान्ते युक्ताऽध्ययनहेतवे ॥४॥

तस्य पार्श्वे मदा मर्वशास्त्राणि विनयान्विता ।
पठन्ती भूपभृः स्मोर्कदिनजाता विशागदा ॥५॥
भूपभृत्यावनं प्राप्ता वसन्तममयेऽन्यदा ।
गवाक्षस्थामनामीना ललाटंनपतापने ॥६॥
आगत्य नृपमाणेण वेदगर्भं बुधं स्थितम् ।
विश्रामाय गवाक्षाधो ददशे गजनन्दिनी ॥७॥
आग्राणि परिपक्वानि तस्मै भूपालनन्दिनी ।
दर्शयन्ती बुधं चतुफलोलुपमानमम् ॥८॥
विज्ञाय चतुर्ग प्राहेन्युष्णानि शीतलानि वा ।
तुभ्यं फलानि गंचन्ते यदिष्टं तन्निगद्यताम् ॥९॥ (युग्मम्)
तद्वचश्चातुरीं ग्रीष्मविज्ञाय बुधो जगौ ।
फलान्युष्णानि भो भूपमुने ! वितर माम्प्रतम् ॥१०॥

श्रीविक्रम
चरितम्

॥१८५॥

गजादेशाद्वरं स्वीयस्वान्नचिन्तितमद्भुतम् ।
एकाकी वाड्यो द्रष्टुमर्ण्यानीं मर्मयिवान् ॥२५॥
भ्रमन् वने द्विजो नीगभावेनार्नाव बाधिनः ।
एकं पशुपालोक्तय ययाचे नं जले तदा ॥२६॥
पशुपालो जगौ नाम्बु विद्यतेऽत्र वने कचिन ।
नृपा चेत्ते पथो धेहि कञ्चण्डीविधानतः ॥२७॥
कञ्चण्डीति शब्दं म श्रुत्वा शब्दानुश्रामनं ।
ग्रन्थं पुनः पुनश्चनो दधन् ग्रन्थोऽजनि द्विजः ॥२८॥
ततो यथा तथा हस्तो योजयन् वाडवस्मदा ।
कञ्चण्डीं विधायाश्च हनन्नेन म मस्तके ॥२९॥
कञ्चण्डीं च मृग ! त्वं कर्तुं जानामि नो मनःक ।
दृग्धं पीत्वा कथं नृणां छेदस्त्वया विधीयते ॥३०॥
वेदगर्भेऽस्मिन्नो दध्यावहो मे मृगनेदृशी ।
पठितानेकशाल्मोऽपि कञ्चण्डीं न वेष्टि यन् ॥३१॥

कागयित्वा स्वयं मद्यो वाडवं कञ्चण्डिकाम् ।
पाययामास गोपालो दृग्धमाकण्ठमादगन् ॥३२॥
उचिनं भूपनन्दिन्या मन्वा पशुपतिं द्विजः ।
आनीय स्वगृहे गौरवयाचक्रेऽन्नदानतः ॥३३॥
स्नानाभ्यादिविधानेन पणमार्मी यावताऽन्वहम् ।
पशुपः पाठितः स्वस्तीत्यार्शस्मेन द्विजन्मना ॥३४॥
परिधाप्यास्वरे स्वस्तीत्यश्वजल्पपूर्वकम् ।
गोपं शुभेऽहि भूपालमंसदं नीतवान् द्विजः ॥३५॥
नृपं प्रति मदभ्यस्तमाशीवादिं ददत् मुदा ।
गोपो जगावुग्रटेत्यश्वराणि च मौढ्यतः ॥३६॥
तदोग्रटमिन्याशीवादिं श्रुत्वा नृपः स्मितः ।
यावत्तावच्च नं विज्ञापयितुं वाड्यो जगौ ॥३७॥
उमया महिनो रुद्रः शङ्करः शूलपाणियुक् ।
श्वानु तव गजेन्द्र ! टण्क्कागकं यशः ॥३८॥

दशमः
सर्गः

॥१८५॥

श्लोकेनानेन भूपालस्तत्राण्डिन्यगभीरनाम ।
 ज्ञान्वाऽयम् भार्गवीपुत्रः किमत्रैषोऽगमन् द्वित्रः ॥३॥
 वेदगर्भो जगौ भूप ! मयाऽऽगच्छ मग्म्वर्नाम ।
 आनीतोऽस्मि वग्मनावकीनपुत्रीकृते ननु ॥४॥
 तत्तादृशकुशलतार्क्ष्जिनेन मर्हामुजा ।
 लम्बन्महेन तनयां गोपालः पणिषायितः ॥४॥
 पण्डितेन रहस्युक्तं मौनं कायं त्वया वर ! ।
 वैदग्ध्यं ज्ञातुमुर्वाशपुत्रीन्युन्मुकिताऽजनि ॥४॥
 मौनाल्पजल्पनान्तरध्वज्जामाता मेदिनीपतेः ।
 प्रनिष्ठमगमन्मर्वलोकेषु सर्वतः स्फुटम् ॥४॥
 नवीनलिखितं शास्त्रपुष्पकं रुचिरं रहः ।
 शोचनाय ददौ गजपुत्री तस्मै मनोहरम् ॥४॥
 गृहीन्वा पुष्पकं भूपजामाता गृह्णि स्थितः ।
 शुद्धं व्यधाद् नखगण्या मात्राविन्दपमागणान् ॥४॥

१ : दुःखं य । २ : भूतं च न । ३ : य । ४ : य ।

तादृशं पुष्पकं कान्तकृतं वीक्ष्य नृपाङ्गजा ।
 एषोऽभृन्महिर्षीषो मे पनिदध्यौ स्वचेतमि ॥४६॥
 कारयिन्वाऽन्यदा चित्रशालाभिचौ नृपाङ्गजा ।
 भूयिष्ठमहिर्षीरूपमंचयं नस्थूरी गृहः ॥४७॥
 स्वां प्रतिष्ठां च विष्मृत्य महिष्याह्वानकृदवम ।
 'डीउ डीउ' इति प्राह त्रामाना मेदिनीपतेः ॥४८॥ यतः—
 "आकाशजल्पनान्पादगमनः सहकारिणः ।
 नगणां ज्ञायने नीचार्नीचत्रानिकृत्वादि च" ॥४९॥
 लोका ज्ञानन्त्ययं भूषत्रामाना स्मि विचक्षणः ।
 अस्य मया तु मृग्यन्तं ज्ञानर्मादशत्रल्पनान् ॥५०॥
 अतः परं मया पण्युगम्य नैवाननं क्वचिन् ।
 प्रेक्षितव्यं न च मया जल्पनीयं मनागपि ॥५१॥
 इतश्च भूषत्रामाना दध्यावेवं स्वचेतमि ।
 भूषपुत्र्या मयाऽकारि पाणिग्रहमहोन्मवः ॥५२॥

श्रीविक्रम
चरितम्

॥१८६॥

भूपादिमकलो लोको मां विजं वेत्ति मन्त्रनम् ।
अहं किमपि नो जाने नेनास्तु धिक् च मामिह ॥१८३॥
लोका वदन्त्ययं ब्राह्मीपुत्रोऽस्मि विदुगे भृशम् ।
एकं जानाम्यहं नैव शब्दम्यार्थं मनागपि ॥१८४॥
मन्वेति भार्गवेहमध्यं भूपमुनापतिः ।
गन्वाऽवग देहि मे विद्यामनवद्यां मरुन्वति ! ॥१८५॥
नोचेन्मया न्वदं ह्यग्रे मर्तव्यं प्राणमोचनान् ।
अहं तु भवतीपुत्र इति ग्यातोऽभवं जने ॥१८६॥
कालिका तु मनाग नैव दत्ते तस्योत्तरं यदा ।
बभूवुर्भृगिषो भूपजामातुलेह्वनानि च ॥१८७॥
देव्या भूर्मीभुजा पुत्र्या बंधव्यभयतः स्फुटम् ।
कागिता कुमुमः स्फाग पूजा दार्मामर्मापतः ॥१८८॥
भूपादिष्टा मुरीपृष्ठौ स्थित्वा दार्मी रहो जगौ ।

१ कालिकाग्रे च ।

तुष्टाऽहं ने ददे विद्या मयोत्तिष्ठ नर ! न्वकम् ॥१८९॥
ध्यानं कालिकया देव्या किं कुर्वेऽहं च माम्प्रनम् ।
अनया छलिना दाम्या जल्पनादिति तन्क्षणान् ॥१९०॥
दत्ता कालिकया विद्या पन्थुः कस्यचिदाननान् ।
आकण्य भूपभृः कान्तपाश्वेऽभ्येत्य जगावदः ॥१९१॥
आयानमन्व कान्तामि कश्चिद्वागविलामकः ।
भूपभृवचनं श्रुत्वा ध्यानं देव्येति तन्क्षणान् ॥१९२॥
अभ्यानया ददे विद्या जने ग्यातिग्भृदिति ।
नाम्य चेदीयते विद्या महत्त्वं मे तदा गतम् ॥१९३॥ यतः—
“कथमत्र महत्त्वं तु रक्षणीयं पुगऽजितम् ।
प्रासादं कीलिकाहेतोर्भङ्गकृतं को नाम वाञ्छति ॥१९४॥
सत्रार्थी कः पुमान् हासं त्राटयितुं ममीहने ।
लोहार्थी को महाम्भोधौ नौभङ्गं कर्तुमिच्छति ॥१९५॥

दशमः
सर्गः

॥१८६॥

भस्मने चन्दनं को हि दहेद् दुकूलमेव वा ।
 कामकुम्भं पुमान् को वा स्फोटयेत् ठिकरीकृते ॥६६॥
 विमृश्येति ततः काल्या विद्या तस्मै ददेऽखिला ।
 [तत उन्थाय भूपान्ते जामाता यावदीयवान् ॥६७॥
 दाम्या उन्थापनं ज्ञान्वा भूयः प्राहेति तं प्रति ।
 कालीदामीमुनागच्छ जल्प काव्यानि माम्प्रनम् ॥६८॥
 मुनापतिजगौ कालीदामीपुत्रोऽस्म्यहं नहि ।
 किञ्चहं कालिकादेव्या दामोऽभूवं मुभाग्यतः ॥६९॥
 ज्ञान्वा ज्ञं तं महीपालो जामानुमानिधौ तदा ।
 ममस्यामिति पप्रच्छ काव्यपादेन जालिना ॥७०॥
 'वाहनोपगि नगन्ति ममुद्राः' । जामाता जगौ-
 'मेदिनीधरशिग्मु पयोदान वर्षतां जलभृतश्चनोऽलम् ।
 वीक्ष्य पण्डितजना जगुर्गवं वाहनोपगि नगन्ति ममुद्राः] ॥७१॥
 आगच्छन्तं पतिं वीक्ष्य स्वावामे भूपभूजगौ ।

१ अने भोजनमनः पतिं शम्भुः क तव उपदेशने ॥ २ जलभृतश्चनोऽलम् चिह्नकः कनका दाम् अं पतिः काव्य पुनः क ।

अस्मि कश्चिद् वाग्विलामो भवतो रुचिरः पते ! ॥७२॥
 तेन इति गजजामाता जगौ-
 "अम्युत्तगस्यां दिशि देवतात्मा हिमालयो नाम नगाधिगजः ।
 पृथापगौ नोयनिधौ वगाद्य स्थितः पृथिव्या इव मानदण्डः ॥
 इत्यादि ।
 कश्चिन्कान्नाविग्रहगुण्णा व्याधिकागन् प्रमत्तः ॥ इत्यादि ।
 वागथांविव मंपृक्तौ वागर्थप्रतिपत्तये ।
 जगतः पितरौ वन्दे पार्वतापर्मेश्वरौ" ॥७४॥ इत्यादि ।
 एतन्काव्यत्रयं कृत्वा प्रबन्धान् भृग्निः पुनः ।
 व्यगृह्य भूपजामाता कालीदेवीप्रसादनः ॥७५॥
 ततो लोकऽखिले तस्य जामानुमेदिनापतेः ।
 कालिदामेति नामाभून् कालीदेवीप्रसादनः ॥७६॥
 इति कालिदामोपनिषत्प्रबन्धः ।

“दीमद् विविहं चरिअं जाणिअइ मज्जणदुअणविमेमो ।
अप्पाणं च कलिअइ हिंडिअइ जेण पुहवीण” ॥७७॥
शुचैतद्विक्रमादिन्यो गृहीत्वा ग्वपञ्चकम् ।
वीक्षितुं चरिणं पुंसां निम्स्यार पुगभिजान् ॥७८॥
पश्यन् पदं पदं नानाऽऽश्चर्याणि वसुधातले ।
विक्रमाको ययौ पद्मपुरं मुग्धपुरं पदम् ॥७९॥
अन्यायी भूषतिस्तत्र पाषाणः सचिवोऽजनि ।
अन्येऽपि छलिनां लोका विद्यन्ते भृग्निः पुनः ॥८०॥
दशं दशं पुर्णमद्वै कस्यचिन् श्रेष्ठिनोन्यदा ।
विक्रमाको ययौ यावत्तपस्व्येकोऽगमंस्तमत्तदा ॥८१॥
तापमोऽवगच्छतं कर्षमिन् चार्पय नैगम ! ।
वर्णकं कर्षद्वयं प्रादान्तम्यं मौह्यान् तपस्विने ॥८२॥
तपस्वी घृतमादाय ममेत्य गुरुमभिधौ ।
कर्षद्वयमिन् सपिंददौ सडिनयान्विनः ॥८३॥

१ गन्धुक घ । २ मर्गमन्ते इति ग । ३ 'मिर्गमन्ते' इति ग । ४ 'मर्गमन्ते' ग ।

तावन्मात्रं घृतं वीक्ष्य प्रोवाचेति गुरुमनदा ।
वन्माधिकं घृतं कस्मादानीन् भवताऽधुना ॥८४॥
शिष्यः प्राह घृतं कर्षमिन् मे श्रेष्ठिना ददे ।
गुरुजगौ पद्मव्यहरणं नैव युज्यते ॥८५॥
“चौर्यपापद्रुमस्येह वधवन्धादिकं फलम् ।
जायते परलोके तु फलं नरकवेदना” ॥८६॥
ततस्नापयशिष्योऽवगन्वा श्रेष्ठ्यापणे क्षणान् ।
त्वयंतन्मपिर्गधिकं दत्तं च गृह्यतां स्फुटम् ॥८७॥
अहं यावद् घृतं लान्वा स्वस्वामिमभिधावगाम् ।
दृष्ट्वाऽधिकं घृतं स्वामी मदीयः प्रोक्तवानिति ॥८८॥
त्वयाऽधिकं घृतं वन्मानीन् यद्वणिगापणान् ।
तन्पश्चाद्विनर्गदानीमिन्युक्त्वा प्रेषितोऽस्म्यहम् ॥८९॥
गृहीते श्रेष्ठिना पश्चाद् घृते नापमपाश्चतः ।
दध्यौ श्रीविक्रमादिन्यो धन्योऽसौ तापमाग्रणीः ॥९०॥

यस्य निर्लोभनेदृक्षा विद्यने विशदा स्फुटम् ।
 गुणान् वर्णयितुं तस्य समर्थः कोऽत्र मानवः ॥११॥
 मत्वेनत्तापमोषान्ने गत्वा श्रीविक्रमार्थमा ।
 परीक्षां कर्तुकामोऽयं न तस्य तपस्विनः ॥१२॥
 द्रष्टुं महीतलं स्यायनगगन्निगतोऽधुना ।
 अस्मिन् पुरे ममायातो भवतो वन्दितुं पदौ ॥१३॥
 मदीयमाक्षधौ ग्नपञ्चकं विद्यनेऽद्भुतम् ।
 तेनान्यत्र पदौ गन्तुं वहतो न च मे मनाह ॥१४॥ यतः—
 “यत्राकृतिगुणाम्नात्र जायन्ते मानवे मन्दु ।
 यत्र स्याद्विभवस्तत्र भानिभवानि निश्चितम्” ॥१५॥
 तेन तं स्वान्तिकं ग्नपञ्चकं स्थापयाधुना ।
 कुर्वन् मौनं जटी तत्र प्राहेति हस्तमंजया ॥१६॥
 हस्तनाहं धनं नैव गृह्णामि च स्पृशामि न ।
 द्रविणग्रहणे दोषाः साधूनां नायने ध्रुवम् ॥१७॥ यतः—
 “दोममयमूलजालं पूर्वगमिविवाञ्जयं जडं वनं ।

अन्धं वहामि अणन्धं कीम अणन्धं तवं चरामि ॥१८॥
 यद्यस्मि भवतो वाञ्छा नदेनद्रन्नपञ्चकम् ।
 अस्मिन् नालके मुञ्च नाहं जल्पामि किञ्चन ॥१९॥
 ततो निर्लोभणं तस्य मत्वा विक्रमभानुमान ।
 तत्र मृत्वा मर्णान् पञ्चाचारान् पृथ्वीं विलोकितुम् ॥२०॥
 चालितं विक्रमेऽन्यत्र वञ्चायन्वा जनान् बहून् ।
 मन्दिरं काग्यामाम जटी स्यागृहोपमम् ॥२१॥
 विलोक्य पृथिवीं वहाँ तत्रत्य विक्रमार्थमा ।
 ययाचे तापमं स्यायं पञ्चाच ग्नपञ्चकम् ॥२२॥
 तपस्यां प्राह भो पान्थ ! कस्य किं ग्नपञ्चकम् ।
 गृहीतं केन वान्तुमन्ययन् जल्पामि स्फुटम् ॥२३॥
 विक्रमः केमदा दध्यौ किमहो वञ्चनः पदधुना ।
 यतोऽनेन स्फुटं ग्नपञ्चकं हन्यते मम ॥२४॥
 “मायार्ताः पुरुषा यद्यपि न कर्णानि किञ्चिदपराधम् ।
 मये इवाविश्राम्यो भवति तथाप्यान्मदोषहनः ॥२५॥

मायामीलह माणुमह किमु पर्त्ताञ्ज ण जाइ ।
नीलकण्ठ महुकं लवइ मविम भुअंगम म्हाइ ॥१०६॥
अनंमुअयने पादं जीवानामनुकम्पया ।
पड्य लक्ष्मण ! पम्पायां वक्रः परमधार्मिकः ॥१०७॥
#पृष्ठतः मेवने मयं जटरेण हुताशनम् ।
स्वामिनं सर्वभावेन मलो वञ्चति मायया" ॥१०८॥
विक्रमाको जगौ पांश्च त्वदीये ग्लपञ्चकम् ।
मुक्तं मया त्वयेदानीं हनूयते च कथं यते ! ॥१०९॥
यतिः प्राह न मे पांश्च ग्नानि मन्ति पान्थ ! भोः ।
विक्रमाकोऽचलन्मन्त्रिचरित्रं वीक्षितुं ततः ॥११०॥
पाषाणमन्त्रिणः पांश्च गत्वा विक्रमभानुमान् ।
सुवाक्छलेन तद्भुत्तं वीक्षितुं तस्मिन्नास्तदा ॥१११॥
इतः कश्चिद्वणिग मन्त्रिपांश्चऽभ्येत्य हगभिधः ।

* नदा दिव्यवाण्या बृहन्मस्य उवाच-शालं गंगानो ज्ञेयं न शालं दशनादाय । वक्रं वणयमे गम' गेनाहं निःकुलाकृतः ॥ इत्यांभक्तः पाठः छ । १
सर्वभुम्-छ । २ लोको गदंभरूपेण ग ।

ग्लक्षं व्याजनो लात्वा जगाम निजमन्दिगम् ॥११२॥
आकार्य नैगमं मन्त्री द्वितीयेऽह्नि जगाद तम् ।
दत्त्वा वर्षम्य मे व्याजं व्रज त्वं दण्ड्यसेऽन्यथा ॥११३॥
क्षिप्त्वा कागगृहे मन्त्री भाषयित्वा च नैगमम् ।
व्याजं वर्षम्य लान्वाऽलान् लक्षद्रव्यं निजं पुनः ॥११४॥
ध्यातवान् विक्रमादित्योऽद्भुताऽस्य वञ्चना मलु ।
अन्यायी मन्त्रिणो लोकाः किं करिष्यन्ति साम्प्रतम् ॥ यतः-
"गजा गभ्रमरूपेण व्याघ्ररूपेण मन्त्रिणः ।
लोकाश्चित्रकरूपेण यः पलाति स जीवति ॥११६॥
अथ क्षेत्रपतिः प्राहानेन क्षेत्रं मदीयकम् ।
भक्षितं वृषभौ मुक्त्वा मुत्कलौ गच्छताऽध्वनि ॥११७॥
पान्थः प्राह गथं भूला भूरिकयाणकं गहम् ।
अस्य क्षेत्रान्तिके यावदागां भयमनस्तदा ॥११८॥

छोटयिता ग्धं वद्धा वृषभौ शकटान्तिके ।
मजीकृतो ग्धो यावन्कष्टेन मयकाऽचिगन् ॥११०॥
तावन्मां हक्यंस्तत्राभ्येत्य प्राह कृपावलः ।
अरे पापिष्ठ ! मे क्षेत्रं भक्षितं निम्बिलं तया ॥१२०॥
मयोक्तं वृषभौ वद्धा ग्धः मजीकृतोऽधुना ।
भक्षितं तेऽधुना नैव क्षेत्रं गोभ्यां कृपावल ! ॥१२१॥
एवमुक्ते मया क्रुद्धोऽरुणनेत्रः कृपावलः ।
चक्रं ग्धस्य मेऽभार्हान् पपटौघमिवाचिगन् ॥१२२॥
मर्षी प्राह यदि क्षेत्रपाश्वेन छोटितं तया ।
तदाऽस्य भक्षितं क्षेत्रं निश्चितं पाप्मना स्फुटम् ॥१२३॥
एवमुक्त्वाऽन्विलं वस्तु मर्षी तस्य ललौ क्षणान् ।
पात्थोऽस्य दुःखितोऽचालीन ततो निजं गृहं प्रति ॥१२४॥
रे क्षेत्रेश ! तया तस्य चक्रं भग्नं मुधा खलु ।
इत्याद्युक्त्वा ललौ मर्षी तस्माद् भूरि धनं तदा ॥१२५॥

१ रथो भग्नो वा । २ विनोक्तं ।

वर्तन्नेऽत्र पुरे मन्मथगलागलिनयाः खलु ।
मत्वेति विक्रमाकोऽमान परीक्षां नृपान्तिके ॥१२६॥
इतो भृषान्तिके वृद्धा शिरोविन्यस्तप्लका ।
पृन्कारं कुर्वता वक्षन्नाडयन्ती ममाययौ ॥१२७॥
गता पप्रच्छ किं वृद्धे ! हनं नष्टं तवाधुना ।
वृद्धा जगौ निजं दुःखकारणं रुदती तदा ॥१२८॥
अन्यायो वर्तने पुर्यामीदृशो भवतोऽधुना ।
को दुःस्त्री कः सुर्मात्ययं जनः किं न विनोक्तयते ॥ यतः—
“धर्मः श्रोणीभृतां शिष्टपालनं दृष्टनिग्रहः ।
मान्स्यां न्यायाञ्ज्यथा नूनं भवेद् भुवनधम्मः ॥१२९॥
पाथिवानामलङ्कारः प्रजानामेव पालनम् ।
किरीटकटकोष्णीर्षभेऽयन्ते केवलं नटाः” ॥१३१॥
गता प्राह प्रजायाम्ने चिन्तया किं प्रयोजनम् ।
निवेदय निजं दुःखहेतुं वृद्धा ततो जगौ ॥१३२॥

देव ! मेऽद्य मुनो गत्रौ कुलाधारे बली युवा ।
 गोविन्दश्रेष्ठिनो गेहं भित्तौ स्वात्रं विनीर्णवान् ॥१३३॥
 चूर्णाङ्गो मे मुनो भित्त्यां पतन्त्यां मृतिर्मयिवान् ।
 तेनाहं दुःखिताऽभूवं पश्येश ! च नयानयौ ॥१३४॥
 गत्रा प्रोवाच गोविन्दश्रेष्ठ्यन्यार्या च पापवान् ।
 हनोऽस्यास्तनयो भित्तिपातेन श्रेष्ठिना मुग्धा ॥१३५॥
 आनीय श्रेष्ठिनं भृत्यपाश्चांन्प्राहेनि भूपतिः ।
 रे श्रेष्ठिन् दुष्ट पापिष्ठान्यायश्च क्रियते किमु ॥१३६॥
 अस्याः स्त्रियास्त्वया गेहभित्तिपातनतो निशि ।
 मारितस्तनयो मुग्धो वग्देहो युवा नर्या ॥१३७॥
 उच्येति भूपतिः प्राह तलाश्चाधुना द्रुतम् ।
 अन्यायकारिणं मद्यः शूलायां श्रेष्ठिनं क्षिप ॥१३८॥
 आकर्ण्य भूपतेर्वाक्यं तलाश्चस्तदा द्रुतम् ।
 शूलायां श्रेष्ठिनं श्रेप्तुं यावच्चलति वर्त्मनि ॥१३९॥

१ निजगेहकरणे हेतुमादितः ग ।

तावन श्रेष्ठी जगौ भूपपाशं मामेकदा नय ।
 येन वन्मि निजं गेहकाङ्क्षादिकमादिनः ॥१४०॥
 तलाङ्गेन तनः श्रेष्ठिपुङ्गवो दयया तदा ।
 मेदिनीनायकोपान्ते नीतः प्राहेति मद्विग ॥१४१॥
 ममायं विद्यते मया दोषो नान्यस्य कस्यचित् ।
 पुनरेकं वचो मे त्वमाकर्ण्य नरेश्वर ! ॥१४२॥
 दत्त्वा धनं मया सूत्रधाराय बहुशः खलु ।
 कारिणा ममनो भित्तिः सूत्रधारममीपनः ॥१४३॥
 यादृशी विहिता भित्तिस्तैन सूत्रकृता पुग ।
 स एव तादृशीं वेद नाहं जानामि भूपते ! ॥१४४॥
 भूपो दध्यावचं मत्वं जजल्प श्रेष्ठिगाडिह ।
 तदाऽऽकायं तनः सूत्रधारं तं प्रत्यवग नृपः ॥१४५॥
 सूत्रधार ! त्वया भित्तिर्गदृशी विहिता खलु ।
 यया निपानितस्त्वस्यास्तनयो न्यायिजेत्यरः ॥१४६॥

उक्त्वेति सूत्रधारोऽपि श्रुताक्षेपकृते तदा ।
 चालितो भृशुजा प्राह तलारं प्रति वर्त्मनि ॥१४७॥
 भो तलार ! नृपोपान्ते मां त्वमेकदा नय ।
 येन वर्त्म निजं कार्यं किञ्चिद् भर्मापनेः पुरः ॥१४८॥
 तलारेण ततः सूत्रधारो दीनो कृपालुना ।
 मेदिनीनायकोपान्ते नीतोऽवग गद्गदम्बग्म ॥१४९॥
 किं करोमि क्षमानाथ ! यदा कुञ्चं कृतं मया ।
 तदाऽगाद् गणिका तस्मिन् मागे कामलताऽभिधा ॥१५०॥
 तां दृष्ट्वा विह्वलं चेत्तो मदीयमभवद् भृशम् ।
 यतो हि दृक्कं चित्तं धनुमस्मि शरगणिनाम् ॥१५१॥ यतः—
 [“अस्त्राणमणी कम्पाण मोदणी तह वयाण वंभवयं ।
 गुत्तीण य मणगुत्ती चउगे दृक्खेण जिण्णंति”]
 मया तेन स्वगे भिन्नौ विहितौ विषमस्तदा ।
 एवं मति प्रभो ! कार्या रुचिर्या विद्यते तव ॥१५२॥

१ कर्मापनगो विद्यते न ।

ततः कामलनापण्यनारीमाकार्य तां तदा ।
 नृपः प्राहागमस्त्वं च श्रेष्ठमन्त्रान्तिके तदा ॥१५३॥
 तेन सूत्रकृता भित्तिविषमा विहिता मनु ।
 पनन्त्या च तया त्वस्या हनः पुत्रो नर्या युवा ॥१५४॥
 उक्त्वेति भूपतिः प्राह तलारश्रावुना द्रुतम् ।
 अन्यायकारिणीं मद्यः श्रुत्यायां गणिकां श्रिय ॥१५५॥
 आकण्य भूपतेर्वाक्यं तदाऽगा द्रुतम् ।
 श्रुत्यायां गणिकां श्रेष्ठं यावद्दृष्ट्वा वर्त्मनि ॥१५६॥
 तावदेव जगौ भूपतिश्च मामेकदा नय ।
 येन वर्त्म निजं कार्यं पुनो मेदिनीपतेः ॥१५७॥
 तलारेण ततः कामलता पण्यङ्गना तदा ।
 नीता प्राहन्ति भूपालमन्त्रिणौ गद्गदम्बग्म ॥१५८॥
 ममायं विद्यते गवां दोषो नान्यस्य कस्यचिन् ।
 पुनरेकवचो मे त्वमाकर्ण्य नरेश्वर ! ॥१५९॥

भीविक्रम
चरितम्

॥१९०॥

स्वप्रागल्भ्यं तदा प्रादुर्कुर्वती च स्फुरद्दिगः ।
जगादिनि ननः कामला भूर्मापनेः पुरः ॥१६०॥
यदाऽहं निर्गता गेहाद् गन्तुं चतुष्पथं प्रति ।
तावन्मम्बुममागच्छन् एको दृष्टो दिगम्बरः ॥१६१॥
दष्टा दिगम्बरं नयं लज्जती वर्त्मनस्तदा ।
अस्मिन् मार्गे ममायाता श्रेष्ठिमन्दिग्मन्निधौ ॥१६२॥
विमज्ज्ये तां ततो भूप आकाये च दिगम्बरम् ।
प्राह दृष्ट ! किमागाम्भवं मार्गे वेद्यान्तिकेऽधमः ॥१६३॥
एवमुक्तां यदा नैवोनं श्रपणको ददौ ।
तदा भूपेन शूलायां प्रक्षेप्तुं मोऽपि चालितः ॥१६४॥
नीन्वा दिगम्बरं शूलापांश्च दध्यौ नृपानुगः ।
प्रलम्बा विद्यते शूला लघीयान् दिक्पटा हयम् ॥१६५॥
विमृश्येति नृपोपान्ते गन्वा मर्त्रीश्वर जगुः ।
प्रलम्बा विद्यते शूला लघीयान् दिक्पटा हयम् ॥१६६॥

१ प्रलम्बो दिक्पटः स्थूलः, शूलाऽस्तीत्यं लघीयमी छ । २ पानोऽयं दिक्पटः स्वात्मनः ! शूलं च लघाय । छ । ३ लघीयान् छ ।

जगौ भूमिपनियोंऽस्यां शूलायां माति मानवः ।
म एव श्रिण्यतां मद्यो भवद्भिर्गविचारकैः १६७॥
विमृश्य मन्त्रिभिन्यामपटं मुक्त्वा च तन्क्षणात् ।
प्रलम्बो मेदिनीनाथशालकः क्षिप्त एव हि ॥१६८॥
अविचारकमर्त्रीश्वरपादीन् वीक्ष्य तन्क्षणात् ।
दध्यौ विक्रममार्तण्ड एषामस्त्यविचारता ॥१६९॥
गन्गमनवृत्तान्ते भूपादीनां पुरे यदि ।
कथ्यते च तदा हानिदृश्यते स्वान्मनः खलु ॥१७०॥
विक्रमाकम्पनः कामकेलिपण्याङ्गनान्तिके ।
गन्वा स्वर्गगमनवृत्तान्तमुक्तवान् स्फुटम् ॥१७१॥
वेद्या प्राह न कर्तव्यः खेदः पूर्य ! मानसे ।
गजानि वालयिष्यामि भवनोऽहं स्ववृद्धितः ॥१७२॥
भून्वा स्थालमहं गन्तापमस्यान्तिके स्फुटम् ।
यदा यामि तदत्येति वक्तव्यं भवता नर ! ॥१७३॥

दशमः
सर्गः

॥१९०॥

भो तापमार्पयाह्वय मदीयं ग्नपञ्चकम् ।
 कृतकृत्यो गमिष्यामि माम्प्रतं निजमन्दिरं ॥१७४॥
 एवमुक्त्वा च माणिक्यैर्लक्ष्मण्यैश्च भुग्भिः ।
 भृत्वा स्थालं ममेत्यावक पण्यस्त्री तापमान्तिके ॥१७५॥
 चिकीर्षुः माम्प्रतं मेऽद्य तनया काष्ठभक्षणम् ।
 ईहते दातुमेतानि ग्वानि भवते यने ! ॥१७६॥
 इतोऽभ्येत्य निजं ग्नपञ्चकं विलम्बयुनि ।
 ययाचे विक्रमादिन्यस्नापमस्य च मन्निभौ ॥१७७॥
 जटी दध्यावहं चेन्न दाम्येऽस्य ग्नपञ्चकम् ।
 तदंतानि न ग्नानि मह्यं वेद्या प्रदाम्यति ॥१७८॥
 तेन कर्तुं न युज्येत झकटो मम माम्प्रतम् ।
 यतो नश्यति मवां श्रीः कलितो देहिनामिह ॥१७९॥
 ध्यान्वेति तापमः मद्यस्नदेव ग्नपञ्चकम् ।
 प्रददौ विक्रमार्काय महत्त्वं दुर्लभं यतः ॥१८०॥

१ दाम्यतः नहि घ ।

पण्यस्त्रियाः क्षणान्वम्या अभ्येत्य चेदिका जगौ ।
 पुत्री स्वामिनि ! ते काष्ठभक्षणाद् व्यगमन्वयम् ॥१८१॥
 श्रुत्वेनद्रणिका प्राह प्रतीक्षस्व क्षणं यने ! ।
 यावन्मस्यक मुतां पृष्ट्वा ममेप्याम्यहमत्र तु ॥१८२॥
 उक्त्वेति गणिका ग्वस्थालं लात्वा लुलाचदा ।
 अभ्येत्य स्वगृहे स्वस्थमानमाऽजनि तन्क्षणान् ॥१८३॥
 श्रीविक्रमदिनेऽपि गृहान्वा ग्नपञ्चकम् ।
 पण्ययोषागृहेऽभ्येत्य तस्यौ मुग्धितमानमः ॥१८४॥
 एककं च माणि दत्त्वा वेद्यायै तापमाय च ।
 विक्रमार्कोऽचलन्मौवपुर्गं प्रति मुविक्रमः ॥१८५॥
 गच्छतो विक्रमार्कस्य स्वपुत्रांमेकमानवः ।
 मिलितः प्राह मे दुःखं यानि दाग्निशत्रं नहि ॥१८६॥
 लक्ष्मीं विना मुद्रपोऽपि मान्यते न नरः क्वचिन् ।
 कुरुपोऽपि श्रिया युक्तः पृज्यते निर्मिलजनेः ॥१८७॥ यतः-

“आलस्यं स्थिग्नार्मुपनि भजने चापल्यमुद्योगिताम् ,
मृकत्वं मितभाषिणां वितनुने मौग्ध्यं भवेदाज्रवम् ।
पात्रापात्रविचारभावविग्रहो यच्छल्युदागन्मताम् ,
मानर्लाक्ष्म ! तव प्रयादवशनो दोषा अपि स्युर्गुणाः” ॥
श्रुत्वनङ् विक्रमादिन्यः कृपापृग्निमानसः ।
ददौ तस्य दग्धाय स्थितं ग्नव्रयं तदा ॥१८०॥
विक्रमादिन्यभूमाज्ञो विलोक्यैवं महीतलम् ।
आगत्य स्वपुंरं गज्यमलंचक्रे द्रुतं स्फुटम् ॥१८१॥
इति विक्रमादिन्यपृष्वीवलोकनादिस्वरूपम् ।
स्वस्मिन्भविनो गम इत्याख्यां ख्यापयन् भृशम् ।
जननाः पालयामास विक्रमार्कनरेश्वरः ॥१८२॥
श्रुत्वनन्मन्त्रिणः सर्वं मिलित्वा लक्ष्मन्पदा ।
मिथो निमन्त्रयन्त्येवं भूयो नराधुना वरः ॥१८३॥
वमुष्ठा ग्नगर्भेति विद्वद्भिश्च निगद्यन्ते ।

१ एकदा विक्रमादिन्यः विक्रमनाम राजा पश्यन् । तदा तस्य भगवन्मन्त्रिणश्चक्रे कथयन्ते जने ॥ १८० ॥

युगे युगे नृग्नानि जायन्ते भृग्गिो यतः ॥१८३॥
अहमेव प्रधानोऽयमिति गर्वोद्धतिः स्फुटम् ।
विहिता जायते सर्वमाहान्म्यश्रितिहेतवे ॥१८४॥ यतः—
“ज्ञानं मददर्पहरं माद्यनि यस्मेन तस्य को वैद्यः ।
अमृतं यस्य विषायने तस्य निक्किन्मा कथं क्रियते ॥१८५॥
विद्यैव मतो येषां काषण्यं विभवे मति ।
तेषां देवाभिभूतानां मलिलादग्निरुन्धितः ॥१८६॥
बलिभ्यो बलिनः मन्त्रि वादिभ्यः मन्त्रि वादिनः ।
धनिभ्यो धनिनः मन्त्रि तस्मादपि त्यजेद् वृधः” ॥१८७॥
केनापि दीयते शिक्षा पुंसा नाम्य महीपतेः ।
भूया भवन्ति दुर्लभाः पञ्चास्या इव वक्रतः ॥१८८॥ यतः—
“भद्रा भूष भुवंगम ए मुहि दुहिला दृति ।
वड्ग्री वीळी वाणिआ ए पृष्टिं दाह दीयन्ति” ॥१८९॥

उपायग्वचनाद्ब्रवोद्विगम्य महीपतेः ।
 क्रमादुत्तारयितव्याऽस्माभिर्वचनयुक्तिनः ॥२००॥
 अन्येषु विक्रमादित्य आकाशे मन्त्रिणो जगौ ।
 यो वक्ति गममम्बन्धं स कोऽपि विद्यते नरः ॥२०१॥
 प्रधानः प्रेग्निः वृद्धो मन्त्री लोकः महामतिः ।
 अभ्येत्य भूपतेः पाश्वे प्राह गमकथामिति ॥२०२॥
 स्वामिन्नेको द्विजो वृद्धोऽप्योऽप्यायां विद्यतेऽनघः ।
 श्रीगमस्य कथां वाने पाण्डुर्यान् स विन्दते ॥२०३॥
 ततो भूपो जने प्रेष्याकाशे तं नगरे द्विजम् ।
 मन्मान्य प्राह गमस्य मम्बन्धं वक्षि किञ्चन ॥२०४॥
 विप्रोऽवग यद्वि गमस्य वार्तां श्रोष्यामि साम्प्रतम् ।
 कोशलायां तदाऽऽगच्छ कथयिष्याम्यहं च ताम् ॥२०५॥
 इह स्थितस्य गमस्य वृत्तान्तं मनार्गापि ।
 सम्यग शक्रोमि नो वक्तुमहं दशयितुं तव ॥२०६॥

॥ २०० ॥ २०१ ॥ २०२ ॥ २०३ ॥ २०४ ॥ २०५ ॥ २०६ ॥

गज्यभारं ततो यन्नान्यस्य मन्त्रिणं भूपतिः ।
 अयोध्यामनिधौ विप्रयुक्तमन्त्रणमागमन ॥२०७॥
 प्रोक्तं भूपेन यो विप्र ! गमस्य चरितं वद ।
 दशयित्वा द्विजः स्थानमेकं प्राह नृपं प्रति ॥२०८॥
 भूमिखण्डमिदं भूप ! भृत्यपाश्वे च स्थानय ।
 भूपादिष्टात्मनो भृत्याः खनन्ति स्मारनीतव्यम् ॥२०९॥
 खनिते भूतले भृत्यदमममामिते तदा ।
 एकं च निगते गेहं स्फारं शुभ्रमणिमयम् ॥२१०॥
 आद्यायां भुवि रङ्गुभो निःसृतो शिल्पमदृष्टुतिः ।
 द्वितीयस्यां भुवि प्रौढा गर्वामण्डपिका पुनः ॥२११॥
 एवं पृथक् पृथक् भूमौ वस्तुमारं विनिगनम् ।
 गत्वं मिहामनं ज्योतिर्जटालं निगते पुनः ॥२१२॥
 ज्योतिर्विद्योतिनव्योमदेशा रत्नमयी वर ।
 एकापानदिका चित्रचमन्कारकग पुनः ॥२१३॥

नादृशीं वीक्ष्य तां भृषश्चमन्कृतमनामना ।
मान्येयमिति जल्पित्वा नत्वा शीपं ददौ हृदि ॥२१४॥
विप्रोऽवग युज्यते ननां शीपं कर्तुं तव प्रभो ! ।
यतोऽसौ विद्यते चर्मकाग्न्याश्च पादुका ॥२१५॥
विक्रमाकां जगौ चर्मकरा माऽपि मनोहरा ।
यस्या एवंविधा वर्या पादुका विद्यते द्विज ! ॥२१६॥
भृशुजोक्तं कथं चर्मकरस्येयं निगद्यते ।
नतो वृद्धो द्विजः प्राह पुगे विक्रमभूपतेः ॥२१७॥
श्रीगमे वसुधानाथे न्यायाद्राज्यं वितन्वति ।
अत्रामीचर्मकागणां गेहश्रेणिर्मनोहरा ॥२१८॥
मीमस्य चर्मकाग्न्य गेहमेतन्मनोहरम् ।
तस्यामीदृग्दृष्टिर्दुर्विनीता पद्माभिधा शटा ॥२१९॥
अन्येषुरकृते कार्ये कस्मिंश्चिद्वक्ति तं प्रिया ।
रुष्टकपादुकारूढा तानस्य मदने गता ॥२२०॥

पितृपार्श्वे तथा प्रोक्तं पत्न्युः कर्कशभाषणम् ।
तानेनाश्वामिता द्वित्रिदिनानि स्थापिता गृहे ॥२२१॥
दिनत्रये गते कान्ताकागिताऽपि च माऽबला ।
न ययौ गमणावामे भ्रमुगादिभिश्च दुर्मतिः ॥२२२॥
दिनत्रयानन्तरं प्रोक्तं पित्रा वन्मे ! कुलस्त्रियाम् ।
गमणः शरणं तेन तत्र गन्धधुना द्रुतम् ॥२२३॥
पुत्री प्राह न यास्यामि तत्र मानश्रयादहम् ।
एवं मात्रादिवन्धनां वचोऽमन्यत नव मा ॥२२४॥
ततो रुष्टौ पिता माता गदतः स्मेति तां प्रति ।
वन्मे ! मन्यामहे आत्रामेवं मनमि माम्प्रतम् ॥२२५॥
मीनालक्ष्मणयुग गमोऽत्राभ्येत्य त्वां लमद्विग ।
अनुर्नाय मुने ! पत्न्युः मदने नेष्यते लघु ॥२२६॥
तदा त्वं मदने पत्न्युः प्रयास्यसि च नान्यथा ।
श्रुत्वन पुत्रिका प्राह तानेन्यं भवतादिह ॥२२७॥

चर्मकागम्य भायांयाः प्रनिजां तादृशीं कमान् ।
 श्रुत्वा श्रीगमभूपालः सीतालक्ष्मणमयुतः ॥२२८॥
 चर्मकागमुतां पन्युगृहे प्रेषयितुं द्रुतम् ।
 पश्यन्मु पौग्लोकेषु चलितां गजवन्मनि ॥२२९॥ [युग्मम्]
 अग्रेत्य मन्मुग्मं चर्मकाग गममहापतेः ।
 प्रोचुः प्रमाद ईदृशः किमस्मात्तु तवाधुना ॥२३०॥
 किमर्थमागमः स्वामिस्तत्रात्राजनि मास्प्रनम् ।
 गमोऽवग भवनः पुत्रीं नेतुं धमृग्मन्दिग्म ॥२३१॥
 स्वर्णमयेषु पीठेषु न्यस्नेषु वरमण्डपे ।
 सीतालक्ष्मणमयुक्तां गमभूष उपाविशन् ॥२३२॥
 चर्मकृतां गृहश्रेणीं ग्वीन्दुग्वनिमिताम् ।
 वीक्ष्य दध्यावहं धन्यो यस्येदृशा प्रजा मम ॥२३३॥
 गत्वा गेहान्तरे हृष्टश्चर्मकागो जगौ मुताम् ।
 भ्रातृपत्नीयुतो गमस्त्वां मानयितुमीयिवान् ॥२३४॥

भ्रातृपत्नीयुतं गममेतं चर्मकृदङ्गजा ।
 वीक्ष्य बहिर्गृहस्थेत्य नन्वा सीतापदोजगौ ॥२३५॥
 दीपा ज्वलन्ति तेनेन किं स्वामिनि ! गृहे तव ।
 ईदृगन्धयुता गार्दी भवत्या विद्यते यतः ॥२३६॥
 सीताऽवग यो निकारयेषु कीदृशाः गन्ति दीपकाः ।
 चर्मकारी जगौ ग्नेर्दीपा ज्वलन्ति नित्यशः ॥२३७॥
 चर्मकृतां श्रियं वीक्ष्य चमन्कागकरो नतः ।
 गमलक्ष्मणसीताभिः प्रोक्तेति चर्मकृन्मुता ॥२३८॥
 वन्मे ! पन्युगृहे गच्छ स्त्रियाः स्थान्छरणं पतिः ।
 तथाऽभाणि प्रमाणं यो वचने मम मास्प्रनम् ॥२३९॥
 ततो हेममर्णागाश्रितानां णदृकां च ताम् ।
 मुक्त्वा पितृगृहे पन्युः मद्यमिमामुपागमन् ॥२४०॥
 गमो लक्ष्मणसीतायुक्तं तां प्रेष्येति मद्यनि ।
 अलंचकार मदने पालयन् प्रथिवीं नयान् ॥२४१॥

श्रीविक्रम
चरितम्

॥१०३॥

विक्रमाकौ जगौ कुत्र द्विर्नाया पादुकाऽस्मि च ।
ततोऽन्यत्र द्विजोऽभ्येत्य स्वानयामास भूतलम् ॥२४२॥
मन्यमानेऽवनीपीठे द्विजोक्ते मेदिनीभुजा ।
निर्गता पादुका हर्षा द्विर्नाया नादृशी तदा ॥२४३॥
गत्वा पृष्टं च भो विप्र ! त्वं जानामि कथं ह्यदः ।
विप्रोऽवग जायते पारंपर्योपदेशतो मया ॥२४४॥
विक्रमाक ! त्वया गवो नच्यगमेति जल्पनान् ।
कदापि हि न कर्तव्यो यतोऽस्मि त्वं महासूयः ॥२४५॥
यस्य नामस्मृतेर्वह्निस्तम्भोऽद्यापि प्रजायते ।
अष्टोत्तरशतं गंगा विलयं यान्ति तन्क्षणान् ॥२४६॥
लङ्घितं न पितुर्वाक्यं बाल्येऽपि येन भूभुजा ।
गज्यत्यजनगन्तस्य ममः को जायते नरः ॥२४७॥
यस्य भायां लमन्त्रिलगुणेनाद्यापि भूतले ।
मत्वा मां योषितां मध्ये रेखां च लभते धुरि ॥२४८॥

सेवका यस्य मुग्धावदन्तमन्प्रमुखा वगः ।
बभूवुर्वह्निस्तम्भस्य ममः को जायते नृपः ॥२४९॥
इत्यादि बहुशो गमवृत्तं श्रुत्वा चमस्कृतः ।
तन्याज विक्रमादिन्यो गर्वमानमनि तन्क्षणान् ॥२५०॥
नच्यगमेति विरुदं निषिध्य विक्रमायमा ।
आगादुज्जयिनीपुर्या ददहानमनगलम् ॥२५१॥
तर्हि अभिनवगमजल्पनमभ्यन्ध ।
आश्रयाणि म्देशेषु दृष्ट्वा विक्रमभानुमान् ।
कौतुकान्यन्यदेशेषु ग्हांऽचालीद्विलोकितुम् ॥२५२॥
भ्रमंश्चैवपुगहाने नगरं विक्रमायमा ।
कस्यचिद्वानिनो गेहे ददशोन्मवमद्भुतम् ॥२५३॥
ततोऽप्राश्नीक्य कंचित्तत्र विक्रमभानुमान् ।
कस्य गेहे किमर्थं भो उन्मवो जायते वद ॥२५४॥
नरोऽवग धनदस्येदं मन्दिरं श्रेष्ठिनो महत् ।
बहुकालादभूत्पुत्रो मनोऽथर्तगृहि ॥२५५॥

दशमः
सर्गः

॥१९३॥

पृष्टीजागणं कल्यं गत्रौ मुनोर्भविष्यति ।
 तेनाद्य स्वजना एयुर्वेदवः श्रेष्ठिनो गृहे ॥२५६॥
 भुवन्तद्विक्रमादिन्यो द्विर्नाथेऽह्नि दिनात्यये ।
 कृष्णाम्बरं परिधाय गृहः श्रेष्ठिगृहं ययौ ॥२५७॥
 इतस्त्रागता कर्माधिष्ठार्त्वा देवता गृहः ।
 अलिके लिखितुं श्रेष्ठिमुनोर्भ्रमन्तनिम् ॥२५८॥
 शुभाशुभाश्वरश्रेणीं कर्मणां बालकालिके ।
 लिखित्वा चलिता कर्मदेवता यावदज्ञमा ॥२५९॥
 तावदस्नेष्टुता भूर्माभुजा पृष्ठा जगाविति ।
 बालकोऽयं यदा कन्यामिभ्यस्य परिणेष्यति ॥२६०॥
 तदा व्याघ्रमुत्पादस्य मृत्युर्भावी नरोत्तम ! ।
 भुवन्ति विक्रमादिन्यो विममजं च तां मुगीम् ॥२६१॥
 प्रभाने विक्रमादिन्यो गत्वा श्रेष्ठिनिकेतने ।
 मिलितः श्रेष्ठिनाऽन्नाद्यः प्रीणिनो भक्तिपूर्वकम् ॥२६२॥

श्रेष्ठिं प्राह क वाग्नव्यः किं नामामि न्वकं वद ।
 नृपोऽवग विक्रमो नाम्नोर्जायिनीनगरेऽवगम् ॥२६३॥
 श्रेष्ठिं प्राह यदा मेऽनौ तनयः परिणेष्यति ।
 तदा न्वयाऽत्र नगरे आगन्नव्यं मदान्ये ॥२६४॥
 विक्रमोऽवक यदि श्रेष्ठिन् ! न्वमाकार्गयन्तुं मम ।
 ममेऽयमि तदाऽहं ने ममेऽयमि गृहे द्रुतम् ॥२६५॥
 एवमुक्त्वा ननो भृषां विक्रमाकः पुरं पुरं ।
 प्रपश्यन् कौतुकान्यागादुत्तयिनीं पुरीं क्रमान् ॥२६६॥
 वधमानः क्रमान्पित्रा धनदश्रेष्ठिना तदा ।
 पाटितः पण्डितोऽपान्ने धर्मकर्मकन्याः कन्याः ॥२६७॥ यतः—
 "जायंमि जीवलोण दो चैव नरेण गिक्मिब्रव्वाहं ।
 कम्मण जेण जीवइ जेण मओ मुग्गहं जाइ" ॥२६८॥
 धनदश्रेष्ठिना कन्या धनिनां षोडशानथाः ।
 पुत्रस्य मार्गिता दाग्वर्कमणे मुन्दरेऽहनि ॥२६९॥

श्रीविक्रम
चरितम्

॥१९४॥

ग्रहीतुं धनदो लग्नमभ्यावन् शुभेऽहनि ।
तावदशकुनाम्नत्र जायन्ते स्य पदे पदे ॥२७०॥
धनदो ध्यातवानेवं प्रतिज्ञेवं मया कृता ।
मम मृनोयेदा पाणिपीडनं च मिलिष्यति ॥२७१॥
तदा गन्वा मयाऽवन्त्यां पुरि विक्रममानवः ।
आनेतव्यो द्रुतं पवं विवाहमिलनादिह ॥२७२॥ [युग्मम्]
लग्नम्य ग्रहणं मृत्वा गन्वाऽवन्त्यां पुरि द्रुतम् ।
स्थाने स्थाने जगावेवं धनदो लोकमग्निधौ ॥२७३॥
विक्रमस्य गृहं कुत्र विद्यते व्रत मानवाः ।
लोकाः प्राञ्चश्च पुर्यस्यां विक्रमाः सन्ति भृग्निः ॥२७४॥
धनदोऽवग वयोऽपाकृतिवणादिभिर्वरैः ।
एवंविधो भवेद्यस्तु विक्रमः सोऽत्र कथ्यताम् ॥२७५॥
विक्रमाकं नृपो भार्वा मन्वेति जगदे जनेः ।
गजपद्यां (पाट्यां) यदा भूपो गजाम्बुः समेप्यति ॥२७६॥

तदा विलोकनीयः स भवता पुरुषोत्तमः ।
श्रुत्वेनह धनदो गजपाट्यां द्रुतं च तं स्थितम् ॥२७७॥
गजपाट्यां स्थितं तं च नरं वीक्ष्योपलक्ष्य च ।
विक्रमाको जगौ किं ते परिणीतः सुतो न वा ॥२७८॥
श्रुत्वेनद्वन्द्वदशने दध्याविन्धं स विक्रमः ।
किमयं विद्यते गजा मया तादृग न भक्तिनः ॥२७९॥
भूपोऽवग न न्वया स्वेदः कर्तव्यो धनदाधुना ।
विद्यते यच्च ते कार्यं तत्त्वं कथय माम्प्रतम् ॥२८०॥
पाणिपीडनवृत्तान्तं धनदो निमित्तं जगौ ।
मया त्वमपि भूपालः सम्यग नरोपलक्षितः ॥२८१॥
आकर्ण्येन्न तदा मयं भट्टमात्रादयोऽनुगाः ।
चमन्कृता जगुः श्यामिन ! कोऽप्यौ वणिगवरोऽनघः ॥२८२॥
विक्रमाको जगौ पृथे चत्रपुर्यामगां पुरि ।
तदाऽनेन च वणिजा मानितोऽहं मुभक्तिनः ॥२८३॥

दशमः
सर्गः

॥१९४॥

धनदोऽवग महीपाल । तव तत्रागमं विना ।
 पुत्रं परिणयिष्यामि नाहं भृपम्नो जगौ ॥२८४॥
 यदि ते गेचने तत्रैष्याम्यहं माम्प्रनं तदा ।
 धनदोऽवग नृपाशेषपरिवारयुतो व्रज ॥२८५॥
 गजाश्वक परिवारस्य बहोमे भोजनं कथम् ।
 दास्यते भवता तेन युक्तमेतद्वचो न ते ॥२८६॥
 धनदोऽवग मया किञ्चिन् परिवारस्य ते नृप ! ।
 निजमन्त्रानुसारेण गौर्वं च करिष्यते ॥२८७॥
 ततश्चमन्कृतो भूपो मेने तद्वचनं तदा ।
 धनदः स्वगृहे गत्वा तन्कृते स्वं ललौ बहू ॥२८८॥
 गमयत्या ततो भक्तमामर्षीं च पदे पदे ।
 अपूर्वां कारयामास श्रेष्ठी मार्गे धनव्ययान् ॥२८९॥
 आगच्छन् नृपतिर्वाक्ष्य मामर्षीं तादृशीं पथि ।
 मुमुदं यामिनीनाथमिव शैवल्लिनीपतिः ॥२९०॥

ममहं विक्रमादिन्ये पुर्यां तस्यां ममागते ।
 ललौ लग्नं ग्यान्मनोः परिणेतृकृते वणिक् ॥२९१॥
 मदन्नपाननाम्बुलदिव्यवस्त्रादिभिक्षता ।
 विवाहस्य व्यधाद् वर्यां मामर्षीं स्वगृहे मुदा ॥२९२॥
 लग्नक्षणे तदा ताक्ष्यमारुहः श्रेष्ठिनन्दनः ।
 तदा विक्रममार्तण्डस्मदश्राप्य व्यधादिति ॥२९३॥
 मण्डलेन महीपाल आदौ खेटकभृन्नगान् ।
 परिणः श्रेष्ठिनः मृनोः व्यापयामास भूपतिः ॥२९४॥
 एवं नानाविधान् भृत्यान् नानाशस्त्रभृतो बहून् ।
 परिणः श्रेष्ठिनः मृनोः व्यापयामास भूपतिः ॥२९५॥
 ग्नां विदधतां श्रेष्ठिमनोभृपानुगामिनाम् ।
 अकम्पान्खेटकाद् व्याघ्ररूपमाशु समुन्धिनम् ॥२९६॥
 यान्तं श्रेष्ठिमुतं व्याघ्रो जघान च चपेटया ।
 हतं पुत्रं व्राणग दृष्ट्वा दःस्विनो धनदोऽभवन् ॥२९७॥ यतः—

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥१०५॥

“पितृमान्मुनापुत्रपत्नीबन्धुमुहन्मनाम् ।
वियोगे जायते दुःखं मानवानां भृशं हृदि ॥३०८॥
श्रेष्ठिपाशं नृपोऽभ्येत्य देवालिम्वनपूर्वकम् ।
पश्याजगणोदन्ममुक्तवाञ्छित्विलं तदा ॥३०९॥
श्रेष्ठा मृते गुणे यावन्मनुकामोऽभवन्तदा ।
विक्रमाको लोको गावच्छर्मां हन्तुं वपुनिजम् ॥३१०॥
विक्रमाको जगौ कर्मदेवं प्रति स्फुटाश्रमम् ।
यद्यसौ श्रेष्ठिनः स नुर्जाविष्यति न माम्प्रतम् ॥३११॥
तदा मया निजो देहो हन्तव्यश्च तवोपरि ।
दृष्ट्वन्माहमं तस्य तुष्टं देवं जगावदः ॥३१२॥
कथं मयाऽस्य पुत्रस्य जीविने दीयते नृप ! ।
अनेन श्रेष्ठिपुत्रेण पुंस्कः केशरी हतः ॥३१३॥
तन्कर्म माम्प्रतं मृनोऽस्म्योदयमुपागतम् ।
अतोऽसौ तनयस्मेन व्याघ्रेण च हनोऽधुना ॥३१४॥

देवदानवगन्धर्वा भृपाला मानवा अपि ।
पूर्वकृताशुभान्पापान्छुत्यन्ते न कदाचन ॥३१५॥ यतः--
“ब्रह्मा येन कुलालवन्नियमितो ब्रह्माण्डभाण्डोदरे,
रुद्रो येन कपालपाणिपुटके भिक्षाटनं कारिणः ।
विष्णुर्येन दशावनाग्गहनं क्षिप्तो महामङ्कटे,
स्रयोः भ्राम्यति नित्यमेव गगने तस्मै नमः कर्मणे” ॥३१६॥
विक्रमाको जगौ तस्य दुष्टं कर्म पुग कृतम् ।
विलीनमभवच्चन्द्रि तदाऽसौ जीवतु द्रुतम् ॥३१७॥
भुक्तं कर्म तदा मत्वा कर्मदेवनमज्जमा ।
जीविनस्य ददौ श्रेष्ठिमनोभूषणमाहमान् ॥३१८॥ यतः--
“वने गौ शत्रुजलाग्निमध्ये महार्णवे पर्वतमम्भके वा ।
मुसं प्रमत्तं विषमस्थितं वा, गृह्णन्ति पुण्यानि पुग कृतानि” ॥
एवंविधं श्रेष्ठिमुनस्य तस्य, कृत्वोपकारं निजदेहदानान् ।
श्रीविक्रमाकः परिवाग्गाली मदन्मव स्वं पुग्माजगाम ॥३१९॥

दशमः
सर्गः

॥१०५॥

इत्युक्त्वा कथा ।

अवन्त्यां विक्रमाकेश्य पृथिवीं आमतो नयान ।
एको वणिग मणिं दिव्यं दृशयामास संसदि ॥३१॥
पृष्टं भूर्माभुजा कुत्र लब्धं ग्वं त्वया वद ।
वणिग जगौ मया भूप ! क्षेत्रं स्वेष्टयताऽऽपि हि ॥३२॥
आकाशं भृशुजा ग्नपरीक्षाकारिणां बहून् ।
पृष्टं वदत किं मूल्यं मणेरस्य भविष्यति ॥३३॥
तेरुक्तं भूपते ! नास्य मणेरमूल्यं शरीरिणा ।
विधातुं शक्यते दिव्यज्यानित्रालविलोकनान् ॥३४॥
स्वामिन्नेवंविधं ग्नं ज्यानिद्योनिनभूतलम् ।
न दृष्टं कापि भूर्पाटिऽस्माभी ग्नपरीक्षकः ॥३५॥
उक्तं च तैर्वलिं ग्वपरीक्षाकृतिकंविदम् ।
मुक्त्वाऽत्र मेदिनीपाटे नान्योऽस्मि मेदिनीपते ! ॥३६॥
दिनद्वयेन ग्नस्य मूल्यं च कथ्यते मया ।
उक्त्वेति भूपतिः स्थापयामास तं निजे गृहे ॥३७॥

पानादेऽस्मि वलिंदेत्यो मन्त्रेण विक्रमायमा ।
अग्निवेनालमाग्निध्यानं द्वारेऽगात् वलिमसनः ॥३८॥
वलिमसप्रतोल्लभ्यः कृष्णस्नेहं नतो भूरि ।
विष्णुः प्रोवाच कांऽपि न्यामिद्रायानश्च किंकृते ॥३९॥
विक्रमाकौ जगौ कायं कथ्यते वलिमग्निधौ ।
गच्छ द्राऽस्थ ! वलेः पार्श्वे जल्पेति च मयोदितम् ॥४०॥
वलिपार्श्वे मृगगतिस्मृतो गन्वा जगावदः ।
स्वामिन ! गजाऽऽगतो द्वारि मिल्ननाय नवाधुना ॥४१॥
वलिः प्राह किमायानः पृच्छे गजा युधिष्ठिरः ।
पश्चादेत्य जगौ कृष्णस्त्वमागाः किं युधिष्ठिर ! ॥४२॥
विक्रमाकौ जगौ गच्छ मण्डलीकं वदागतम् ।
पश्चादेत्य हरिः प्राह मण्डलीकः समागतः ॥४३॥
वलिः प्राहागतः किं भो द्वारं दशमुखं वद ।
द्वारमेत्य जगौ कृष्णः त्वं किं गश्चो दशाननः ॥४४॥

विक्रमाकौ जगौ वण्टो गमभूमीपनेग्रहम् ।
 बलिः प्रायाच हनुमानागतोऽसि वंदः पुनः ॥३२५॥
 विक्रमोऽवक कुमारेऽहमागतः कायहेतवे ।
 बलिः प्राह वंदः किं भो षण्मुखः पार्वतीमुनः ॥३२६॥
 विक्रमोऽवक तलागेऽहं माम्प्रनं पृथिवीतले ।
 बलिः प्राहागतं किं भो विक्रमाकनरेश्वरः ॥३२७॥
 अत्र युक्तं द्वे । विक्रमोक्तं युक्तम्—
 गजाऽहं मंडलीकोऽहं वंटोऽहं गमभूपतेः ।
 कुमारेऽहं तलागेऽहं द्वाःस्थ जल्प बलेः पुनः ॥३२८॥
 बलिनोक्तं युक्तम्—
 धर्मपुत्रो दशमुखो हनुमान षण्मुखः पुनः ।
 विक्रमाकं इति पृष्टं बलिना हर्मिनिधौ ॥३२९॥
 बल्यादेशात्ततो मध्ये गत्वा विक्रमभूपतिः ।
 दर्शयित्वा मणिं मूल्यं पप्रच्छ च बलिं तदा ॥३३०॥

बलिः प्राहास्य ग्नम्य मूल्यं कर्तुं न शक्यते ।
 विक्रमाकौ जगौ ग्नं कुत्रन्यमिदमागतम् ॥३३१॥
 बलिनोक्तमयोध्यायां युधिष्ठिरनृपोऽभवत् ।
 मत्प्रादी मदा धर्मकर्मकर्मटमानमः ॥३३२॥
 मत्पत्रल्पनमन्वादिगुणेन तस्य भूपतेः ।
 मन्तुष्टो वरुणोऽमूल्यं ग्नकोत्पद्युतं ददौ ॥३३३॥
 धर्मकृत्यानि कुवाणो युधिष्ठिरनृपः मदा ।
 दीनदुःस्थजनाश्रिभ्यो ददौ ग्नानि भृगिभ्यः ॥३३४॥
 तेषां मध्यादिदं ग्नं पतितं चटितं तव ।
 अस्य ग्नस्य मूल्यं न कर्तुं केनापि शक्यते ॥३३५॥
 तथापि कर्त्तव्यं मूल्यमस्य कालानुमानतः ।
 त्रिंशत्कोटीः (त्यः) मुवर्णानां मूल्यमस्य भविष्यति ॥३३६॥
 श्रुत्वा तद् विक्रमादिन्योऽभ्येत्य स्वस्मिन् पुनः द्रुतम् ।
 त्रिंशत्कोटीः मुवर्णानां तस्मै च वणिजे ददौ ॥३३७॥

ग्रामाणि पञ्च तुरगान् दश वयान् मनोहरान् ।
तस्य विनीर्य पृथिवीं पालयामास भृषणिः ॥३३८॥
इति मत्स्योदायन्यायमार्गपालनविषये कथा ।
अन्येष्वर्चिकमादिन्यो गज्यं कुर्वन्मयाभिधि ।
निर्ययौ गेहनो गजा पुरवृत्तं निर्गन्धितुम् ॥३३९॥
भ्रमन् भूर्मापनिः पुयामेकाकी दिवमालये ।
ददश कन्यकायुग्मं वान्तावन्निर्मि स्फुटम् ॥३४०॥
आद्याऽवक्त्वा पर्णिनाऽहं गता च श्वमुरालये ।
श्वश्वश्वमुरकान्तानां कर्ण्ये विनयं मदा ॥३४१॥
द्वितीया कन्यका प्राह पित्राऽहं पर्णिनायिना ।
वञ्चयित्वा पतिं रम्ये पुंसाऽन्येन सह च्छलान् ॥३४२॥
गजा दध्यौ प्रगे पत्नीं कृत्वा कन्यकामिह ।
विधाम्येऽहं तथा मानो यथाऽस्या हि प्रणश्यति ॥३४३॥

१. वनमः सप्तमः ग. २. वनमः सप्तमः ग. ३. वनमः सप्तमः ग.

आकाशं पितरं तस्याः प्रतदन्वा धनं च॥
 मौभाग्यमुन्दर्गं गता परिणीता कर्ता नदा ॥३४४॥
 एकस्मिन् गृहे प्रौढे विषमे भृशुजा नदा ।
 स्थापिता गृहिणी ज्ञातुं तस्याश्चर्चिष्टमम् ॥३४५॥
 तत्रस्था भृशुजा मन्थ्यमाना दध्याविदं हृदि ।
 कथं मस्याः पुरः प्रोक्तं मया मन्थं कल्पितम् ॥३४६॥
 वेदंगिकोऽन्यदा श्रेष्ठा गगनधूलिमञ्जकः ।
 तत्रतो व्यवसायं स चकार कथविक्रयो ॥३४७॥
 एकस्मिन् गृहोर्ध्वस्था गर्जा गगनधूलिकम् ।
 अधो यान्तं निर्गच्छन्ति चेतोर्भविह्लासभवन ॥३४८॥ यतः-
 वञ्चकत्वं नृशंसत्वं चञ्चलत्वं कुशीलता ।
 इति नैमगिका दोषा यामां नामु रमेन कः ॥३४९॥
 मन्थसिद्धौ मयागम्यं त्वया माथपते ! द्रुतम् ।
 नो चेत् प्राणानहं त्यक्त्वा हत्यां दास्यामि ते निजाम् ॥३५०॥

वीटकान्तमुभोक्तं श्रित्वा गङ्गा गवाक्षगा ।
यानोऽथः पानयामास मार्षपस्य मुन्नामने ॥३५१॥ [युग्मम्]
वीटकान्तस्नदा लेखं दृष्ट्वा चोन्कील्य तन्क्षणान् ।
वाचयिन्वेति गगान्धो दध्यौ गगनभूलिकः ॥३५२॥
इयं ममाधुना नारी नारीहत्यां प्रदाम्यनि ।
ततः पृष्टः मुहन्प्राह प्रपञ्चानत्र गम्यते ॥३५३॥
गोधापुच्छं दृढं गजं बद्धा चोच्चं प्रक्षिप्यते ।
धृत्वा दोगं मर्हापालपन्नीपाशं च गम्यते ॥३५४॥
गोधाप्रयोगतो व्योमभूलिक एकदा निशि ।
एकस्मिन्मृगं गङ्गायाः मर्मापं समुपयिवान् ॥३५५॥
मृगपृष्ठं नदाञ्जनं भुक्त्वा मा व्योमभूलिना ।
गङ्गायान्तं च गते क्षमापं न्वयाऽज्ञामिमिह ध्रुवम् ॥३५६॥
यदाऽकस्मान्नृपोऽभ्येति मध्ये स्नम्ने नदा गहः ।
स्थानव्यं भवता नदद् यथा वेति न भूपतिः ॥३५७॥

१ चोन्कील्य च । २ पाठ पृष्टस्नानो मित्रः च । ३ गङ्गायान्तं गङ्गायाः क्षमापं

निःस्नेहां तां प्रियां दृष्ट्वा ताम्बूलं पतितं पुनः ।
गङ्गा दध्यौ नरोऽभ्येन्य कोऽपि भुङ्क्तु गहो निशि ॥३५८॥
मशङ्को भूपतिर्गहपाशं भ्राम्यन् वने क्वचिन् ।
तस्यौ नृपो गहो यावद्योगी तत्रागमत्तदा ॥३५९॥
अन्धारीमध्यतः कन्यां कृष्ट्वा भुक्त्वा च योगिगट् ।
मुन्वाप निर्भरं भूपः मावधानोऽभवत्तदा ॥३६०॥
अन्धारीमध्यतः कन्या नग्माकृत्य तन्क्षणान् ।
मुन्वाप च यदा भुक्त्वा तदा दध्यौ चिरं नृपः ॥३६१॥
अहो हि चरितं नारीपुरुषयोगहनं भृशम् ।
विशेषाच्चरितं गहान्पुनो भ्रमति स्म यः ॥३६२॥
मध्ये स्थितं नभोभूलिं ज्ञान्वाऽभ्यभ्ये च योगिनम् ।
भोजनायानयामास स्वेकस्मिन्मृगहोपगि ॥३६३॥
गङ्गा गम्यता पञ्चजनयोग्या च कारिता ।
आमनानि च पञ्चव स्थापितानि तदा स्फुटम् ॥३६४॥

या गहः च । २ नभोभूलिं हि च ।

गजाऽवग योनिगट शोभा न भवेद्योगिनीं विना ।
 नैनकस्मिन् प्रियामादावामने स्थापयतामिह ॥३६५॥
 बह्वर्थनया योगी श्रालिकामध्यतस्मदा ।
 निष्काश्य वनितामेकामामनेऽनिष्टयनदा ॥३६६॥
 ततो नृपो जगावत्र योनिनि ! त्वं कदावति ।
 कौशलं दशेयेदानीं नर्वाननगदनेनान ॥३६७॥
 बह्वर्थनया योगिपत्न्या च श्रालिकान्नगन ।
 निष्काश्यैको नरोऽस्थापि विष्टरे भोक्तुमन्नमा ॥३६८॥
 गजाऽवग विद्यते शून्यमधुनाऽऽमनमेककम् ।
 तत्रैकं त्वमपि नग्मुपावेगय भामिनि ! ॥३६९॥
 परीक्षार्थमिदं मवं विद्यते मण्डितं मया ।
 तवान्येषां च मर्त्यानां जीवितं प्रददे पुनः ॥३७०॥
 बह्वर्थनया गङ्गा विमृश्य हृदये तदा ।
 स्नग्ममध्यान्नभोभूलिः कर्षितोऽनीवरूपवान् ॥३७१॥

आम्ने स्थापिताः मवं भोजनं कारिताम्नदा ।
 ततोऽवग भूपनियोगिन ! पत्न्या दोषो न मे मनाक् ॥३७२॥
 यदुक्तं भार्यया बान्यावस्थायां मे पुरः पुर ।
 तन्मन्यमनया चक्रं ईदृक्कृत्यविधानतः ॥३७३॥
 नारीणां पुरुषाणां च वृत्तमेवंविधं यदि ।
 कस्य दोषः प्रदीयेताम्भामियोगिन्मदाऽधुना ॥३७४॥
 श्रान्तेनेति नृपतिः प्राह व्योमभृन्ते वणिगवर ! ।
 क्रियान् कालोऽजनिष्टात्रागनस्य तत्र मम्प्रति ॥३७५॥
 व्योमभृलिर्जगौ मामाः पण्येऽधुवन्निह प्रभो ! ।
 अशुष्कां कौमुदीं मालां दृष्ट्वा शीर्षं जगौ नृपः ॥३७६॥
 कथं पुष्पाणि ते शीर्षं न शुष्यन्ति नगेनम ! ।
 ततः प्राह नभोभृलिर्गतिं त्वं चरितं स्फुटम् ॥ तथाहि—
 चम्पापुर्यां धनस्याधृन्प्रिया धन्याभिधा वग ।
 धन्याऽन्यदा मुनोऽस्मावि ततो जन्मोन्मवोऽभवन् ॥३७८॥

धनकेलिगिनि प्रोक्तं तानेन नाम तस्य च ।
वधमानः क्रमान्मुक्तः पठितुं लेखयच्च नि ॥३७०॥
पण्डितान्ने पठन विद्या धनकेलिः मुनः मदा ।
जग्राह मकला रम्यकला विनयपूर्वकम् ॥३८०॥
धनेन विभवं न्यामीकृत्वा भूमौ गहोऽन्यदा ।
धनमंग्यान्वितं या (यद्) मे ददे द्रोडकं वग्म् ॥३८१॥
शृष्ट्वादिभिर्धनैर्दृग्देशे मे गच्छतो जनः ।
भूलिख्यामनभस्त्वेन व्योमभूलिद्वेऽभिधा ॥३८२॥
कौशाम्यां पुगि चन्द्रस्य श्रेष्ठिनो रुक्मिणी मुता ।
परिणीता मया पित्रोर्गदंशान्ममहोन्मवम् ॥३८३॥
क्रियदुर्दिनगं कामलनया पण्ययोपिता ।
मोहितो द्रविणं भृगि व्ययंस्नम्या गृहे स्थितः ॥३८४॥
बहुभिर्हायनस्तत्र स्थितेन मयका तदा ।
भक्षितं द्रविणं भृगि निद्रेच्यं स्वगृहं कृतम् ॥३८५॥

१ सुते मू॥ घ । २ अरुमाद् धनकेलस्तु पितरौ मरणं गतौ । मनः द्रोडकं घ ।

ध्रुष्टिने द्रविणे मानापितरौ मरणं गतौ ।
तनस्तोडकं तच्च धनकेलिप्रिया ललौ ३८६॥
लक्ष्म्या अभावतो व्योमभूलिपत्नी च रुक्मिणी ।
पतितं तद्गृहं मुक्त्वा प्रययौ पितुर्गलये ॥३८७॥ यतः-
“वृक्षं श्रीणफलं त्यजन्ति विहगाः शुष्कं मरः मार्गमाः,
पुष्पं पयुषितं त्यजन्ति मधुपा दग्धं वनान्तं मृगाः ।
निद्रेच्यं पुरुषं त्यजन्ति गणिका भ्रष्टं नृपं सेवकाः,
मर्तव्यं कार्यवशाज्जनोऽत्र गमने कः कस्य को बल्लभः” ॥
लक्ष्म्यभावात्ततः पण्ययोपिता दृष्टचित्तया ।
निष्काशितः स्वमदने तादृशोऽहं समागमम् ॥३८९॥ यतः-
“अभ्रच्छाया तृणादग्निः क्षले प्रीतिः स्थले जलम् ।
वेद्यागगः कुमित्रं च पडेते वृद्धवृद्धोपमाः ॥३९०॥
मनस्यन्यद्ब्रह्मस्यन्यन्क्रियायामन्यदेव हि ।
यामां माधारण्मणीणां ताः कथं मुक्त्वाहेतवः” ॥३९१॥

मांममिश्रं मुगमिश्रमनेकविट्चुम्बितम् ।
 को वेद्यावदनं चुम्बेदुच्छिष्टमिव भोजनम् ॥३०॥
 अपि प्रदत्तमर्बस्मान् कामुकान् श्रीणमस्पदः ।
 वामोऽप्याच्छेत्तुमिच्छन्ति गच्छतः पण्ययोपितः ॥३०॥
 पतितं म्यं गृहं वीक्ष्य दुःस्मितोऽहं वधुं नतः ।
 आनेतुं श्वमुग्न्यौकः प्रतोल्यामगमनदा ॥३०॥
 तत्रालब्धप्रवेशोऽहं कृत्वा वेषान्नरं पुनः ।
 भिक्षार्थं श्वमुग्न्यौको गृहपथगोऽगमम् ॥३०॥
 पत्न्या भिक्षा ददं मद्यमहं नैवोपलभितः ।
 भायांयाश्चरितं द्रष्टुं स्थितश्चामन्नमन्दिरे ॥३०॥
 गते यामद्वये गत्रौ रुक्मिणी मम गेहिनी ।
 मोदकापुग्निस्थाला द्वाग्मेत्य जगावदः ॥३०॥
 भो द्वाःस्थ ! माम्प्रतं द्वाग्मुद्घाटयाचिगन् स्फुटम् ।
 द्वारेऽनुद्घाटिते पश्चाद् रुक्मिणी स्वगृहं ययौ ॥३०॥

द्वितीये नामरे व्योमधुलिभिक्षार्थमीयितवान् ।
 पप्रच्छ रुक्मिणी भिक्षां दत्त्वा कस्त्वं कुतोऽगमः ॥३०॥
 तेनोक्तं कर्मयोगेनेदृशोऽभवत् वर्णिकमुतः ।
 रुक्मिणी प्राह मे त्वं चेन्कर्त्तुं शक्नु कर्त्तव्यम् ॥३०॥
 स्थापयामि नदाऽहं न्यां प्रतोल्यां मद्यनः पितुः ।
 कर्त्तव्याम्यन्नपानार्थं भवन्तं गुग्गुलुं पुनः ॥३०॥
 एवमुक्ते नया व्योमधुलिद्वारि च तस्थितवान् ।
 रुक्मिणी पूर्ववद् द्वाग्मग्न्येति जगौ निश्रि ॥३०॥
 द्वाग्मुद्घाटयाद्वाय गृहाणकं च मोदकम् ।
 उद्घाटितं नदा व्योमधुलिना द्वाग्मग्न्या ॥३०॥
 द्वारे उद्घाटिते तस्मै दत्त्वं मोदकं द्रुतम् ।
 रुक्मिणी प्रययौ स्वणापणे मुदितमानसा ॥३०॥
 व्योमधुलिमतः पत्न्याश्चरितं वीक्षितुं गतः ।
 तस्थान्वेकत्र गन्वाऽऽशु प्राप्ता तस्याः मर्मापतः ॥३०॥

पुग विहितमङ्केनो नर एकमदा जनः ।
नत्रत्येति जगौ कल्ये किं नायानाऽमि भामिनि ! ॥४०६॥
चपेटयाऽऽहता भूमौ पतिता प्राह रुक्मिणी ।
द्राःस्थेनोदघाटितं नव द्वारं तेनात्र नागमम् ॥४०७॥
क्षमस्व त्वमतोऽहं च पालयिष्यामि ते वचः ।
तस्याः कगलदा भूमौ टोडरकं पपान च ॥४०८॥
लान्वा टोडरकं पश्चाद् द्वाग्मेत्य तदा स्थितम् ।
प्रगे टोडरके क्षुन्निवलिने लेम्बो विनिर्गतः ॥४०९॥
लेम्बुस्त्रिल्य गगनभूलिद्राःस्थस्मदा गहः ।
वाचयामामिवातेवं जनमुदितमानसः ॥४१०॥
धनश्रेष्ठिगृहे वामकोणेऽधो दशहस्तके ।
मन्त्रि कोट्यः मुवर्णस्य चतस्रः स्थापिता वराः ॥४११॥
ततः टोडरकं मद्यो विक्रीयादाय शम्बलम् ।
चम्पायां प्रययौ व्योमभूलिनिजनिर्केतने ॥४१२॥

उन्वाय वमुधां प्राप्य निधानमहकं ततः ।
मज्ज्यकापं गृहं पत्तिगृहादीनलामहम् ॥४१३॥
बहुपत्नियुनस्ताभ्यांरुटो रुचिर्वेषभाग ।
गताऽहं मानितः शालः सर्वः श्वमुग्मघनि ॥४१४॥
परं नाहं प्रियां दृग्भ्यां प्रपश्यामि मनागपि ।
ततः खिन्ना प्रमुग्मस्य प्रश्नालयनि मे पदौ ॥४१५॥
भार्या ज्ञान्वा मया प्रोक्तं भवत्या न वरं कृतम् ।
लभमानोऽधुना स्वप्नमहमुत्थापितस्त्रया ॥४१६॥
तयोक्तं भवता कीदृक स्वप्नो दृष्टो वदाधुना ।
मयोक्तमस्य गेहस्य द्वारेऽहमेकया स्त्रिया ॥४१७॥
स्थापितो गौरवं कृत्वा भक्तपानादिदानतः ।
बहियांन्त्या तया मद्यं चक्रश्च मोदको ददे ॥४१८॥ [युग्मम्]
स्वर्णापणे गता यावन्मारी तावदहं तदा ।
पृष्ठौ गन्वा गहः स्थाने स्थितो वृत्तं निरीश्रितुम् ॥४१९॥

पुग विहितमङ्गुनो नर एकस्तदा जनेः ।
 तन्नन्येति जगौ कल्ये किं नागाभ्यं च भार्मिनि ! ॥४२०॥
 चपेटयाऽऽहता ॥४२०॥ क्षमस्य स्वमतोऽहं च ॥४२०॥
 तस्या हस्तात्तदा टोट्टकं च पतितं भुवि ।
 यावन्मया लले तावच्चया जगार्गिनो निशि ॥४२१॥
 विधाय भ्रुकुटीं तत्र स्थितोऽरुणविलोचनः ।
 अहं स्ववचनाः पत्नीं प्रत्येवमब्रुवं द्रुतम् ॥४२२॥
 अधेस्वमे मया लब्धे गतनिद्रोऽधुना न्वया ।
 कुर्वन्त्या न कृतं चारु प्रिये ! शिष्टकुलोद्भवे ॥४२३॥
 एतन्मर्मवचः श्रुत्वा हृदयास्फोटनस्तदा ।
 मृता पत्नी मयाऽन्पात्य मुक्ता व्यणापणे गृहः ॥४२४॥
 यावदहं स्थितल्लभं तावज्जागः समागतः ।
 मुमां दृष्ट्वा जगावित्थं ताडयन्तां चपेटया ॥४२५॥

उन्मरं रे कथं पापे ! ममायाताऽमि मम्प्रनि ।
 गन्धोन्निष्ट न मे कार्यं न्वयाऽत्र वामलोचने ! ॥४२६॥
 भूयोऽप्येवं यदा प्रोक्ता नोचरं मा ददौ मनाक ।
 तदा तेनैव जागेण मृता ज्ञाना निनाम्बिनी ॥४२७॥
 नोचन्नेवं ततः थं म भूयो भूयो जगावदः ।
 वगर्कायं मया समस्थानके आहता द्रुतम् ॥४२८॥
 मृता तेन ध्रुवं नार्ग धिग धिग मां पापकारिणम् ।
 एवमुक्त्वा च गतायां निक्षेपोपपत्तिश्च ताम् ॥४२९॥
 भूल्याऽऽन्ल्लाय गृहः स्थायस्थानके ममयागमन ।
 वृत्ते पत्न्या अहं दृष्ट्वा कम्पिताहोऽभवं तदा ॥४३०॥
 नायांश्चरिग्रमिदृशं कदयं चिन्तयन्नदम् ।
 जनः स्थानान्नतः सौवशामावाममुपागमम् ॥४३१॥
 प्रभाने पितरौ पुत्रामदृष्ट्वा दुःखिता भूतम् ।
 वभूवतुस्ततः प्रोक्तं वृत्तं तस्या मयाऽमिलम् ॥४३२॥

ततोऽहं चलितो यावच्छान्वा पुष्पस्रजं नदा ।
तद्बुद्धिता मुरुषाण्या चरितुं मां ममागमन ॥४३३॥
मा प्राहेनि वृणु त्वं मामागतं च व्ययंवगम् ।
मया प्रोक्तं त्वमप्यान्मयामितुल्या भविष्यति ॥४३४॥
ततस्तद्भगिनी प्राह पुष्पमालामिमां वगम् ।
श्रिषामि भवनः कण्ठे माम्प्रनं पितृमाश्रिकम् ॥४३५॥
यदा शुष्यन्त्यमौ पुष्पमाला शीर्षे स्थिता तत्र ।
तदा मे शीलमालिन्यं ज्ञातव्यं भवताऽन्निगन ॥४३६॥
एवमुक्ते मया मेव परिणिन्ये च कन्यका ।
परिणीतस्य मेऽभूवन् वर्षाणि द्वादश क्रमान् ॥४३७॥
श्रुत्वाति विक्रमादिन्यो दध्यावेतच्च दुषेष्टम् ।
स्त्रीणां न जायते मम्यक चरितं केनचिन् क्वचित् ॥ यतः—
“अश्वपुत्रं माधवगजिनं च स्त्रीणां चरित्रं भवितव्यता च ।
अवर्षणं चाप्यतिवर्षणं च देवा न जानन्ति कुतो मनुष्याः ॥

प्राप्तुं पागमपागम्य पागवागम्य पायते ।
स्त्रीणां प्रकृतिवक्राणां दुश्चरित्रस्य नो पुनः ॥४४०॥ इत्यादि
प्राह भूपो नभोभूते ! तव पत्न्याः परीक्षणम् ।
क्रियते गेचने चेत्ते मम्यक मंप्रेक्ष्य(प्य) सेवकान् ॥४४१॥
व्यामभूलिजगौ व्यामिन् ! गेहिन्या मे परीक्षणम् ।
कुरुष्व सेवकान् प्रेष्य चातुर्यादिगुणान्वितान् ॥४४२॥
ततो गज्जा शशिमूलदेवादिकुशलान् बहून् ।
आकाश्यांचे पुरस्तेषां तस्याः शीलस्य वर्णनम् ॥४४३॥
मूलदेवो जगौ व्यामिन्नादेशो दीयतां मम ।
गन्वा तत्र क्षणार्द्धालाबालयिष्यामि तामहम् ॥४४४॥
गृह्णन्वा भूभुजा दत्तं मूलदेवस्य वीटकम् ।
ततश्चलन् ययौ चम्पापुर्यां क्षोभयितुं च ताम् ॥४४५॥
व्यामभूलिगृहस्यान्ने बृद्धस्त्रीमदनं नदा ।
द्रव्यं दत्त्वा स्थितो मूलदेवः मद्रूपभृन्मुदा ॥४४६॥

प्रेषिता मूलदेवेन सा वृद्धा कपटाग्रया ।
 ज्योमभृलिप्रियापाश्वं गन्वा प्राहेति मायया ॥४४७॥
 मूलदेवाभिधो देवकुमारमदृशो नरः ।
 एकम्वदर्थमायातो विद्यते मम मद्यनि ॥४४८॥
 भवत्या रमणी दूरदेशेऽगादु बहुकालतः ।
 गेचने चेनवेदानीं मदुक्तो मनुजोऽनघः ॥४४९॥
 तदाऽत्र तं नरं देवकुमारमदृशाकृतम् ।
 भवत्या मन्निधौ मद्य आनयाम्यहकं मणि ! ॥४५०॥
 ज्योमभृलिप्रिया प्राह श्रोत्र्येऽहं नाम तस्य न ।
 एवं च भृग्निः प्रोक्तं दध्याविनि र्वाणिकप्रिया ॥४५१॥
 लान्वा नदृशपत्रादि तमानीय स्वमद्यनि ।
 अनर्थं पानयिष्यामि यतः स्यादु दुःखितो भृगुम् ॥४५२॥
 नभोभृलिप्रिया ध्यान्वेत्येवं तस्याः समीपतः ।
 गृहीन्वा वीटकं प्राह त्वयाऽऽनेयः प्रगे म च ॥४५३॥

मूलदेवं ममायान्नं निर्गक्ष्यामनदानतः ।
 ज्योमभृलिप्रिया मद्यः प्राणयामाम सादृग्म् ॥४५४॥
 गेहान्तरं तयाऽस्वानि गतां गुप्ता गृहः पुनः ।
 तस्या उध्वे च सा शर्यां जीर्णान्तुपुतां प्लवणम् ॥४५५॥
 तस्या उध्वे लसद्भक्ष्यामन्तं च तया वृद्धा ।
 भुज्या म दापितो यावच्छर्यायां सङ्गुपाविशन् ॥४५६॥
 तन्तुच्छेदेन गतायां तावन्मलोऽपनच्छणान् ।
 अहर्हेति तया प्रोक्तं किं नेऽजनि च माम्प्रतम् ॥४५७॥
 यादृशं नादृशं भक्तं दत्ते तस्मै र्वाणिकप्रिया ।
 अद्य प्रभृति नो कार्यं न्वयदृशं च जल्पति ॥४५८॥ यतः—
 "विक्रमाक्रान्तविश्वोऽपि परम्यां गिरिमया ।
 कृत्वा कृतभ्रमं प्राप नरकं दशकन्धरः ॥४५९॥
 अन्वेत्य ज्ञायमां तत्र प्राहेति नेगमप्रिये ! ।
 म पुमान् कुरुते किं किं र्वाणिकपत्नी तनो जगौ ॥४६०॥

म पुमान् प्राणिनोऽत्यन्तं मया मन्त्राम्बुदानतः ।
मध्येगेहं मदा क्रीडां कुर्वन् निष्ठानि बालवन ॥४६१॥
इतो दिनेषु बहुषु गतेषु पूर्ववन्पुनः ।
प्रतिज्ञां शशभृन्कृत्वा भ्रातुः शुद्धिं च वीक्षितुम् ॥४६२॥
तस्याः शीलपरीक्षार्थं निगतो नगरजनतः ।
चम्पायां मदने नस्थो वृद्धाया मूलदेववन ॥४६३॥ [युग्मम्]
गतायां पानितो व्योमभूलिपन्न्या शशी तथा ।
वृद्धास्य च द्विर्तायेऽह्नि पानिता पापकारिणी ॥४६४॥ यतः
“अन्यग्रगण्यपापानामिहैव कलमाप्यते ।
त्रिभिर्वर्षास्त्रिभिर्मासैस्त्रिभिः पक्षैस्त्रिभिर्दिनैः” ॥४६५॥ इत्यादि ।
यादृशं तादृशं तेषां तत्रस्थानां च भोजनम् ।
ददती वक्ति वः पापफलमेतन् प्रदर्शयते ॥४६६॥
तयोग्नागमं भूषो मन्वा प्रोवाच भो वणिक् ! ।
तत्र गन्वा शशिमूलदेवावपि स्थितौ स्फुटम् ॥४६७॥

तत्र शीर्षस्थिता पुष्पमाला शुक्यति नो मनाक् ।
विद्यते महदाश्चयेमिदं मम वणिग्वर ! ॥४६८॥
व्योमभूलिजगौ गजन ! शशिमूलमुगवपि ।
गतौ तत्र तथा वादं ललितौ तौ ममेति श्रीः ॥४६९॥
अथवा तौ न्वया दत्तां लक्ष्मीं बह्नीं नरेश्वर ! ।
गृहीत्वा जग्मतुर्दृग्देशेऽन्यत्रातिलोभतः ॥४७०॥
व्योमभूलि चलन्ते स्वं पुरं प्रति नृपोऽन्यदा ।
मन्वाऽवगागमिष्यामि तत्र द्रष्टुं च तौ च ताम् ॥४७१॥
ततः मागपरीवागे व्योमभूलियुतोऽन्यदा ।
चम्पायामेत्य नदन्तोत्तारके नृपतिः स्थितः ॥४७२॥
व्योमभूलिगृहे गन्वा पश्यन्त्येति प्रियां निजाम् ।
शशिमूली किमायानौ त्वां च चालयितुं न वा ॥४७३॥
तथा प्रोक्तं शशिमूलदेवोदन्तमशेषतः ।
वणिक् प्रोवाच तौ न्वां च द्रष्टुमत्रागतौ नृपः ॥४७४॥

भोजनं दीयते गजश्चिन्ते ने यदि मेचने ।
 पन्न्यवक मच्चनो गभे शाल्याद्यन्नं च गन्ध्यते ॥४७५॥
 यश्चहस्तव्यनिकगन् जेमनं दीयतेऽनघम् ।
 विचार्यिवं नृपोपान्ते गन्वा प्राद्वेति नैगमः ॥४७६॥
 अत्रायानौ शशिमूलदेवौ मे प्रियया गृहे ।
 स्थापयित्वा पुनर्गोदात्कपितो दृग्नो गतौ ॥४७७॥
 अद्याम्माकं गृहे गजन् ! परिवाग्युतस्य ते ।
 मदन्नपानदानेन भोजनं च भविष्यति ॥४७८॥
 एवमुक्त्वा वणिग याचन्ममाथानि म्यमन्नानि ।
 तावन्पर्वा शशिमूलदेवोपान्ते जगावदः ॥४७९॥
 ममाम्नि देवतादत्तां वर ईदृग माह्वान्मययुग ।
 यश्च मे कथितं नैव मानवः कुरुते मनाग ॥४८०॥
 तस्य शीघ्रं द्विधा शीघ्रं भविष्यति न संशयः ।
 यदि मे कथितं यूयं माम्प्रतं कुरुतादगन् ॥४८१॥

गतायाश्च तदा युष्मान कर्षयिष्यामि यवनः ।
 तैरुक्तं च कर्षयामो भवत्योक्तं वयं द्रुम ॥४८२॥
 तनस्तया च तान गतामध्यान्निष्काम्य वाग्णिना ।
 प्रक्षान्त्याङ्गानि तेषां च चांचितानि मुचन्दनैः ॥४८३॥
 गभंगृहे गृहः स्थाने स्थापिताम्ने नया तदा ।
 भूमिगृहे गवतीं कुर्वन्ति स्य मर्माजनाः ॥४८४॥
 आकाशिनो नृपो भोक्तुमदृष्टा गन्धनादिकम् ।
 प्राह किं भवता कृतं मण्डितं व्योमभुल्लिक ! ॥४८५॥
 वृभुक्षार्पाडिता वाटे व्योमभुलेऽपुना वयम् ।
 मध्याह्नं च व्यतिक्रान्ते जनः सर्वो गमिष्यति ॥४८६॥
 भूमिगृहाद्रहोवृत्त्याऽऽनीयानीयान्नमन्नमा ।
 भोजिनो भूपतिः सर्वपरिवाग्युतस्तदा ॥४८७॥
 भुक्त्वा भूपो जगौ भो भो व्योमभुले ! वणिगवर ।
 कथमेवंविधेनाहमन्नं भोजिनः क्षणान् ॥४८८॥

वर्णिक प्रोवाच मे पन्त्या द्वौ यक्षावेकयक्षिणी ।
ददन्ते वाञ्छितं मद्यो भोजनं बहु देहिनाम् ॥४८९॥
गजाञ्जग यक्षिणीं यक्षौ माम्प्रतं न्वं ममापेय ।
येभ्यो ग्मवतीं मागं प्राप्याङ्गी जायते मुग्धा ॥४९०॥
ततो वर्णिकप्रिया प्राह तुभ्यमेने (नान्) ददाम्यदम् ।
यदि प्रयाणकप्रान्ते मार्गयिष्यमि जेमनम् ॥४९१॥
मदीया यक्षिणी यक्षौ मिदं कायं तव स्फुटम् ।
पुनः पश्चान्ममोपान्ते तन्वक्षणान्प्रययिष्यमि ॥४९२॥
ओमिन्युक्ते महीशेन मञ्जपायां गहस्तनः ।
क्षिमास्म्यं नया पुष्पश्चर्चयित्वा च चन्दनः ॥४९३॥
ततो भूमीपतिलान्वा मञ्जपां मुदिताशयः ।
प्रयाणकं ददावेकं वर्णिकयुक्तं स्वपुरं प्रति ॥४९४॥
मध्याह्ने भूभुजा पेटा पूजिता कुमुदवर्गः ।
दत्ते ग्मवतीं नैव प्रन्युत्तग्मपि स्फुटम् ॥४९५॥

एवं प्रोक्ते महीशेन भृगिशोऽभ्युक्ते तदा ।
मध्यस्थाम्ने त्रयोऽवोचन दाम्यत्यक्षं पिता तव ॥४९६॥
वृद्धार्थमहितावाचां शशिमूलावपि छलात् ।
कृपे क्षिमा नया पूर्वं पेटायामधुना पुनः ॥४९७॥
आम्माकीनं च धृतं कृतं सर्वं प्रपञ्चतः ।
अम्माकमेव शिर्गमि पतितं क्रियते किञ्च ॥४९८॥
कापिताम्नांश्च पेटाया वीक्ष्य भूपोऽतिदुर्बलान् ।
श्रुत्वा तेषां मृग्वान्तम्या वृत्ते चित्ते चमत्कृतः ॥४९९॥
व्योमभूलिं प्रति प्राह गजैवं ने प्रियाञ्जना ।
यादृशी वर्णिना पूर्वं भवताऽजनि तादृशी ॥५००॥
एवंविधा प्रिया भाग्याल्लभ्यते देहिना भुवम् ।
मुशीला विशदाचाग मतीगुणगणान्विता ॥५०१॥
पश्चाद्वन्वा नतं भूपो व्योमभूलिगृहे पुनः ।
स्तौर्ताति तां नभोभूलिपत्नीं शीलविभूषिताम् ॥५०२॥

त्वं धन्या त्वं सतीधुर्या निर्दोषा वसुधावरा ।
निष्कलङ्का मदाचारा वर्णनीयाऽस्मि मन्तव्यम् ॥५०३॥
एवं स्तुत्वा च तां व्योमधूलिं मन्मान्य भूपतिः ।
अवन्त्यामाययौ मद्यो गृह्णन् तस्या गुणान् हृदि ॥५०४॥

इति मन्यमनीषरीश्वरकृष्णविषये गगनधूलिवर्णकथा ।

अन्यदा विक्रमाकस्याघटनामा महाभटः ।
बभूव सेवकः सत्त्वपराभूताग्निकाशुरः ॥५०५॥ तथाहि—
आसीद्रीगपुरे भीमभूषस्य पत्निर्नी प्रिया ।
रूपचन्द्राभिधः पुत्रो गुणवांश्चारुविक्रमः ॥५०६॥
चन्द्रमेल्लहन्तः शूरो भूपभक्तकमानसः ।
पुरोधो गङ्गादामाहः पत्नी तस्य मृगाभिधा ॥५०७॥
विभागीकृतुमन्येषुः सेल्लहन्तः खलान् खले ।
गन्वा यावदुपाविष्टो भृग्लोकममन्वितः ॥५०८॥
एकस्तावदगात्तत्र गणको निःस्ववाडवः ।

सेल्लहन्तो जगौ त्वं मे भ्रात्रादिगणनां वद ॥५०९॥
लघ्नवल्गानदा तेन प्रोक्तं च भ्रातरम्बयः ।
भगिन्येका प्रियाः पञ्च तवाभूवन् मनोरमाः ॥५१०॥ यतः—
“एकः पुत्रो ग्वौ छिद्रे चन्द्रं तत्र मुनद्वयम् ।
मोमे पुत्रास्त्रयो वान्या वृधे पुत्राश्चतुष्टयम् ॥५११॥
गुगौ गर्भे मुताः पञ्च पट् पुत्रास्तु मिते मताः ।
शनी पुत्रा ध्रुवं मम तुङ्गे पुत्रा महाद्विकाः” ॥५१२॥ इत्यादि ।
मन्ये प्रोक्ते तदा तेन सेल्लहन्तः प्रमादितः ।
प्राहोन्पाटयितुं मुद्धान् यावन्त्यक्तोऽस्मि वाडव ! ॥५१३॥
तावतः पोट्टलिं बद्धा गच्छेन्त्युक्ते द्वित्रः स च ।
महान्नं पोट्टलं बद्धा शीपे कृत्वाऽचलन्तः ॥५१४॥
कस्मिन् देवकुले गन्वा मायं मुमो द्विजोत्तमः ।
तत्र सेल्लहन्तामका पुरोधोगृहिणी ययौ ॥५१५॥
द्विजं सेल्लहन्भ्रान्त्योन्थापयित्वा च मोदकः ।

यथेष्टं भोजयामास पुणेशोऽगृहिणी मृगा ॥५१६॥
 भृग्भिक्षणतो देहश्चादन्यं नरं तदा ।
 मन्वा ग्राह मृगा कम्बं सोऽहं विप्रोऽस्मि भामिनि ॥५१७॥
 मृगा जगावहं पुंसा वाहिना केनचिन्स्फुटम् ।
 विप्रः प्रोवाच रे मृदमः न मे मृगलोचने ॥५१८॥
 मया किमपि ते देहस्यशोऽपि विहितो न हि ।
 भक्षिता मोदका दत्तास्त्वेयं मयका मृदु ॥५१९॥
 मोदकव्ययनश्चने विनष्टं किमपि स्फुटम् ।
 तदा गृहाण मृदानां त्वं च पोद्दलकं मम ॥५२०॥
 मिक्षा ततो मृगा पश्चादेत्य वानासनस्थितम् ॥५२१॥
 दध्यौ च दीपिका यत्र मेहृदस्मस्य यास्यति ॥५२२॥
 तत्र मेहृदतोऽद्यैव स्थापं स्थाने कर्मयति ।
 अहं चापि गमिष्यामीति ध्यान्वाऽस्थानमृगा तदा ॥ यतः—
 “अस्त्राणमणी०” [मर्ग० ५ श्लो० २८०]

दिवा पश्यति नो घृकः काको नक्तं न पश्यति ।
 अपूर्वः कोऽपि कामान्धो दिवा नक्तं न पश्यति ॥५२३॥
 इतः मेहृदतो विप्राधिष्ठिते स्थानके भ्रमन् ।
 आगतो मानवं प्रेक्ष्य प्राहान्यत्र व्रज न्वकम् ॥५२४॥
 द्विजः प्राह निगान्धोऽहं व्रजाम्यन्यत्र भोः कथम् ।
 जगौ मेहृदतो भृत्यान् दीपिकोद्द्योतितो (द्व्योतनः) द्विजः (जम्) ।
 भामयश्चालये नीत्वा गृध्रं मुञ्चन् माम्प्रतम् ।
 ते च दीपिकया तं च मुमुच्युश्चमयन्ति ॥५२६॥
 विध्यान्दीपिकाः सर्वेऽभ्येत्य मेहृदतान्तिके ।
 तन्मनेनादिने स्थाने मुपुपुनिभरे निजि ॥५२७॥
 दीपिकोद्द्योतितो जान्वा तं च यश्चालयागतम् ।
 मोदकान् पूर्ववद्गन्वा गता तत्र मृगा जगौ ॥५२८॥
 स्वामिन्त्वं मोदकान् गदादन्थायेत्युक्तो द्विजस्तदा ।
 भुक्त्वंकं मोदकं तन्धाविनि दध्यौ मृगा तदा ॥५२९॥

अल्पभक्षणतो देहस्यशादन्यतरं नदा ।
 मन्वा प्राह मृगा कम्बं मोऽवग विप्रोऽस्मि भामिनि ! ॥५३०॥
 मृगा जगावहं ननं वाहिना केनचिच्छलान् ।
 विप्रः प्रोवाच रे मृदमानसे मृगलोचने ॥५३१॥
 मया किमपि देहस्य स्पर्शाऽपि विहितो नहि ।
 भक्षिता मोदका दत्तास्त्वेयं मयका मनु ॥५३२॥
 मोदकव्ययतश्चेत्ते विनष्टं किमपि स्फुटम् ।
 तदा गृहाण मुद्गानां त्वं च पोटुलकं मम ॥५३३॥
 मम मद्गृहिणीं मुक्त्वा अन्याः सर्वा मृगेश्वराः ।
 भगिन्यः सन्ति तेन त्वं ब्रजान्यत्र द्रुतं स्फुटम् ॥५३४॥
 म्विन्ना मृगा ततः पश्चादेत्य गेहं निजे क्षणान् ।
 मुष्वाप कृतमन्तोषा कौतुकं तन्वर्ता हृदि ॥५३५॥
 मृगाप्रदत्तनाम्बुलङ्कटन्तो द्विजः प्रगे ।
 पृष्टः सेल्लहतेनेति त्वमभृग्विदुः कथम् ॥५३६॥

विप्रः प्रोवाच भवतः प्रमादादीदृशोऽभवम् ।
 सेल्लहते जगौ गजपर्यवेत्यः (न्य)न्वया पुनः ॥५३७॥
 तत्रापि भवतो भृषपाश्चात्किंचिद्धने पुनः ।
 दापयिष्याम्यहं प्राक्तवेत्यगामेल्लहन्मदा ॥५३८॥
 विप्रो हृष्टमनो गजसभायामेव्य नक्षणम् ।
 प्राणयामाम भूपालं आर्थादादप्रदानतः ॥५३९॥
 सेल्लहतो जगौ म्यामिन्नयं शास्त्रविचक्षणः ।
 भूतभाविभयन्यत्र ज्ञानानि लघ्नयोगतः ॥५४०॥
 गजा प्राह प्रगे ज्ञानिन ! किं मे गज्ये भविष्यति ।
 लघ्नमो मे क्ष्य द्विजन्माऽवक पटुहर्मा मरिष्यति ॥५४१॥
 भृषः प्राहाशुभं ज्ञानिन ! कथं यानि क्षयं वद ।
 गणकोऽवग भयन्नैवान्यथा भवति भावि यन् ॥५४२॥ यतः—
 “प्रचलति यदि मेरुः शीततां यानि शङ्ख—
 रुदयति यदि भानुः पश्चिमायां दिशायाम् ।

विक्रयति यदि पञ्च पर्वताग्रं शिलायां,
तदपि च न हि मिथ्या भाविनी कर्मण्या ॥५४३॥
ततो गज्जा द्विजं पार्श्वे विधाय पटहन्तिनः ।
गश्चितुं सेवका मुक्तास्तत्र गत्रौ महम्रजः ॥५४४॥
प्रानहन्ती मदोन्मत्त उन्मूल्यालानकं तदा ।
भञ्जयन् मदनाडुादि चचाल मर्वतः पुरि ॥५४५॥
पुरं मेरुगिर्याम्भोधिं व्यालोडयन् मनङ्गजः ।
लोकान व्याकुलयाचक्रे जपनक्रान्तिव क्षणान् ॥५४६॥
रुग्ध गृहिणीं कृष्णद्विजस्य कुञ्जरः पथि ।
न कोऽपि तं गजं धत्तुं ममथांऽजनि मानवः ॥५४७॥
व्याकुलं नृपतिं लोकयुक्तं वीक्ष्य नृपाङ्गजः ।
गश्चितुं तां स्त्रियं नत्र गन्वा प्राहन्ति कर्कजम् ॥५४८॥
रे दुष्टभाचलां किं तं मचलो हन्तुमुद्यतः ।
मुक्त्वेमां मामभि क्ष्मापुत्रमागच्छ संमुखम् ॥५४९॥

विमुच्य तां स्त्रियं गजपुत्रमेत्यारुणेश्वरः ।
हन्तुं प्रधानिनः कुम्भी कृतान्त इव जङ्गमः ॥५५०॥
मुक्त्वा वण्टालिकां तस्य मुखाग्रं नृपनन्दनः ।
जघान हस्तिनं पश्चाद्भ्रमयित्वा च मर्मणि ॥५५१॥
मुतं हस्तिवधान्मन्वा बलिष्ठं मेदिनीपतिः ।
तलिकानोरुणार्दानि कारयामास मर्वतः ॥५५२॥
अघटं मुघटं कार्यं चक्रेऽनेनेह मुनुना ।
इति हेतोनृपो नामाऽघट इति व्यधात्तदा ॥५५३॥
वद्वापनं प्रजाः सर्वास्तन्वन्ति स्म नृपाग्रतः ।
एको वद्वापनं कर्तुं नागात्ममुमतिमन्निगट ॥५५४॥
द्विजाय मुदितो भूपो ददौ लक्ष्मीं च भूयमीम् ।
अनागमाच्च मर्षाशो धर्षितो मेदिनीभुजा ॥५५५॥
मर्षा प्रोवाच भूपस्य कुमारस्य कदाचन ।
हन्तुं न युज्यते पट्टहस्तिनं गज्यरक्षकम् ॥५५६॥

तव सर्वत्र शत्रूणां मङ्गलानि निकेतने ।
 भविष्यत्यचिराद्वाज्यं निर्वलं स्यादनेभतः ॥२५७॥
 अनेन मनुना पट्टकुञ्जगे मार्गितोऽधुना ।
 ततो नवोन्मवं कर्तुं युज्यते तव भूपते ! ॥२५८॥ यतः-
 "पितृमातृमुहूर्द्धात्मुनाभीष्टशरीणिणाम् ।
 गजाश्वादिगवां मृत्यौ दुःखं भवति देहिनाम्" ॥२५९॥
 श्रुत्वेतन्मन्त्रिणो वाचं युक्तियुक्तां महापतिः ।
 रुष्टोऽपमानयामास कुमारं वचनैः खरैः ॥२६०॥
 कुलं कुपुत्रमयुक्तमन्यायोपाजितं धनम् ।
 गेगाकालं शरीरं च दीर्घकालं न नन्दति ॥२६१॥
 भूषापमानितो रूपचन्द्रः पुत्रोऽस्मि दुःखितः ।
 पर्त्नीयुक्तोऽचलद्रात्रौ दग्देशं प्रति द्रुतम् ॥२६२॥ यतः-
 "माण पणद्वड् जडं न तणु तो देमडा चड्ज ।
 मा दुज्जणकपल्लविहिं देमिज्जंन भमिज्ज" ॥२६३॥

अध्वनि व्रजनस्तस्य भार्याऽस्य न मुतं वरम् ।
 एवं तर्गणि दीप्रप्रभापुङ्गं शुभेऽहनि ॥२६४॥
 चलन क्रमानदाऽवन्यां पुरि श्रीदापणे जनः ।
 रूपचन्द्रः प्रियां भुक्त्वा विक्रेतुं प्रययावमिम् ॥२६५॥
 तदा नम्यापणे भृग्विंशोऽभून्माहान्मयनः ।
 उपविष्टां स्त्रियं वीक्ष्य श्रीदः श्रेष्ठा जगावदः ॥२६६॥
 त्वदीये गोलके पुत्रि ! किमस्मि वद मय्यनि ।
 दशयामास मा मनुं श्रेष्ठिने विलगद्व्युनिम् ॥२६७॥
 श्रेष्ठा दध्यौ शिशोरस्य भार्याल्लाभोऽभवत् वरः ।
 इतस्तत्रागतो रूपचन्द्रः प्राह प्रियां प्रति ॥२६८॥
 उज्जिष्ठास्मिन् पुरे कोऽपि विक्रेताऽमेन विद्यते ।
 गम्यतेऽन्यत्र नगरं निर्वाहो यत्र जायते ॥२६९॥
 श्रुत्वा श्रेष्ठा जगौ पान्थ ! भुक्त्वाऽद्य मम मय्यनि ।
 रूपचन्द्रस्तनस्तत्र बुभुजे प्रियया सह ॥२७०॥

भुक्त्वा मुमुं नरं नं च चिरं वीक्ष्य वणिग जगौ ।
अमौ च क्षत्रियो नूनं गत्रौ चौर्यं कर्ण्यति ॥५७१॥ यतः-
“नटा विटाम्बथा चौराः परदारगताश्चरः ।
दिवा मुखा निर्गाथिन्यां कुर्वते कार्यमीप्सितम्” ॥५७२॥
मा स्त्री प्राह प्रियो मे न चौर्यादि कुरुते क्वचिन् ।
अगृह्याथ निवाहं करोति नान्यथा क्वचिन् ॥५७३॥ यतः-
“क्षुश्रामोऽपि जगद्गोऽपि शिथिलप्रायोऽपि कष्टां दशा-
मापन्नोऽपि विपन्नर्थाधिनिरपि प्राणेषु गच्छन्स्वपि ।
मत्तेभेन्द्रविशालकुम्भदलनव्यापाग्वद्रस्पृहः,
किं जीणं नृणमनि मानमहतामग्रेयरः केयरि” ॥५७४॥
आकर्ण्येनहदौ श्रेष्ठी तस्य दान्यां च शारिकां ।
आगेहाय वगं रूपचन्द्राय घोटिकां तदा ॥५७५॥
रूपचन्द्रो जगौ गजः सेवा च क्रियते कथम् ।
श्रेष्ठवग् भट्टमात्रस्य पणमामा यन्नतः मदा ॥५७६॥

पुमा विधीयते येन सेवा विनयपूर्वकम् ।
भट्टमात्रमनन्तुष्टो नयते नं नृपान्तिकम् ॥५७७॥
ततः श्रीविक्रमाक्रेम्य लभ्यते सेवनं मनाक् ।
श्रुत्वनद्रूपचन्द्रोऽगाद् द्वारं भूपतिमन्नतः ॥५७८॥
प्रवेष्टुं न ददौ द्वाःस्थमस्य यावन्नृपालये ।
तावन्नपेटया हन्वा नं ययावन्नतः स च ॥५७९॥
फलं दत्त्वा नृपोपान्तं गन्वा मद्यो महीपतिम् ।
कलाभां गजयामाम चानुयजल्पनादिभिः ॥५८०॥
भूपती गञ्जितम्यान्नो रूपचन्द्राय तन्क्षणम् ।
हेम्नो दद्यायुनं दत्त्वा भट्टं प्रति जगावदः ॥५८१॥
वमनाय त्वया गेहं देयमस्य महत्तरम् ।
ततो भट्टो व्रजन् द्वारि द्वाःस्थं प्रति जगावदः ॥५८२॥
गेहं देयं निवाग्यायाम्येन्युक्त्वाऽगमद् गृहे ।
द्वाःस्थो रुष्टः पुग दध्यावनर्थं पानयाम्यहम् ॥५८३॥

अनर्थं पातितुं रूपचन्द्रमग्निकमन्दिगम् ।
 दर्शयितुं तदाऽचालाद् द्वाःस्थो वर्गच्छदे द्रुतम् ॥५८४॥
 अग्निवेनालमदनं रूपचन्द्राय तन्क्षणान् ।
 दर्शयिन्वा निवामार्थं द्वाःस्थः स्वस्थानकं ययौ ॥५८५॥
 रूपचन्द्रो ददद् दानमग्निभ्यश्च पदे पदे ।
 श्रीदश्रेष्ठिगृहे गन्वा भार्यायै मिलितमनः ॥५८६॥
 भूपालमिलनाद्यग्निवेनालौकोऽपणान्तिकम् ।
 रूपचन्द्रो जगौ पत्न्याः पुरः श्रेष्ठिनि भृश्वनि ॥५८७॥
 मौर्वेण द्वे स्थिते पत्न्यै रूपचन्द्रो ददौ वनः ।
 तयौदायां द्वणिकम् नुपत्न्योः मौर्वणिके ददे ॥५८८॥
 श्रीदो जगावयं नृनमनर्थं पतिनो हहा ।
 रूपचन्द्रोऽवदनं श्रेष्ठिन् ! माङ्गल्यं मे भविष्यति ॥५८९॥
 आरुह्य घोटिकां रूपचन्द्रः पर्वामुनान्वितः ।
 यावदग्निकवेनालमदनं समुपेयितवान् ॥५९०॥

तावदिभ्यादयो लोका गच्छन्तं तं निरीक्ष्य च ।
 अहा महामहानर्थं माधुर्यं पतिष्यति ॥५९१॥
 रूपचन्द्रं प्रति ग्राह प्रिया पुञ्जोऽत्र भृग्निः ।
 आदौ दूरे विधायित पश्चादामो विधायते ॥५९२॥
 दर्शकतु जनान् पुञ्जमानयामास यावता ।
 तावदग्निकगेहं ने दृष्ट्वा नेशुदिशोदिग्रम् ॥५९३॥
 गन्वा मध्ये गृहे रूपः पर्वीं मृत्वा गृहान्तरे ।
 स्फोटयितुं जनान् पुञ्जमानेतुं स पुनर्ययौ ॥५९४॥
 माना पालनकं पुत्रं व्यापयिन्वाऽन्तिके स्थिता ।
 गायन्ती हृष्टं द्विण्डोलयामामेति निर्भया ॥५९५॥
 बलहेतोमनवान्नीयानीय गलगलं मुन ! ।
 दास्यामि तुभ्यमह्माय मा त्वं गेदिषि बालक ! ॥५९६॥
 इतो द्वारे ममायानोऽग्निको दृष्ट्वा पदाष्टकम् ।
 दध्यौ भक्ष्यं ममाद्याभूत् नृगश्चाहिनिर्गक्षणात् ॥५९७॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥२०६॥

दिनत्रयमभृद्धस्य मे नृपाश्चाद्रिबीक्षणान् ।
इत्युक्त्वा भूतप्रेतार्दान व्यमर्जेद्वह्निकोऽस्मिन् ॥२०५॥
अग्नेऽश्वाया मुखे वल्गां वीक्ष्य दध्यावियं ननु ।
लोहं च गक्षमी स्फानि नम्याः पुच्छेऽल्लगन्म च ॥२०६॥
तयांऽद्रिणा हतो भूमौ पतिन्वा चान्धितः क्षणान् ।
गायन्तीं हल्लगं नार्गं श्रुत्वा नत्तादृशं मर्षीः ॥२०७॥
पद्मा प्राह चिं जीव मा भर्षीस्त्वं मनागपि ।
अग्निकोऽवक च काऽमि त्वं किमेवं ब्रूहि गायमि ॥२०८॥
माऽवक त्वं कोऽमि पुण्य ! म प्राह गक्षमोऽस्म्यहम् ।
तयोक्तं भर्षमी चास्मि गक्षमानां च भक्षिका ॥२०९॥
शुभे लग्ने शुभे घञे मयाऽमावि मुनोऽनघः ।
तस्य मुनोर्मुकुन्दाह्वा मुदा पित्रा ददे तदा ॥२१०॥
एकेन गणकेनोक्तं स्वसुनोर्यदि दीयते ।
हन्वाऽग्निकं गलगलं जीवति स्म तदा चिग्म् ॥२११॥

नदर्थं मन्त्रियोऽत्रागान् विद्यतेऽयं मुनो मम ।
द्रष्टुं तमग्निकं कान्तो गतोऽस्मि नगगन्तरे ॥२१२॥
अग्निकोऽवक त्वया प्रोक्तं चिं जीवेति माम्प्रतम् ।
एवं तस्य कथं वक्षि वधवानां ममाग्रतः ॥२१३॥
माऽवक किमग्निकोऽमि त्वं म प्राहाहं ननु स्फुटम् ।
उत्तमाः स्यादितं प्राणात्ययेऽपि पालयन्ति हि ॥२१४॥ यतः—
“मकृजल्पन्ति गजानः मकृजल्पन्ति माधवः ।
मकृजल्पन्त्याः प्रदीयन्ते त्रीण्येनानि मकृजल्पन्तम्” ॥२१५॥
पद्मा प्राह कटाहस्याधस्तात्तिष्ठ गहोऽधुना ।
अभयं तव दास्यामि मन्त्रियान् छलवागवलान् ॥२१६॥
तथाकृत्य च तं तस्यौ यावन्पद्माऽग्निकं तदा ।
तावत्त्रागतः कान्तो गहः पन्थ्येति जल्पितः ॥२१७॥
योऽत्रागतोऽधुना बह्विवेनालो गक्षमाधमः ।
रूपचन्द्रस्तनः प्राह पर्वां प्रति छलादिदम् ॥२१८॥

दशमः
सर्गः

॥२०६॥

अग्निक आगतोऽस्तीह स्थितोऽस्ति कुत्र माम्प्रतम् ।
 पद्मास्वग विद्यतेऽत्रैव गेहमध्ये गृहः स्थितः ॥६१२॥
 श्रुत्वा तदग्निको भीतो लज्जां जल्पन् पुनः पुनः ।
 दध्यौ मयाऽधुना नृणां विघ्ने कर्तुं च शक्यते ॥६१३॥
 एतेषां पूर्वमपुण्यकर्मपुञ्जविधानतः ।
 विद्यन्ते बलिनोऽधिष्ठायका मनोऽग्निकान् स्फुटम् ॥६१४॥
 दीनरूपं समालोक्याग्निवेतालं तदा पुनः ।
 कर्षयित्वा तथा मद्यो बहिर्देवाऽभयं ददे ॥६१५॥
 पद्मया मेलितः कम्पं दधद् व्याकुलमानसः ।
 रूपचन्द्रो जगौ कम्पं स ग्राह गक्षमोऽस्म्यहम् ॥६१६॥
 रूपोऽस्वग भेषमोऽहं म्यां गक्षमानां निष्टुते ।
 गक्षोऽस्वग भवतः पन्न्याऽभयदानं ददे मम ॥६१७॥
 एवं वक्षि कथं त्वं च रूपचन्द्रमनो जगौ ।
 यद्यदहं वदाम्यत्र तत्तत्त्वं कुरुषे यदि ॥६१८॥

तदा तवावधो भूयान्नो चेन्वां हन्मि माम्प्रतम् ।
 अरं पुग मयाऽनंके निगम्या वृग्णिं गणं ॥६१९॥
 विभ्यन्नग्निकवेतालो रूपचन्द्रोऽदिनं तदा ।
 प्रतिपद्याभवचम्य मेवको गक्षमः क्षणान् ॥६२०॥
 नामायामग्निकस्याथ रूपचन्द्रः कर्षदिकाम् ।
 बन्धयित्वा तमाम्भ्य चचाल क्षमापमंनिधौ ॥६२१॥
 तथाप्यमग्निकं दृष्ट्वा मां लोका वदन्त्यदः ।
 रेऽग्निकोऽपि दशां नानोऽनेनेदृशां च दृश्यहाम् ॥६२२॥
 रूपचन्द्रो जगौ दिव्ययत्नाणि भृग्णिंऽग्निकः ।
 आनयेत्युदिने तेनानिन्ये दौमिकहृदयः ॥६२३॥
 लोका वदन्त्यदः को वा प्रोच्यतेऽस्य च किञ्चन ।
 तदाऽमो बह्विको हन्ति यस्यादेतन्ममन्वितः ॥६२४॥
 भूतप्रेतादिभृत्यानां स्कन्धे चट्टानि यः पुग ।
 मांऽधुनाऽधःकृतस्तेन नरेण बलिना हता ॥६२५॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥२०७॥

एवं पृथक् पृथगिभ्यादिकास्मैवं जनास्तदा ।
हृदं म्यं म्यं तदा मृत्वा नेशुः मद्यो दिशोदिशम् ॥६२६॥
तथाविधं नृपोपान्ते रूपचन्द्रं ममागतम् ।
दृष्ट्वा चमस्कृता भूपमन्त्रिणो मिलितास्तदा ॥६२७॥
रूपचन्द्रोऽग्निकोपान्ताद्वस्त्राणि यावता तदा ।
मन्त्रिभ्यो दापयामास तावन्नेशुश्च ने भयान ॥६२८॥
रूपचन्द्रेण ने स्वर्थाकृता इत्युपिरेऽग्निलाः ।
भवद्भिर्न हि भेदव्यं वड्यो मेऽभूदयं यतः ॥६२९॥
ततः सर्वेऽस्मै रूपचन्द्रेण परिश्रापिताः ।
गङ्गा विशेषतो रूपचन्द्रोऽसौ माननस्तदा ॥६३०॥
अभून्प्रीतिर्द्वयो रूपचन्द्रवेतालयोगि ।
रूपचन्द्रोऽपि भूपस्य भृत्योऽग्निक इवाभवन ॥६३१॥
अघटं विहितं कार्यमनेन मुभटेन हि ।
इति हेतोर्नृपोऽप्यम्याघटेति नाम निर्ममे ॥६३२॥

प्रददे रूपचन्द्रायाग्निकः म्यं म्यं निकेतनम् ।
काश्चिन्ने रूपचन्द्रस्य कुरुते भक्तिपूर्वकम् ॥६३३॥ यतः-
"नाभिपेको न संस्कारः मिहस्य क्रियते मृगः ।
विक्रमाजितमच्चस्य स्वयमेव मुगेन्द्रता ॥६३४॥
उद्यमः माहमं धैर्यं बलं बुद्धिः पराक्रमः ।
पटेने यस्य विद्यन्ते तस्य देवः पराक्रम्यः" ॥६३५॥
भूपालाघटयो गज्यदेवी मन्त्रपरीक्षणम् ।
कर्तुं च यतने गत्रिदिवाभीक्ष्णं विशेषतः ॥६३६॥
भूगोदान्तिकाश्चत्थवृक्षशृङ्गे स्थिताऽवला ।
एका गत्रौ मदा गैति भूपेऽघटे च शृण्वति ॥६३७॥
रुदन्तीं भूपतिनां गीं श्रुत्वा प्राहाघटं प्रति ।
उनिष्ट व्रज वीक्षन्व काऽसौ किं गैति माम्प्रतम् ॥६३८॥
आदेशं नृपतेः प्राप्य गत्वा तत्राघटो जगौ ।
काऽगि किं गैदिपि ब्रूहि वन्मे ! सम्प्रति काणम् ॥६३९॥

दशमः
सर्गः

॥२०७॥

नारी प्राहास्य गज्यस्याधिष्ठात्री म्यामहं मृग ।
 कल्ये मृतिं नृपो याता तेन गेदिमि भो नर ! ॥६४०॥
 अघटोऽवक कथं गान्तिभूपालस्य भविष्यति ।
 मृगी प्राहेह यदि त्वं मद्यं दन्मे मुनं वल्लभ ॥६४१॥
 तदा भूपस्य कल्याणं पुण्यं च भविष्यति ।
 ततोऽघटः प्रियापाश्वं गत्वा देव्युदितं जगौ ॥६४२॥
 पद्माऽवग यदि भूपस्य विघ्नं शाम्यति पुत्रतः ।
 ततः किं किं न शुभिः कथं काये कान्ताधुनाऽखिलम् ॥६४३॥
 ततस्तत्रैत्य गृहिणीहस्तात् तनयं मुदा ।
 खण्डीकृत्य बलिं देव्यै दत्त्वा स्वावामर्मायिवान् ॥६४४॥
 एतन्मयं मर्हापालस्तन्पुष्ट्यस्तदा निशि ।
 निरीक्ष्य देवतां स्मृत्वा तामेव स्य शिरः ख्यम् ॥६४५॥
 यावच्छेतुमभूत्तावन्प्रादुर्भूता मृगी जगौ ।
 भो भूप ! मान्विकोत्तम दानवीर महामते ॥६४६॥

तुष्टाऽस्मि भवनः शीपं मा छिन्दि त्वं निजं क्षणान् ।
 म्यार्भाष्टं मार्गयाह्वाय वरं माच्यिकरोम्वर ! ॥६४७॥ यतः-
 "विजेतव्या लङ्का चरणनर्णायां जलनिधि-
 विपश्चः पौलस्त्यो ग्णभुवि महायाश्च कथयः ।
 तथाप्याजौ गमः सकलमवधानं राक्षसकुलम् ,
 क्रियामिद्विः मत्त्वे वमति महतां नोपकरणे ॥६४८॥
 श्रेयांसि बहुविघ्नानि भवन्ति महतामपि ।
 अश्रेयसि प्रवृत्तानां क्वापि यान्ति विनायकाः" ॥६४९॥
 भूपोऽवग यदि तुष्टाऽस्मि तदाऽघटस्य नन्दनः ।
 तत्कालं जीवनादेव म जिर्जाय मृगवगन् ॥६५०॥
 गोपयित्वा गहो रूपचन्द्रपुत्रं मर्हापतिः ।
 आनिनाय प्रियायुक्तमघटं खगृहे प्रगे ॥६५१॥
 तदाऽन्ये मेवकाः प्रोचामिथच्छर्मिनि स्फुटम् ।
 स्नोकादिनागतो भृत्यो मान्योऽयमभवद् भृशम् ॥६५२॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥२०८॥

जगौ भूमीपती रूपचन्द्र ! ते वद माम्प्रतम् ।
क्रियन्तस्मनयाः सन्ति रूपचन्द्रस्मनौ जगौ ॥६५३॥
एकौ योऽभून्मृतः पृथं सोऽस्माभिर्नृपशान्तये ।
ददं देव्यं च बन्धये निशीथिन्यां नरेश्वर ! ॥६५४॥
ततो नैशं नृपो वृत्तमृत्तवाऽऽनीय तमङ्गजम् ।
रूपचन्द्राय मन्मानपूर्वकं दत्तवान् मृदा ॥६५५॥
ततो भूमीभुजा ग्रामपुष्पजनदानतः ।
अघटो मानितोऽत्यन्तं लक्ष्मीवानजनि श्रणान् ॥६५६॥
स्वमानृपितृमस्वन्धं पृष्टो भूमीभुजा तदा ।
रूपचन्द्रोऽखिलं मद्यः कथयामास मन्मतिः ॥६५७॥
लात्वा बह्नीं चमं गत्वाऽघटो वीरपुरे ग्यात् ।
युद्धव्यतिकर्णेन मुदितो मिलितः पितुः ॥६५८॥
पितृक्षय तादृशीं लक्ष्मीं सुनोबेलपराक्रमम् ।

इति श्रीमत्तपागच्छनायक—श्रीमोममुन्दरमुग्निपट्टालकगणश्रीमुनिमुन्दरमुर्गिशय्य पं०शुभशीलगणिविरचिते विक्रमादित्य-
चरित्रे मौभास्यमुद्गुणपरिणयन नन्परीक्षाकण्ठाद्य षट्कुतार्गमरुनम्भारूपो दशमः सर्गः ।

मदुन्मत्तं ददौ गज्यं हस्त्यध्वपांतमुन्दरम् ॥६५९॥
एवंविधमहामन्त्रमयुतोऽघटभूपतिः ।
जगाम न्यायमार्गेण पृथिवीं गमयन्मदा ॥६६०॥
जापिनं रूपचन्द्रेण गज्यप्रामिष्वरूपकम् ।
श्रुत्वा विक्रममार्तण्डो हापितोऽभृद्विशेषतः ॥६६१॥
ततो विशेषतः प्रीतिर्विक्रमाघटभूपयोः ।
बभूव मन्त्रतोऽत्यन्तमश्विनीदेवयोगिव ॥६६२॥
अघटः प्रीतिनोऽभ्येत्य विक्रमाकम्प्य मन्निधौ ।
यत्कर्मनोहरं गोष्ठं कुरुते भक्तिपूर्वकम् ॥६६३॥ यतः—
"मुभापितृगमाभ्यादवदग्रेमांचकञ्चुकाः ।
विनापि कामिनीमङ्गं कवयः मुखमामते" ॥६६४॥
अन्येऽप्येवंविधा भट्टमात्राद्या भृगिणो भटाः ।
बलिनः सेवका जाता विक्रमाकम्प्य भूपतेः ॥६६५॥

दशमः
सर्गः

॥२०८॥

एकादशः सर्गः ।

अन्येषुर्विक्रमादिभ्यः मिद्विमेनान्तिके जगौ ।
 केनाहं कर्मणा स्वामिन् ! प्राप एवविधां गमाम् ॥१॥
 माभिष्यं कुरुते केन कर्मणाऽप्रिकदेवता ।
 भट्टमात्रेऽभवन्प्रीतिवाढं मम च कथ्यताम् ॥२॥
 बल्यपि स्वपगस्तेनः मद्यो मया हतः कथम् ।
 गुरुः प्राह भृशं क्षमाप ! मन्त्रन्धं पूर्वजन्मनः ॥३॥
 आघाटके पुरे चन्द्रनामाऽजनिष्ट नैगमः ।
 वयस्यौ गमभीमाहौ नस्याभूतां मुभक्तिकौ ॥४॥
 त्रयोऽपि प्रीतिसंयुक्ताः कुवाणा विहन्ति मदा ।
 दग्दिताजुषो द्रव्याभावाद् बभूवुर्जमा ॥५॥ उक्तं च-
 "परीक्ष्य मन्कुलं विद्यां शीलं शौचं मुरूपनाम् ।

विधिदेदानि निपुणं कन्यामिव दग्दिताम् ॥६॥
 मृतदृगनयोर्मध्ये मृतः श[शम्नो] न दृगतः ।
 पृथो हि लभते वारि तद्विन्दुगपि मपि नैनरः ॥७॥
 महोदयव्ययाः पञ्च दग्दिम्यानुज्जीविनः ।
 ऋणं दौभाग्यमालम्ब्यं वृक्षुक्षाऽपन्यमन्तनिः ॥८॥
 व्याधिर्गत्र दृःस्वाय परं च पानकम् ।
 इहामुत्र च दृःस्वाय ऋणं पुत्रक ! मा कृथाः" ॥ इत्यालोच्य
 विहृत्यथं वरं लक्ष्मीपुरे ते मुहदम्बयः ।
 गच्छन्तोऽध्वनि कस्यापि मग्मः पालिमाययुः ॥९॥
 यावत्तं शम्बलं भोक्तुमुपविशन्ति पन्वले ।
 तावत्तत्रागतौ माधृ द्वौ तपःकृशविग्रहौ ॥१०॥

चन्द्रोऽवगान्मनो भाग्यादागादीदृग यतिद्वयम् ।
नेननयोः प्रदीयेन दानं शुद्धं मुभावतः ॥१२॥ यतः-
“ज्ञानवान् ज्ञानदानेन निभयोऽभयदानतः ।
अन्नदानान्मुग्धी नित्यं नित्याधिभयजाद्वेन ॥१३॥
अदत्तदानाच्च भवेत् दग्द्रो,
दग्द्रिभावाद् विननोति पापम् ।
पापं हि कृत्वा नरकं प्रयाति,
पुनर्दग्द्रिः पुनरेव पापी ॥१४॥
कदयोपात्तवित्तानां भागो भायवतां भवेत् ।
दन्ता दलन्ति कष्टेन जिह्वा गिलति लीलया ॥१५॥
कृपणेन ममो दाना न भृतो न भविष्यति ।
अस्पृशन्नैव वित्तानि यः परेभ्यः प्रयच्छति ॥१६॥
अदाता पुरुषमन्यागी सर्वमुन्मृज्य गच्छति ।
दातारं कृपणं मन्ये मृतोऽप्ययं न मुञ्चति ॥१७॥

अदातगि ममृद्वेऽपि किं कुर्युरपजीविनः ।
किंशुके किं शुक्रः कुर्यान् फलिनेऽपि वृषुश्रितः ॥१८॥
धनिनोऽप्यदानविभवा गण्यन्ते धुरि महादग्द्रिणां ।
हन्ति न यतः पिषामामतः समुद्रोऽपि मरुतैव ॥१९॥
अभयं सुपत्तदाणं अणुकंपा उच्चिअकित्तिदाणं च ।
दोहिं उ मुक्खो भणिओ तिन्नि उ भोगाइअं दिंति” ॥२०॥
“केमिं चि होइ वित्तं चित्तमन्नेमिं उभयमन्नेमिं ।
चित्तं वित्तं पत्तं तिन्नि वि केमिं चि धन्नाणं” ॥२१॥
उत्थाय तौ यती नन्वा चन्द्रो मित्रममन्वितः ।
ददौ म्यशम्बलाच्छुद्धमन्नं संयतयोस्तयोः ॥२२॥ उक्तं च-
“दानं प्रियवाक्यमहितं ज्ञानमगवं क्षमान्वितं शौर्यम् ।
न्यागमहितं च वित्तं दुर्लभमेनञ्चतुर्भेदम्” ॥२३॥
वीरेण वणिजाऽन्येषुश्रुन्तः कुर्वन् कलिं भृशम् ।
दृष्टुमुष्ट्याहतो मृत्वा दानाच्चं भूमिभागभूः ॥२४॥

गमभीमौ क्रमान् मृन्वा भट्टमात्राप्रिकावुभौ ।
 बभूवतुर्भवन्मित्रवगै मन्त्रीनिभाजनम् ॥२५॥
 अज्ञानकष्टमाधाय वीगे वणिक् क्रमान्स्फुटम् ।
 बभूव स्वपेश्वरौ दुदमो द्युमदामपि ॥२६॥ यतः—
 पूर्वकर्मविपाकेन न्वया स्वपेश्वरम्करः ।
 हतोऽगान्मरणं भूय ! नरके द्वितीयं पुनः ॥२७॥ यतः—
 "यदत्र क्रियते कर्म तत्पश्चात्पभुज्यते ।
 मूलमिक्तेषु वृक्षेषु फलं प्राप्नुयामु जायते ॥२८॥
 कृतकर्मक्षयो नास्ति कल्पकाटिर्जनगपि ।
 अवश्यमेव भोक्तव्यं कृतं कर्म शुभाशुभम् ॥२९॥
 ब्रह्मा येन कुलालवन्नियमितो ब्रह्माण्डभाण्डोदरे,
 रुद्रो येन कपालपाणिपुटके भिक्षाटनं कारितः ।
 विष्णुर्येन दशावतारगहने क्षिमो महासङ्कटे,
 सूर्यो भ्राम्यति नित्यमेव गगने तस्मै नमः कर्मणे ॥३०॥

कर्मणो हि प्रमाणत्वं किं कुर्वन्ति शुभा व्रदाः ।
 वसिष्ठदत्तलघ्नोऽपि गमः प्रव्रजितो वने" ॥३१॥
 न्वया पूर्वभवे ज्ञातो हन्यमानश्च ज्ञातिभिः ।
 रक्षितस्तेन ते वर्षानमायुर्भूततः ॥३२॥
 श्रुत्वेति श्रीगुरुपान्ते विक्रमाकनरेश्वरः ।
 विशेषतोऽभवत्प्रायदयाकर्मणि कर्मटः ॥३३॥
 सिद्धमेनगुरुः प्राह पापं यन्क्रियतेऽङ्गिभिः ।
 आलोचनां विना तस्मान्पापास्तु दृष्टुं भवेत् ॥३४॥ यतः—
 "आलोअणापणिओ मम्मं मंराट्टओ गुरुमगासे ।
 जइ अंनगावि कालं करिअ आगहओ तहवि ॥३५॥
 काण्ण काइअस्स पडिक्कमे वाइअस्स वायाण ।
 मणया माणागिअस्स मन्वस्स वयाइआग्ग्य ॥३६॥
 जो चवलो मट्ठावो मायाक्कवडिहि वंचण मयणं ।
 न य कम्म य वीमन्थो यो पुग्गिओ महिलिआ होइ ॥३७॥

धीविक्रम-
चरितम्

॥२१०॥

मंतुङ्गा मुविणीआ अज्जवज्जुत्ता य जा थिग निच्चं ।
मच्चं जंपह महिला मा पुग्गियो होइ मग्गिउणं ॥३८॥
मल्लं उदग्गिउमणो मंवेगुन्वेअनिच्चमद्वाओ ।
जं कुणह मुद्धहेउं मो नेणागहओ होइ ॥३९॥
यद्यन्पापं कृतं गृढं प्रगृढं वा मुक्खप्रदम् ।
गुरुपान्ते गदम्भनक्षिप्पापो जायतेऽङ्गवान् ॥४०॥
एकभवकृतं पापमालोचयन् भवी जनः ।
अनन्तभवसंभृतं तमश्चिन्नचि हेलया ॥४१॥
आलोचनफलं मुक्तिमौग्यमन्ननिदायकम् ।
श्रुत्वा विक्रममार्तण्डः मम्यगालोचनां ललौ ॥४२॥
आलोचनानन्तरं विशुद्धिकृत्पयोग्यतपआद्याह—
जिनालयाः शनं वयाः कलाशाचलमोदराः ।
कागप्या मयका मार्वविम्बानां च दशायुतम् ॥४३॥

१ तदालोचनमात्रेण निष्पापो घ । २ अष्टप्रकारकाला घ ॥

वर्तमानजिनाधीशमिद्वान्तं निम्बिलं क्रमान् ।
लेखनीयं मया स्वर्णरूप्यमयाश्वर्यैर्युतम् ॥४४॥
माधर्मिकमनुष्याणां लक्षमेकं मनोहरम् ।
जेमनीयं मनोज्ञाभपानवस्त्रादिदानतः ॥४५॥
कर्तव्या श्रीजिनेश्वर्या त्रिकालं प्रतिवामगम् ।
मया वर्षत्रयं यावन्प्रायश्चित्तच्छिदे पुनः ॥४६॥ यतः—
कुमुदकमयैगन्धपद्मैर्वृक्षैर्वेज्रफलैर्जलेहि पुणो ।
अद्भुतविहकम्महणणी अट्टवयाग हवइ पूआ ॥४७॥
प्रामुकं मलिलं नित्यं पातव्यं मयका खलु ।
परोपकार एवमौ विधातव्यो निरन्तरम् ॥४८॥ यतः—
“शास्त्रं बोधाय दानाय धनं धर्माय जीवितम् ।
वपुः परोपकाराय धारयन्ति मनीषिणः” ॥४९॥
नमस्कारयुतं कार्यं प्रत्याग्याने मया मदा ।
अष्टम्यादिषु घमेषु कार्यमेकाशनं तपः ॥५०॥

एकादशः
सर्गः

॥२१०॥

गुणनीयं नमस्कारग्रन्थं निगन्तुम् ।

मामयां गुरुपादानां प्रदेयं वन्दनं मया ॥१॥ इत्यादि

श्रीमिदमेतन्मृगीशः प्रोचुर्ग्रेवं नृपं प्रति ।

कार्यं सम्यक् मम भृषार्ज्जुकृतं भवता यदा ॥२॥

कुर्वाणो मानवः सम्यग् धर्मं श्रीमज्जिनोदितम् ।

लभते स्वर्गकल्याणमुत्थानि क्रमतः स्फुटम् ॥३॥ यतः—

“आधारे यन्त्रिलोक्या जलधिजलधराकन्दवो यन्त्रियोज्या,

भुज्यन्ते यन्प्रमादादमुग्गुनगर्भाधरः सम्पदम्नाः ।

आदेश्या यस्य चिन्तामणिमुग्गुर्भाकल्पवल्ग्यादयस्ने,

श्रीमज्जनेन्द्रधर्मः कुशलयतु म वः शाश्वतीं गर्भलक्ष्मीम्” ॥

ततः श्रीविक्रमादित्यो धर्मं जीवदयामयम् ।

कुर्वन् स्वयं जनानन्यान् कार्यामाम भृगिः ॥४॥

लोका अपि तदा धर्मं कुवाणा वग्भावनः ।

अजयामामुगनन्दयोग्यं कर्म शुभावहम् ॥५॥

इति श्रीविक्रमादित्यपञ्चदशगण्योपाजेनभट्टमात्रादि-

मित्रनाथोचनाह्लाकृष्णमध्वन्यः समामः ।

लक्ष्मीपुरेस्मरक्षोणीपतेः प्रेमवती प्रिया ।

पुत्रोऽभृष्टीधरः पुत्री पद्मावत्यभिधाऽभवत् ॥६॥

वधमाना क्रमापुत्री कीर्ण सह मन्तवम् ।

पटन्ती पण्डितोपान्ते वधुवार्ताव कोविदा ॥७॥ यतः—

“जले तले मले गुह्यं पात्रे दानं मनार्गाप ।

प्राज्ञे शास्त्रं स्वयं यानि विस्मरे वस्तुशक्तिनः ॥८॥

पण्डितः क्षोणिभुक्पुत्रीं पटयित्वा कर्त्तुमिन्द्रिकाः ।

आनीनाय नृपोपान्ते शुक्रगजममन्विताम् ॥९॥

निजोन्मत्तं मुतां कृत्वा पत्रच्छेदि महीपतिः ।

ममम्यां शुक्र ! पृच्छ त्वं मदीयननयान्तके ॥१०॥

अत्र ममम्याख्याकरणछन्दोऽलङ्कारादीनां पृच्छा परम्परं

भृषाग्रे शुक्रगजनन्दिन्याग्भूत ।

विज्ञाय ननयां विज्ञां भूपनिहृष्टहज्जगौ,
कम्पायियं कर्ना भूपपुत्राय दाम्यते शुक्र ! ॥६२॥
श्रुत्वेत्याह शुक्रो ह्यस्याः ममस्यानां चनमृणाम् ।
यो ना पृथ्विना तस्य कर्णियति कर्णग्रहम् ॥६३॥
स्वामिन्नेन चनमृभ्यो दिग्भ्यो भूपनिनन्दनाः ।
आकायेन्नेऽनुगान् प्रेप्य मुहूर्ते मुन्दरेऽचिगन् ॥६४॥
तेषां मध्ये ममस्यानां योऽथै मपदि वक्ष्यति ।
तस्य पाणिग्रहं पुत्री कर्णियति यथारुचि ॥६५॥
विचार्यति महीशेनाकाग्निा भूपनिनन्दनाः ।
शुभेऽहनि चनमृभ्यः ककुब्भ्य आययुः क्षणान् ॥६६॥
तेषां भूपनिपुत्राणां चतुर्दिशु पुगाद् बहिः ।
उत्तारा ददिरे वयां यथायोग्यं महीभुजाम् ॥६७॥
शुक्रोऽभ्येत्यामर्गपान्ने जगाविति कृताञ्जलिः ।
कथयिष्यति यः कन्यापृष्टं भूपतिनन्दनः ॥६८॥

तस्यैव दाम्यते पुत्री स्वकीया लसदुन्मवम् ।
गजा प्राह शुक्रेदानीं यथारुचि विधीयताम् ॥६९॥
ततः शुक्रः समुन्थाय पूर्वदिक्स्थनृपान्तिके ।
गन्वा प्राह कर्नाप्रोक्ताः ममस्याः कथयिष्यति(मि) ॥७०॥
तदा तुभ्यमियं कन्या दाम्यते रुचिगेन्मवम् ।
नो चेदन्यस्य दाम्येन रुचितस्य मया स्फुटम् ॥७१॥
पूर्वाशायाः ममायानो भूपपुत्रो जगावदः ।
भो कीर् ! गेचने यत्ने तञ्जल्य मे पुगेऽधुना ॥७२॥
तुयेपादं ममस्याया 'एकल्लो बहुएहि' ।
गीवाणभाषयाऽचष्ट कीर् एककर्नां स्फुटम् ॥७३॥
ममस्यार्थमजानानं भूपपुत्रे शुक्रो जगौ ।
उन्थाय व्रज नो कन्या दाम्यते भवतः स्फुटम् ॥७४॥
ततः स भूमिभुक्पुत्रः स्निग्धः स्वपुग्मीयिवान् ।
शुक्रोऽभ्येत्य यमाशास्थभूपान्ने प्रोक्तवानिति ॥७५॥

कथयिष्यति(मि) पृष्टं मे यदि त्वं भूपनन्दन ! ।
 इयं तुभ्यं कनी गङ्गा दास्यते लमदुन्मवम् ॥७६॥
 नो चेदन्योऽपि मन्पृष्टं कथयिष्यति भूपभूः ।
 तस्मै प्रदास्यते कन्या भृगिर्दानपूर्वकम् ॥७७॥
 हे कीर ! गेचने यत्ने ममम्यादिपदं वद ।
 ततः शुको जगात्वेतन् 'किं किञ्चिद् बहुर्हति' ॥७८॥
 ममम्यार्थमजानानं तस्मिन् भूपतिनन्दने ।
 शुकोऽवगच्छन्न ब्रज भूपालपुत्र ! पश्चान्नित्यं ॥७९॥
 ततः स भूमिभुक्पुत्रः गिरिः स्वपुर्मायिवान् ।
 कीरिस्थं पश्चिमायाम्भूपपाश्वे जगावदः ॥८०॥
 कथयिष्यामि मे पृष्टं यदि त्वं भूपनन्दन ! ।
 तदा तुभ्यमियं कन्या दास्यते नान्यथा पुनः ॥८१॥
 यः कश्चिद्भूपतिः पृष्टं मदीयं कथयिष्यति ।
 तस्मै च दास्यते कन्या भृगिर्दानपूर्वकम् ॥८२॥

श्रुत्वा तद्वचनं प्राह कीर यदोचने तव ।
 जल्प तन्वेच्छयेदानीं उत्तरे दास्यते मया ॥८३॥
 ततः कीरं निजां स्फूर्तिं दर्शयन् देवभाषया ।
 प्राह पश्यन्मुक्तोक्तं 'तदिह पार्श्वी काह करमि' ॥८४॥
 ममम्यार्थमजानानं तस्मिन् भूपतिनन्दने ।
 कीरः प्राह ब्रज क्षमापयन्तो ! पश्चान्नित्यं ॥८५॥
 ततः सोऽवनिभुक्पुत्रः गिरिः स्वपुर्मायिवान् निजे ।
 ततोऽभ्येत्योत्तरेगङ्गायाम्भूपान्नं प्राक्तवान् शुकः ॥८६॥
 कथयिष्यामि मे पृष्टोक्तं च त्वं यदि श्रुवम् ।
 तदा तुभ्यं प्रदास्येन कन्यकैयं नृपाङ्गजा ॥८७॥
 श्रुत्वा तद्वचनं प्राह कीरः ॥८८॥ ततः कीरः ॥८९॥
 शुकोऽवक- 'कवण पीत्राव् मीर' ॥९०॥
 ममम्यार्थमजानानं तस्मिन् भूपालनन्दने ।
 कीरः प्राह ब्रजाहाय पश्चान्नित्यं ॥९१॥

तस्मिन् नृपाङ्गजे स्वीयगेहे याने नृपो जगौ ।
पश्चान्कीर ! कथं भूषणन्दना गमिना तया ॥१०॥
एतेषां नृपपुत्राणां मध्ये नैकस्य भूभुजः ।
कन्या दत्ता भवेन्कस्य दाम्यनेऽनो वदाऽभुना ॥११॥
शुक्रोऽवग मा कुरुष्व त्वं खेदं ममप्रति भूषणे ! ।
चिन्ता न क्रियते चित्तेऽग्रतर्नीया महान्मभिः ॥१२॥ यतः—
“अर्तानं नैव शोचन्ति भविष्यं नैव चिन्तयेत् ।
वर्तमानेन कालेन वर्तयन्ति विचित्राः” ॥१३॥
ततो भूषणिमापृच्छ्य दीव्यमौल्यायने शुक्रः ।
आगम्य भूमिभुक्पुत्रमचार्त्तान्मन्पश्चिच्छदः ॥१४॥
अनेकेषु च देशेषु भूपालाङ्गजमभिधौ ।
ममस्या बहुयः पृष्टोऽजयिन्यां शुक्र ईयिवान् ॥१५॥
अवन्तीनगराद्यान् कन्यकां सपश्चिच्छदाम् ।
मुत्तंवत्य विक्रमार्कान्ते कीरः सविनयं जगौ ॥१६॥

कन्योक्तानां ममस्यानां नरेश्वर ! चतसृणाम् ।
न कर्त्तव्यं मनाक प्रोक्तः पृष्टोऽपि मेदिनीधरः ॥१७॥
तेन तामां ममस्यानामर्थं त्वं पूरयिष्यमि ।
प्रसंग्यति लमन्कीर्तिस्तावकीनाऽवनौ तदा ॥१८॥
नो चेदर्थं ममस्यानां तामां त्वं कथयिष्यमि ।
भविष्यत्ययशस्तावकीनं जगति सर्वतः ॥१९॥
गजाऽवग भूमिभुक्पुत्री तावकीना स्वमा ध्रुवम् ।
ममस्याः स्वकृताः मद्यः पृच्छतु मन्मसीपतः ॥२०॥
ततः सा कन्यका कृत्वा वरमालां वरं करे ।
आजगाम स्वयं कीरभ्रातृयुक्ता नृपालये ॥२१॥
गोमयेन वरं गृहलिकां कृत्वा नृपाङ्गजा ।
आद्यगृहलिकोपान्ते स्थिता देवीव रूपभृन् ॥२२॥
तदाऽनेकाः स्त्रियः स्वं स्वं कार्यं मुक्त्वा कृतन्वराः ।
विलोकितुं समाजग्मुः कन्यकां मेदिनीपतेः ॥२३॥

आगते भूपतौ तत्र स्थाने सारपगच्छदं ।
 कन्या ग्राह ममस्येति एकल्लो बहुर्गहिं ॥१०४॥
 आकर्ण्येत्तन्ममस्यायाः पदं(पादं) तुयं मनोह्रम् ।
 पश्यन्मु भृग्नृप्वेव पूरयामाम भूपतिः ॥१०५॥
 “कहि कमलि मरि जनोई मंझा जयइ ब्राह्मणा ।
 कूंअर पोपट इम भणइ एकल्लो बहुर्गहिं” ॥१०६॥
 द्वितीयगुहलीपार्श्वं ममेत्य भूपनन्दिनी ।
 ममस्यापदमित्याह ‘कां कीजइ बहुर्गहिं’ ॥१०७॥
 आकर्ण्यास्याः ममस्यायाः पदं(पादं) तुयं मनोह्रम् ।
 पश्यन्मु भृग्नृप्वेव पूरयामाम भूपतिः ॥१०८॥
 कृती पांडव जाइआ गांधारी सुपुत्र ।
 पांचे मइ जि निगजिण्य (आ) किं जाए बहुर्गहिं ॥१०९॥
 तृतीयगुहलीपार्श्वं ममेत्य नृपनन्दिनी ।
 ममस्यापदमित्याह ‘ते अ परिणी काह करेमि’ ॥११०॥

आकर्ण्येत्तन्ममस्यायाः पदं(पादं) तुयं मनोह्रम् ।
 पश्यन्मु भृग्नृप्वेव जजल्प मेदिनीपतिः ॥१११॥
 पंचामवग्मिवरपणिवावइ पांच वग्मनी नारी ।
 पोपट कूंअरि इम भणइ ते परिणी काह करेमि ॥११२॥
 तनश्चतुर्थगुहल्याः पार्श्वेऽभ्येत्य नृपाङ्गजा ।
 ममस्यापदमित्याह ‘कवण पीआवुं मीर’ ॥११३॥
 आकर्ण्येत्तन्ममस्यायाः पदं(पादं) तुयं मनोह्रम् ।
 पश्यन्मु भृग्नृप्वेव जजल्प क्षोणिनायकः ॥११४॥
 “जहीइं गवणजाईउ दहमुह एकमरीर ।
 माइ वीअंभी चीनवइ कवण पीआवुं मीर” ॥११५॥
 तदा नामु ममस्यामु पूरितामु महीश्रुजा ।
 अग्रेऽभ्येत्य कनी भूपकण्ठे वग्मजं व्यधान् ॥११६॥
 ततो लम्बमहं भृग्लक्ष्मीव्ययविधानतः ।
 परिणिन्ये नृपः पद्मावतीं भूपतिनन्दिनीम् ॥११७॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥२१३॥

देवदम्यादिकन्यानां विधाय कर्णीडनम् ।
शुद्धवंशजकन्यादि पर्वाभिर्गति जल्पितम् ॥११८॥
अशुद्रकुलजाः श्यामिन ! त्वं च विद्धि कथं स्फुटम् ।
एषा शुद्धकुलोन्पन्ना कथं निश्चीयते तया ।
एवं न युज्यते कर्तुं भूपतीनां कदाचन ॥११९॥ यतः—
“विषादप्यमृतं ग्राह्यमपेक्ष्यादपि काञ्चनम् ।
अधमादुत्तमां विद्यां स्वीकृतं दुष्कुलादपि ॥१२०॥
गजाऽवग दुःशक्रो लोकापवादः क्रियते कथम् ।
एवमुक्त्वा नृपो भुङ्क्तु तस्या एव करं मदा ॥१२१॥
तया पन्न्यकदा माधे भोज्ये यावदुपाविशत ।
तावन्नत्र ज्ञपान रद्धान् सुषकृन्पयवेपयत ॥१२२॥
पृथग भूत्वा स्थिता गङ्गा यावत्तावन्नृपो जगौ ।
भोजनाच्च कथं कान्ते ! पृथगभूय स्थिताऽसि भोः ॥१२३॥
गङ्गा जगावहं नान्यनगमङ्गं करोमि हि ।

१—‘कन्याया’ जन्माद’ डान् अयः पाठः पन्न्यन्तरे ।

शुन्वा गङ्गावचो मन्स्याम्नदा हामं व्यधुश्च ते ॥१२४॥
गजाऽवग भोः प्रिये ! प्रोक्ते त्वर्यते जहमुः कथम् ।
पन्न्योक्तं ज्ञायते नात्र कारणं कान्त ! माम्प्रतम् ॥१२५॥
तत आकार्य मन्त्रीशान् मन्स्यानां हामकारणम् ।
पृष्टाम्ने भूभुजा प्रोचुर्गेवं विनयपूर्वकम् ॥१२६॥
मन्त्रिणः प्रोचुर्गन्मीयप्राणेशानां विचेष्टितम् ।
पृच्छयन्ते न परे लोकाः स्वप्मिन् हामादिहेतुतः ॥ यतः—
“अर्थनाशं मनस्तापं गृहे दुश्चरितानि च ।
वञ्चनं चापमानं च मनिमान्न प्रकाशयेत् ॥१२८॥
पृच्छयन्तेऽस्मादृशां पार्श्वे विद्धेपिविजयादिकम् ।
ततः पुगेहितः पृष्टो भूपेनेति जगावदः ॥१२९॥
श्यामिन ! जानाम्यहं नव मन्स्यानां हाम्यकारणम् ।
गङ्गाोक्तं भक्षयन् ग्रामं त्वमेवं वक्षि किं स्फुटम् ॥१३०॥
न जल्पिष्यमि चेदन्तकारणं त्वं पुगेहित ! ।

एकादशः
सर्गः

॥२१३॥

तदाऽहं सकुटुम्बं त्वां हनिष्यामि न मंशयः ॥१३१॥
 तनोऽतिदुःखिनः स्याक उन्थायागान पुगेहितः ।
 तातं इयामास्यमालोक्य प्राहेति बालपण्डिता ॥१३२॥
 तानेदृशं कथं वक्त्रं दृश्यते माम्प्रनं तव ।
 पुगेहितो जगौ पुत्रि ! तहि किं क्रियते मया ।
 मीनानां हामहेतुं नं न जाने नेन मेऽगुम्बम् ॥१३३॥
 पुत्री प्रोवाच भो तात ! मा त्वं खेदं कुरुष्व हि ।
 मन्स्यानां हमने हेतुं वक्ष्येऽहं भूपतेः पुरः ॥१३४॥
 ततः पुगेहितोऽभ्येत्य भूपोषान्ते जगावदः ।
 कथयिष्यति मन्पुत्री मन्स्यानां हामकारणम् ॥१३५॥
 चित्रशालान्तरे कृत्वा स्फागं पटकुटीं नृपः ।
 मन्स्यानां हमनोदन्तं जल्प कन्या तनो जगौ ॥१३६॥
 स्वामिन्नुदन्तमीदृशं पृच्छयते गेहिनी स्वयम् ।
 निपेधयति मां वक्तुं मन्दाक्षं तस्य माम्प्रतम् ॥१३७॥

गजाऽवग न प्रिया वक्ति क्रियते किम् माम्प्रनम् ।
 त्वमेव जल्प मन्स्यानां हाम्यकारणमज्ञमा ॥१३८॥
 कन्यका प्राह मन्स्यानां हाम्यस्य कारणेऽधुना ।
 प्रोक्ते मण्डकवन्धनापं प्राप्तापि भूपते ॥१३९॥ तथाहि—
 श्रीपुरे कमलो निःस्यो वनादेधांसि भृग्निः ।
 आनीयानीय विक्रीय निवाहं दूःमनो व्यधान ॥१४०॥ यतः
 “दर्शय मन्कुलं विद्यां शीलं शौचं मुरूपताम् ।
 विधिदेवानि निपुणं कन्यामिव दग्दिनाम् ॥१४१॥
 वरं रणुर्वरं भय नष्टश्रानं पुनरेव ।
 मुक्त्वंनं दृश्यते पूजा क्वापि पर्वणि पर्वयोः” ॥१४२॥
 वनेऽन्येद्युगतो पञ्चवक्त्रं दारुमयं पृथुम् ।
 वीक्ष्य मुगलये दध्यावेवं कमलनिद्वनः ॥१४३॥
 अस्य काष्ठेऽहं यस्मान् निवाहो मे भविष्यति ।
 ध्यान्वेति कमलच्छेत्तुमुद्यतोऽजनि तन्क्षणान् ॥१४४॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥२१४॥

प्रादुर्भूय च हेग्म्बो भियेति प्रोक्तवांस्तदा ।
मा भाङ्गीर्मम मूर्तिं त्वं वरं मार्गय वाञ्छितम् ॥१४५॥
तेनोक्तं यदि तुष्टोऽमि हेग्म्ब ! मम माम्प्रतम् ।
क्षुधां चिरंतनीं धान्यदानादपनय स्फुटम् ॥१४६॥
विनायको जगौ मत्तो नित्यं मण्डकपञ्चकम् ।
गुडाज्यमिश्रितं ग्राह्यं दीनारपञ्चकान्वितम् ॥१४७॥
यावच्चं मण्डकाभान्मि श्रुटिष्यन्ति न ते तदा ।
भुक्तं त्वयि स्वयं यान्ति मण्डका विलयं क्षणान् ॥१४८॥
इयं वार्ता न कस्याग्रे वक्तव्या भवता कचिन् ।
यदि वक्ष्यमि चेत्तुभ्यं न दास्ये मण्डकाद्यहम् ॥१४९॥
मण्डकादि ममानीय स्वगृहे प्रतिवामरम् ।
निर्वाहं कुरुने स्वस्य मुखेन कमलः स्वयम् ॥१५०॥
तदा स्वजनगेहेषु कुवाणो लम्भनं म च ।
शुञ्जानश्च क्रमाद् भृगिलक्ष्मीवान् कमलोऽजनि ॥१५१॥

मदैव स्वजनावासे मण्डकानां हि लम्भनम् ।
कुर्वतः कमलस्यामीन्मण्डकाह्वाऽखिले जने ॥१५२॥
अन्यदा प्रियया प्रोक्तं कान्त ! स्थानात्कुतस्मदा ।
आनीयन्ते त्वया मण्डकाश्च जल्प पुगे मम ॥१५३॥
कमलोऽवगं न शक्येत वक्तुमेतन्मम प्रिये ! ।
मण्डकानयनोदन्ते प्रोक्तं दुःखं भविष्यति ॥१५४॥
प्रिया प्रोवाच भवता यदि न कथयिष्यते ।
तदाऽहमान्मघातेन हत्यां दास्यामि तेऽधुना ॥१५५॥ यतः—
“वज्रलेपस्य मूर्ध्वस्य नागीणां मर्कटस्य च ।
एको ग्रहस्तु मीनानां नीलीमद्यपयोस्तथा” ॥१५६॥
मण्डकानयनोदन्तं तदा प्रोक्त्वा प्रियाग्रतः ।
मण्डकोऽभ्येत्य हेग्म्बपार्श्वं प्रानजगावदः ॥१५७॥
त्वं विश्राणय हेग्म्ब ! मण्डकाद्यधुना मम ।
गजाम्योऽवगं मया प्रोक्तमन्यथा भवता कृतम् ॥१५८॥

एकादशः
सर्गः

॥२१४॥

तेन नातः परं ह्यत्रागन्तव्यं भवता क्वचिन् ।
 यदीच्छामि तदाऽनर्थः प्राणहारी भविष्यति ॥१५०॥
 पश्चात्तापं ततः कुर्वन् मण्डको दुःखितोऽजनि ।
 प्रोक्तं मीनहमोदन्ते न्वमप्येवं भविष्यमि ॥१५०॥
 एकस्मिन् दिवसेऽप्येवं गते द्वितीयके दिने ।
 पृष्टा भूमीभुजा बालपण्डितेति जगौ स्फुटम् ॥१५१॥
 मन्स्यानां हमनोदन्ते कथिते तव माम्प्रतम् ।
 प्राप्तमिन्दुर्वन्पश्चान्नापवांस्त्वं भविष्यमि ॥१५२॥ तथाहि—
 पुग पशुपुरे पशनामा कौटुम्बिको धर्मी ।
 अतीव दुःखितो लक्ष्मीं विनेति ध्यानवान् हृदि ॥१५३॥ यतः—

“वं वनं व्याघ्रगर्णनिपेक्षितम् ।

जलेन हीनं बहुकण्टकाकुलम् ।

तृणैश्च शय्या वसनं च बल्कलम् ।

न बन्धुमध्ये निधनस्य जीवितम्” ॥१५४॥

ध्यान्वेति मानसे यावन् पशो देशान्तरेऽन्यदा ।
 कस्यचिन्नगम्यान्ते सिपेवे मिद्वमानवम् ॥१५५॥
 तुष्टः मिद्वनरः प्राह लार्हादं मिन्दुरं वग्म ।
 प्रदाम्यत्यर्थितं पञ्चजनं दीनागकान् प्रगे ॥१५६॥
 कथयिष्यमि कस्याग्रं मदपेणं यदि न्वकम् ।
 तदा मन्मन्निधावेन मद्य एतन्ममेप्यति ॥१५७॥
 अहं न कथयिष्यामि कस्याप्यग्रं कदाचन ।
 इत्युक्त्वा मिन्दुरं लान्वा पशो वेड्यालये ययौ ॥१५८॥
 तत्र त्रैलोक्यमुन्दर्या वेडयया सह मन्ततम् ।
 चिक्रीड मिन्दुगद् लक्ष्मीं मागेयित्वा स निष्ठति ॥१५९॥
 अन्येषुक्कया प्रोक्तं मुनेऽस्मौ मानवः कुतः ।
 आनीय ददने लक्ष्मीं मागितां स्वेहितां मदा ॥१६०॥
 स्वपुत्रापाश्वेनो लक्ष्मीप्राप्तिस्वरूपमन्यदा ।
 ज्ञान्वाऽका मन्तनं लातुं मिन्दुरं वाञ्छति च्छलान् ॥ यतः—

“वेद्याऽका नृपनिश्चौगे नीरमाजांगमकटाः ।
जानवेदाः कलादाश्च छलयन्ति जनं मदा” ॥१७२॥
हठ न त्रलोक्यमुन्दयां पृष्टं च प्रतिवामगम् ।
पञ्चोऽवक मिन्दुरप्राप्त्युदन्तं तस्याः पुगेऽन्यदा ॥१७३॥
तदा तन्मिन्दुरं मद्यः कौटुम्बिकममीपतः ।
योगिपांश्च ययौ मार्माहान्म्येन ममन्विनम् ॥१७४॥
विजाय मिन्दुरं नष्टं कौटुम्बिकस्तदा भ्रणान् ।
पश्चात्तापपगे दीनाशयः स्वगृहमागमन ॥१७५॥
विशाग्रहमनोदन्ते कथिते मति माम्प्रनम् ।
पश्चात्तापस्तवात्यन्तं भविष्यति महीपते ! ॥१७६॥
पृष्टं महीभुजा मन्म्यहास्योदन्ते च मा जगौ ।
प्रोक्तेऽस्मिन् भूपते ! पश्चात्तापं स्वीत्र गमिष्यमि ॥ तथाहि-
लक्ष्मीपुरे मुकुन्दस्य क्षत्रियस्य रमा प्रिया ।
कालेन कियताऽलीकं किमप्युक्त्वा यथा तथा ॥१७८॥

आमन्नान्यपुरीचन्द्रमहीपं रूपसंयुतम् ।
वाञ्छन्ती वरितुं शश्वच्चित्ते चिन्तातुगाऽजनि ॥ [युग्मम्] यतः
“चिन्तातुगाणां न मुखं न निद्रा ॥ मगे ० २ श्लो ० २०८ ॥
स्तोकेऽपि जल्पने श्रोणीपतेः कृप्यति मा मदा ।
वक्ति चाहं गमिष्यामि वर्तुमन्यभूपतिम् ॥१८१॥
मुकुन्दोऽवक प्रिये ! वक्तुं युज्यते नेति कर्हिचित् ।
गम्यते नान्यभूपान्ते मत्या कामेच्छया कदा ॥१८२॥ यतः-
“नेश्चर्यस्य त्रिभूषणं मभुग्ना शौर्यस्य वाक्संयमो,
ज्ञानस्योपशमः श्रुतस्य विनयो वित्तस्य पात्रं व्ययः ।
अक्रोधश्चनपमः क्षमा प्रभवतो धर्मस्य निर्व्याजता,
मवेपामपि सर्वकामगुणिने शीलं परं भूषणम्” ॥१८३॥
गमिष्यते न्वया चेद्धि मां मुक्त्वाऽन्यत्र माम्प्रनम् ।
तदा भारी तवानर्थः पश्चात्तापश्च चेनमि ॥१८४॥
पन्न्योक्तं न हि वक्तव्यमेवमत्र न्वया पते ! ।
अहं तत्र गमिष्यामि ददस्व वीटकं मम ॥१८५॥

ततस्त्यक्ता तदा तेन वीटकार्पणपूर्वकम् ।
 तस्मिन् ग्रामे गमा यावद्ययौ तावन्मृतः स च ॥१८३॥
 ततः सा न्वरितं यावन्पश्चान्कान्तान्तिकेऽगमन ।
 तावत्तेन धिया वयांऽऽनीताऽन्या विनयान्विता ॥१८७॥
 मुकुन्दोऽवग गताऽसि त्वं वरीतुं क्षत्रियं यकम् ।
 तत्पृष्ठौ किमगाँक्षव(नैव) काष्ठपावकभक्षणान् ॥१८८॥
 द्वाभ्यां च्युता गमा नार्ग दुःखिताऽभृद्यथा चिग्म् ।
 तस्मिन् प्रोक्ते तथापि त्वं पश्चात्तापं करिष्यमि ॥१८९॥
 ततः पृष्टे महीशेन प्राहेति बालपण्डिता ।
 परस्त्रीमभिधावेनन् पृष्टं न शोभने मनाग ॥१९०॥
 पृच्छयते यदि चेदिदं मन्पाश्च भूपते ! न्वया ।
 पुष्पहामाभिधो मन्त्री पृच्छयतामधुना द्रुतम् ॥१९१॥
 गङ्गोक्तं कागमन्नान्ते क्षिप्तोऽस्मि मन्त्रिगट् पुग ।
 तयोक्तं गुप्तिगेहान्म कर्षयित्वाऽऽशु पृच्छयताम् ॥१९२॥

तुष्टोऽस्मि निर्जगन्मस्य पुष्पहामस्य मन्त्रिणः ।
 आगधितः मुग्धेन वक्ति मवं शुभाशुभम् ॥१९३॥
 यदंति मन्त्रिगट् पर्यन्मध्ये हर्मनि मल्लयान् ।
 तदा एतानि तद्वक्त्रान्पुष्पपुञ्जो महत्तमः ॥१९४॥
 कर्षयित्वा महीशेन कागगागन्धर्वदि ।
 आनीतो यावताऽऽहर्माऽपुष्पपुञ्जोऽपनत्तदा ॥१९५॥
 नृपेणोक्तं विशागणां हाम्यकागममञ्जमा ।
 कथय त्वं तथा मन्त्रिन ! यथा मे याति संशयः ॥१९६॥
 कुम्पकं मुमर्षायुक्तं लेखनीकागदान्वितम् ।
 भाजनं चामुचन्मन्त्री ज्ञातुं मन्मथमं तदा ॥१९७॥
 तदंति तेन देवेन लिखितं कागदं स्फुटम् ।
 हर्मिणेन ममं लुब्धा तव मा विद्यते प्रिया ॥१९८॥
 यद्यस्मि भूपते ! शङ्का तस्याः पृष्टुस्तदा द्रुतम् ।
 द्रष्टव्या वस्त्रमुन्मायं तच्छंशयच्छिदे स्फुटम् ॥१९९॥

ततो भूयो गहो नीन्वा तां पर्वीं मपदि म्वयम् ।
 पृष्टिनो वस्त्रमुन्मार्य ददशे निजगेदिनम् ॥२००॥
 ततश्चमन्कृतोऽत्यन्तं मन्या तां तादृशीं प्रियाम् ।
 तुल्यन्वेन मयाः पर्वीर्मन्यते स्म नरेश्वरः ॥२०१॥
 इति मद्दशपत्नीमाननविषये कथा ।
 अस्मिन्नेव पुरेऽन्येद्युर्वर्षां मु म्वगृहान्निके ।
 पङ्क मग्रां हली धन्यः कटीं यावद् बलान्वितः ॥२०२॥
 अशक्नुवन पदौ म्यायौ कपितुं कपेकस्तदा ।
 उच्चैः म्वरं जगावेवं भूयो भूयोऽनिर्दीनवाक् ॥२०३॥
 कण्टकेन पङ्कऽहं प्रक्षिप्तो बलिनाऽधुना ।
 त्वग्निं त्वग्निं भो भो लोका ! धावन धावन ॥२०४॥
 तदा श्रीविक्रमोऽभ्येत्य अवग किं जल्पमे हलिन ! ।
 धन्यः प्रोवाच पङ्क मे वुडनं श्रूयतां नृप ! ॥२०५॥
 अत्रैव नगरे मीमोऽजनि कौदुम्बिकाग्रणीः ।
 तस्याभवन्प्रिया लक्ष्मीर्धन्यमोमौ सुतौ क्रमात् ॥२०६॥

तस्यालये मदा पञ्च महिष्यः प्रतिवामरम् ।
 दृष्टमाना घृतं मेगदशकं कुर्वते मदा ॥२०७॥
 मञ्जयन्ती घृतं मेगाष्टकं मेगद्वयेन च ।
 निर्वाहं म्वकुटुम्बस्य लक्ष्मीव्यधास्मिन्तम् ॥२०८॥
 व्ययिन्वा कमलां धन्यस्तातेन परिणायितः ।
 लाङ्गलं म्वेटयन क्षेत्रे कृषिकर्म करोति च ॥२०९॥
 म्वेटयनो हलं तस्य क्षेत्रे मेघागमे भृशम् ।
 माता म्नुषान्निकाङ्क्षं प्रेषयामास मन्ततम् ॥२१०॥
 पत्नीमिताज्यमस्पृणं वग्मेकं कण्टकम् ।
 जननीं मुञ्चते भक्तमध्ये म्नोनिगन्तम् ॥२११॥
 तावता मपि धन्यो भक्तेन चावसीदति ।
 माता किमपि नो दत्तेऽधिकं मपिः कदाचन ॥२१२॥
 म्नुषान्ते कुत्रचिद् ग्रामे लक्ष्मीर्यान्ती जगत्पदः ।
 व्ययनीयं त्वया चाज्यं पूर्ववत्स्वकुटुम्बके ॥२१३॥

ग्रामे श्वश्र्वां गतायां च स्नुयाऽन्नं मुचिरं गहः ।
 कृत्वा बह्वाज्यतः कान्तं पोषयामास गेहिनी ॥२१४॥
 प्रियाऽवक् च त्वया कान्त ! पृथक् चेद् भूयतेऽधुना ।
 तदेवं पोषयिष्यामि त्वां बह्वाज्यप्रदानतः ॥२१५॥
 पतिः प्राह मया नैवं मृष्टं भक्तं कदाचन ।
 पत्न्योक्तं मयका तत्र मानितं मेदिनायने ! ॥२१६॥
 गेहिनीवचनामक्तः प्रोक्त्वा यथा तथा स्वयम् ।
 पितृभ्योऽभृन्पृथक् मयो धन्यो मृदमनामदा ॥२१७॥
 महिष्येका हलं चकं द्रम्माणां जनपञ्चकम् ।
 तानेन ददिरं तस्मै धन्याय मुनवे नदा ॥२१८॥
 पत्न्युबह्वाज्यदानेन कुर्वती भक्तिमादगन् ।
 गेहिनी प्रीणयामास मन्त्रानदानपूर्वकम् ॥२१९॥
 नवटंकमिताज्येन कण्टकेन गेहिनी ।
 भर्तारं प्रीणयामास क्रमान् स्नानादिकं विना ॥२२०॥

ततः कण्टकेनाहं कृतः कृशतनुः क्रमान् ।
 पानिनः कदमेऽक्रमान् तेनदं जल्पयते मया ॥२२१॥
 श्रुत्वा तद् विक्रमादिन्यो हेमकोटिं व्यक्रोशनः ।
 दापयामास धन्याय तस्मै निवाहहेनवे ॥२२२॥

इत्यौदार्यं विक्रमादिन्यः ॥

अन्येषु विक्रमादिन्यो भ्रमन् गत्रौ चतुष्पथे ।
 शुश्रावेति जनान् वार्तां कुवाणान् गङ्गानो मिथः ॥२२३॥
 धनाह्यो विद्यते धन्यः श्रेष्ठा धर्मशिरोमणिः ।
 चकार श्रीजितेन्द्रार्चां त्रिकालं द्रव्यभावनः ॥२२४॥
 तस्यार्माद् गेहिनी शालशालिनी धर्मकर्मकृन् ।
 तस्या न सदृशा नारी माम्प्रतं दृश्यतेऽवनौ ॥२२५॥
 श्रुत्वा तद् भूपतिः स्वीयमन्नागत्य निशाल्यये ।
 उपविश्य मभामध्ये प्राहति मन्त्रिणोऽग्रतः ॥२२६॥
 अस्मिन् पुरंऽस्मि कौ धन्यो महेश्वर्यो वणिजाग्रणीः ।

विद्यते क गृहं तस्य कथ्यतां पुरतो मम । २२७॥
 श्रुतेन मन्त्रिणः प्रोचुर्गमिन्नेव पुरं तव ।
 विद्यन्ते बहवो धन्यनामानो धनिनायकाः ॥२२८॥
 केचिन्मदा मदाचारा नृनकागश्च केचन ।
 मद्यपाः केऽपि पापिष्ठः केऽपि वेद्यावशं गताः ॥२२९॥
 केऽपि मांमाशनाः केऽपि पापद्विकाकाः पुनः ।
 परदारगताः केऽपि केऽपि मिथ्यावचोऽगताः ॥२३०॥
 परद्रोहपाः केऽपि केऽपि स्थापनिकामुखाः (पाः) ।
 कृतमाश्रि(क्ष्य)काः केऽपि कृपणाः केऽपि निधेनाः ॥२३१॥
 [अन्ये तु धार्मिकाः सन्ति धर्मकर्मपरायणाः] ।
 केऽपि स्वदागमन्तोपाः केऽप्यन्यस्त्रीपराङ्मुखाः ॥२३२॥
 परापवादवदने मूकाः केऽपि मित्रभ्रष्टाः ।
 केऽपि मूर्खा दयावन्तः केऽपि मृगः कलहादराः ॥२३३॥

परं तेषु मदेभ्येषु धन्य एको धनेश्वरः ।
 धर्मिष्ठः शीलवान् ज्ञान्तः श्रावकोऽस्ति गुणाकरः ॥२३४॥
 आर्माद् धन्यो गुणैरेकविंशत्या सहितः मदा ।
 चकार श्रीजिनेन्द्राणामचेनामुपवर्णवम् ॥२३५॥ उक्तं चैवम्-
 "धम्मगयणस्य जुगो १ अकम्बुहो २ रुक्वं ३ पगइमोमो ।
 ४लोणपिओ ५अकं ६भीरु ७अमहो ८मुदक्खिओ ॥२३६॥
 ९लज्जानुओ १०दयान् ११मज्झन्थो मोमदिट्ठी १२गुणगमी ।
 १३मकह १४मुपक्खजुत्तो १५मुदीहदंसी १६विसेमन्नु ॥
 १७वुड्डणुगो १८विणीओ १९कयन्नुओ २०परहिअन्धकारी अ
 तह चैव २१लड्डलक्खो इगवीमगुणेहिं मंजुत्तो ॥२३८॥
 इत्येकविंशतिगुणैर्विमलमोक्तिकैरिव ।
 भूपितो भाति भव्यान्मा धन्यो धर्मवतां भुवि ॥२३९॥
 गृहिधर्मानुगः पञ्चविंशद्गुणैर्वृतः ।
 सततं गजने धन्यो धर्मकर्मपरायणः ॥२४०॥ उक्तं च-

न्यायमम्पन्नविभवः १ शिष्टाचारप्रशंसकः २ ।
 कुलशीलमर्मः माधं कृतोद्गाहोऽन्यगोत्रजः ३ ॥२४१॥
 पापभीरुः ४ प्रसिद्धं च देशाचारं समाचरन् ५ ।
 अवर्णवादी न कापि राज्ञः दिष्टु विशेषतः ६ ॥२४२॥
 अननिव्यक्तगुप्तं च स्थाने सुप्रतिवेष्टिमके ।
 अनेकनिगमद्वाग्विवाजितनिकेतनः ८ ॥२४३॥
 कृतमङ्गः सदाचारं मानापित्रोश्च पूजकः १० ।
 त्यजन्नुपप्लुतं स्थानमप्रवृत्तश्च गार्हने ११-१२ ॥२४४॥
 व्ययमायोचितं कुर्वन् १३ वेषं विज्ञानुयागः १४ ।
 अष्टभिर्धागुण्युक्तः १५ शृण्वानो धर्ममन्वहम् १६ ॥२४५॥
 अजीर्णं भोजनत्यागी १७ काले भोक्ता च मान्म्यतः १८ ।
 अन्योन्याप्रतिबन्धेन त्रिगुणैर्माधयन् १९ ॥२४६॥
 यथावदतिथौ माधौ दीने च प्रतिपत्तिकृत् २० ।
 सदानभिनिविष्टश्च २१ पक्षपार्ता गुणेषु च २२ ॥२४७॥

अदेशकालयोश्चर्या त्यजन् २३ ज्ञानन् बलाबलम् २४ ।
 वृत्तस्थज्ञानवृद्धानां पूजकः २५ पोष्यपोषकः २६ ॥२४८॥
 दीधेदर्शी २७ विशेषज्ञः २८ कृतज्ञः २९ लोकवल्लभः ३० ।
 मलजः ३१ मदयः ३२ मौम्यः ३३ परोपकृतिकर्मटः ३४ ॥
 अन्तरङ्गारिषद्भगवर्गद्वाग्परायणः ३४ ।
 वर्जाकृतेन्द्रियग्रामो ३५ गृह्णिधर्माय कल्पते ॥२५०॥
 मोऽपि धन्यो जगन्ग्रामो बलिभूषणभूषितः ।
 दन्तग्निकमुखा नीचगच्छति स्म निगन्तव्यम् ॥२५१॥ यतः-
 "गात्रं मङ्गुचिन्तं गतिविगलिता दन्ताश्च नात्रं गताः,
 दृष्टिनेऽयति रूपमेव हयने वक्त्रं च लालायते ।
 वाक्यं नैव करोति बान्धवजनः पत्नी न शुश्रूषते,
 धिक् कष्टं जग्याऽभिभूतपुरुषं पृत्रोऽप्यवजायते" ॥२५२॥
 "भाऊ गुरुगुण धेगडा भृष्टि ऊगडा भमंति ।
 हाग नं जुव्वणग्यण ते फिगि फिगि जोअंति ॥२५३॥

नीअं ग्यणनिहाणं पवामिणा जुव्वणेण जनेण ।
नेणं चित्र धेगणं गत्ता गल्लेसु दीमंति ॥२५४॥
कं कपावड् मिग् धुण्ड् ए नग् कांड् कग्ग् ।
जम हक्काग्ग् जमपुरी ओ नक्काग्ग् ॥२५५॥
“पृथ्वीतले जग कष्टं कष्टं धर्मविपर्ययः ।
कष्टं नन्दनशोकश्च कष्टान्कष्टतर्ग क्षुधा” ॥२५६॥
एवंविधोऽपि पदकर्म कतां हतां कुकर्मणः ।
त्रिकालं विदधे पूजां जिनेन्द्रोर्गुरुमेवकः ॥२५७॥
तस्यापुत्रस्य सन्त्यष्टादशर्कोटयोऽनघाः ।
सप्तश्रेण्यां व्ययतोऽथ धनं गच्छन्ति वामगः ॥२५८॥
तस्यामीद् गेहिनी भक्ता गुणाढ्या गुणमुन्दरी ।
ततोऽनिमुखवान् श्रेष्ठी बभूवाद्भुतभाग्यवान् ॥२५९॥
इतोऽम्मिन्नेव नगरे श्रीपतेः श्रेष्ठिशालिनः ।
पञ्चाचारपरस्यामीन् श्रीमती नामतः प्रिया ॥२६०॥

कल्या वृद्ध्या कीर्त्या प्रभुप्रसादेन स्वजनवृन्देन ।
युक्तोऽनिश्वायने लोकेऽग्न्यो नैव कदाचन ॥२६१॥
सोमश्रीदत्तभीमानां पुत्राणामुपगि क्रमान् ।
बभूव नन्दिनी चारुदेहावयवशालिनी ॥२६२॥
पुत्रजन्मोन्मवान् नस्या अधिको जननोन्मवः ।
विदधे श्रेष्ठिना भृगिकमलाव्ययनः खलु ॥२६३॥
मनोजन्मोन्मवः सर्वैः क्रियते हर्षतो जनैः ।
पुत्र्या जननोन्मवो नैव केषामपि च वीक्ष्यते ॥२६४॥ यतः-
“जानेति शोको महतीति चिन्ता,
कस्य प्रदेयेति महान् वितर्कः ।
दत्ता मुखं म्यास्यति वा न वेति,
कन्यापितृत्वं खलु नाम कष्टम्” ॥२६५॥
“ईह मद् धग्ग् ऊचाट ताप गहिला तृंगा जण भण्ड ।
ए पहिला भवन्तु पाप एकदा णीधण अनड् दीकरी” ॥२६६॥

“वरं वनं वरं व्याघ्रसेवनं विषभक्षणम् ।
 वन्ध्यान्वं विवरे वामो न मुतामुग्वदर्शनम्” ॥२६७॥
 निअघग्मोमा परगेहमंडणी कलिकलंककुलभरणं ।
 जेहिं न जाया धूआ ने मुहिआ जीवलांगमि” ॥२६८॥
 पुत्रजन्मोन्मवमिव श्रेष्ठी पुत्रीजनुमहे ।
 गुडघृतादिदानेन महागङ्गमर्चाकरु ॥२६९॥
 मन्मान्य स्वजनान् मवान् वस्त्रालंकृतिदानतः ।
 मुतायाः श्रेष्ठिगद रत्नमञ्जरीत्यभिधां ददौ ॥२७०॥
 पाल्यमाना क्रमान्मात्रा मदन्नपानदानतः ।
 पुत्री बभूव गीवाणनार्गतुल्या मुरूपतः ॥२७१॥
 लमल्लक्षणगेचिष्णु रिक्ता दोषघ्नतम्मदा ।
 अगण्यपुण्यलावण्यशालिनी गजगामिनी ॥२७२॥
 रूपेण विजिताशेषनार्ग कन्दर्पगेहिनी ।
 चतुःपट्टिकलोपेता सा बभौ रत्नमञ्जरी ॥२७३॥

यौवनेऽपि न सा मार्गविकारेण प्रपीडिता ।
 कगेति स्म मदा धर्मं श्रीदेवगुरुपूजका ॥२७४॥
 पाणिपीडनयोग्याऽपि नेहने सा कम्पग्रहम् ।
 न नग्नेषिणी रत्नमञ्जरी ममजायत ॥२७५॥
 आगेष्य नन्दिनीं स्त्रीयोन्मङ्गे वा जनकौ मदा ।
 पप्रच्छतुः मुने ! ना को गेचने मानमे वरः ॥२७६॥
 तदा सा प्राह मे देवो दानवो वा नरेश्वरः ।
 महेश्वरः किन्नरः श्रीदो मम नो गेचने वरः ॥२७७॥
 तन्त्र्यमर्चस्तथा यन्त्र्यगैर्धर्षय्यकर्मभिः ।
 अन्यैस्तस्या बह्वर्पायनानां मानमं मनाक् ॥२७८॥
 त्रिजगन्मोहिनी कान्तावयवाऽद्भुतमंवरः ।
 वयुधे विधुज्योन्मनेव शुक्लपञ्चे वर्णकमुता ॥२७९॥
 उच्चैर्यावनमदान्मत्ता तारुण्यद्रुममञ्जरी ।
 लावण्यमद्भिर्मग्नानिजांता विंशतिवर्षिका ॥२८०॥

विवाहार्थं मदा मातापित्रभ्यां जल्पिता मनी ।
एकोनविंशतिमितवर्षा जाता च मा कर्नी ॥२८१॥
तथाऽपि न मनाक चित्ते वरं वरितुमीहने ।
निर्विकारगत्या जल्पं चक्रं पुंभिः ममं स्फुटम् ॥२८२॥
अत्रान्तरे कृताशेषजीवश्रमणपुण्यका ।
धन्यपत्नी ययौ स्वर्गमदने गुणमुन्दरी ॥२८३॥
मृत्युकृत्ये कृते तस्या वृद्धं धन्यं जगद्धितम् ।
अग्निनिर्वापिकं भार्यागृह्णितं महितं श्रिया ॥२८४॥
मा प्रातिवेष्टिमकी रत्नमञ्जरी वीक्ष्य तं मदा ।
पतिं कर्तुमना स्वीयं गृहो जजल्प मादरम् ॥२८५॥ [युग्मम्]
भो धन्य ! प्रियया चाच्यां विना मदनिनां मदा ।
कष्टेन जायते कालम्नेन पत्नीं नवां कुरु ॥२८६॥ यतः—
“वृद्धस्य मृतभार्यस्य पुत्रार्थीनधनस्य च ।
स्नुषावचनदग्धस्य जीवितान्मरणं वरम्” ॥२८७॥

“बालस्य मादमरणं भञ्जामरणं च जुञ्चणे पत्ते ।
धेगस्य पुत्रमरणं तिन्निवि गरूआइं दुक्खाइं ॥२८८॥
पावममयपवामो जुञ्चणममाणं च जं च दालिहं ।
पदममिणं हविरीगो तिन्नि वि गरूआइं दुक्खाइं ॥२८९॥
अप्पन्थावे पट्टिअं कंठविहणं च गाइअं गीअं ।
अणवंलियं च मुग्यं तिन्नि वि दुक्खाइं गरूआइं ॥२९०॥
अविअड्डपईं पोटंगणाण गुणिआण मामओ मुक्खो ।
चाई अ तुच्छविहयो तिन्नि वि दुक्खाइं गरूआइं ॥२९१॥
धन्य ! त्यज प्रियाशोकं महयं कुरु मानमम् ।
परिणीय स्त्रियं काञ्चिन् मुक्खीभव निरन्तरम् ॥२९२॥
धन्योऽवक पलितोऽभूवमहं वलिविभूषणः ।
कथं करोमि कन्यायाः माम्प्रतं पाणिपीडनम् ॥२९३॥
वणिक्कुमुता जगौ तर्हि वृद्धां कन्यामलङ्कुरु ।
यया ने क्रियते शिष्टशुश्रूषा वपुषि ध्रुवम् ॥२९४॥

धन्यः प्राहोन्थितुं म्यातुं चलितुं जल्पितुं किल ।
 मया न शक्यते तेन किं कुर्वे स्त्रीपग्रहम् ॥२०५॥
 ततोऽवक् मा यदीच्छा ते वरीतुं मामिहाधुना ।
 तदा त्वां पणिणीयात्र कन्यकान्वं त्यजाम्यहम् ॥२०६॥
 पतिं पुण्यकृपापात्रं वृद्धं धनेश्वरं वरम् ।
 प्राप्याहं स्वजनं मद्यः कृतार्थं कर्तुं किल ॥२०७॥
 यदि त्वं मां करे लामि तदाऽहं निर्मलं वपुः ।
 धन्याऽहं कृतपुण्याऽहं करोमि तव मङ्गलः ॥२०८॥
 धन्यः प्रोवाच भो भट्टे ! त्वं मुर्या मुर्यावना ।
 देवानां दुर्लभा रूपमौभाग्यादिलमद्गुणः ॥२०९॥
 अहं बलियुतो वृद्धः पलितम्लययौवनः ।
 कुरुषो गतदन्तश्च कुन्मनीयोऽधुनाऽभवम् ॥२१०॥
 तेन ते यदि कान्तेच्छा विद्यते गजगामिनि ! ।
 तदा मद्यौवनं चारुदेहमन्यं वरं वृणु ॥२११॥

आवयोस्तु कथं वृद्धयौवनन्वजुषोर्मिथः ।
 योगो भवति मिद्वार्थमुपवांचलयोगि ॥३०२॥ यतः—
 “अनुचितफलाभिकाङ्क्षी विधिर्नैव निवार्यतेऽधमः पुण्यः ।
 द्राक्षाविषाककाले मुखगो भवति काकानाम् ॥३०३॥ यतः
 मूर्खनिधेनदृग्ग्रमोक्षाभिलाषिणाम् ।
 त्रिगुणाधिकवर्षाणां न देया मय्य कन्यका ॥३०४॥
 अर्जानिवर्षमर्त्याय गेगिणे पलिते पुनः ।
 मूर्खाय गतदन्ताय स्पृहा कार्या न कन्यया ॥३०५॥
 वधिरक्लीबमृकानां गृहान्धजटचेनमाम् ।
 कृतघ्नानामनोयाणां देया नैव मय्यकन्यका ॥३०६॥
 कुलजानिर्विहीनानां पितृमानुषियोगिनाम् ।
 पूर्वार्धममृतानां च दानव्या ममृता न हि ॥३०७॥
 कुर्जालचौर्यमक्तानां शून्यमांनिषेविणाम् ।
 विदेशस्थान्मगोत्राणां मर्द्दिदेया न कन्यका ॥३०८॥

मद्वोन्पन्नभक्षिणामालस्यवशवर्तिनाम् ।
बहुवर्गपदादिनां मद्भिर्देया न कन्यका ॥३०॥
धन्योक्तमिति मा श्रुत्वाऽऽचष्ट युक्तं न्वयोदितम् ।
वरं स्वेष्टं वृणीते हि कन्या वृद्धं लघुं नरम् ॥३१॥ यतः—
“वरं वरयते कन्या माता विलेपिता श्रुतम् ।
बान्धवाः कुलमिच्छन्ति मिष्टान्नमितरे जनाः ॥३१॥
कुलं च श्रीलं च मनाथता च, विद्या च विलेपिता च वपुर्वयश्च ।
एते गुणा यस्य भवन्ति पुंसस्तस्मै प्रदेया जनकेन पुत्री ॥
एते गुणा वरे मातृपितृभिवान्धवैः पुनः ।
ईदृशेऽथ मनोऽर्थाष्टं कान्ते कन्या मर्माहने ॥३१॥ उक्तं च
“कन्या तु स्वमनोऽर्थाष्टं गच्छं भृपं दग्दिष्टिणम् ।
सुरूपं च कुरूपं च वरं वाञ्छन्ति चेतसा ॥३१॥
अहं न भोगमौग्यार्थं नार्थग्रहणकाङ्क्षया ।
सन्तत्यर्थं न पुत्रार्थं न्वां वृणोमि धनेश्वर ! ॥३१॥

केवलं पुण्यपूत्यर्थं श्रीलपालनहेतवे ।
न्वां मुश्रीलं वरं प्राप्य कुमारित्वं त्यजाम्यहम् ॥३१॥
पतिव्रता पतिप्राणा हिता पतिमनोहरा ।
पत्या सहैव या याति भुङ्क्ते तिष्ठति मा वर ॥३१॥
“परधर्मागमणालमिणी परपुष्पविलोअणे अ जच्चंधा ।
परआलावे बहिरा धग्म्म लच्छी अ मा महिला” ॥३१॥
मुपपद् मुत्तमि पिण् भुंजइ भुत्तमि परिअणे मयले ।
पढमं चिअ पडिबुज्जइ धग्म्म लच्छी अ मा महिला” ॥३१॥
अहं सर्वं प्रकारेण न्वां मेवे च दिवानिशम् ।
मध्यमाधमवामाश्चातुल्या नैव भवाम्यहम् ॥३२॥ यतः—
“जगभिभूतं पुरुषं त्यक्त्वा या गमते परम् ।
पितृगेहे धनं याति नायका माऽधमा मता ॥३२॥
पत्यावृध्वे स्थिते नोध्वा या च मन्मुग्धापिणी ।
पतिपादजलत्यक्ता नायका माऽधमा मता ॥३२॥

मन्त्रिशला महाक्रग निर्दया मर्मभाषिणी ।
 पापचित्ता तु निलेजा नायका मास्थमा मना ॥३२३॥
 अधोमुखी कृगला पाण्योपुधनगमका ।
 लम्बजिह्वा स्थूलपटा नायका मास्थमा मना ॥३२४॥
 काकम्बग च लम्बोष्ठी लम्बगुह्या रदान्विता ।
 संकोचिनी पदाङ्गुष्ठे नायका मास्थमा मना ॥३२५॥
 कुशीला कन्दुया कृश कदाचारगता मदा ।
 कटोर्वाक्या काणाक्षी नायका मास्थमा मना ॥३२६॥
 पनिभक्तिरता नित्यं पन्युःसृष्टाभक्षिका ।
 पनिप्रेमपरास्सज्जन्ता पनिदुःखे च दुःखिता ॥३२७॥
 एवंविधा च या नारी कुलत्रयकषोपला ।
 नित्यं मातुः पितुर्धैव हिता मा स्त्री वग मना ॥३२८॥
 अहं नाम्म्यधमा धर्महीना किन्तु गर्वतामसा ।
 वर्गीतुं त्वां प्रजल्पामि शीलं पालयितुं स्वकम् ॥३२९॥

विचार्य त्वं हृदि स्वीये मामङ्गीकृत्य माम्प्रनम् ।
 मुग्धी भव चिरं नन्द नन्द कर्मकर्मठः ॥३३०॥
 मया त्वं मनसा वृत्तः कायेन वचसा वृत्तः ।
 तेन कण्ठे तवेदानीं वग्मालां क्षिपाम्यहम् ॥३३१॥
 अग्रान्तरेऽम्बरे देवदन्दभिर्ध्वनिनोऽनघः ।
 अनयोक्तं वरं वाणी दिव्याऽत्राणि मनोहरा ॥३३२॥
 पञ्चरणैः गुर्मवृष्टिश्चस्पकाजोक्तमंभवा ।
 पपात जीर्णशोभये तयोः सदन्धशान्तिना ॥३३३॥
 अकम्पादन्नमस्त्रयां हस्तेऽगान् गुणमालिका ।
 तया स्रग रोपिता कण्ठे धन्यस्य प्रेमपूर्वकम् ॥३३४॥
 वृत्ते ज्ञान्वेति नन्दिन्याः कन्यकाजनकम्भदा ।
 नम्याम्नेन मम पाणिग्रहोन्मयमर्चाकरम् ॥३३५॥
 प्रक्षाल्य चरणीं पन्युन्मद्वारि मुदिताशया ।
 नित्यं पपी च मा भुङ्क्ते कल्पादनादनु ध्रुवम् ॥३३६॥

मौनव्रता मदाचाग मद्गुणा श्लोकभाषिणी ।
 श्लोकगोपा ममं पत्या मा निष्ठति मदा मुदा ॥३३७॥
 तस्याश्चर्णर्णगण वानपित्तकफोद्भवाः ।
 कामश्चामश्रया ग्रन्थिमुक्त्या गेगाः श्रयं ययुः ॥३३८॥
 अपुत्राणां मनुष्याणां पुत्रप्राप्तिः श्रणाद् भवेन ।
 जङ्गमं व्यावरं क्ष्वेडे यानि तस्याः पदोदकान् ॥३३९॥
 तस्या दृष्ट्या वनं शुष्कमपि पल्लविनं भवेन ।
 मर्षः स्रग दहनो वारि मिहो जम्बुः प्रजायते ॥३४०॥
 अतिवृष्टिगनावृष्टिर्मृषकाः श्लभाः शुकाः ।
 स्वचक्रं पञ्चक्रं च मर्मता ईतयः पगः ॥३४१॥
 भवन्ति न हि मा यत्र देशे निष्ठति भामिनी ।
 अन्यन् किं जल्प्यते तस्या नाया माहान्म्यमद्भुतम् ॥३४२॥
 चतुःषष्टिकलोपेता शीलालङ्कारधारिणी ।
 मा ग्लमञ्जरी लक्ष्मीदेवनेवास्ति तद्गृहे ॥३४३॥ यतः-

“कामश्चामानिदाधश्रयकुटजकुटीकुष्ठकोष्ठप्रमेहाः,
 मृत्रग्राहोदगम्यश्चयधुगलनर्कर्णनामाक्षिगेगाः ।
 ये चान्ये वानपित्तश्रयकफकृता व्याधयः सन्ति लोके,
 दोषा अन्ये तदीयामलपदमलिलस्पृष्टमात्राः प्रयान्ति” ॥
 एवंविधगुण्येक्ता त्यक्ता दोषैः स्वभावनः ।
 विद्यते गेहिनी ग्लमञ्जरी तस्य माम्प्रतम् ॥३४५॥
 धन्योऽपि धर्मकर्मकर्मठः प्रियया युतः ।
 उद्गमास्तमने भानोने जानाति मुग्धी क्वचित् ॥३४६॥
 ममश्चेत्यां धनं भूरि व्ययित्वाऽनशनग्रहान् ।
 म प्रियः पग्लोकाय गमिष्यत्यल्पकालतः ॥३४७॥
 अन्येषामपि धनिनां बहूनामपि संमदि ।
 स्वरूपं भूयतिः श्रुत्वा चमच्चक्रं स्वचेतमि ॥३४८॥
 मभां विमृज्य भूपालो दिनं नीत्वा यथोचितम् ।
 स्वरूपं धन्यगेहिन्या ज्ञातुकामोऽभवन् निशि ॥३४९॥

पान्थवेपं विधायाथ गत्रावमिमन्ता नृपः ।
 रुद्राक्षस्रककरोऽचालीन् धन्यस्य मदनं प्रति ॥३५०॥
 केदारमुद्राङ्कितमङ्गुलीयकं, मद्योगपट्टं वरदण्डयुक्तम् ।
 गङ्गामृदा चञ्चितढादशाङ्गं, विधाय देहं नृपतिश्चचाल ॥३५१॥
 गत्वा धन्यगृहद्वारं प्राहेति पान्थभृषतिः ।
 मुभगे ! ते गृहेऽत्रागामहं पुरेऽतिथिभ्रमन् ॥३५२॥
 यस्यालयेऽतिथिभेक्तं लभने वयनं निशि ।
 म एव श्लाघ्यते मद्भिर्मुक्तिनायां च वाञ्छयते ॥३५३॥ यतः-
 "नृपं लघु नृणान् नृलं नृलादपि च याचकः ।
 वायुना किं न नीनोऽगौ मामपि प्रार्थयिष्यति ॥३५४॥
 कर उपरि करजि करि करनलि कर म करेमि ।
 जिणि दिणि करनलि कर कीउ ते नेखड म गणिञ्ज ॥३५५॥
 भम्मना शुद्धाने कांम्यं ताम्रमण्डेन शुद्धयति ।
 रजस्वला च नीरेण गृही दानेन शुद्धयति" ॥३५६॥

तेनेन्युक्ते च मा ग्वमञ्जरी पथिकं च तम् ।
 मन्मानदानतः स्थानं तस्मै वामकृते ददौ ॥३५७॥
 धन्यप्रिया जगौ पान्थ ! कृतं वैकान्तिकं किमु ।
 पान्थः प्राह मया गत्रौ क्रियते नैवादने कदा ॥३५८॥
 यामिन्यामदतां पुंसां श्वश्रे पानो भवेदु ध्रुवम् ।
 तेनान्महितकृद् गत्रौ भोजनं न करोति हि ॥३५९॥ यतः-
 "अस्मिं गते दिवानाथे आपो रुधिरमुच्यते ।
 अन्नं मांसममं प्राक्तं मार्कण्डेन मर्दापिणा ॥३६०॥
 ये गत्रौ मर्ददाऽऽहारं वज्रयन्ति गुमेधमः ।
 तेषां पश्चोपवामस्य कले मासेन जायते ॥३६१॥
 चत्वारो नरकद्वाराः प्रथमं गात्रिभोजनम् ।
 परस्त्रागमनं चैव मन्धानानन्तकार्यिके" ॥३६२॥
 धन्यपत्नी जगौ पान्थ ! वयोऽसि न्वं च पुण्यवान् ।
 यम्येदृशं मनो धर्मं वर्तते तेऽधुना दृढम् ॥३६३॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥२२२॥

नादन्ति निशि ये लोकास्ते म्युन्मविषगामिनः ।
ये च प्मान्ति नगस्ते तु जायन्ते श्वभ्रमेविनः ॥३६४॥
तनमया मुशय्याह्यास्नग्णादि मुस्रप्रदम् ।
शयनाय ददे तस्मै चित्रशाला च मुन्दरा ॥३६५॥
स्मृत्वा पञ्च नमस्कागन भूयः मुषोऽपि केनवान् ।
द्रुष्टुं स्त्रीचरितं तत्र जजागागनिकौतुकम् ॥३६६॥
अथ मा चरणौ पन्युः प्रक्षाल्य तन्मुवाग्निः ।
स्वाङ्गं प्रक्षालयामास गङ्गाम्बुनेव मादरम् ॥३६७॥
गङ्गापुलिनमनलकोमले शयने वरे ।
वामिने मद्यकर्षकस्त्रीगन्धदानतः ॥३६८॥
हस्तेन यवनः कान्तं गृहीत्वा शयनोपरि ।
जाययित्वा क्षणं तस्थौ तन्पाश्वे रत्नमञ्जरी ॥३६९॥
अङ्गिमंताहनां वर्यां कुवाणा तनुचुम्पनम् ।
निष्ठिति स्म पतिर्यावन् सुप्ताप सुवनिर्भग्म् ॥३७०॥

निद्रायन्तं पतिं मत्तोन्थाय धन्यप्रिया शनैः ।
धर्मध्यानं विधातुं तु मोद्यमा ममजायत ॥३७१॥
धर्मध्यानं विधायाथ घटीद्वयं च साञ्जला ।
पन्युः पाश्वे ममागत्य वानक्षेपं व्यधात् तदा ॥३७२॥
गजा श्रीविक्रमादिन्यस्तां वीक्ष्य पतिभक्तिकाम् ।
दध्यावियं मर्तागन्तं धन्यप्राणप्रिया प्रिया ॥३७३॥
या र्म्यायकान्तमन्तुष्टा परमन्यपगङ्गमुखा ।
गृहस्थाऽपि मदाचाग श्लाघ्यने मा मुग्गपि ॥३७४॥
निर्गाथे कोऽपि द्रव्यार्थं स्तेनः श्वात्रप्रदानतः ।
प्रविवेश गृहस्यान्तर्धन्यस्य माहमी शनैः ॥३७५॥
निद्रायन्तं पतिं मत्वा दृष्ट्वा स्तेनं वराकृतिम् ।
धन्यप्रिया मनोजेषुप्रप्ता दध्याविदं हृदि ॥३७६॥
किमिन्द्रः किमु वा चन्द्रः किं सूर्यः किं नलो नृपः ।
किं मार्गे देहवानेष किं वा विद्याधरो नृपः ॥३७७॥

एकादशः
सर्गः

॥२२२॥

किमश्विनीकुमारः किं दोगन्दुकसुरः किमु ।
 किं रामः किमु वा कणः किं पातालकुमारकः ? ॥३७८॥
 ध्यात्वेति मार्गबाणालीघातविह्वलविग्रहा ।
 तं तस्करं प्रति प्राह मा शनं रजमञ्जरं ॥३७९॥
 इदं गृहं धनं चेतद् देहमेतन्मदीयकम् ।
 कृतार्थय न्वमेवाद्य भोगमुत्प्रदानतः ॥३८०॥
 प्रमीद परमानन्ददायकाङ्गजितम्भर ! ।
 महेहाङ्गोगमहाय गृहाणानुगृहाण माम् ॥३८१॥
 धुन्वा तस्या वचः स्नेना विभ्यन्नेवं (देवं) जगौ शनः ।
 ममाम्नि जीविने वाञ्छा नेनैवं न्वं च मा वद ॥३८२॥ यतः—
 “कीटस्य मुग्नाथस्य निःश्वस्य मेदिनीपतेः ।
 ममाना जीविनाकाङ्क्षा ममं मृत्युभयं द्वयोः” ॥३८३॥
 द्यूतकायहकं चायंकार्ग व्यमनसंवकः ।
 संत्यक्तो निखिललोकैर्मातृपित्रादिमज्जनः ॥३८४॥

न्वं तु वर्याङ्गगेचिष्णुः कान्तयुक्त शीलशालिनी ।
 कथमेवंविधं स्नेनं वाञ्छामीह विचार्य ॥३८५॥
 एकतः कुर्वतः स्नेन्यं मम भीविद्यते इति ।
 द्वितीया भीरुभृन्माधं न्वया मम प्रजल्पतः ॥३८६॥
 जाग्रत्यां न्वयि मे स्नेन्यं निष्कले ममभृद् ध्रुवम् ।
 न गृह्णन् धनं स्नेना जने जाग्रति कुत्रचिन् ॥३८७॥
 इति चांगेदिनं धुन्वा कामाग्रशर्पाडिता ।
 कुलमार्गं पणित्यज्य धन्यपत्नी जगाविति ॥३८८॥
 अहं तु पीडिता कामवर्णाविद्वेषपृष्टमा ।
 तद्भोगाद्यमृतमृते मृता जानीहि माम्प्रनम् ॥३८९॥
 मामकीनं मनोर्मानं वमन्नं गगमागरे ।
 न्वमेव प्रीणयेदानीं भोगमृष्टाब्जदानतः ॥३९०॥
 मक्तः स्पष्टं यथा नागो गन्धे भृङ्गो यथा भवेन ।
 गृहे यथा मृगः मक्तः तथाऽहं त्वयि माम्प्रनम् ॥३९१॥

भुङ्क्ष्व भोगान् मया माधं फलं मानुषजन्मनः ।
गृहाण विपुलं मामर्कानाङ्गार्ज्जुकृतेः स्फुटम् ॥३०२॥
तां जल्पन्तीं तथा कामं तत्र तं तस्करं प्रति ।
श्रीविक्रमनृपो दध्यौ स्वरूपं संमृतेर्गति ॥३०३॥ यतः-
“अक्स्वाणमणीं कम्माणं मोहणीं वयाण तह बंभवयं ।
गुर्त्ताण य मणगुर्त्ता चउगे दुक्खेण जिप्पंति ॥३०४॥
न तर्जन्यङ्गुली येन मोढाऽन्यस्य कदाचन ।
मांऽपि स्त्रीपदयोर्बाढं पतनं भवति किङ्करः ॥३०५॥
नारीणां चपलं चेतो वर्ण्यमानं कवीश्वरः ।
अधुना दृश्यते स्थाप्य भोगमागमज्जने ॥३०६॥
यौवनं धनमप्यतिः प्रभुत्वमविवेकिता ।
एकैकमप्यनर्थाय किं पुनस्तच्चतुष्टयम् ॥३०७॥
एते दुःखमया इमे विषमया एते हि मायामया,
एतेभ्योऽपि किमस्ति निन्दनमर्थनेभ्यो विरूपं किमु ।

इत्थं ते विषयेषु लोलुपतया तैर्मनः प्रकारैः मग्ने ! ।
चेतस्त्वं विनिवायेमाणमपि धिग् बद्धस्पृहं धावति(मि)” ॥
इतश्चांगे जगौ कान्ते ! त्वया न जल्प्यते वरम् ।
वृद्धं पतिं जगप्रसूतं त्यक्त्वा मःमीहमे यतः ॥३०९॥
लोकद्वयविरुद्धेन तेन पापेन कर्मणा ।
परस्त्रीमङ्गदोषेण ममऽपि नरको भवेत् ॥४००॥ यतः-
“गते मृते प्रव्रजिते क्लीबे कान्ते विवेभवे ।
पञ्चम्यापन्मु नारीणां पनिग्न्यो विधीयते” ॥४०१॥
तत्र भर्तारि जीवति मनि नाहं त्वन्मङ्गलं कल्पयामि ।
मिहे मन्देऽपि मृगाः न कुर्वन्ते हीलनं कापि ॥४०२॥
चौगणोक्ते तथाऽप्युचे मृतोऽस्ति मेऽधुना पतिः ।
न प्रत्येपि नदागत्य मुग्धे श्वामं विलोकय ॥४०३॥
यावन्मनेनः ममायाति तं जीवितं विलोकितुम् ।
तावत्तया हतो कान्तो गलेऽकुप्यप्रदानतः ॥४०४॥

पत्न्या हतं पतिं मन्वा भूपतिर्घ्यातिवानिति ।
 अहो नारीचरित्रं तु विद्यते दुष्टं खलु ॥४०५॥
 यामामञ्जलवानेन गेगो वृद्धिमुपेत्यलम् ।
 तामामालिङ्गने पुंसां किं चित्रं मरणं न हि ॥४०६॥
 “जलमज्जे मन्दपयं आगामे पंखिआण पयपंती ।
 महिलाण हिअयमगो निब्धि वि मग्गा अमग्गानि ॥४०७॥
 मीअह तीअह पाणिअह एह निब्धिह एग महाव ।
 ऊंचां ऊंचा पग्गिहइ नीचां ऊपरि ठाउ ॥४०८॥
 मारइं पाप भत्तारं हणइ मुअं तह विणामण मयणं ।
 अप्पं चेव निहणइ नारी गगातुग पावा ॥४०९॥
 तं धन्यं धरणीं श्रिप्वा मा प्राह तस्करं प्रति ।
 देहि भोगमुखं मद्यं प्रमद्य त्वं ममोपरि ॥४१०॥
 चौरः प्राह त्वया माधं नाद्य भोगमुखं मया ।
 लास्यतेऽतः कुरुष्व त्वं मन्तोषं धन्यभामिनि ! ॥४११॥

तथा रुद्धोऽथ म स्नेनः प्राह मुञ्चाधुना च माम् ।
 कल्ये यद्यन त्वयोचे तत्तन कंगेम्यहकं ममम् ॥४१२॥
 तौ जल्पन्तौ तथा श्रुत्वा विक्रमादिन्यभूपतिः ।
 कग्वालकगे गेहद्वारेऽभृन्मञ्ज आदगन ॥४१३॥
 दध्यौ च भूपतिः किं मे हननेनानयोः खलु ।
 पानकं जायतेऽत्यन्तं प्राणिनो माग्णाद् ध्रुवम् ॥४१४॥
 स्वात्रद्वारेण नियान्तं स्नेनं कष्टान तदा ध्रुवम् ।
 वीक्ष्यावग धन्यपतीनि द्वारंऽस्मिन् मुखतो व्रज ॥४१५॥
 उद्घाटिते तथा मुख्यद्वारे नियन् मलिन्दुचः ।
 अकम्पान् म्बलितेनैव कपाटेन हनन्तथा ॥४१६॥ उक्तं च—
 “द्रौपद्या वचनेन कौग्वश्रनं निमलमुन्मलिनम् .
 मुग्रीवस्य वधाय माद्रमनुर्लीलं) बाली हनन्ताग्या ।
 मीनामक्तमनाम्बिलोकविजय्या प्राप्तो वधं गवणः,
 प्रायः स्त्रीवचनप्रपञ्चनिग्नः सर्वं क्षयं यास्यति” ॥४१७॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥२२४॥

अन्यं पश्यति नेत्रेण भाषतेऽन्यं गिराज्वला ।
आलिङ्गन्त्यपरं चित्ते ध्यायन्त्यन्यं दृग्गया ॥४१८॥
न विषं नामृतं किञ्चिदेकां मुक्त्वा नितम्बिनीम् ।
मैवामृतमयी ग्त्वा विग्त्वा विषरूपिणी ॥४१९॥
इन्दुलम्बेव कुटिला मध्येव क्षणगणिणी ।
निम्नगा निम्नगेव स्त्री गक्षर्माव दृग्गया ॥४२०॥
जान्वा स्त्रीचरितं स्नेहं मृतं चैन्य निजालये ।
मुष्वाप शयने देवं स्मरन् श्रीविक्रमार्थमा ॥४२१॥
इति मा मृतचौगम्योपरि स्थित्वाऽश्रुजालिनी ।
प्राहेति किं पते ! मुक्त्वा मामिह काधुनाऽगमः ॥४२२॥
हा ! नाथ प्राणनाथ न्वं हा ! बल्लभ हितोत्तम ।
मां मुक्त्वाऽत्र क यातोऽमि विग्नानलर्याडिनाम् ॥४२३॥
रुदिन्वं क्षणं मजीभृता मास्थ नितम्बिनी ।
दध्यावहो गतप्राणौ द्वौ पती भवतः स मे ॥४२४॥

लौकिकस्तु गतो भर्ता गतो लोकोत्तरः परः ।
गतो धर्मोऽधुना मेऽभूत बभूवायश एव तु ॥४२५॥
क कान्तहननादन्यनरालिङ्गनपापतः ।
भविष्यति मम श्वभ्रे पातोऽनन्तामुखप्रदः ॥४२६॥
प्रातः पतिं विनाऽहं तु भविष्यामि कथं हहा ।
परत्र श्वभ्रपानेन महिष्येऽहमशं कथम् ॥४२७॥
कुवम्वा गानिःशेषालङ्कार पतिवर्जिता ।
गण्डाऽहं पापिनी क हं दर्शयिष्ये मुखं कथम् ॥४२८॥
यत्कृतं मयका पापं पतिहन्याविधानतः ।
तत्कम्याग्रं न शक्येन वक्तुं लज्जादिहेतुतः ॥४२९॥
काष्ठिकायां मुखं क्षिप्त्वा रुधने मयकाऽधुना ।
उच्चैश्चेदुच्यते राजा तदा लानि धनं मम ॥४३०॥
ततो मे मरणं वयं पत्या मार्धमिहाधुना ।
तेन कोऽपि प्रपञ्चोऽत्र प्रातरेव करिष्यते ॥४३१॥ यतः—

एकादशः
सर्गः

॥२२४॥

वैश्वानरे जले क्षम्पादानं वयं ममाधुना ।
 न पुनर्विश्वान्वेन व्यक्तं युक्तं मनागपि ॥४३२॥
 “आगामि मयन नड पाटल हलहाट नड घाटगिउं ।
 हिवतां पेटह नाट कग्विउं पगघरि कर्मकगि ॥४३३॥
 गन्नि तलाई गन्नि जल गन्निहिं नरुयगफलाइं ।
 रंडह जुटाण कृपण धण ए विहिं काइं कयाइं” ॥४३४॥
 रे कारिमो कंभाग घडउ नीपाई मकीउ ।
 हुउ भग्वा चार भागउ नीअभागीतणओ ॥४३५॥
 जइ वि हु मुद्रमभावा. जइ वि हु दाणाइ देह विविहाइं ।
 तहवि हु पइणा गहिआ वयणिजं पावण इत्थी” ॥४३६॥
 ध्यान्वेति तन्क्षणं भूमिं कर्षयित्वा निजे पतिम् ।
 द्वावाछाद्याम्बरेणशु प्राह धन्यप्रिया तदा ॥४३७॥
 अथ गत्रौ गृहस्थान्तः प्रविष्टस्तम्करोऽधमः ।
 जघान मत्पतिं चैकमनिधिं पुण्यशालिनम् ॥४३८॥

चक्रेऽनिधियुद्धं मादुं स्नेनेनैव ददं तदा ।
 मम कान्तस्य गश्तार्य मन्पुण्यप्राप्तिस्तवे ॥४३९॥
 तथा तेन ददं मर्मस्थाने म चानिधिहेतुः ।
 यथा प्राप क्षणान्मृत्युं परलोकमयाधयत् ॥४४०॥
 यावनाऽहं द्रुतं स्नेने हन्तुकामाऽभवद् ददम् ।
 तावच्छ्रेया ययौ क्वापि मृत्युमे ग्रहणं ततः ॥४४१॥
 अतोऽहं रमणं तेनानिधिना महितं द्रुतम् ।
 गृह्णन्वा कानने प्राणांस्त्यक्ष्यामि बद्धिना ध्रुवम् ॥४४२॥
 पत्न्यौ मृतिं गते काऽपि गौनि काऽपि मृतिं व्रजेन ।
 काऽप्यन्यं रमणं कुर्यान् काऽपि निष्ठुनि मन्दिरे ॥४४३॥
 अहं तु स्वयनिं नीत्वा चितायां लोकमाश्रिकम् ।
 परलोकं गमिष्यामि गृह्णामि रुचिरं यशः ॥४४४॥ यतः—
 “मार्त्तवी मर्ता म मार्ताइ पतिपग धोइ पिअंति ।
 प्रिय परलोकपंथीइ दहइ देह जि दहंति ॥४४५॥

चावी चउपट चहुहटइ चावगि चच्चगि ठवंति ।
नगरवीमामइ नर नमी नयणे नीर नयनि" ॥४४६॥
इन्युक्ता स्वपनेदेहं स्नेनदेहममन्विताम् ।
शुदर्नागेण मा मद्यः शुन्यकार्पाच्च माऽवला ॥४४७॥
प्रातर्धन्यप्रिया द्रव्यं व्ययिन्वा धर्मकर्मणि ।
काष्ठमध्वीकृते मज्जाऽजनि मज्जनमाश्रिकम् ॥४४८॥
धन्यप्रियां मतीं काष्ठमश्रणककृतोद्यमाम् ।
उज्जयिन्या जनः माश्रुः मतीं द्रष्टुं समागमन् ॥४४९॥
एवं तदा मतीं नन्वा जनाः प्रोचुः पुनः पुनः ।
हा मानस्तां विना कालः कथं यास्यति माम्प्रतम् ॥४५०॥
न्वां विना जगती शून्याऽवन्ती च गण्डिताऽजनि ।
जनाशावल्लुगी दग्धा दुःखं नः समुपागमन् ॥४५१॥
इतो गता जनः कंधिष्ठिजम् इति भूपतिः ।
सती धन्यप्रिया याति स्वर्गं कान्तममन्विता ॥४५२॥

प्रत्यक्षा कामधुक कल्पवल्ली कामघटोऽथवा ।
कल्पवृक्ष इवाम्भकं बभूव धन्यगेहिनी ॥४५३॥
पादप्रक्षालनं यस्या वानपितृकफोद्भवाः ।
कर्मजा निम्विला दोषा यान्ति श्वेडादिमम्भवाः ॥४५४॥
अपुत्रा स्त्री मपुत्रा स्यान्निर्धनाः मधनाः पुनः ।
दुभगा सुभगा च स्यान् कुरुषा रूपशालिनी ॥४५५॥
श्रुत्वेति वचनं लोकाद्राज्ञी शृङ्गागमुन्दरी ।
भृपं प्रति जगात्वेवं शीलरत्नविभूषिता ॥४५६॥
तस्याः पादोदकेनाहं क्षालयामि वपुनिजम् ।
ततो मे याति वन्ध्यान्वं कुलवृद्धिर्भवेत् ततः ॥४५७॥
अन्नहर्मक्षपः प्राह तस्याः मत्याः शिरोमणेः ।
आनयिष्याम्यहं पादोदकं तव मुनामये ॥४५८॥
गम्भीरमानसो भृपो नृभ्य इत्युत्तरं ददौ ।
मतींशिरोमणेस्तस्या उत्मवं कुरुत द्रुतम् ॥४५९॥

तत्रागच्छाम्यहं यावन् तावन्म्येयं नदीनटे ।
 मतीं गत्वाऽप्यहं किञ्चिन्प्रक्ष्यामि स्वमनोगतम् ॥४६०॥
 एवंविधा मती कष्टप्रक्षणं कुरुते यका ।
 तथा यज्जल्पते तत्र नान्यथा भवति क्वचिन् ॥४६१॥
 ततस्ते मनुजा धन्यगेहे मत्या महोन्मयम् ।
 कर्तुं चैषुलमदाद्यवादनार्द्धनपूर्वकम् ॥४६२॥
 क्षैरेयीं स्वण्डमंयुक्तां वयामेकत्र भाजने ।
 अर्तुं धन्यप्रिया मद्य उपविष्टा मुदा तदा ॥४६३॥
 भुक्त्वा धन्यप्रिया ममक्षेत्र्यां सर्वं धनं निजम् ।
 व्ययिन्वाऽऽगधनां चक्रं दग्धं गुरुमाक्षिकम् ॥४६४॥
 प्रणम्य श्रीजिनं लोकान् क्षमयिन्वाऽध्वगेहिनीम् ।
 आरुह्य चलिता राजमार्गे धन्यस्य गेहिनी ॥४६५॥
 वाद्यमानेषु वाद्येषु कार्यं मुक्त्वा निजं निजम् ।
 नरा नायः ममाजग्मुर्धन्यपर्वा निर्गक्षितुम् ॥४६६॥

अहमहमिकापूर्वं विनीणां अश्वनाम्नया ।
 गृह्यन्ते नग्नार्गीभिर्गपत्यप्राप्तिहेतवे ॥४६७॥
 क्रमान्प्राप्ता मती कुले रेवायाः मर्गिनोपरि ।
 यत्रामि माणिभद्राग्यचेष्टकस्य निकेतनम् ॥४६८॥
 उत्तार्य घोटिकायाः सा दत्त्वाऽश्विभ्यो धनं बहु ।
 चिनोपान्नं ममायाता धन्यस्य गेहिनी मुदा ॥४६९॥
 इतस्तत्रागतो भृगो भृगिभृत्यममन्वितः ।
 मत्या महोन्मयं चारु कारयामास मानवः ॥४७०॥
 तदा धन्यप्रियाऽऽचष्ट राजनः जीव चिरं जय ।
 चिरं पालय भृषीष्टं धमे कुरु रुचिं चिरम् ॥४७१॥
 उपकारं यथा पूर्वं कुरु सर्वदेहिनाम् ।
 तथा कुर्वन् चिरं पुत्रपौत्रयुक्तो भव क्रमान् ॥४७२॥
 शृङ्गागमुन्दरी गर्जा तत्रैत्य तां मर्तानगम् ।
 प्रणम्य याचने पादोदकं प्रार्थयमान्मनः ॥४७३॥

धीविक्रम-
चरितम्

॥२२६॥

लाजमुष्टिं मनी दद्या भृत्यपत्नीं जगाविति ।
पुत्रपौत्रः प्रपौत्रश्च पत्यः युक्ता चिरं जय ॥४७४॥
ततो गजा गृहः प्रष्टुं मत्याः कर्णान्तिके स्थितः ।
जगौ त्रिकालवेत्री त्वं विद्यागजगतीहिता (?) ॥४७५॥
शीलप्रभावतो दन्ते न्वमपत्यानि देहिनाम् ।
त्वदेहिश्चालनम्भोभिर्यान्ति गंगा नृणां क्षयम् ॥४७६॥
गत्रावद्य पतिप्री त्वं गलेऽङ्गुष्ठप्रदानतः ।
अन्यपुंभोगकर्त्रा(त्)त्वं वाञ्छन्तीति विचिन्तय ॥४७७॥
स्तेनभोगमुत्वाकाङ्क्षा मुक्त्वा तव मुखं कथम् ।
अग्निप्रवेशतो धन्यपति ! मृत्युं कथं कुरु ॥४७८॥
नन्यं पतिं विधाय त्वं कृतार्थं स्वयौवनम् ।
मृतर्जोर्वनं लुप्येत कृतदुष्कर्मतः क्वचिन् ॥४७९॥
अधुना क्रियते काष्ठभक्षणं भामिनि ! न्वया ।
रात्रौ च परिणीतस्य कान्तस्य हननं कृतम् ॥४८०॥

स्त्रीवृत्तत्वं विमुच्यतां तथ्यं कथ्यं ममाग्रतः ।
मया न वक्ष्यते वृत्तं कस्याग्रे तव निश्चितम् ॥४८१॥
ततः स्वं चरितं गजा ज्ञानं मन्वा निशाभवम् ।
धन्यपती जगौ भृत्य ! मा पृच्छ मम सन्निधौ ॥४८२॥
यथा च वर्तते कालो वर्तते च तथा जनः ।
अग्रे वारिं ज्वलन्तं न पश्यति(मि)क्षोणीभृन् स्थितम् ॥ उक्तं च—
“गर्हमग्निवमिन्नाणि परलिहाणि अ पामसे ।
अप्पणो विल्लमिन्नाणि पिच्छन्तो न वि पामसे ॥४८४॥
हृदिगदयो देवा मुनयः कपिलादयः ।
मानवाश्चकवन्याद्या योषितां किंकरा इमे ॥४८५॥
अनिन्द्या गुर्वो गावः काञ्चनं मलिलं स्त्रियः ।
पृथ्वी चैव पट्टेतानि यो निन्दति स निन्दते ॥४८६॥
अश्वप्सुनं माधवगर्जितं च स्त्रीणां चरित्रं पुरुषस्य भाग्यम् ।
अवर्षणं चाप्यनिवर्षणं च देवा न जानन्ति कुतो मनुष्याः ॥

एकादशः
सर्गः

॥२२६॥

यदीच्छामि नितम्बिन्या ज्ञातुं चरितमत्र तु ।
 सन्तापस्ते तदाऽन्यन्तं भविष्यत्यमुष्यप्रदः ॥४८८॥
 अग्रे विगोपिनोऽमि त्वं गांलयादेशप्रदानतः ।
 विगुप्यस्यधुना पृच्छन् स्त्रीवृत्तं मम पार्श्वतः ॥४८९॥
 बिले बिले त्वया गोधा दृष्टा गोणममृषकाः ।
 दृग्विपोऽहिर्न दृष्टोऽस्ति यो दृष्टो र्जाविनापहः ॥४९०॥
 शुक्तिशङ्खकपर्दाश्च मार्गरं भ्रमता त्वया ।
 विलोकिता विशेषज्ञ ! न दृष्टः कौमुभो मणिः ॥४९१॥
 कंकाहलिवकंथेरिकरीरकनकद्रुमाः ।
 त्वया दृष्टा घना गजन् ! न दृष्टाः कल्पपादयाः ॥४९२॥
 रिणभृविषभृः कृग मरुभूमिविलोकिता ।
 रत्नमुक्तान्विता भूमिने दृष्टा भवता कचिन् ॥४९३॥
 नाधमाऽहं जडा नाहं नापि स्त्रीषु शिरोमणिः ।
 स्वयंशो भूतले मुक्त्वा गमिष्यामि सुगलये ॥४९४॥

गजाऽऽचष्ट तथापि त्वं किञ्चिन् स्त्रीचरितं वद ।
 धन्यप्रिया जगौ कोचीं कुन्दं पृच्छ पुगन्तरे ॥४९५॥
 कोची कान्दविका वेत्ति ममान्यामां च योषिनाम् ।
 चरितं तेन तां पृच्छावन्तीपुयांन्तर्गम्यिताम् ॥४९६॥
 कल्याणं भवतान् तुभ्यं मिथ्या दृक्कृतमस्तु मे ।
 इत्युक्त्वा मा चितामध्ये प्रविष्टा नृदयान्विता ॥४९७॥
 पुर्गलोकादिमंयुक्तो भूपोऽगान्म्वपुगन्तरे ।
 भम्पीभृय ययौ धन्यपत्नी स्वर्गं स्वमन्युतः ॥४९८॥
 भूपोऽन्येषुः स्त्रिया वृत्तं प्रष्टुकामः कृतन्वरः ।
 कोचीकान्दविकापाश्वं यातुं गेहाद् विनियेयौ ॥४९९॥
 गत्वा चतुष्पथं कन्दुपाटकं लोकपार्श्वतः ।
 पप्रच्छ भूपतिः क्वास्मि यत्रादन्ति च मार्गगाः ॥५००॥ यतः—
 "वर्यपक्वाभमम्मिश्रा शालिद्रालिघृतन्दुता ।
 शाकपाकादिमंयुक्ता दधिदग्धादिपूग्नि ॥५०१॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥२२७॥

गम्या गमवती प्रायो लभ्यते द्रव्यदानतः ।
निर्द्रव्याऽप्यस्तु पुनः स्वल्पद्रव्यदानाच्च मध्यमा ॥ [युग्मम्]
नतो लोका जगुर्गच्छ यथाऽस्मिन् वामतः पथि ।
मन्नागागे वहन्मिन् कोर्चीकान्दविकागृहे ॥५०३॥
चन्द्रार्कमणिमंघाननिमिता गृहमन्तनिः ।
एकद्वित्रिचतुःपञ्चषट्सप्तभूमिमुन्दरा ॥५०४॥
गच्छन्ती विद्यते व्योम्नि मिलितुं चन्द्रसूर्ययोः ।
स्यमित्रयामुदा तत्र पाटके चित्तमाददं ॥५०५॥
पञ्चवर्णमणिवदे यत्र प्राङ्गणभूतले ।
आदर्श इव वीक्षन्ते लोकाः सं(स्यं)प्रतिबिम्बितम् ॥५०६॥
तत्र द्राक्षागुश्चामृष्टवाग्निष्णा मनोहराः ।
वाप्यो गृहे गृहे मन्ति सुखमोषानमुन्दराः ॥५०७॥
मदापुष्पफलाश्चाम(रु)माकन्दादिकपादपाः ।
मन्ति गृहे गृहे यत्र प्रीणयन्तो जनत्रजम् ॥५०८॥

कोर्चीकान्दविकागेहं स्वर्णमाणिक्यनोर्णम् ।
भानि ध्वजपताकाभिश्चलन्तीभिश्च लीलया ॥५०९॥
यत्रार्थभ्योऽनिशं दानं ददाना मागितं खलु ।
प्रत्यक्षा कल्पवल्लीव कोर्चीकान्दविकाऽस्ति च ॥५१०॥
भोगार्था लभते भोगं भोज्यार्था भोजनं पुनः ।
पुत्रार्था लभते पुत्रं तत्र तस्याः मर्मापतः ॥५११॥
विद्याधर्मर्गैर्गिद्धैः किर्तनैर्व्यन्तगमैः ।
ज्योतिर्कर्मार्नवैर्नित्यं सेव्यते मा शुभकग ॥५१२॥
रुष्टा गैट्रोपमाकाग मन्तुष्टाऽभीष्टदायिका ।
तस्या आम्नावलोकश्च पुण्यैरेव च लभ्यते ॥५१३॥
नतो रूपं परावृत्य चमत्कृतमना नृपः ।
कोर्चीकान्दविकागेहद्वारदेशं समागमन् ॥५१४॥
अनेकद्वारगोचिण्णु नानालोकममन्वितम् ।
पञ्चशब्दादिनिघोषं बाह्यमानमनोहरम् ॥५१५॥

एकादशः
सर्गः

॥२२७॥

स्वविमानममं वयं नारीशतममाकुलम् ।
 कोचीकान्दुविकागेहं दृष्ट्वा भूपो मुदं दधौ ॥५१६॥ [युग्मम्]
 अदृश्यरूपभृद् भूपो गत्वा मध्येगृहं तदा ।
 कोचीं स्वर्णामनामीनां वीज्यमानां मुचामर्गः ॥५१७॥
 सेव्यमानां मर्षावृन्दैः स्तूयमानां च यार्चकैः ।
 गतिप्रतिममश्रीकां दृष्ट्वेति ध्यानवान हृदि ॥५१८॥ [युग्मम्]
 किं शची किं मुगी किं वा किन्नरी किं मुगप्रिया ।
 किं पानालकुमायेषा ममागान्मे पुण्ड्रिणा ॥५१९॥
 वैदेशिकं ममायान्नं मन्वा दामी तदीयका ।
 नीन्वा मज्जनगेहान्तः स्नानर्पाटे न्यर्वाविशन् ॥५२०॥
 कोटिपाकादिभिर्मैर्मदिनो मेदिनीपतिः ।
 कस्तूरीमुख्यपानीयैः स्नानं च काग्निस्रया ॥५२१॥
 ततः श्रौचिक्रमादित्यः कृत्वा वैदेशिकं वपुः ।
 यावत्तस्थौ तदा कोचीमर्षाभिर्वाश्रितो नृपः ॥५२२॥

भोजनस्थानके नीन्वा दामी प्राहादनं कुरु ।
 गजा जगौ मया गत्रौ भोजनं क्रियते नहि ॥५२३॥ उक्तं च-
 "न भोक्तव्यं न भोक्तव्यं गत्रावत्र युधिष्ठिर ! ।
 तर्पाम्बिना विशेषेण गृहिणा च विवेकिना ॥५२४॥
 ये गत्रौ सर्वदाऽऽहारं वज्रेयन्नि मुमेधमः ।
 तेषां पक्षोपवायस्य फले मामेन जायते" ॥५२५॥
 इति ज्ञान्वा मया गत्रौ भोजनं न विरीयते ।
 प्रत्याग्यान्त्रं त्रिधाऽऽहारं कृतं मग्न दिवाकरे ॥५२६॥
 ताम्बुलचन्दनान्तेषूपप्रकर्षोभितः ।
 नया नीनो मदीपालः कोचीकान्दुविकान्तिके ॥५२७॥
 ननि म कुरुने यावन् तस्याः सुविनयं नृपः ।
 तावन् तयोदिते नाम्ना विक्रमाकं नृशावत्र ॥५२८॥
 प्रजाः पालयतो न्यायमार्गान् तत्र निगन्तव्यम् ।
 कुशलं विद्यतेऽत्र त्वं किमर्थमागतो वद ॥५२९॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥२२८॥

मन्पुत्री मुन्दरी देवदमनी शीलशालिनी ।
विद्यते या प्रिया ते मा ममस्ति शुभसंयुता ॥५३०॥
स्वकायं सर्वलोकानामिष्टं नान्यस्य कम्यचिन् ।
त्वमप्यागाः स्वकार्यार्थी छेतुं वा संशयं स्वकम् ॥५३१॥
यया पत्या ममं बहौ प्रवेशो विहितः स्त्रिया ।
मा रत्नमञ्जरी धन्या मनीरत्नमभूद्वरम् ॥५३२॥
परं कल्ये कुकर्मोन्धपापक्षोनिवाहिता ।
रमे माधं च चौरैण हन्वाऽऽन्मीयं गृहः पतिम् ॥५३३॥
स्तेनक्रान्तौ मृतौ ज्ञान्वा पश्चात्तापममन्विता ।
निन्दन्ती स्वं कृतं कर्ममा व्यधाद् बह्विवेशनम् ॥५३४॥ यतः—
“क्षणं मक्तः क्षणं मुक्तः क्षणं कुट्टः क्षणं श्रमी ।
मोहाद्यः क्रीडयेवाहं कारितः कपिचापलम्” ॥५३५॥
प्रविशन्त्या तया बहौ यदुक्तं भवतः पुरः ।
पश्यसि तं गिरौ बहिं ज्वलन्तं न पदोस्तले ॥५३६॥

तन्मत्यं गदितं धन्यप्रियया तटिनीतटे ।
स्वयमेव न मञ्जर्या द्रष्टव्यं चरितं रहः ॥५३७॥ यतः—
“शास्त्रं मुनिश्चलधिया परिचिन्तनीय—
मागाधिनोऽपि नृपतिः परिशङ्कनीयः ।
अङ्गस्थिताऽपि युवतिः परिरक्षणीया,
शास्त्रं नृपे च युवनौ च कुतः स्थिरत्वम्” ॥५३८॥
प्राप्यते पारममोदधेः कदाचिन् नार्कैरिह ।
न स्वभावो मृगाक्षीणां लभ्यते कोविदैरिह ॥५३९॥
स्त्रीवृत्तवीक्षणं वाञ्छा यद्यस्ति तव माम्प्रतम् ।
तदाऽस्यां च पेटायां मध्ये तिष्ठ गृहः शनैः ॥५४०॥
त्वा(का)मश्चामौ त्वया नोन्मौ(बैः) मनाक् कार्यो नरेश्वर ! ।
यत्रंतीयं तु मञ्जरी गम्यं तत्र त्वया गृहः ॥५४१॥
यदा च त्वां च पेटायाः कर्षयामि बहिः स्खलु ।
तदा त्वया महीपाल ! निर्गम्यं वाञ्छता हितम् ॥५४२॥

एकादशः
सर्गः

॥२२८॥

मञ्जुपान्तस्ततो भूपः प्रविष्टो यावता शनः ।
 तावत् तत्रागतो बुद्धिमागरो मन्त्रिशेखरः ॥५४३॥
 पञ्चमुद्राधरो देशस्वामी भूपनिवल्लभः ।
 सर्वकर्ता सर्वहर्ता सर्वच्छोटकबन्धकः ॥५४४॥ [युग्मम्]
 स्वर्णव्यालं पुरस्तस्या मुक्त्वा मुक्ताफलाञ्जितम् ।
 पतिन्वा पादयोः प्राह बुद्धिमागर्मन्त्रिगद ॥५४५॥
 प्रमथीभूय मय्येवं चिन्तार्ताफलप्रदे ! ।
 भोगं मदनमञ्जया ममं काय मेऽधुना ॥५४६॥
 कोचीकान्दविका प्राह लान्वेतां लेखनीं शुभाम् ।
 ऊर्ध्वं चास्यां च पेटायामुपाविश विचक्षण ॥५४७॥
 पेटायाः पतिश्चासुं लेखनीं स्फोरयेन्मदा ।
 यथा व्योम्नाऽग्नेः हितं स्थानं गमिष्यमि न मंशयः ॥५४८॥
 कोचीप्रोक्तं विधिं कृत्वा मन्त्री पेटोपगि स्थितः ।
 ययौ मदनमञ्जयाः ममीपे व्योमवर्त्मना ॥५४९॥

आगतं मन्त्रिणं चिन्तेहितमैक्ष्य नृपप्रिया ।
 अभ्युन्धायामनं दत्त्वापवेष्टाय जगावदः ॥५५०॥
 बहुभ्यो वामरेभ्यस्त्वमत्रागा मन्त्रिशेखर ! ।
 मन्त्री जगौ मया नित्यं नागन्तुं शक्यते प्रिये ! ॥५५१॥
 गडयवक् न्वद्वियोगाद्वि ज्वलितं मम विग्रहम् ।
 भोगामृतप्रदानेनोपशमयाशु वल्लभ ! ॥५५२॥
 अहं तवैकचिन्ताऽस्मि दृग्स्थाऽपि तवान्निके ।
 न्वन्मौग्ये मुग्धिता च स्यां न्वदुःखे दुःखिता पुनः ॥ यतः—
 “मो दिवसो अपमाणो मो मासो मंमच्छेऽप्रमार्च्छो ।
 वरिमो विमप्पमाणो घडिआ घडिघायमार्गिच्छा ॥५५४॥
 पहरो पहरणमग्गिमो मा वेला विमवल्लिगहणममा ।
 मामिअ तुज्ज वियोगे मह जायं णग्गिमं जम्मं ॥५५५॥
 अज्ज कयन्थो जम्मो अज्ज कयन्थं च जीविअं मज्झ ।
 अज्ज कयन्थो दिवसो मामी तुह संगमेणं मे” ॥५५६॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥२२९॥

मन्त्रिणः कारयामास स्नानं मदनमञ्जरी ।
लक्ष्मकोट्यादिकैः पार्श्वैर्लम्बकमुत्तकार्कः ॥५५७॥
गम्यत्वा विविधभोज्यभोजयामास मन्त्रिणम् ।
ताम्बूलादि विनीर्याथ मुशय्याभ्यानकं व्यधान् ॥५५८॥
चन्द्रशृङ्गारभङ्गीभिर्भोगासृत्प्रदानतः ।
प्रीणयामास तं गङ्गी कर्णाप्यायिकया गिरा ॥५५९॥
शुक्त्वा भोगान् निशाशेषे गङ्गी प्राहेति मन्त्रिणम् ।
विभाना रजनी म्यामिन् ! क्षणवच्चावयोगिह ॥५६०॥
ततोऽवग मन्त्रिणं द्यौको याम्यामि माम्प्रतं द्रुतम् ।
कदाचिदेष्यति क्षमापस्तदा का गतिगवयोः ॥५६१॥
इति मन्त्रिवचः श्रुत्वा गङ्गी प्राहेति तं प्रति ।
तं स्वं चेतोऽत्र मुक्त्वा मे स्वान्नं लान्वा व्रजधुना ॥५६२॥
यतोऽहमबला तावकीनस्त्रिगमनोबलान् ।
स्थातुं शक्नोमि नो चेच्च मृताहं भवता विना ॥५६३॥

आगम्यागम्य भवता न्वरितं न्वरितं निशि ।
उपशाम्यो ममाङ्गस्थो विप्रयोगविभावसुः ॥५६४॥
त्वया वाच्यः प्रणामो मे लगित्वा पादयोर्दृढम् ।
कोचीकन्दुविकायास्तु कर्त्याः सुमुखमावयोः ॥५६५॥
श्रीविक्रमस्तदा चित्तं चिन्तयामामिवानिति ।
अहो मदनमञ्जर्याश्चरितं पापकारकम् ॥५६६॥ उक्तं च—
“न प्रतिष्ठा न मौजन्यं न दानं न च गौरवम् ।
न च म्यान्यहितं वामाः पश्यन्ति मदनान्धलाः ॥५६७॥
निगंकुशा नरे नारी नत्तन् करोत्यममञ्जमम् ।
यन्कुद्राः मिहशार्दूला व्याला अपि न कुर्वते ॥५६८॥
दग्धस्ताः परित्याज्याः प्रादुर्भाविनर्दुर्मदाः ।
विश्रोपनापकाग्ण्यः कर्ण्य इव योषितः ॥५६९॥
म कोऽपि स्मर्यतां मन्त्रः म कोऽप्युपास्यतां मुरः ।
न येन स्त्रीपिशाचीयं ग्रमने शीलजीवितम् ॥५७०॥

एकादशः
सर्गः

॥२२९॥

संपिण्डयेवाहिदंष्ट्राग्रियमजिह्वाविषाकृग्न ।
 जगज्जिधांमुना नार्यः कृताः कृणेन वेधमा ॥५७१॥
 यदि स्थिरा भवेद् विद्युन् तिष्ठन्ति यदि वायवः ।
 दैवात् तथापि नारीणां न हि स्थेम मनो भवेत् ॥५७२॥
 तदा मन्त्रियुतां पत्नीं उत्तिष्ठन् हन्तुमञ्जसा ।
 भूपो दध्यौ किमेतौ तु हन्मि पापाशयौ द्रुतम् ॥५७३॥
 अनयोहेतयोर्लोकापवादो मे भविष्यति ।
 ततो न सर्वथा पापं कुर्यात्स्येनन्मनागापि ॥५७४॥
 ध्यात्वेति नृपतिः स्वीये स्थाने शनैरुपाविशत् ।
 यतो ज्ञाः कुर्वन्ते पापं विमृष्ट्यैव स्वमानसे ॥५७५॥
 ततो मन्त्री निजं कार्यं कृत्वा पेटाऽधिरोहणान् ।

कोर्चाक्रन्दुविकापाश्वं ममागान् व्योमवन्मना ॥५७६॥
 पेटां मलेष्मनीं दत्त्वा प्रोक्तवा गर्जानतिं पुनः ।
 कोर्चापादौ प्रणम्याथ मन्त्र्यागाभिजमन्दिगम् ॥५७७॥
 कर्षितो भूपतिः पेटामध्यान्तदा तथा पुनः ।
 कोर्च्याः पादौ प्रणम्याथ प्रोवाच मधुगन्धम् ॥५७८॥
 न्यन्प्रमादान्मया ज्ञानं गर्जावृत्तमशेषतः ।
 परं खेदोऽस्मि मे चित्ते स्वपर्वाचग्निश्चणान् ॥५७९॥
 कोर्चा प्रोवाच भूप ! स्वीचग्निं विषमं खलु ।
 नरैर्गणैरेन नो नारी मन्त्रोपं कुरुते क्वचिन् ॥५८०॥ यतः-
 "विशिष्टमन्त्रेण विभूषिताङ्गी श्वश्रुयुता पञ्चवर्गश्च द्रौपदी ।
 नृमि पगं नैव गता तदानीं श्रीभाग्नोक्तं शृणु गजशंख ॥

१ एतदा मुपाप्त्रेण अग्रागान्महद्वक्त्रपादोऽन्तर्गतोऽनेन अयमनेन्द्रियः कृतः । तेन तेन्द्रियेणैव मये अस्मात् यत्न-म । ततोऽन्यतुल्यं युधिष्ठिरे नारदेनोक्तम् । 'द्रौपदी पञ्चवाक्यानि' इति । द्रौपद्याः एतद् वचनं कृपितव्यम् । पट-पञ्चम् ।

पञ्चनुष्टिः १. सती त्वं च २. संशब्धे ज्ञानिशुद्धता ३. पत्न्यो प्राणि ४. मन्त्रमुष्टिः मन्यपञ्चकमुच्यताम् ॥

उक्तं च भार्गवे शास्त्रे वाक्यपञ्चकमुत्तमम् ।
नारदेन यथा पृष्टं दूर्वामाह्वयः पुरः ॥५८२॥
द्रौपदी पञ्चवाक्यानि मत्स्यानि वदने यदा ।
अकाले चाग्नवृश्चोऽयं फलंश्च फलते तदा ॥५८३॥
भर्तार्वह्मन् च पञ्चानामुपरि स्थितिः ।
नवनवेच्छामयोगः सर्तान्वं परदर्शनम् ॥५८४॥
वर्षा कष्टनरः कालो जीवानां हेतुवह्मभः ।
तेन नारद ! नारीणां भर्ता भर्तेति वह्मभः ॥५८५॥
पञ्चापि मम गेहन्ते पाण्डवाः स्वादमुन्दराः ।
तथा बलीम नो हन्त पष्टे चेतः प्रजायते ? ॥५८६॥

इदं मत्स्याञ्चकं नारदेन पुरः । यः पुरः मुरुषाः पञ्च योद्धारः पाण्डवाः पत्नयो मम । पष्टेऽपि कुर्वन्ते वाञ्छां मनः मत्स्यं हि नारद ! ॥
अनेन भोक्तेन गदम्यन्ते मुण्डमासोऽभवत् । 'रहो नास्मि' अनेन पत्नयः । "मुन्दरं पुरम्" अनेन मत्स्याः । "वर्षा कष्टनरः कालो" अनेन
फलान्यभवन । आगच्छे तु यथा गावस्त्वनं धायति धायति । तथा नारद नारीणां पुरासं प्रति मानसम् ॥ अनेन फलानि पत्नानि ॥ इत्याशयः
व्यपुस्तके । १ सदा प्रत्यन्तरे । २ सदा पत्नयन्तरे ।

दृष्ट्वा पत्नरं भार्याभोगेच्छा जायते ध्रुवम् ।
गावस्त्वनमिवाग्रे जिगीषति (जिघ्रन्मति) नवं नवम् ॥५८७॥
रहो नास्मि श्रणो नास्मि नास्मि प्रार्थयिता नरः ।
तेन नारद ! नारीणां मतीन्वमुपजायते ॥५८८॥
मुरुषं पुरुषं दृष्ट्वा भ्रान्तं पितरं मुनम् ।
योनिः क्लिद्यति नारीणामामकुम्भ इवाम्भसा ॥५८९॥
श्रुतकुलपुरुषाणां ग्धणं को विधत्ते,
नृपवनवनिनानां ग्धणे कोऽप्युपायः ।
अनिविपुलमतिन्वं चेतमः पाण्डवेव,
कथयन् नदगेयं प्राज्ञ ! वः (नः) प्राज्ञकीर्तिं ! ॥५९०॥

धृतस्य गश्वा मतताभियोगः कुलस्य गश्वा पुरुषस्य धर्मः ।
 दानं नृपाणां कुमुमं वनानां स्त्रीणां तु गश्वा नहि जातु जाने ॥
 स्पर्शेन्द्रियमहाव्यालग्रस्ता नायों नग अपि ।
 किं न हि कुर्वते कान्तमानृपित्रादिवश्चकम् ॥५९२॥
 स्पर्शेन्द्रियविषय्याप्तो देवः श्रौदेवर्कामुनः ।
 गोपिकागर्दभीमुख्यस्त्रीषु किं गमते स्म न ॥५९३॥
 ईश्वरोऽपि महादेवः कामेषुविषविह्वलः ।
 तपस्विनीं न किं कामं मितेवे मेदिनीपतिः (ने !) ॥५९४॥
 ब्रह्माऽपि कामतीव्रेषुविद्धो विह्वलमानसः ।
 ब्राह्मया स्वमुनया माधे न किं गमितवान् नृप ! ॥५९५॥
 अहल्यां मेवते स्मेन्द्रो न किं मदनविह्वलः ।
 पगशरादयः किं न ग्रस्ताः कामेन तापमाः ॥५९६॥
 नारीणां तु विशेषेण कामो नृभ्योऽधिको भवेत् ।
 तेन नायैः कथं पर्यैकेन निष्ठन्ति भूपते ! ॥५९७॥ यतः—

“आहागे द्विगुणः स्त्रीणां लज्जा तामां चतुर्गुणा ।
 पद्गुणो व्यवसायश्च कामश्चाष्टगुणः स्मृतः” ॥५९८॥
 कौर्त्तप्रोक्तं निशम्येति शान्तस्वान्तो नृपो जगौ ।
 यदि स्त्री कामग्रस्तेव कुरुते क्रियते किमु ॥५९९॥
 आवर्तः मंगयानामविनयभवनं पत्नं माहमानाम् ,
 दोषाणां मन्त्रिधानं कपटजनगृहं श्रेत्रमप्रत्ययानाम् ।
 अग्राह्यं यन्महद्भिनेग्वग्वृषभः सर्वमायाकण्डं,
 स्त्रीयन्त्रं केन लोके विषममृतमयं धर्मनाशाय सृष्टम् ॥
 तदा हृष्टमना राजा नत्वा कौर्त्तपदाम्बुजम् ।
 आजगाम निजावामं विक्रमाकर्महीपतिः ॥६०१॥
 तनन्तां नृपतीं गर्जीं मन्त्रीश्चरममन्विताम् ।
 विममजे निजाद् देशाद् दूरे भवस्थितिं स्मरन् ॥६०२॥
 इति स्त्रीचरित्रवीक्षणसम्बन्धः ॥
 प्राप्यते वाग्धिः पारं कदाचिद् विवर्धनः ।
 न चेष्टितस्य नारीणां लभ्यते कौर्विदः क्वचित् ॥६०३॥

श्रीपुरे छाहडो नाम कौटुम्बिकशिशेमणिः ।
परिणीन्ये धगपुर्या पत्नीं रमां धनाङ्गजाम् ॥६०४॥
एकदा छाहडो वयवेपो रुचिरयानयुग ।
आनयनाय गेहिन्या धगपुर्या मर्मायिवान् ॥६०५॥
तत्र श्वश्रुलमच्छालिदालिपकञ्जयपिपा ।
प्रीणयामास मङ्गलया पृत्रीपतिं स्वपुत्रवन ॥६०६॥
मद्रस्वभूषणस्तत्र छाहडो मानिनो भृशम् ।
प्रियां लात्वा यदा यातुं मज्जोऽभून् स्वपुरं प्रति ॥६०७॥
परिधाय तदा चारुं वस्त्राभरणमञ्चयम् ।
निर्ययौ म्वजनान् मुन्कलापयितुं रमा गृहान् ॥६०८॥
येन मार्धं सदा भोगान् भुङ्क्ते तत्र पुरे रमा ।
स जनो मिलितो मार्गे प्राहेति नां प्रियां प्रति ॥६०९॥
त्वं तु याम्यमि कान्तेन मार्धं श्वसुरमञ्चनि ।
आवयोरेकदा वार्तालापादि स्यान् तदा वरम् ॥६१०॥

रमा प्राह यदीच्छा ते वार्तां कर्तुं मया सह ।
तदाऽहं पूरयिष्यामि मद्यस्तत्र मनोग्थम् ॥६११॥
जनो जगौ कथं वाच्छा मे तया पूरयिष्यते ।
रमाऽवग यदि तेऽस्मीच्छा विद्यते मिलितुं मम ॥६१२॥
तदा मित्रयुतोऽह्वायाल्लस्य स्यन्दनमद्भुतम् ।
गच्छ गच्छतमेकं त्वमस्मद्वनवन्मनि ॥६१३॥
तत्र तुङ्गपुटीं कृत्वा व्यापयित्वैकतो ग्थम् ।
मित्रं तुङ्गपुटीपाशे व्यापय त्वं मुयुक्तिनः ॥६१४॥
त्वं तिष्ठेर्मध्यतस्तस्याः प्रोक्तवेति मुहदः पुरः ।
तदत्य छाहडस्तत्र मित्रान्ते प्रक्षयति ध्रुवम् ॥६१५॥
कस्मादत्र स्थितस्त्वं तु तदा मुहद् वदिष्यति ।
प्रयुतिममयोऽकस्मान् पन्न्या ममाभवत् पथि ॥६१६॥
तेनाधुना भृशं श्लमागच्छद् विद्यते खलु ।
अहं तु प्रक्रियां तस्य न जानेऽस्यां ततोऽत्र हि ॥६१७॥

इत्यादि शिक्षयित्वा तं गमा स्वजनमग्रमु ।
 चिरं भ्रान्त्वा पितुर्गेहं समगान्मुद्रिताशया ॥६२८॥
 उपावेश्य प्रियां तस्मिन् स्यन्दने ललहडम्बदा ।
 प्रणम्य श्वसुरं ध्वश्रुं चचाल स्वपुत्रं प्रति । ६२९॥
 मार्गे तुङ्गपुटीं दृष्ट्वा ललहडो मुग्धवर्धजगौ ।
 कथमत्र स्थितोऽज्ज्यं लोटयित्वा ग्धं वः ॥६३०॥
 स प्राहेह प्रियाया मे श्रुत्वं प्रसूतिकालवप ।
 आगच्छद्विद्यते तेन स्थितोऽज्जमत्र सास्त्रवप ॥६३१॥
 स्त्रियं विना स्त्रियास्तादृक श्रुत्वं स्फोटयते न हि ।
 ततोऽज्जक ललहडः पत्नीं गच्छत्तु योतिरोऽन्निके ॥६३२॥
 तस्याः श्रुत्वं स्वकं मद्यः स्फोटयाङ्गमदेतान ।
 गमा प्राहाधृता मार्गे न स्थितिः शोभनऽऽवयोः ॥६३३॥
 ललहडोऽज्जक कथं मार्गे वनितां श्रुत्वाऽडिताम् ।
 विमुन्य गम्यते स्वीयग्रामे जल्प प्रियांनये ! ॥६३४॥

तन उर्जीये शकटान तुङ्गपुत्यन्तरे स्थान ।
 गमा ययौ स्त्रियास्नम्याः पार्श्वे मायानिकेतनम् ॥६३५॥
 तस्याशु पृथिव्यऽऽशां पृथोक्तां मुन्यदानतः ।
 उन्मथन् कञ्चुकं जीघ्रं पृग्भिने स्म मा तदा ॥६३६॥
 तुङ्गपुत्या वदिः मद्यो निगता पृग्नाशया ।
 एन्य प्रियान्निके वामे भागे ग्धे उपार्थजन ॥६३७॥
 ललहडोऽज्जक कथं पत्नि ! कञ्चुकस्त्वन्यथाऽज्जनि ।
 शाटी म्याना कथं वेपा शरीरं चेदजं कथम् ॥६३८॥
 तयोक्तमिति तदा पत्न्यः पुरः ।
 अणमृत्वा परिहर्गश्र कांचरी मा डी मल भिः आडं ।
 हंतउं पृच्छउं प्राणप्रिये ! ए नयणां काडं मिन्नाडं" ॥६३९॥
 तथा वनिःवेदानीमपत्यं जनिनं किम् ।
 वेदग्यगविना नाऽऽह ग्येनि गमणाग्रतः ॥६४०॥
 "ललहड ललहडा न भन्या जेह नामिडं ललहड ।
 गच्च मिडं आवडं दीकग ग्योडितउं मृड बडल" ॥६४१॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥२३२॥

तनो मन्वा प्रियावृत्तं तादृगजल्पनतः स च ।
अविश्वामं कर्तुं पन्न्याः स्वकीयपुग्मागमन् ॥६३२॥
कुनश्चिन्मिदपुरुषान् मम्प्राप्यामृतकुम्भिकाम् ।
बहिर्यानि प्रियां दग्ध्वा बद्ध्वा पोडुलके रजः ॥६३३॥
आगतः स्वगृहे कृत्वा जीवन्तीं मुधया स च ।
कार्यामाम गेहस्य कार्याणि छाहडस्तदा ॥६३४॥
गयार्ताथं गमिष्यामि यात्रार्थं पन्नि ! माम्प्रतम् ।
पण्मामान्ने ममेप्यामि त्वया व्ययं ममाभिना ॥६३५॥
उत्तंवेति छाहडः पन्नीं दग्ध्वा तद्भस्म पोडुले ।
मुधाकुम्भिकया युक्तां प्रययौ विषमे वने ॥६३६॥
महद्वटस्य शास्त्राया विवरे पोडुलं तक्षम् ।
छम् न्यस्य ययौ यात्राकृते स दीपपर्वणि ॥६३७॥
इतस्तत्र छगीपालस्तस्य छायामधिस्थितः ।
शास्त्रायाः शुष्कपत्राणि दृष्ट्वा तत्राययौ स च ॥६३८॥

रश्मापोडुलकं दृष्ट्वात्तार्थाथ धरणीतले ।
तस्य छोटयतो रश्मामध्येऽमृतच्छट्टिका ॥६३९॥
पतिना यावता तावन् मशृङ्गाग मृगेश्वणा ।
बभूव भस्म चालोक्य छगीपश्चक्रितोऽजनि ॥६४०॥
विभ्यञ्जयति यावन्म तावन्माऽऽचष्ट बालिका ।
अत्रागच्छ कुरुष्व तं मां प्रियां भोगदानतः ॥६४१॥
ततः पश्चान् ममागत्य छगीपोऽवग मृगेश्वणे ! ।
काऽत्र तं हेतुना केन संजार्तवविधा वद ॥६४२॥
रमाऽवग मे प्रियो भस्म कृत्वाऽत्रवं विमुच्य माम् ।
यात्रार्थं छाहडो यानो दीपपर्वदिने ध्रुवम् ॥६४३॥
पण्मामान्ने विधायाशु यात्रां स च ममेप्यति ।
नेन तावन्मया मार्धं तं निष्ट पतिवद् ध्रुवम् ॥६४४॥
तनो हृष्टः छगीपालः कारयन् स्वगृहक्रियाम् ।
तां स्त्रियं तन्मित्रान् स्वेच्छं स च छाहडवत् सदा ॥६४५॥

एकादशः
सर्गः

॥२३२॥

पृष्ठा छगीपति दीपोन्मवं घनान् गतांश्च मा ।
 जगौ कल्येऽद्य वा कान्तो ममात्रैप्यनि मन्वग्म् ॥६४६॥
 तेन मां भस्म कृत्वाऽथ पूर्ववद् वटपादपे ।
 मुक्त्वा गच्छ निजे स्थाने प्रीतिं च मयि मा मुचः ॥६४७॥
 छगीपो भस्म तां कृत्वा वद्धा पोडुलके दृढम् ।
 पूर्ववद्वटशान्नायाः कोटरेऽमुचदञ्जमा ॥६४८॥
 ततः स्वस्थानके तस्याश्चरित्रं स्वहृदि स्मरन् ।
 छगीपालः छगीश्चैव चारयामास कानने ॥६४९॥
 इतः स छाहडो यात्रां कृत्वा तत्रैव पादपे ।
 उत्तार्य भस्म तां चक्रं जीवन्तीं मुधया श्रिया ॥६५०॥
 तस्या देहेऽम्बरे चापि गन्धं छागादिमम्भवम् ।
 मत्वा दध्यौ स किं नार्ग भुक्त्या छागपेन तु ॥६५१॥
 विमृश्येति हृदि स्थाने तत्र मुक्त्वा वनान्तरे ।
 छाहडोऽथ छगीपालमेकं भ्रमन् ददर्श च ॥६५२॥

पप्रच्छ छगीपालं कस्त्वं किमर्थमागतः ।
 छगीपोऽवग भ्रमन् यावद् विपिनंऽत्राहमागमम् ॥६५३॥
 तावदेकाऽबलाऽकस्माद् वटवृक्षममीपतः ।
 दृष्ट्वा मया तनो मीनो नष्टा सत्रागमं द्रुनम् ॥६५४॥
 छगीपालो जगौ नार्ग भुक्त्या मयका धनम् ।
 भस्म कृत्वाऽथ शान्नायां वटस्य मुमुचे मया ॥६५५॥
 ज्ञान्वाऽथ छाहडः पर्वाचरित्रं विषमं खलु ।
 प्रियान्तिके ममागत्य प्राहंति मर्मर्गाभिनम् ॥६५६॥
 मई गई पलाइणी छापरि छागघण ।
 छाहड भणइ ने दाट नर जे रत्ना नीअगुणें ॥६५७॥
 रमाऽऽचष्ट कथं कान्त ! भवन्तं प्रजल्पने ।
 अहं तु न्वद्रुणे रक्ता निष्ठामि प्रनिवामग्म् ॥६५८॥
 छाहडोऽवग मया ज्ञाना रता तं नृपु भृगु ।
 वदम्येवं कथं कान्ते ! ममाग्रे कृटमत्र तु ॥६५९॥

जल्पन्तीमिति तां पत्नीं मुकुन्वा वंगयवामिनः ।
प्रव्रज्यां तापमीं प्राप तापमम्यान्तिके म च ॥६६०॥
छाहडो निगतिचारं तापमव्रतमादगत् ।
पालयिन्वा ययौ स्वर्गं जीविनव्यश्रये क्रमान् ॥६६१॥
सेवमाना कुमारं तु रमा शीलविस्मण्डनान् ।
मृत्वा प्रान्ते ययौ श्वश्रे भूयिष्ठदुःखदायके ॥६६२॥
एतां कथां बुधोपान्ते निशम्य विक्रमार्यमा ।
ददौ कोटिमितं द्रव्यं भाण्डागारिकपाश्वतः ॥६६३॥
इति वदान्यन्वे कुशीलिनीर्त्वाविषये छाहडभायाम्बन्धः,
विक्रमार्कभूपसम्बन्धश्च ॥
एकदा विक्रमादित्यो यावत्संसदि तस्थिवान् ।
तावत्कश्चिन्नरोऽभ्येत्य प्रोवाचेति प्रगल्भवाक् ॥६६४॥
लोहामिधे पुरे लोकाः सर्वे भूर्तधुग्न्धराः ।
वसन्तो वज्रयन्त्येव बुधानपि जडानपि ॥६६५॥

श्रुत्वेति विक्रमादित्यो दानं दत्त्वा यथोचितम् ।
तस्मै तां नगरीं द्रष्टुमुन्मुकोऽजनि मन्वर्गम् ॥६६६॥
ततस्मां नगरीं द्रष्टुं भट्टमात्रं धुरि ध्रुवम् ।
पूर्वम्यां दिशि भूपालः प्रजिघास्य शुभेऽहनि ॥६६७॥
स्वयं स्मृतनमस्कारो विक्रमार्कमहीधवः ।
अचालीदुत्तगशायां द्रष्टुं तां नगरीं क्रमान् ॥६६८॥ यतः—
“मीह मउण न चंदबल न वि जोइ धणरिद्धि ।
एकल्लउ लक्खिं भिडइ जिहां माहम तिहां मिद्धि” ॥
गजा चलन्वने कुण्डद्वयं शीतोष्णवाग्भिन् ।
दृष्ट्वा यावत् स्थितस्तावत् कपियुथं समागमत् ॥६७०॥
कुण्डे शीतजले स्नान्वा भुन्वा विमलविग्रहाः ।
दुकूलान्यन्तिकाद् वृक्षान्कोटगन्धर्वलुर्नराः ॥६७१॥
परिघाय दुकूलानि नगस्ते कुसुमवैः ।
तत्रस्थार्हद्गुहोपान्ते जिनेन्द्रमार्चयन् मुदा ॥६७२॥

स्तुत्वा स्तोत्रैर्जिनेन्द्रं ते ध्यान्वा नत्वा पुनः पुनः ।
 चिक्षिपुः पापसंघातमार्जयन् पुण्यमूर्जितम् ॥६७३॥ यतः-
 “एकमपि येन कुसुमं भगवन्पुष्पयुज्यते बह्वृमानम् ।
 तस्य नगमरशिवमुखफलानि कृपल्लवस्थानि” ॥६७४॥
 तत उष्णपयःपूर्णे कुण्डे स्नान्वा नग द्रुतम् ।
 वानरीभूय मर्वजं नत्वा म्वं स्थानकं ययुः ॥६७५॥
 चमत्कृतो नृपः पार्श्वे जिनमभ्यन्य मन्मुमैः ।
 स्तुत्वाऽपश्यन् चलन् चौरपञ्चकं वादतन्पगम् ॥६७६॥
 राजा जगौ कथं वादं गुयं कुर्वध्वमीदृशम् ।
 विवादेन तु लभ्यन्ते दृषदो न हि मोदकाः ॥६७७॥ यतः-
 “वैरं वैश्वानरो व्याधिर्वादव्यमनलक्षणाः ।
 महानर्थाय जायन्ते वकागः पञ्च वधिनाः” ॥६७८॥
 चौरा जगुर्वने योगिपार्श्वे वस्तुचतुष्टयम् ।
 अपूर्वं दृष्टमस्माभिस्ततो न मुमनोऽभवत् ॥६७९॥ तथाहि-

“मृटिकालिखितस्नाभ्यः मञ्जीवो जायते क्षणात् ।
 नोत्रेण ताडितो व्योम्नि चलत्येव ममीग्वन् ॥६८०॥
 विक्रीनो लभते द्रव्यं लक्षमेकं तुरङ्गमः ।
 मृदवा मृष्टा मतो व्योम्नि याति दीव्यप्रभावनः ॥६८१॥
 प्रातः कन्था हता दत्ते दीनाग्रतपञ्चकम् ।
 म्याली धृताऽग्रतो भोज्यं पुंभ्यो दत्ते मनोहिनम्” ॥६८२॥
 वस्तुचतुष्टयं वयं दृष्ट्वा नश्चलितं मनः ।
 लोभः किं किं नरं नार्गं काश्यत्यशुभं न हि ॥६८३॥
 शरीरं श्रयते नाग्रा रूपं यानि न पापधीः ।
 जग म्फुगति न ज्ञानं धिग स्वरूपं शरीरिणः ॥६८४॥
 गज्जाऽऽचष्टार्प्यतां वस्तुचतुष्कं मयमेव भोः ।
 ततो विचार्य युष्मभ्यं दाम्ये कृत्यानुमार्गनः ॥६८५॥
 वस्तुचतुष्टयं तेभ्यः प्राप्य भूमिपतिजगौ ।
 युष्माभिर्योगिहननान् कृतं पापं कलिप्यति ॥६८६॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥२३४॥

प्रोक्तवेति नृपतिः स्वदाऽऽरूढो गगनवर्मनि ।
ययौ लोहपुरे ऋक्ष्या स्वर्गपुर्या मनोहरे ॥६८७॥
तत्रैकं नैगमं मित्रं कृत्वा म्यालीं मन्त्रद्विकाम् ।
दत्त्वा तस्मै ययौ भूपः पुरीचग्रिमिक्षितुम् ॥६८८॥
तत्र कामलतापाशे म एकवामरं नरः ।
तिष्ठन् यो ददने लक्षमितं द्रव्यं मुभक्तिनः ॥६८९॥
कृत्वा मन्त्रिकया ताक्ष्यं विक्रीय द्रविणेन तु ।
वेण्यायाः मदने तस्यौ विक्रमादित्यभूमिभुक् ॥६९०॥
कन्धानः प्राप्य दीनागन् मद्यः पञ्चशतीं प्रगे ।
वर्यवेषधरो दानं दत्तेऽर्थिभ्यो नृपो बहू ॥६९१॥
ज्ञात्वाऽका मन्त्रिकाकन्धे ताक्ष्यद्रविणदायके ।
छलाजग्राह छलं मा विक्रमार्कममीपनः ॥६९२॥
घनाभावात् पुरीनार्या तयाऽऽगच्छन् नृपस्तदा ।
निषिद्धः स्निग्धचेतस्को ध्यातवानिति चेतमि ॥६९३॥

यादृशा गणिकाः शास्त्रमध्ये वर्ण्यन्त एव तु ।
तादृशाः माम्प्रतं ज्ञाताः कूटछापरा मया ॥६९४॥
इतस्तत्रागतो भट्टो जज्ञौ भूपमुखोदितम् ।
शीतोष्णजलकुण्डादि वेण्याकृतछलान्तिकम् ॥६९५॥
विचार्य भूपभट्टाभ्यां शीतोष्णजलकुण्डयोः ।
नीरद्वयं ममानीय भूपोऽगाद् गणिकालये ॥६९६॥
कुर्वत्याः मवनं पण्याङ्गनाया भूपती गृहः ।
उष्णाम्बुश्लेषनः कामलनिकां वानरीं व्यधात् ॥६९७॥
तनयां वानरीभृतां दृष्ट्वाऽका हृदयं दृढम् ।
कुड्डयन्ती जनान् भूमीन् गेदयामाम गक्रुपम् ॥६९८॥
वैद्यान् ज्योतिष्किकान् विप्रान् मन्त्रतन्त्रादिकोविदान् ।
ज्ञान्वा दत्त्वा धनं पुरीं मजीकतुं प्रयच्छ(स्य)ति ॥६९९॥
इतः श्रीविक्रमादिन्यं योगिवेषमनोहरम् ।
कारयित्वा वने मुत्तत्रा भट्टोऽगाद् गणिकान्तिके ॥७००॥

एकादशः
सर्गः

॥२३४॥

अकाञ्चवग् मे सुताञ्कम्माद् वानरी ममजायत ।
 तेनाहकं त्रिये प्राणत्यागाद् वेदेशिकोत्तम ! ॥७०१॥
 वेद्याञ्चवग् यः मुतां मामकीनां मजां करिष्यति ।
 तदा तस्मै प्रदास्यामि मुत्सेन मार्गितं धनम् ॥७०२॥
 भट्टोञ्चवक् क्रियते पुण्यं यादृक् पापं शरीरिभिः ।
 आमद्यते फलं तादृक् परत्रामुत्र निश्चिनम् ॥७०३॥
 ततो भट्टो जगावेको योग्युद्याने मयेक्षितः ।
 स वेत्ति सकलां विद्यां नृनार्यादिककारकाम् ॥७०४॥
 वेद्याञ्चवग् योगिनं तं मे यदि त्वं दर्शयिष्यसि ।
 तदा तुभ्यं धनं भूगि दाम्येऽहं जीविकाकृते ॥७०५॥
 ततो भट्टो वने गन्वा योगिनं विष्टगम्यितम् ।
 दर्शयामास वेद्याय ततोऽस्मा प्रणनाम तम् ॥७०६॥
 अथावक् मकृपं वेद्या योगिनं ध्यानगं प्रति ।
 जगद्वन्द्व कृपागार परोपकृतिकारक ॥७०७॥

प्रमद्य योगिगद् ! पुत्रीं मजां कुरु मम ध्रुवम् ।
 तुभ्यं मुखोदितं दाम्ये तव च स्याद् वृषं बहु ॥७०८॥
 नाटयित्वा श्रणं ध्यानं धृनयित्वा श्रणं शिरः ।
 योग्यवग् वञ्चिनो ब्रह्मकः पुमान् वेदेशिकम्वया ॥७०९॥
 तेन पापेन ने पुत्री वानर्यजनि माम्प्रतम् ।
 कृतं पापं लगन्वेवामुत्राप्यथ परत्र च ॥७१०॥
 यदि त्वं स्वद्विकाकन्धे हते वेदेशिकस्य ये ।
 ने ममाङ्गयोः पुगे मृञ्चापदादम्भान्पणाङ्गने ! ॥७११॥
 तदाऽत्र ने मुतां मजां कुर्वेऽहं मन्त्रयोगतः ।
 अथ त्वं कथितं मे न करिष्यसि तदा मृता ॥७१२॥
 ततोऽस्मया भयान् स्वद्व्यादिकं मन्त्रं मुयोगिनं ।
 विर्ताय जगदे पुत्रीं मजां कुरु मम ध्रुवम् ॥७१३॥
 श्रीताम्रवृन्तानपानीये क्षिप्ते मन्त्रपुरःसरम् ।
 योगिना कागिता स्नानं वानरी मा शुभंऽहनि ॥७१४॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥२३५॥

क्षणान् तदाऽभवन्मारी वानरीत्वं विहाय च ।
योगी जगौ त्वया नैको वञ्चनीयो नरः क्वचिन् ॥७१५॥
अनाय्यं(प्यं) भोज्यमप्राज्यं विप्रयोगः प्रियैस्मह ।
अप्रियैः सम्प्रयोगश्च सर्वं पापविजृम्भितम् ॥७१६॥
परम्य वञ्चनं वेद्यां निषिध्य मेदिनीपतिः ।
मद्भुमात्रयुतोऽचालीदवन्तीं नगरीं प्रति ॥७१७॥
उपकारं वितन्वानो लोकेभ्यो विक्रमार्थमा ।
पृथक् पृथग् ददौ वस्तुचतुष्कं हेलया ध्रुवम् ॥७१८॥
एवं श्रीविक्रमादित्यः कृन्वोपकृतिमादगन् ।
आययौ स्वपुरं स्वर्गपुरीमहोदरे क्रमात् ॥७१९॥
एकदा विक्रमादित्यो मन्दिगङ्गे पुरे ययौ ।
तत्र श्रीदम्य तनयो मृतः क्षिप्तश्चित्तान्तरे ॥७२०॥
यावद्वह्निं ददात्येव श्रेष्ठी तावत्स नन्दनः ।
मृतेऽपि दिव्यभावेन समेति श्रेष्ठिनो गृहे ॥७२१॥

द्वितीयेऽपि दिने क्षिप्तश्चितायां स सुतः पुनः ।
श्रेष्ठिनः मदनेऽप्यागादेवं जातं दिनाष्टकम् ॥७२२॥
ततो बिभ्यन् स च श्रेष्ठी मृतोः स्वरूपमाग्रहात् ।
जगाद नृपतेः पार्श्वे स्वपुत्रोः शुभहेतवे ॥७२३॥
ततः शबम्य वृत्तान्तं पृष्ट्वा गणकपार्श्वतः ।
भाव्यश्रेयः क्रमाद् गजा श्रेष्ठी च जज्ञतुस्तदा ॥७२४॥
ततो भूपेन पटहोऽवादीत्यनुगपार्श्वतः ।
यः कश्चिद्दहते देहं शबम्याम्याग्निदानतः ॥७२५॥
तस्मै कोटिमिते द्रव्यं दास्येऽहं बहुमानतः ।
श्रुत्वेति पटहं वाद्यमानं पस्पर्श विक्रमः ॥७२६॥
ततो भूपनिमापृच्छथ लात्वा शबं स विक्रमः ।
निशायां प्रथमं यामे ऽमशाने ममुपागमन् ॥७२७॥
यावदत्र स्थितस्तावद् भूपः स्त्रीरुदितं भृशम् ।
श्रुत्वा गत्वा च पप्रच्छ भो नारि ! रुद्यते किम् ॥७२८॥

एकादशः
सर्गः

॥२३५॥

नारी जगौ पतिमेंऽद्य नृपभृत्यविनाऽऽगमा ।
 शूलायां रोपितो जीवन विद्यने माम्प्रतं स च ॥७२९॥
 आनीतं भोजनं दातुं मया पन्युग्निहाधुना ।
 उच्यन्वाच हि शक्येत तेन गेदिमि भृग्निः ॥७३०॥
 ततो भूपो जगौ मेंऽसे चटिन्वा भोजनं न्वकम् ।
 देहि पत्ये यथा स्वस्यः पतिस्ते स्वर्गभाग भवेन् ॥७३१॥
 भूपस्यांसे ततो दत्त्वा क्रमौ कत्रिकया च मा ।
 छेदं छेदं तनुं पन्युर्माममत्ति निजेच्छया ॥७३२॥
 स्कन्धस्योर्ध्वं पतद्रक्तमम्बुभ्रान्त्याऽवगम्य तु ।
 दध्यौ भूपोजगमन्मेघो वपितुं माम्प्रतं किमु ॥७३३॥
 अकृत्यं तादृशं पापं कुर्वाणां तां नितम्बिनीम् ।
 दृष्ट्वा भूमीपतिर्बाढं हकयामाम निदेयम् ॥७३४॥
 अशक्ता छलितुं भूपं मद्यो नारी निगेदधं ।
 ततो भूपो ययौ यामे द्वितीयेऽन्यत्र कानने ॥७३५॥

मुक्त्वा पार्श्वं शवं यावन्मुक्तो भूमीपतिः मुक्त्वम् ।
 तावच्छवयुतं क्षमापं रक्षोऽर्जुनीन् वनान्तरे ॥७३६॥
 तस्मिन् कटाहिकां स्फागं मध्ये ज्वलद्भनंजयाम् ।
 कृत्वाऽऽनीय नगन बाढं चिक्षिप् गक्षमा बहून् ॥७३७॥
 भूपं क्षेप्तुं यदा चक्रुद्यमं गक्षमाधमाः ।
 तावन् श्रीविक्रमादित्यो हन्तुं तानुन्थितो द्रुतम् ॥७३८॥
 हताऽस्मत्ता महीशेन गक्षमा यष्टिमुष्टिभिः ।
 यथाऽभ्येत्य नृपोपान्ते जगुर्भृत्या वयं तव ॥७३९॥
 गक्षमांस्मान् वृषं जीवदयामूलं नरेश्वरः ।
 ग्राहयिन्वाऽगमद्यमं तृतीये वापिकान्तिके ॥७४०॥
 तत्रस्थो नृपतिर्नारीं रुदतीं करुणम्बुगम् ।
 श्रुत्वा दूरे च तत्रैत्य ग्राह किं नारि ! गेदिपि ॥७४१॥
 नारी जगावहं भीमभूपपत्नी मनोऽगमा ।
 इतामृक्पेन दुष्टेन मच्छीलं छत्तुमद्य तु ॥७४२॥

अथ को दृश्यते नैव नरोऽत्र जगतीतले ।
मोक्षयत्यधमान्पुण्यजनान्मां यो जगद्धितः ॥७४३॥
गङ्गां कं विद्यते कुत्र मोऽद्याकुल्याः प्रयोगनः ।
कौणयो दर्शितो नार्या स्थितो दृग्बने सदा ॥७४४॥
ततस्तां गक्षितुं नार्गं माहमी विक्रमार्यमा ।
युद्धव्यतिकरंणाशु जघान गक्षमं तक्रम् ॥७४५॥
चतुर्थे प्रहरे गजा जगौ श्रवं प्रति स्फुटम् ।
शबोत्तिष्ठ कुरुष्व त्वं द्यूतं माधं मयाऽधुना ॥७४६॥
शबः प्राह नर ! त्वं भो यद्यत्र हागयिष्यमि ।
तदा तव शिरः मद्यो ग्रहीष्येऽम्बुजनालवन् ॥७४७॥
गजाऽऽचष्ट यदि त्वं भो ! हागयिष्यमि माम्प्रतम् ।
तदा त्वया चितामध्ये ज्वलितव्यं तृणौघवन् ॥७४८॥
शबेन रममाणेन हागितं भूषपार्श्वतः ।
ततश्चितान्तरे भस्मीकृतं स्वं तेन सत्वरम् ॥७४९॥

ततः प्राह पुरे गत्वा शबमम्बन्धमादितः ।
विक्रमाकौ नृपोपान्ते नतो दृष्टो नृपोऽभवत् ॥७५०॥
भूपालः श्रेष्ठिनः पार्श्वान्छान्त्वा पर्वोदितं धनम् ।
याचकेभ्यो ददौ मद्यो विक्रमः पार्थभूपवत् ॥७५१॥
एकदा विक्रमादित्यो विलोकयन् महीतलम् ।
स्त्रीगज्ये जग्मिवान् मन्ति यत्रातिरुचिगः स्त्रियः ॥७५२॥
शंखिनीपद्मिनीमुख्या नार्यो प्रीतिगतिप्रभाः ।
भोगाय प्रार्थयन्ति स्म हावभावविधानतः ॥७५३॥
गजा जगौ न हि प्राणात्ययेऽप्यहं कदाचन ।
परिणीतां प्रियां मुक्त्वा नेच्छामि वनितां पराम् ॥७५४॥ यतः—
“अलमो होइ अकजं पाणिवहे पंगुलो मया होइ ।
परतनीमु अ बहिरो जखंधो परकलत्तेमु” ॥७५५॥
सुशीलं विक्रमादित्यं मन्वाना योषितस्तदा ।
माहान्म्ययुक्तरत्नानि ददुश्चतुर्दश ध्रुवम् ॥७५६॥

स्यादेकेनानलस्नग्ध एकेन जायते रमा ।
 एकेन प्राप्यते नीरमेकेन वाहनं पुनः ॥७५७॥
 एकेन स्वङ्गधातो न लगन्यङ्गे मनागपि ।
 एकेन वशगा नायों नग भृषा भवन्ति च ॥७५८॥
 वयौ रमवर्तां दत्ते रत्नमेकं तु याच्यते ।
 एकेन वर्धने सर्वं कुटुम्बं धनमश्नयम् ॥७५९॥
 उत्तीयेतेऽब्धिरेकेन विद्येकेन वग भवेन ।
 एकेन वशगा भृतादयः स्युते छलन्ति च ॥७६०॥
 दशन्येकेन नो मय एकेन शिविरं भवेन ।
 एकेन गम्यते व्योममागं तु मानपूर्वकम् ॥७६१॥
 ग्लान्येतानि भृषालो लान्वा चलन् पुनं प्रति ।
 ददौ पृथक् पृथक् मार्गं याचकभ्यो मुदा क्रमान् ॥७६२॥
 औदार्यं सांगत्यगमनगन्धः ॥
 स्वोपाजितश्रियं सप्तक्षेत्रेषु विक्रमायेमा ।

व्ययन शश्वज्जिजं जन्म मफलीकुरुते स्म मः ॥७६३॥
 शतमहस्रलक्षेभ्यो वृद्धिः कंठिमतिस्नधा ।
 एतेऽभूवन् भटा अङ्गरश्रका विक्रमोष्णगोः ॥७६४॥
 यामे यामे निर्ग्राथिन्यामेकैकः सेवकः क्रमान् ।
 अङ्गरां व्यधाद् यन्नाद् विक्रमाङ्गस्य मन्तनम् ॥७६५॥ यतः—
 "हीनमतिः पुगं यानि निशि जागानि चादुमान् ।
 द्वारे निष्ठति शृगन्मा ग्वङ्गपाणिश्च सेवकः" ॥७६६॥
 अन्येषु विक्रमादित्यः मुमो गत्रौ पुगद् वहिः ।
 रुदतां स्त्रियमाकर्ण्य जगौ शतमतिं प्रति ॥७६७॥
 शतमते ! वहिः पुर्यां व्रज गेदनकारणम् ।
 पृष्ट्वा स्त्रियं ममागच्छेन्मुक्तं शतमतिजगौ ॥७६८॥
 स्वामिन्नेत्यनि ने निद्रा भृगिशः मन्ति वैरिणः ।
 तेन गन्तुं मना नैव दत्ते मम मनागपि ॥७६९॥ यतः—
 "जेण कुलं आयत्तं नं पुगिसं आयरेण ग्वस्वेद ।
 न ह तुम्हंमि विण्हे अग्या माहाग्या ह्मि ॥७७०॥

गज्यं कुर्वन्ति भूपाले शिष्टे धर्मपरायणे ।
जायन्ते निखिला लोकाः सुखिनो निर्जेग इव ॥७७१॥
गजा प्राह ब्रज स्वस्थः जागर्ग्याम्यहं पुनः ।
तं चादेशममुं कृत्वा ममात्रागच्छ वेगतः ॥७७२॥ यतः—
“उद्यमे नास्ति दारिद्र्यं पठने नास्ति मूर्खता ।
मौनेन कलहो नास्ति नास्ति जागरतो भयम्” ॥७७३॥
गने शतमतौ शूरे पत्राणि भक्षयन् क्षणम् ।
नीत्वा पत्न्या ममं गजा तत्र मुष्वाप निर्भेगम् ॥७७४॥
प्राप्यादेशं शतधिया गत्वा स्त्रीमन्निधौ द्रुतम् ।
गेदने काणं पृष्टा जगावेवं नितम्बिनी ॥७७५॥
भारपट्टादधः कृष्णमर्प उन्नीय वेगतः ।
भूपालं प्रहस्यन्ते मद्यः सम्प्रति दृङ्क्ष्यति ॥७७६॥
अवन्तीभूपते गज्यपद्माधिष्ठायिका मुगी ।
उत्पद्यमानविघ्नौघं भिनद्म्यहं मदा द्रुतम् ॥७७७॥

मेतुं विघ्नोच्चयं नैव शक्ताऽस्मि माम्प्रतं मनाक् ।
तेनात्र रुद्यते धीर 'वीर वीर मया भृशम् ॥७७८॥
शतबुद्धिर्जगौ स्वस्थीभव सम्प्रति देवते ! ।
मवं मर्माहितं तावकीनं च कग्वाण्यहम् ॥७७९॥
एवमाश्वास्य तां युक्त्या शतधीम्स्वरितं तदा ।
पश्चादेत्य नृपं मुप्तं दृष्ट्वा दध्याविदं हृदि ॥७८०॥
अवमगेऽधुना नास्ति गन्तुं भूपान्तिके मम ।
यान्ति घट्यः क्षणान्मर्पः ममेप्यति न संशयः ॥७८१॥
इत्यादि भृग्निः कल्पान् शतबुद्धौ वितन्वति ।
आगाद् भूपोपरि श्यामवर्णाहिर्भाग्पट्टके ॥७८२॥
तमायान्तमहिं वीक्ष्योन्थाय शतमतिस्तदा ।
द्विधा त्रिधा विधायागु गहश्चिक्षेप भाजने ॥७८३॥
पतितं गागलं विन्दुं वीक्ष्य गज्या हृदि स्फुटम् ।
विघ्नोच्छिन्नं शतमतिगपामार्पाच्छनंस्तदा ॥७८४॥

राज्ञीहृदि स्थितं हस्तं शतबुद्धेस्तदा नृपः ।
 जागर्गितो निरीक्ष्याधान् प्रकोपं शतबुद्धये ॥७८५॥
 दध्यौ भूयोऽधुनाऽहं किं हन्मीमं सेवकं द्रुतम् ।
 पुनर्ध्यातं महीशेन कथं हन्मि मयं स्फुटम् ॥७८६॥
 विद्यतेऽस्य मनः क्वं सेवकस्य दुर्गन्मनः ।
 तेनान्यसेवकशयान्मार्गयिष्याम्यहं गृहः ॥७८७॥ यतः—
 [पट्टकर्णो भिद्यते मन्त्रश्चतुष्कर्णस्तु धार्यते ।
 द्विकर्णस्य तु मन्त्रस्य ब्रह्माऽप्यन्तं न गच्छति ॥]
 शतबुद्धिं द्रुतं हन्तुकामोऽपि नृपपुङ्गवः ।
 गोपयित्वाऽऽकृतिं स्वीयां विममजं गृहं प्रति ॥७८८॥
 शतबुद्धिगृहे गन्वा हृष्ट आकाये गायनान् ।
 नृपशान्त्यं ददद् दानं मण्डयामास नाटकम् ॥७८९॥
 द्वितीयप्रहरे पत्नीं विमज्ये नृपपुङ्गवः ।
 सहस्रबुद्धिमाकार्यं जगौ शतमतिं जहि ॥७९०॥

श्रुत्वा महस्रधीरेतज्जगाद नृपतेः पुरः ।
 स्वामिन्नेष्यति ते निद्रा कदाचिन्माम्प्रतं ध्रुवम् ॥७९१॥
 पूर्वापराधिनाः मन्त्रि भृग्गो विद्विषन्तव ।
 तेन गन्तुं मनो नैव दत्ते मम मनागपि ॥७९२॥
 गजा प्राह ब्रज स्वय्यो जागर्गिष्याम्यहं स्फुटम् ।
 त्वं चादेऽगमिसे कृत्वा ममात्रागच्छ वंगतः ॥७९३॥ यतः—
 “उद्यमे नाम्नि दाग्मिं जपतो नैति पानकम् ।
 मेघवृष्टौ न दृभिश्च नाम्नि जागरुनो भयम्” ॥७९४॥
 महस्रधीर्नृपादेशं प्राप्य चिन्नातुरो द्रुतम् ।
 ययौ शतमतेः पार्श्वे नृत्यं काश्यपमदा ॥७९५॥
 हृष्टं शतमतिं दानपरं वीक्ष्य महस्रधीः ।
 दध्यावम्य न कोऽप्यस्त्यपराधो विम्विताम्यनः ॥७९६॥ यतः—
 “विपदि परेषां मन्नः समधिकतरमेव दधनि मौजन्यम् ।
 ग्रीष्मे भवन्ति तर्ग्वो घनकोमलपल्लवच्छायाः” ॥७९७॥

अकार्यकर्तुर्गन्धर्वीगतस्य तस्करस्य च ।
जायते न मुमं हृष्टं भयव्याप्तमनस्वनतः ॥७९८॥
महतामुदये मन्नो दृग्स्थितयोऽपि दधति मन्नोपम् ।
नभमि ममुद्रत इन्द्रो मुदितं भुवि मिन्धुनाथेन ॥७९९॥
श्ले श्ले न माणिक्यं मौक्तिकं न गजे गजे ।
माधवो नहि सर्वत्र चन्दनं न वने वने" ॥८००॥
एवंविधे मुदा गीतनृत्यादि मुन्दरं स्फुटम् ।
निश्चिन्नानो नग धीराः काग्यन्ति पुनः परे ॥८०१॥
शतधीः प्राह कस्याथ न्वमागा अधुना मुह्यत ।
विमुच्यकाकिनं भृपं वैणिः मन्ति भृगिः ॥८०२॥
विघ्नमद्य महीशस्य दुःशक्रं हि ममागतम् ।
टलितं भाग्ययोगेन लोकानामावयोः पुनः ॥८०३॥
व्रज पश्चाद् द्रुतं तावकीना वेला विनश्यति ।
पालयन्ति नरा धीराः प्रपन्नमात्मनः सदा ॥८०४॥ यतः—

“चलति कुलाचलचक्रं मयादामनिपतन्ति जलनिधयः ।
प्रतिपन्नममलमनमां न चलति पुंसां युगान्तेऽपि ॥८०५॥
पडिवन्नं दिणयस्वामरण दोषं पि अमंडिअं होइ ।
सुरो न दिणेण विणा दिणो अ न हु स्रविहंमि ॥८०६॥
अलमंतेण वि मज्जणेण जे अकम्वग ममुल्लविआ ।
ते पन्थगट्ठकुर्कारिअव्व न अन्नहा हंति" ॥८०७॥
शतवृद्धमुन्वाकागक्रियाजल्पादिभिस्तदा ।
मन्वा निदोषतां प्राह महस्रधीरिति स्फुटम् ॥८०८॥
गीतनृत्योन्मवं प्राज्यं निशम्य भवदालये ।
द्रष्टुमागामहं हृष्टोऽधुना शतमने ! द्रुतम् ॥८०९॥ यतः—
“तुप्यन्ति तापमा भोज्यर्मयुग घनगर्जितैः ।
माधवः परमम्पत्या म्बलाः परविपन्नितः" ॥८१०॥
ततः मन्मानितस्नेन ताम्बुलेन महस्रधीः ।
भृपपाशं द्रुतं गक्षां कर्तुं पश्चात्समीपिवान् ॥८११॥

भूपोऽवक् किं ममादेशः कृतः महमधि (धीः) ! त्वया ।
 भुत्वन्मौनमाधाय तस्यौ महमधीस्तदा ॥८१२॥
 अजल्पन्तं च तं दृष्ट्वा भूपः प्राह महमधि(धीः) ! ।
 त्वमपि शतधीतुल्यो जानोऽमि माम्प्रतं मम ॥८१३॥
 ततः स्वस्थं नृपं कर्तुं मढाक्येन महमधीः ।
 पश्चात्तापोपरि प्राह ब्राह्मणीनकुलं यथा ॥८१४॥ तथाहि-
 अपरीक्षितं न कर्तव्यं कर्तव्यं मुपरीक्षितम् ।
 पश्चाद् भवति मन्तापो ब्राह्मणीनकुलं यथा ॥८१५॥
 श्रीपुरे कृष्णविप्रस्य गृहोपान्तेऽन्यदा वरे ।
 प्राप्तु नकुली पुत्रं वर्याकारं मनोहरम् ॥८१६॥
 पुत्रवन्नकुलं पालयन्ती रूपवती क्रमान् ।
 मृते स्म तनयं दिव्यरूपं चन्द्राभिधं तदा ॥८१७॥
 अन्येद्युब्राह्मणीमूनो गिह्नतः प्राङ्गणे मतः ।
 विमुच्य नकुलं रक्षाकृते प्राहेति रङ्गतः ॥८१८॥

जलाय माम्प्रतं यामि गम्भीरयन्त्रया मुतः ।
 एवमुक्त्वा गता नीगनयनार्थं द्विजप्रिया ॥८१९॥
 आगच्छन्तमहिं दृष्ट्वा कृष्णं बालकमभिधौ ।
 नकुलः मम्ममं गन्वा व्यधाद् युद्धं भृशं स्वयम् ॥८२०॥
 हत्वाऽहिं बालकोपान्ते मण्डशो नकुलो मुदा ।
 रक्तह्निन्नमुग्धः प्रोक्तुं जननीमम्ममंऽचलन् ॥८२१॥
 तादृशं नकुलं दृष्ट्वा दध्यावेवं द्विजप्रिया ।
 नूनं हत्वा मुतं पार्षी नकुलोऽयं ममागतः ॥८२२॥ यतः-
 “जटगग्निः पचत्यन्नं फलं कालेन पच्यते ।
 कुमन्त्रः पच्यते गजा पार्षी पापेन पच्यते ॥८२३॥
 ब्राह्मणी नकुलं हत्वा रुष्टा यावदगाद् गृहम् ।
 तावद्दृशं तनयं गिह्नन्तं प्राङ्गणेऽभितः ॥८२४॥
 पतितानि च मर्षस्य मण्डान्येक्ष्य द्विजप्रिया ।
 पश्चात्तापपरा यावर्जीवं पुत्रवधादभून् ॥८२५॥ यतः-

“प्रमादः परमद्वेषी प्रमादः परमं विषम् ।
प्रमादो मुक्तिपुदस्युः प्रमादो नग्कायनम् ॥८२६॥
प्रमादस्य महाहेश्व दृश्यते महदन्तर्गम् ।
आद्याद्भवे भवे मृत्युः परमाजायते न वा” ॥८२७॥
एवं स्वामिन्निवृत्तार्थं कार्यकर्तुर्नगम्य हि ।
पश्चात्तापो भवेत्तेन प्रतीक्षस्वाधुना क्षणम् ॥८२८॥
श्रुत्वनद् भूपतिर्दध्यावयं महमर्थाः पुनः ।
शतधीमोदरः कार्याकृष्णादधुनाऽजनि ॥८२९॥
द्वितीयप्रहगम्यान्ते विमृज्य सेवकं च तम् ।
लक्षवुद्धिं समाकार्य पूर्ववत्पुनर्जगौ ॥८३०॥
श्रुत्वनल्लक्षधीरेतज्जगाद नृपतेः पुरः ।
स्वामिन्नेष्यति ते निद्रा कदाचिन्मास्प्रतं द्रुतम् ॥८३१॥
पूर्वं विरोधितास्मन्ति भूरिशो विद्विषस्तव ।
तेन गन्तुं मनो नैव दत्ते मम मनागपि ॥८३२॥

राजा प्राह ब्रज स्वस्थो जागरिष्याम्यहं स्फुटम् ।
त्वं चादेशमिमं कृत्वा ममात्रागच्छ वेगतः ॥८३३॥ यतः—
“नृणां जागरतां नैव भयं भवति कश्चित् ।
मन्त्रद्वन्द्वमुधाधवस्येव गणाङ्गणे” ॥८३४॥
श्रुत्वनल्लक्षधीर्दध्यावयं नूनमेव महीपतिः ।
विपरीतमनिर्जान ईदृशजल्पनान् स्फुटम् ॥८३५॥
प्रतीक्षस्व क्षणं स्वामिन् ! करिष्यामि वचस्तव ।
आदावेकां कथां कथ्यमानां मम्यग मया शृणु ॥८३६॥
भूपोऽवग लक्षवुद्धे ! त्वं कथयादौ कथां वराम् ।
ततः ममीहितं मे हि भवान् करोतु तन्क्षणम् ॥८३७॥
लक्षवुद्धिस्तनो भूमीनाथस्य पुगतस्तदा ।
स्थिरीकर्तुं नृपं मद्यः कथामेवं जगौ स्फुटम् ॥८३८॥
लक्ष्मीपुरेऽभवद् भीमश्रेष्ठिनः मुन्दरः सुतः ।
रूपलावण्यसौभाग्यविनयादिगुणाम्बुधिः ॥८३९॥

मातापित्रोः स्वजनस्य रिक्त्वन मुन्दरनन्दनः ।
 प्राङ्गणे तनुते मोदं बालेन्दुर्वि वारिधेः ॥८४०॥ यतः—
 “उत्पतन् निपतन् रिक्त्वन हमन् लालावर्लीर्वमन् ।
 जल्पनव्यक्तमादत्ते मातापित्रोर्मुदं भृशम् ॥८४१॥
 वर्धमानः क्रमान् पित्रा पाठितः पण्डितान्तिके ।
 धर्मकर्मकलाः कल्याः मुन्दरः मुन्दरकृतिः ॥८४२॥ यतः—
 “मकलाऽपि कलावतां कला विफला पुण्यकलां विना किल ।
 मकलावयवा वृथा यथा तनुभाजामकर्नीनिकं तनुः” ॥८४३॥
 मातापित्रोश्च चित्तेन प्रयाति मुन्दरः मदा ।
 देवगुरुपदाम्भोजं सेवतेऽवमरे पुनः ॥८४४॥
 याऽवश्यं पितुर्गदेशं कुरुते मुदितः मदा ।
 म एव लभते कीर्तिप्रतिष्ठाकमलाः पुनः ॥८४५॥
 एकेन चन्दनक्षोणिकहंणे निखिलं वनम् ।
 वाम्यते मनुनेवाशु मद्यशो गन्धशालिना ॥८४६॥

अन्येद्युः पितरं पृष्ट्वा क्रयाणकानि भृग्निः ।
 गृहीन्वा वाहनारूढोऽचालीद् वाद्रीं शुभेऽहनि ॥८४७॥
 शुभवानप्रयोगेण ग्वर्दीपे रमापुरे ।
 गन्वा बह्नीं रमां मद्योऽर्जयामाम म मुन्दरः ॥८४८॥
 स्वकीयपुग्वास्नव्यं पूर्वायानं धनं श्रिये ।
 गच्छन्तं स्वपुरे प्राप्तार्थाकं वीक्ष्याह मुन्दरः ॥८४९॥
 कोटिमूल्यमिदं ग्वमपेणीयं पितुर्मम ।
 गनेन नगरं स्वीये भवता धननगम ! ॥८५०॥
 लग्न्यन्ति घना घन्नाः कुर्वतः क्रयविक्रयम् ।
 ममात्र नगरे भृग्क्रियाणाङ्गाङ्गणनः ॥८५१॥
 एवमुक्त्वा मणिं तस्मै दत्त्वाऽस्थानं तत्र मुन्दरः ।
 धनो भृग्निनाऽम्भोधिपथा स्वपुग्मायया ॥८५२॥
 मिलितोऽपि धनो भीमश्रेष्ठिनोऽभ्येत्य मद्यनि ।
 माणिक्यं न ददौ लोभपिणचग्रमिनाशयः ॥८५३॥ यतः—

“लोभभृताभिभूतः मन् जनः मुकुलजः पुनः ।
कृत्याकृत्यं न जानानि न देवं न गुरुं स्फुटम् ॥८५४॥
लोभमूलानि पापानि ग्ममूलानि व्याधयः ।
महमूलानि दुःस्वानि त्रीणि त्यक्त्वा मुक्ती भव ॥८५५॥
धनहीनः शतमेकं महत्त्वं शतवानपि ।
महत्त्वाधिपतिर्लक्षं कोटिं लक्षेश्वरोऽपि च” ॥ इत्यादि योगशास्त्रे ।
अन्येषु र्गजितामं ग्यधनोऽम्भोधिपथा क्रमान् ।
आययौ स्वपुत्रं नानोन्मत्तं मुन्दरगमः ॥८५७॥
क्रयाणकानि मवाणि ममुत्तार्य शनः शनः ।
मुन्दरः पितरं गन्तार्पणोदन्तं पप्रच्छ च ॥८५८॥
ममार्पितं न नेनेति पित्रोक्तं मुन्दरस्तदा ।
ययाचे च धनं ग्वं कोटिमूल्यं मनोहरम् ॥८५९॥
धनः ग्राह मया दत्तं ग्वं पित्रे तव स्फुटम् ।
मुन्दरोऽब्रु च कः माक्षी विद्यतेऽत्राधुना वद ॥८६०॥

धनो जगौ द्विजः माक्षी ममाग्नि श्रीधरगमिधः ।
पिता तव कथंकारं हनुते मदपितं मणिम् ॥८६१॥ यतः—
“अङ्गं गलितं पलितं मुण्डं दशनविहीनं जातं तुण्डम् ।
वृद्धो यानि गृहीत्वा दण्डं तदपि न मुञ्चत्याशा पिण्डम् ॥
दन्तैरुच्चलितं धिया तर्गलितं पाण्यंहिणा कम्पितम् ,
दृग्भ्यां कुदमलितं बलेन गलितं रूपश्रिया प्रोषितम् ।
प्राप्ताया यमभूपतेरिह महाधात्र्यां जगयामियम् ,
तृष्णा केवलमेकैकं मुभटी हृत्पत्तने नृत्यति” ॥८६३॥
धनोऽभ्येत्याशु मदने आकार्य श्रीधरद्विजम् ।
दत्त्वा दीनादशकं प्रोवाचेति गृहस्तदा ॥८६४॥
मुन्दरगणकमाणिक्यं पुग दत्तं ममानघम् ।
अवलुप्तं मया लोभात्कटजल्पनतोऽधुना ॥८६५॥
भीमस्यानेन माणिक्यमर्पितं मम पश्यतः ।
भवतेन्यत्र वक्तव्यं भूपतेरग्रतः स्फुटम् ॥८६६॥

पुनर्दीनारदशकं तुभ्यं दास्याम्यहं गृहः ।
 मिदं कार्यं मदीयेऽस्मिन्निमित्ते श्रीधरं द्विज ! ॥८६७॥
 अग्रतोऽप्यावयोः प्रीतिर्भविष्यति च निश्चला ।
 ओमिति श्रीधरेणोक्तं हृष्टोऽभूद् धननगमः ॥८६८॥
 पिता प्राह मुनेदानीं वक्तुं नैव वरं तव ।
 परस्वहरणे दुःखं भवत्यत्र परत्र च ॥८६९॥ यतः—
 “दौर्भाग्यं प्रेष्यतां दास्यमङ्गच्छेदं दग्धिताम् ।
 अदत्तात्तत्फलं ज्ञान्वा स्थूलस्नेयं विवर्जयेत् ॥८७०॥
 पतितं विस्मृतं नष्टं स्थितं व्यापितमाहितम् ।
 अथ नं नाददीत स्वं परकीयं कचिन् मुर्धाः ॥८७१॥
 अयं लोकः परलोको धर्मो धर्मं धृतिर्मतिः ।
 मुष्णता परकीयं स्वं मुपितं सर्वमप्यदः ॥८७२॥
 एकस्यैकं क्षणं दुःखं मायमाणस्य जायते ।
 सपुत्रपौत्रस्य पुनर्यावर्ज्यां हने धने ॥८७३॥ इत्यादि योगशास्त्रे

एवमुक्तोऽपि च धनोऽवगणय पितुर्वचः ।
 आकायं श्रीधरं गजः पाशेऽगान्मुन्दगन्धिनः ॥८७४॥
 मुन्दगेऽवग मया स्वामिन्नैकं माणिक्यमपिनम् ।
 अनेनापह्नुतं लोभाद् धनेनेह कुबुद्धिना ॥८७५॥
 आकायं भूपतिर्बुद्धिमागरं मतिमागरम् ।
 प्रोवाचेत्यनयोवांश्च भिन्दि बुद्धिविधानतः ॥८७६॥
 बुद्धिं विना नरो नैव प्रतिष्ठां लभते तथा ।
 लक्ष्मीं विना नरो नैव प्रतिष्ठां लभते यथा ॥८७७॥ यतः—
 वरं बुद्धिर्न मा विद्या विद्यानो बुद्धिरुत्तमा ।
 बुद्धिहीना विनङ्गुः (इय)न्ति यथा ते सिंहकायकाः ॥ तथाहि—
 विदेशं प्रति चन्वारश्चन्द्रविज्ञा ग्मापुरान् ।
 चलन्नोऽध्वनि जल्पन्ति स्मेति तत्र त्रयः स्फुटम् ॥८७८॥
 श्रेष्ठोऽपि नोऽधिका विद्या विद्यते नात्र मंत्रयः ।
 विद्यावान् मान्यते भूपमहंभ्यगपि सर्वतः ॥८७९॥

“विद्वत्त्वं च नृपत्वं च नैव तुल्यं कदाचन ।
स्वदेशे पूज्यते गजा विद्वान् सर्वत्र पूज्यते” ॥८८१॥
एकोऽवग बुद्धिमान् बुद्धिविद्यानो विद्यतेऽधिका ।
बध्यन्ते धीमता भूयाः शूरा दुर्गगता अपि ॥८८२॥ यतः-
“यस्य बुद्धिर्बलं तस्य निर्वुद्धेस्तु कुतो बलम् ।
वने मिहो मदोन्मत्तः शयकेन निपानितः” ॥८८३॥
अत्र शयकस्य कथा ।
मागे मिहं मृतप्रायं दृष्ट्वा शास्त्रधरो जगौ ।
वराकोऽयं क्षमन् मञ्जीक्रियते मामदानतः ॥८८४॥
“ज्ञानवान् ज्ञानदानेन निर्भयोऽभयदानतः ।
अन्नदानात् मुखी नित्यं निव्याधिर्भयजाद् भवेत्” ॥८८५॥
बुद्धिमान् प्राह मिहेऽस्मिन् दृष्टे मञ्जीकृते स्फुटम् ।
भविष्यति महानर्थो मरणान्तोऽत्र वो द्रुतम् ॥८८६॥ यतः-
“वेद्याऽका नृपतिश्रीगे नीरुमाजागदंष्ट्रिणः ।
जातवेदाः कलादाश्च न विश्वास्या इमे क्वचित्” ॥८८७॥

ततो बुद्धिमता भूयः शास्त्रज्ञा वाग्विद्वन्मनः ।
अभ्यिमांसादिना मिहं सजं कुर्वन्ति यावता ॥८८८॥
तावन्पूर्वं महानर्थं विज्ञाय बुद्धिमान् द्रुतम् ।
दुर्गदेशं ययौ नन्द्या हितं वाञ्छन् निजात्मनः ॥८८९॥
तैश्च मञ्जीकृतः मिहः क्षुधितः श्राक् चपेटया ।
शास्त्रज्ञांस्त्रींस्तदा हत्वा तृप्तोऽभूद् बहुकालतः ॥८९०॥
मन्त्री धनं प्रति प्राह माक्षी रत्नार्पणेऽस्ति कः ।
म धनोऽवग द्विजः माक्षी श्रीधरोऽयं पुगे मम ॥८९१॥
मन्त्री मत्यम्बुधिः प्राह भो भो श्रीधर वाडव ! ।
क्रियन्प्रमाणं माणिक्यं त्वया दृष्टं पुग वद ॥८९२॥
श्रीधरो वाडवो दध्यौ कोटिमूल्यो मणिः स्फुटम् ।
घटप्रमाण एवेह भविष्यति न संशयः ॥८९३॥
घटप्रमाणमाणिक्यमिन्युक्ते श्रीधरेण च ।
मन्त्री प्रोवाच माणिक्यं बध्यते क्व वद द्विज ! ॥८९४॥

विमृश्य बाहवः प्राह बध्यते कर्णकण्ठयोः ।
 मन्त्री प्राह त्वया मत्स्यं मनाग्नं नैव प्रजल्पितम् ॥८९५॥
 घटप्रमाणमाणिक्यं कर्णे कण्ठे कदापि न ।
 केनचिद् बध्यते पुंसां ततस्ते कृतमाक्षिता ॥८९६॥
 कुट्टापितो द्विजोऽत्यन्तं कशाघातमर्हतीशुजा ।
 अमत्यवचनाद् यावर्जीवं दुःख्यभवद् भृशम् ॥८९७॥ यतः—
 “अमत्यवचनाद्वैरविषादाप्रत्ययादयः ।
 प्रादुःषन्ति न के दोषाः कुप्यन्त्याद् व्याधयो यथा ॥८९८॥
 निगोदेष्वथ निर्यक्षु तथा नरकवामिषु ।
 उत्पद्यन्ते मृषावादप्रसादेन शरीरिणः ॥८९९॥
 ब्रूयाद् भियोपगोधाढा नामत्यं कालिकार्यवन् ।
 यस्तु ब्रूते स नरकं प्रयाति वसुगजवन् ॥९००॥
 ततो रूढो नृपो हन्वा धनस्य निम्बिलां श्रियम् ।
 माणिक्यं दापयामास मुन्दगाय स्फुरद्द्युति ॥९०१॥

ततो धनो वणिक पश्चात्तापनमतनुभृशम् ।
 मरणावधि दारिद्र्यपूग्निोऽजनि दुःखिनः ॥९०२॥
 एवं कुर्वन्ति येऽकार्यमविमृश्य जना नृप ! ।
 ते नात्रद् दुःखिनो लोके जायन्ते नात्र संशयः ॥९०३॥
 प्रतीक्षस्व क्षणं भवामिन् ! करिष्येऽहं तवोदितम् ।
 भृशं दध्यावयमपि महत्सर्वममोऽजनि ॥९०४॥
 तृतीयप्रहरप्रान्ते विमृज्य मेवकं च तम् ।
 कोटिबुद्धिं ममाकार्यं भृपालः प्राह पूर्ववन् ॥९०५॥
 श्रुत्वा तन्कोटिर्धीर्गेनजगाद् भृपतेः पुरः ।
 भवामिन्नेष्यति ते निद्रा कदाचिन्मास्मिन् द्रुतम् ॥९०६॥
 पूर्वं विरोधिनाः सन्ति भृग्निो विद्रिपस्तव ।
 तेन गन्तुं मनो नैव दत्तं मम मनागपि ॥९०७॥
 गजा प्राह ब्रजं स्वस्थो जागर्ष्याम्यहं स्फुटम् ।
 त्वं चादेशमिमं कृत्वा ममात्रागच्छ वेगतः ॥९०८॥ यतः—

“एकाकिनोऽपि मिहस्य कानने विपुले स्फुटम् ।
जायने किं भयं विघ्नं परतः श्वापदाभगन् ॥९०९॥
शुन्वन्तत्कोटिर्धादध्यावयं नूनं महीपतिः ।
विपरीतमनिर्जान ईदृशजल्पनादिह ॥९१०॥
ज्ञतबुद्धिर्यतो वयंगुणमाणिक्यरोहणः ।
प्रतिकूलं न कस्यापि कुरुने स्म कदाचन ॥९११॥
प्रनीक्षस्व क्षणं स्वामिन् ! करिष्यामि वचस्तव ।
आदावेकां कथां कथ्यमानां सम्यग मया शृणु ॥९१२॥
भूमीपतिर्जगौ जल्प कथां कार्यं ततः कुरु ।
कोटिबुद्धिस्ततः सद्यः प्रोवाचेति कथामिमाम् ॥९१३॥
आमील्लक्ष्मीपुरे विप्रः केशवाहो रमाकृते ।
कुर्वन्नुपक्रमं भूयोऽभवद् दारिद्र्यवान् भृशम् ॥९१४॥
आरोहतु गिरिशिखरं समुद्रमुल्लङ्घ्य यातु पानालम् ।
विधिलिखिताक्षरमालं फलति कपालं न भूपालः ॥९१५॥

अन्येषुर्गुहिणी प्राह कान्त ! धान्यं विना भृशम् ।
सीदावस्नेन लक्ष्म्यर्थं गम्यते दूरदेशतः ॥९१६॥ यतः—
“यस्यास्ति वित्तं स नरः कुलीनः,
स पण्डितः स श्रुतवान् गुणज्ञः ।
स एव वक्ता जनमाननीयः,
सर्वं गुणाः काञ्चनमाश्रयन्ति ॥९१७॥
सुमीनाः परदेशस्य बह्मालस्याः प्रमादतः ।
स्वदेशे निधनं यान्ति काकाः कापुरुषा मृगाः” ॥९१८॥
यो न निर्गत्य निःशेषामवलोकयति मेदिनीम् ।
अनेकाश्चर्यमम्पूर्णां स नरः कूपदुर्गः” ॥९१९॥
विमृशेति प्रियां पृष्ट्वा वादिमार्गेण केशवः ।
ययौ श्रीनगरे लक्ष्मीकृते कष्टेन पीडितः ॥९२०॥
परगेहेषु कर्माणि कुर्वन् तत्रापि नित्यशः ।
पूर्वाभाग्योदयाद् दुःखी जातोऽत्यन्तं च केशवः ॥ यतः—

“दुःखं स्त्रीकुक्षिमध्ये प्रथममिह भवे गर्भवासो नराणाम् .
 बालन्वे चापि दुःखं मलकलितननुः स्त्रीपयःपानमिश्रम् ।
 तारुण्ये चापि दुःखं भवति विग्रहजं वृद्धभावेऽपि दुःखम् .
 संसारे रे मनुष्या ! वदत यदि सुखं स्वल्पमप्यस्ति किञ्चिन्” ॥
 जाते वर्षत्रये भ्राम्यन् ययौ चण्डीनिकेतने ।
 स्फारं पाषाणमादाय जजन्पेति पुनः पुनः ॥९.२३॥
 मद्यं देहि श्रियं देवि नो हि चेदश्मनाऽऽप्नुना ।
 मूर्तिं चूर्णाकण्डिषेऽहं तावकीनामिमां द्रुतम् ॥९.२४॥
 बिभ्यती निर्जरी प्राह भाग्यं नास्ति मनाक् तव ।
 दत्तं स्थास्यति नो तावकीने हस्ते मनागपि ॥९.२५॥
 द्विजः प्राह सृनं देवि ! तव चर्तव्यचोभयः ।
 देहि श्रियं न चेन्मूर्तिं कण्डिष्यामि द्विधाऽधुना ॥९.२६॥
 बिभ्यती निर्जरी तस्मै कोटिमूल्यं मणिं ददौ ।
 द्विजोऽपि मुदितोऽम्भोधिमार्गेण बाहनेऽचटन् ॥९.२७॥

चञ्चन्प्रभोदयं पूर्णं चन्द्रं वीक्ष्य द्विजस्तदा ।
 हस्ते कृत्य मणिं दीप्रदीधिनिं ध्यातवानिति ॥९.२८॥
 माणिक्यचन्द्रयोर्मध्ये कोऽस्ति भवस्वर्दीप्तिमान् ।
 एवं पुनः पुनः कुर्वन् यावन् निष्ठति वाडवः ॥९.२९॥
 तावच्छयान्मणिर्वाटो पयानाभाग्ययोगतः ।
 तनस्तावद् द्विजः पश्चात्तापभागजनिष्ट मः ॥९.३०॥
 एवं कुर्वन्ति ये कार्यमविमृश्य जना मनाग ।
 तेऽर्जिव दुःखिनो लोकं ज्ञायन्ते नात्र मंग्रयः ॥९.३१॥
 प्रतीक्षस्व श्रणं स्वामिन् ! कण्डिषेऽहं तवोदितम् ।
 भूयो दध्यावयमपि लक्षवृद्धिममोऽजनि ॥९.३२॥
 प्रगे तन्नागमाकार्यं प्रोवाचेति क्षमापतिः ।
 शृन्वायां श्रवणं कार्यं न्वया जनमनेद्रुतम् ॥९.३३॥
 महम्मलश्रकोटिभ्यो मनीनां तन्ध्रणानदा ।
 देशत्यागं ददौ प्रातः कुट्टो विक्रमभूषतिः ॥९.३४॥ यतः-

“माना यदि विपं दद्यान् पिना विक्रयने सुतम् ।
राजा हगति सर्वम्बं का नत्र परिदेवना ॥९३५॥
दुर्दग भूपनेगजा दुर्धरं वह्निवेशनम् ।
मिहस्यास्यं कश्चेपो दुर्दगे देहिनां भवेत्” ॥९३६॥
शतबुद्धिं तलाग्नः शूलायां क्षेप्तुमञ्जया ।
राजादेशान् वह्निदेशं यावद् गच्छति निर्दयः ॥९३७॥
तावच्छतमनिः प्राह भो तलाग्निरगोमणे ! ।
मया विनाशितं भूमीपतेः किमपि नाधुना ॥९३८॥
अविचार्यायमुर्वीशो यदि मां मारयिष्यति । [मनि
तथापि भूपतेः पार्श्वं नेतव्योऽहं न्वयंकशः ॥ तलारेण तथा कृते
शतबुद्धिर्नृपोपान्ने गत्वा मण्डानि भोगिनः ।
आनीय रात्रिचूत्तान्तं निम्बिलं प्रोक्तवान् स्फुटम् ॥९४०॥
ततः शतमतेर्वीक्ष्य चातुर्यं म्यामिभक्तताम् ।
सद्यो नृपो ददौ देशान् भूरिशस्तोपिताशयः ॥९४१॥

त्रयाणां महम्बबुद्ध्यादिकानां मन्त्रिणां तदा ।
वर्धयामास भूवालो ग्रासं पुर्यादिदानतः ॥९४२॥ यतः—
“ध्वलान्यानपत्राणि वाजिनश्च मनोरमाः ।
मदा मत्ताश्च मातङ्गाः प्रमत्ते भूपतौ सति ॥९४३॥
राजा तुष्टोऽपि भृत्यानामर्थमात्रं प्रयच्छति ।
तेऽपि मन्मानमात्रेण प्रार्णय्युपकुर्वन्” ॥९४४॥
ततः श्रीविक्रमादित्यो भट्टमात्रादिमेवकैः ।
सेव्यमानो नयाद् भूमिं पालयामास निन्यशः ॥९४५॥
“दृष्टानां दमनं नयानुगमनं स्वीयप्रजापालनम् ,
निन्यं देवमहर्षिपादनमनं पट्टदर्शनीमाननम् ।
औचिन्याचरणं परोपकरणं न्यागं सभोगं श्रियाः,
कुर्वाणो नृपतिः श्रिया निजश्रतिः सन्त्यव सेवा मता” ॥
अन्येषुविक्रमादिन्यः सभायां यावदासितः ।
तावत्कोऽपि द्विजोऽभ्येन्य काव्यमेकं जगौ स्फुटम् ॥९४७॥

“मरुत्तटिन्याः किल बालुकानां, मग्निपतेर्वाग्निपृष्णमणीनाम् ।
 नभस्युडानां च शरीणिनां च, विज्ञायते नैव बुधेन संख्या” ॥
 तस्मिन्भवसरे कश्चिदन्यो वा पण्डितो जगौ ।
 स्वामिमेकं स्फुटं काव्यं श्रूयतां भवताऽधुना ॥९४९॥
 विक्रमार्कनृपः प्राह जल्प पण्डितशेखर ! ।
 उच्चैः स्वरं जगौ काव्यमिदं संमदि कोविदः ॥९५०॥
 “अश्वपुनं माधवगजिनं च, स्त्रीणां चरित्रं भवितव्यता च ।
 अवर्षणं चाप्यनिवर्षणं च, देवा न जानन्ति कुतो मनुष्याः” ॥
 विक्रमाको जगौ विद्वन् ! नेदृग युक्तं वचस्तव ।
 नारीणां ज्ञायते पाश्वर्गिण्य हि कोविदः ॥९५१॥
 ततस्तं पण्डितं कागगाः श्लिष्टाऽथ विक्रमः ।
 उत्तगभिमुखोऽचालीद् ज्ञातुं स्त्रीचरितं नदा ॥९५२॥
 क्रामता तेन भूषीठं शिखरे कम्यच्चिद् गिरिः ।
 कायोत्सर्गस्थितो नामान्यस्तद्वक् माधुर्गश्चिनः ॥९५३॥ यतः-

“आयात्रयंति गिरिहेतु हेमनेतु अवाउडा ।
 वामामु पडिमंलीणा मंजया मुममाहिआ” ॥९५४॥
 विक्रमादिन्यभूमीशं विज्ञाय ज्ञानतो यतिः ।
 तस्मात्प्राऽऽपययामाम स धर्मांशीर्वादपूर्वकम् ॥९५५॥
 उपदेशे मृनीन्द्रेण दत्ते प्राहेति भूपतिः ।
 महं विश्रामार्गं न्वं प्रमद्य देहि मत्तम ! ॥९५६॥
 मनःकामनया शुद्ध्या गजिनः माधुना नृपः ।
 नन्वा स्तुत्वाऽग्रतोऽचालीन् तत्परीक्षणहेतवे ॥९५७॥
 पश्यन् बहून् पुग्गामाकरमिन्धुनगान् नृपः ।
 जगाम वसुधाभूषामणि लक्ष्मीपुत्रं पश्य ॥९५८॥
 विलोकयन् पुग्ग्यायां धृत्कृःस्थानकेऽगमन् ।
 स्थिर्वकं प्रहरं यावदचलदग्रतो नृपः ॥९५९॥
 धृतकृन् शत्रियो ज्ञान्वा मदाकारं च तं नगम् ।
 गच्छन्तं स्वबलान् मद्यो भोजनय न्यमन्त्रयन् ॥९६०॥

अनियेगन्मनश्चापि भोजनं प्रवर्तं तदा ।
प्रेष्य स्वं सेवकं गेहे तेन रंधापितं स्फुटम् ॥९६२॥
दीन्यतो द्यूतकृन्पुमो भोजनं विस्मृतं पुनः ।
मार्यया प्रेषितः प्रेष्यः पत्न्युः पांश्चद्दनाय च ॥९६३॥
रममाणेन तेनाथ प्रेषितोऽभ्यागतो गृहं ।
तन्प्रिया तं नरं प्रेक्ष्य पञ्चबाणेन पीडिता ॥९६४॥ यतः—
“जर्जरिते मनि हृदये स्मरकौमुदमश्रुसंधातमन्तापैः ।
जलमिव गलति विवेकः कृत्याकृत्येषु लोकस्य” ॥९६५॥
प्रश्नान्य चरणौ भोक्तुमुपविष्टोऽतिथिस्तदा ।
शालिदालिघृतं पर्य(रि)वेष्ट्य दध्याविति प्रिया ॥९६६॥
यद्ययं पुरुषो भक्ता मम नूनं भविष्यति ।
गोत्रदेव्यै बलिं सद्यः तदा दत्स्येऽहमद्भुतम् ॥९६७॥
तदा तं पुरुषं वीक्ष्य रूपवन्तं च तन्क्षणात् ।
क्षत्रियगृहिणी मोहपिशाचप्रमिताऽभवत् ॥९६८॥ यतः—

“दिवा पश्यति नो धूकः काको नक्तं न पश्यति ।
अपूर्वः कोऽपि कामान्धो दिवा नक्तं न पश्यति ॥९६९॥
धत्तरितो जनो यद्वत्पश्येत् काञ्चनमञ्जगत् ।
तथा कामान्धितो जीवोऽखिलं नारीमयं जगत् ॥९७०॥
मनःकामनया शुद्धया ज्ञान्वा तस्या मनोगतम् ।
प्राप्तेति भूयतिनारि ! कुरुष्व त्वं यथारुचि ॥९७१॥
मां विगोपयिता ह्येष नरो ध्यात्वेति भामिनी ।
बुम्बात्वं चकाराशु जल्पन्ती च यथा तथा ॥९७२॥
जानशङ्कोऽथ तं हन्तुं यावदायानि द्यूतकृत् ।
तावच्च तन्प्रिया दध्यावनिथेर्मरणं वृथा ॥९७३॥ यतः—
“क्षणं मक्तः क्षणं मुक्तः क्षणं क्रुद्धः क्षणं क्षमी ।
मोहाद्यैः क्रीडयेवाहं कारितः कपिचापलम्” ॥९७४॥
चुल्लीतोऽलानमादाय नीब्रं प्रज्वालितं तथा ।
ततो जजल्प भो लोका गृहं ज्वलति धावत ॥९७५॥

ज्वलन्तं मदनं विध्यापयन्तमतिथिं तदा ।
 निरीक्ष्य धृतकृत् खड्गं कोशमध्येऽक्षिपत्तदा ॥९७६॥
 तयेति हकितो भर्ता यद्ययं पुरुषोत्तमः ।
 नागमिष्यत् तदा सर्वं गृहं भस्म्यभवन्ननु । ९७७॥
 ततः स्त्रीचरितं ज्ञात्वा गन्वा निजनिर्केतने ।
 भूरिद्रव्यप्रदानेन मानयामास पण्डितम् ॥९७८॥
 एकां कोटिं सुवर्णस्य कोषाध्यक्षममीपतः ।
 दापयामास भूपालस्तस्मै विक्रमभानुमान् । ९७९॥
 विक्रमादिन्यभूमीशस्तं काव्यार्थं हृदि स्मरन् ।
 सुखेन गमयामास कालं दानं ददृच्छृणाम् ॥९८०॥
 इतोऽजनिं प्रतिष्ठानपुरे श्रीशालवाहनः ।
 बलिष्ठभतुरङ्गादिवर्यलक्ष्म्या बलीं क्रमान् ॥९८१॥
 द्विपञ्चाशच्छयम्फारशिलोत्पाटयिता बली ।
 भूपस्य सेवकोऽनघ्यां बभूव शूद्रकाभिधः ॥९८२॥
 अन्येऽप्येवंविधाः शूरा बलिनः सेवकाः क्रमात् ।

जाता एकोनपञ्चाशत् तस्य भूमीपतेः पुनः ॥९८३॥
 अत्र शालवाहनमम्बन्धः कियान् वाच्यः ।
 अन्यदा विक्रमार्कस्य शालवाहनभूपतिः ।
 ग्रामाणि कतिचिद् हन्वा जगाम नगरं निजम् ॥९८४॥
 भट्टमात्रो जगौ स्वामिन् ! शालवाहनभूपतिः ।
 निहन्यान्मीयग्रामाणि याति यन् तन्न सुन्दरम् ॥९८५॥
 चलयते कटकं कृत्वा विजेतुं शालवाहनम् ।
 मामर्धेयं मति को मन्यः महतेऽन्यपराभवम् ॥९८६॥
 न्यन्कारं महते मिहोऽन्येषां नैव कदाचन ।
 पराभवं सहन्ते हि शूगालाः कानगशयाः ॥९८७॥
 भूपः प्राह न्वया मन्यं प्रोक्तं मन्त्रीश ! माम्प्रतम् ।
 उपायानां चतुष्टये कार्यं कुर्वन्ति भूभुजः ॥९८८॥
 माम्ना च यदि मिच्छेयन् कार्यं भूमीपतेर्दुनम् ।
 तदा किं क्रियते दामो र्जवकष्टविधायकः ॥९८९॥

दामेन यदि मिच्छेन कायं भेदेन किं नदा ।
भेदेन यदि मिच्छेन कायं दण्डेन किं नदा ॥९९०॥
ततोऽवग मन्त्रिगद दूतः प्रेष्यते प्रथमं वरः ।
न मन्यते यदा दूतवचनं मालवाहनः ॥९९१॥
नदा च क्रियते मद्यस्तं विजेतुमुपक्रमः ।
विमृश्येति महीशेन दूतोऽचालि गिपुं प्रति ॥९९२॥
प्रतिष्ठानपुरे गत्वा मालवाहनसंसदि ।
दूतः स्फुटं जगादेति विक्रमार्कनृपादितम् ॥९९३॥
विक्रमार्कनृपग्रामा भग्नाश्च यच्चयाऽधुना ।
वरं तन्न कृतं मालवाहनक्षोणिनायक ! ॥९९४॥
आगत्य तस्य भूपस्य विक्रमार्कस्य माम्प्रतम् ।
मिलित्वा क्षम्यतां मौवापगधं विमृशं विना ॥९९५॥
नो चेत् श्रीविक्रमादित्यः मन्त्रिगद कटकं द्रुतम् ।
एष्यत्यत्र भवन्तं च विजेतुं मालवाहन ! ॥९९६॥

श्रुत्वा तद् भृकुटीं कृत्वा मालवाहनभूपतिः ।
प्राह दूत ! किमुक्तेनानेनैव भवतोऽधुना ॥९९७॥
भवतः मपदि व्यामी ममागच्छतु मम्युत्तम् ।
युद्धाय कटकं लान्वाऽहकमेष्यामि वेगतः ॥९९८॥
ततो दूतो द्रुतं गत्वा विक्रमार्कनृपान्तिके ।
प्राहेति कटकं कृत्वा चलयतां माम्प्रतं प्रभो ! ॥९९९॥
मालवाहनभूपालमन्त्रणं मन्यो जगन्नयम् ।
न मन्यते तृणाय त्वां विक्रमार्कनृपाधुना ॥१०००॥
श्रुत्वा तद् विक्रमादित्यः मन्त्रिगद तन्क्षणात् तदा ।
भृग्विमन्ययुतोऽचालीन् प्रतिष्ठानपुरं प्रति ॥१००१॥
सेवकेभ्यो महीशेन दत्ता लक्ष्मीश्च भूयमी ।
भृत्या भूपतिमन्मानं लब्ध्वाऽभूवन् प्रमोदिताः ॥ यतः-
“विग्रहमिच्छन्ति भटा वद्याश्च व्याधिपीडितं लोकम् ।
मृतकबहुलं च विप्राः क्षेमसुमिश्रं च निर्ग्रन्थाः” ॥१००३॥

अनेकमत्तमानङ्गवाजिजीविगजितम् ।
 अन्तर्ग मिलितं मेन्यं द्वयोर्भूमीभुजोन्मदा ॥१००४॥
 रथी च रथिना मार्धं मार्दी च मादिना मह ।
 पदिकाः पदिकः मार्धं निषादी च निषादिना ॥१००५॥
 खड्गी च खड्गिना मार्धं कुन्ती च कुन्तिना मह ।
 बर्मिना बर्मिनः मार्धं नृणी च नृणिना गमम् ॥१००६॥
 शाक्तिकेन च शाक्तिकः पत्नी च पत्निणा गमम् ।
 बाणिको बाणिना मार्धं दण्डिकेन च दण्डिकः ॥१००७॥
 इत्यादि विग्रहो बाटं बभूव बलयोद्वयोः ।
 दारुणश्च तदा देवा अपि द्रष्टुं ममागमन ॥१००८॥
 एवं च कुर्वतोयुद्धं विक्रमाकैश्य वक्षामि ।
 तीक्ष्णो लग्नः शगे मुक्तः मालवाहनभृज्जा ॥१००९॥
 तदानीं च चम्पुमध्ये श्रीविक्रमाकैश्वर्यम् ।
 भट्टमात्रादयः प्रोचुर्मन्त्रिणा इति तन्क्षणम् ॥१०१०॥

आर्तध्यानं न कर्तव्यं स्वामिन्न तया मनाम् ।
 दुर्ध्यानेन यतो जीवा लभन्ते कुगतिं द्रुतम् ॥१०११॥ उक्तं च-
 "आर्तं नियेगगतिस्तथा गतिग्धो० [मर्ग ८ श्लो० ६६०] ॥
 श्रीविक्रमचरित्रं तु भवन्मिव मन्तवम् ।
 वयं हि वरिवस्यामः कल्प्यर्णीभक्तिपूर्वकम् ॥१०१३॥
 ततः श्रीविक्रमादित्यः शुभध्यानपरायणः ।
 ध्यायन् पञ्चनमस्कारं प्राप स्वर्गमुखं तदा ॥१०१४॥ यतः-
 "तावच्चन्द्रबलं ततो ग्रहबलं० [मर्ग ८ श्लो० ८३६] ॥१०१५॥
 श्रीविक्रमचरित्रोऽथ द्वितीयवागरे प्रगे ।
 मालवाहनभूपेन गणं कर्तुं प्रवर्तितः ॥१०१६॥
 श्रीविक्रमचरित्रेण मालवाहनभूपतेः ।
 क्षणमात्राच्चमृभेष्वा नष्टा मवां दिशोदिशम् ॥१०१७॥
 मेलं कृत्वा ततः मालवाहनो मेदिनीपतिः ।
 जगाम नगरं मौवं विक्रमादित्यमुनुना ॥१०१८॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥२४६॥

श्रीविक्रमचरित्रोऽथ निजपुर्यां समागतः ।
न मुञ्चति मनाक् शोकं पितुर्मरणदुःखितः ॥१०१०॥
मिदमेनगुरुस्तत्रागत्य शोकच्छिदं तदा ।
उपदेशं ददावेवं विक्रमार्कमुनं प्रति ॥१०२०॥ तथाहि—
धर्मशोकमयाहागनिद्राकामकलिकुधः ।
यावन्मात्रा विधीयन्ते तावन्मात्रा भवन्त्यमी ॥१०२१॥
“निन्थयग गणहारी मुग्वङ्गो चक्रिकेयवा गमा ।
मंहरिआ हयविहिणा संसेमु जीण्मु का गणणा” ॥१०२२॥
शत्रुञ्जयादितीर्थेषु येन यात्रा कृता घनाः ।
अनृणा विहिता भूश्च तस्य शोकः कथं भवेन् ॥१०२३॥
भुत्त्वा स्वर्गमुत्वं च्युत्वा ततो विक्रमभानुमान् ।
स्तोकैरेव भवैर्मोक्षमौख्यमादर्शयिष्यति ॥१०२४॥ पाठान्तरम्—
अन्येषुविक्रमादिन्यः ममं सालमहीभुजा ।
कुर्वाणः समरं भग्नः स्निग्धः स्वपुरमीयिवान् ॥१०२५॥

विषादेनोदग्व्याधिविक्रमस्य तथाऽजनि ।
यया(यथा) नैकं क्षणं स्वास्थ्यं लभते कर्मयोगतः ॥१०२६॥
स्मृतेऽपि बह्विवेनाले नागने भिषजो जगुः ।
यद्यन्मि काकमांसं तं तदा गेगः प्रयात्यग्म् ॥१०२७॥
भक्षिने काकमांसेऽपि जीवितव्यकृते तदा ।
नागाद्रोगः क्षयं भूमीपतेर्दुष्कर्मयोगतः ॥ उक्तं च लोकेः—
“स्वदो काओ मुक्कं च साहसं विनडिअं अप्पाणं ।
अजगमरं न हुअं हा विक्रम ! हारिओ जम्मो” ॥१०२९॥
मिदमेनगुरुस्तत्राभ्येन्य भूपान्तिके जगौ ।
राजन्न क्रियते स्वेद् उत्तमैरापदि स्थितैः ॥१०३०॥
धनेषु जीवितव्येषु स्त्रीषु चाहारकर्ममु ।
अतृप्ताः प्राणिनः सर्वे याना यास्यन्ति यान्ति च ॥१०३१॥
श्रुन्वेति विक्रमादिन्यः मिदसेनार्यसंनिधौ ।
आराधनां विधायान्ते मृत्वा स्वर्गं समीयिवान् ॥१०३२॥

एकादशः
सर्गः

॥२४६॥

श्रीविक्रमचरित्रस्य पितृमृत्युममुद्भवम् ।

शोकं धर्मोपदेशेनोत्तारयामास मृगिगद ॥१०३३॥

इति श्रीमत्पागच्छनायक-श्रीसोमगुन्दरमृगपट्टालंकर्णश्रीमुनिगुन्दरमृगशिष्य-पञ्चभट्टालङ्काराचार्यविरचिते विक्रमादित्य-

विक्रमचरित्रचरिते श्रीविक्रमादित्यस्वर्गगमनो नामैकादशः सर्गः समाप्तः ॥

द्वादशः सर्गः ।

श्रीविक्रमचरित्रं तु मन्त्रिणो भूपविष्टरे ।

न्यस्यन्ति यावता तावत् प्रोचुम्नाः पुत्रिका इति ॥१॥

अस्यास्मिन् योग्यता नाम्न्युपवेष्टुं सिंहविष्टरे ।

विक्रमादित्यभूपालतुल्यन्वाभावनः खलु ॥२॥

श्रुत्वा तामां वचः प्रोचुर्गति मन्त्राश्चर मितः ।

एताः सिंहामनाधिष्ठायिका देव्यो वदन्ति च ॥३॥

तैः पृष्टं पुत्रिका ! ब्रूत विष्टस्य च का गतिः ।

श्रुत्वेत्यादि गुणैर्वाक्यं विक्रमचरितस्तदा ।

मुक्त्वा शोकं द्रुतं मृत्युकृत्यं तस्य पितुर्व्यधान् ॥१०३४॥

ताः प्रोचुर्भुना भूमौ विष्टं व्यापयन्तु च ॥४॥

देवताधिष्ठितं वाक्यं श्रुत्वा मन्त्राश्चराम्भदा ।

पुत्रिकामाहितं सिंहामनमव्यापयन् श्विनौ ॥५॥

ततोऽन्यस्मिन् महामिहविष्टरे न्यस्य मन्त्रिणः ।

श्रीविक्रमचरित्रं तु नमश्चक्रुः प्रेमोदिताः ॥६॥

[*विक्रमादित्यभगिनी ममेत्य भ्रानृजं नदा ।

लार्जवर्धाप्य मुदिता प्रोवाचेति च मंगलम्] ॥७॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥२४७॥

विक्रमादित्यभूपालतुल्यस्त्वं भवताञ्चिम् ।
औदार्यधैर्यगाम्भीर्यैर्यप्रमुत्तमद्रुणैः ॥८॥
शुर्वन्तश्चामरधगश्चनस्रो जहमुत्तदा ।
गजा प्राह भवन्तीमिव्रत किं हस्मिन् मनाक ॥९॥
आद्याऽवग विक्रमाकर्म्यकैकं चरितमद्भुतम् ।
वर्णितुं शक्यते नत्र तत्तुल्यस्त्वं कथं भवेः ॥१०॥
गजोक्तं विक्रमाकर्म्य चरित्रं ब्रूत किञ्चन ।
मा प्रोवाचकदा यावद् विक्रमः पर्यदि स्थितः ॥११॥
तावन् शुकयुगं तस्यास्तोत्रेण ममुपागमन् ।
नृभाषया शुकी प्राह स्वामिन्नेषा पुरी वर ॥१२॥
शुकोऽवग यत्र याम्याव आवां तत्र पुरे गृहम् ।
रण्डाया अपि भूपम्यास्य गेहादस्ति मुन्दरम् ॥१३॥
एवमुक्त्वा शुकद्वन्द्वमुड्डीयाशु गतं क्वचिन् ।
शुनैतद् भूपतिर्द्रष्टुं तन्पुरं त्वग्निोऽजनि ॥१४॥

१-चामरधरायुगं जहमुत्तदा च । २-भवन्तीभ्यां च ॥ ३-वृंह च । ४-गमुपागमन् च । 'भूने-गुरस्यास्ति गजनाद् वरम्' इति पश्यन्तरे ।

मद्भुमात्राप्रिवेतालादीनामग्रे नृपो जगौ ।
शुकोक्तं नगरं मत्वा भवद्भ्यां कथ्यतां मम ॥१५॥
मद्भुमात्राप्रिवेतालौ प्राप्यादेशं महीपतेः ।
भ्रमन्तौ सर्वतः शश्वद् गतौ निलङ्गनीवृति ॥१६॥
निलङ्गदेशभृभागभालकभूपणेऽनघे ।
श्रीपुरे मममामान्ने भ्रमन्तौ ययतुः क्रमात् ॥१७॥
तत्रामीद् भूपतिर्भीमनामा न्यायपरो बली ।
पत्नी पद्माऽभिधा पुत्री तस्याभूत् सुगमुन्दरी ॥१८॥
सर्वकलान्ध्रपागीणा चतुरा शीलशालिनी ।
चारुवृद्धिर्लमद्भूपजितस्वर्गिपुगङ्गना ॥१९॥
स्वर्गतुल्ये पुरे तस्मिन् स्थाने स्थाने पुगश्चियम् ।
पश्यन्तौ तोरणासीनं शुकयुगं ददर्शतुः ॥२०॥
शुकोऽवग भोः प्रियेऽवन्त्यां या पुरी वर्णिता मया ।
सर्वेयं नगरी स्वर्गविमानादतिमुन्दरा ॥२१॥

द्वादशः
सर्गः

॥२४७॥

भुवैतन्मुदितौ भट्टमात्राभिकौ द्रुतं तदा ।
 दृष्ट्वा पुरीं गतौ चक्रेश्वर्या देव्या निकेतने ॥२२॥
 क्षणकेन कनी काचिद् रूपाजितमुगङ्गना ।
 सुव्रामनममार्मीना मग्नीजनयुता ययौ ॥२३॥
 तत्रागत्य मुग्धं नन्वा यान्ती मग्न्यन्निकान् कनी ।
 भट्टमात्राभिवेतालावानिन्ये स्वगृहे च तौ ॥२४॥
 मखीभिः स्नपयामास भोजयामास चादगन् ।
 भट्टमात्राभिवेतालौ सा कन्या मुग्मुन्दरी ॥२५॥
 गृहापवर्गकस्यान्तः शय्यायां कन्यका निशि ।
 उपविष्टा कृतोषान्नदीपिका पत्रभक्षिका ॥२६॥
 तस्या उभयतः पार्श्वे बद्धावेडकघोटकौ ।
 अग्रे भद्रामनं मुक्तं रूप्यध्वर्णमणिमयम् ॥२७॥
 उपविष्टस्तदा द्वारे भट्टः प्राहाभिकं प्रति ।
 सर्वं ममीहिनं मिदं विक्रमाकंमिहानय ॥२८॥

१ गोपुरं वीक्ष्य तत्क्षणम् च :

ततोऽगादभिवेताल आनेतुं विक्रमं द्रुतम् ।
 भट्टो दध्यावहं जान एकाकी कर्तुं किमु ॥२९॥
 एडकः प्राह भो भट्ट ! किमर्थमागतो वद ।
 अस्मिन् स्थाने विना शक्तिं कोऽप्युपनि नरो न हि ॥३०॥
 शङ्कितो भट्टमात्रो न यावद् वक्ति च नं प्रति ।
 एडकेनाङ्गिणा बाट्टमाहनस्त्रावता नथा ॥३१॥
 श्रणेनोज्जयिनीपुर्यां गोपुरे पतितो यथा ।
 दध्यावादौ मया मौढ्याद् वेतालः प्रेषितः पुरि ॥३२॥
 श्रणेन मुच्यितो भूत्वा यावन् पश्यति सर्वतः ।
 तावदुज्जयिनीं जज्ञौ गोपुरद्वारवीश्रणान् ॥३३॥
 चमन्कृतमनो गत्वा विक्रमाकस्य मंनिधौ ।
 एडकादिकृतोदन्नं भट्टमात्रो जगौ तदा ॥३४॥
 तावताऽभिकोऽप्याययौ, मंजानविषमयो गजेनि ॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥२४८॥

विमृश्य भूपनिर्भट्टमात्रं गथाकृते पुरः ।
मुक्त्वा दहनवेतालयुक्तत्मां नगरीं ययौ ॥३५॥
विलोक्य नगरीं भूयोऽदृश्यरूपोऽभिकान्वितः ।
चक्रेश्वर्यालये गन्वा नन्वा देवीं स्थितः क्षणम् ॥३६॥
आकाशे श्यामलां छायां वीक्ष्य प्रोवाच विक्रमः ।
वर्षाकालोऽधुना यानो चलयते तेन शीघ्रतः ॥३७॥
वेतालोऽवक् ततः मैव कन्यकेति च पश्चिनी ।
तत्पञ्चमीगम्यौगम्याकर्षिता भ्रमगवली ॥३८॥
श्यामलं कुर्वती व्योममण्डलं सर्वतोऽभितः ।
समागताऽस्ति कस्तूरीकजलोज्ज्वलविग्रहा ॥३९॥
श्रुत्वा तद् विक्रमादित्यः तां कन्यां प्राप्तुकामकः ।
उत्सुकोऽध्वन्मयुगैश्च इव वर्षाम्बुदावलीम् ॥४०॥
क्षणेनैकेन मा कन्या रूपश्रीजितनिर्जरी ।
सुखासनसमासीना तत्रायाता सखीयुता ॥४१॥

विमानादुत्तरन्ती मा वीक्ष्य विक्रमभूपतिम् ।
शून्यचित्ता तदा पद्भ्यां स्खलिता सुरसुन्दरी ॥४२॥ यतः—
“अक्वामणमणी कम्माण गोहणी तह वयाण बंभवयं ।
गुत्तीग य मगगुत्ती चउगे दुक्खेण जिप्पंति” ॥४३॥
दध्यौ चेति म्वचित्ते मा क्रिमेष वामवः सुरः ।
नागेशः किञ्चरः किं वा किं वा विद्याधरो ह्ययम् ॥४४॥
भक्तिपूर्वं सुरीं नन्वा प्राहेति सुरसुन्दरी ।
एष चेन्मानवो भर्ता भविष्यति ममानघः ॥४५॥
तदा मपादलश्रम्य वमोर्वद्वापनं मया ।
कर्तव्यमिति जल्पित्वा गृहेऽगान् सुरसुन्दरी ॥४६॥
विक्रमार्कनृपस्तस्या रूपं देवाङ्गनाधिकम् ।
निरीक्ष्य तां तदा प्राप्तुकामोऽजनि भृशं हृदि ॥४७॥
मध्येदेवकुलं गन्वा विक्रमार्कनृपो द्रुतम् ।
भक्तिपूर्वं सुरीं नन्वा जगादेति कृताञ्जलिः ॥४८॥

द्वादशः
सर्गः

॥२४८॥

एषा चेत् कन्यका मे हि भविष्यति प्रिया प्रिया ।
 पूजा सपादलक्षस्य कर्तव्या मयका तदा ॥४९॥
 भक्तिपूर्वं सुरीं नन्वा गन्वौकः मुग्धुन्दरी ।
 मोहिना स्वमर्त्रीं प्रेष्यानिनाय भृषतिं गृहम् ॥५०॥
 सन्तोभिः क्षपयामास भोजयामास चादगत् ।
 विक्रमार्कं नृपं कन्या मदन्नपानदानतः ॥५१॥ यतः—
 “पानीयस्य गमः शैत्यं पगन्नस्यादगो गमः ।
 आनुकूल्यं गमः स्त्रीणां मित्राणां वचनं गमः” ॥५२॥
 आदरेण च यदन्नं भोजनं तन्मुधायते ।
 अनादरेण यदन्नं भोजनं तद्विषायते ॥५३॥
 कन्या दध्यावयं कीदृक मन्त्रौदार्यगुणान्वितः ।

१ सुरे तमे घ । x “गजा प्राहैडक ! इति कथामस्यधुना निशि(शा) । अज्जन्पत्येडके गजा प्राह वेनान्दकं प्रति ॥

दीपेऽवनीर्य वदतो कथां देहि त्वमुन्नगम् । अवतार्य ततो दीपेऽग्निकं विक्रमभानुमान ॥
 जगौ प्रदीप ! किं दन्ते उत्तरं मम संप्रति । दीपः प्राह कथां नैव वक्तुं जानामि भूपते ! ॥
 उत्तरं तु प्रदास्यामि भवतोऽहं प्रयत्नतः” ॥ x इति गपुस्तकेऽधिकः पदः ॥

विद्यते च पुमानेष परीक्षामिति सा व्यधान ॥५४॥
 गृहोपवर्गकस्यान्तः श्रव्यायाः कन्यका निशि ।
 उपविष्टा कृतोपान्तदीपिका पत्रभक्षिका ॥५५॥
 तस्या उभयतः पार्श्वे बद्धावेडकघोटकौ ।
 अग्रे भद्रामनं गन्धमयं च ध्यापितं तथा ॥५६॥
 उपविष्टो नृपो द्वारे साहस्यं विक्रमायमा ।
 एडकः प्राह भो कस्त्वमागाः कस्य बलादिह ॥५७॥
 गजाऽवकं व्यवलेनेति श्रुत्वा प्राहैडकम्पदा ।
 एवं चेन्म्यामिनीं मेऽत्र पत्न्यंके संस्थितामिमाम् ॥५८॥
 जल्पयिष्यति यो वागंश्चतुर्म्भं वरिष्यति ।
 *ततो गजा जगौ दीपमधिष्ठायाग्निकाधुना ॥५९॥

कथां मे जल्पतो देहि न्यक्तं प्रन्युत्तरं स्फुटम् ।
अग्निकोऽवक्त्वा तव स्वामिन ! प्रमाणं वचनं मम ॥६०॥
अवतीर्णोऽग्निके दीपे प्रददन्नुत्तरं तदा ।
भृश्वत्यां गजनन्दिन्यां विक्रमाकौ जगाविनि ॥६१॥
कौशाम्ब्यां वामनो विप्रः मावित्री तस्य गेहिनी ।
पुत्रो नारायणः पुत्री गावित्री मातुलोऽन्युतः ॥६२॥
वर्गयोग्यां मुनां वीक्ष्य चन्वारो जनकादयः ।
आशामु चतसृष्वशु गत्वा दृष्ट्वा वगन् वगन् ॥६३॥
विवाहं मेलयित्वा च मुहूर्तं शोभने तथा ।
लग्नं लात्वाऽऽनयामासुः वगन् स्वस्वजनान्वितान् ॥ [युग्मम्]
आगता युगपत्तत्र गावित्रीं वरितुं कनीम् ।
वदन्त्येवं वराः सर्वे क्रोधाध्माताः पृथक् पृथक् ॥६५॥
अहमेनां ग्रहिष्यामीत्येवं वादं द्विजन्मसु ।

कुर्वन्मु नेषु मपेण दष्टा कन्या मृता क्षणान् ॥६६॥
एको वग्मया माधं चितायां मृत्युमीयिवान् ।
द्वितीयोऽस्थीनि लात्वाऽगन् तीर्थे क्षेप्तुं तदा द्रुतम् ॥६७॥
कृत्वाटजं तृतीयस्तु इमशानस्योपरि स्फुटम् ।
भिक्षाक्षान्परः पिष्टुं दत्त्वा तस्मै च स्वादति ॥६८॥
चतुर्थो भूतले भ्रास्यन् वमन्तपत्तने गतः ।
मुकुन्दद्विजगेहिन्या भोजनार्थं निमन्त्रितः ॥६९॥
भोजनायोपविष्टाय द्विजाय द्विजयोषितः ।
तस्याः मृन् रुदनं दत्तं न कर्तुं पर्विवेपणम् ॥७०॥
मात्राऽग्नौ तनयं शिष्टा विहितं पर्विवेपणम् ।
द्विजो दध्यौ पुरा कन्याहत्या लग्ना मम स्फुटम् ॥७१॥
अधुना बालकस्यास्य हन्या लग्ना पुनर्मम ।
नेन मे नरकं मुक्त्वाऽन्यत्र स्थानं न विद्यते ॥७२॥

१ "धिगु मां यस्याः कृतेऽर्मायां महानर्थोऽयमुन्निहतः । मृतायां दधि सर्वेषां श्रेयो भवति नान्यथा ॥
निश्चित्यैवं चितां बाह्ये रक्षयित्वैकमानसा । सा बद्धि साधयामास सद्गुणं दीक्षिता जनेः" ॥ इत्यादि शब्दार्थेऽर्थे भेदे छपुकाके ॥

धिग् धिग् मे जीवितं भूरि मेदिनीभ्रमणं तथा ।
 धिग् भोजनमिदं कुक्षिपूर्तये बालहन्यया ॥७३॥
 स्वार्थी जीवो न किं पापं कुरुने दुर्गतिप्रदम् ।
 मातृपितृमुतापुत्रमित्रादिकवधादिह ॥७४॥ यतः—
 “किं किं न कयं को को न पन्थिओ कह कहवि न नामियं मीसं ।
 दुग्धरपिडुस्म कए किं न कयं किं न कायच्चं ॥७५॥
 विलक्षास्यं द्विजं वीक्ष्य ब्राह्मणी प्राह भो द्विज !
 भोजनं कुरु मा स्वेदं गच्छ जीवनं मुतोऽस्ति मे ॥७६॥
 भोजनानन्तरं किञ्चिच्चूर्णं लान्वा गृहान्तगन् ।
 प्रक्षिप्यामौ मुतो जीवन् कृतो मात्रा नदा क्षणान् ॥७७॥ यतः—
 “मघ्नतश्चमणिचूर्णमहौषध्यादिवस्तुनः ।
 अचिन्त्यो विद्यते लोके प्रभावाऽभीष्टदायकः ॥७८॥
 तस्याः पार्श्वे चाचिन्वा चूर्णं नदाडवस्तदा ।
 आगत्य स्थण्डिले कन्यां जीवयामास चूर्णतः ॥७९॥

कन्यामहमृतो विप्रो जीविनः सोऽपि तन्क्षणान् ।
 तीर्थगतोऽपि तत्रागान् नदानीं वाडवो द्रुतम् ॥८०॥
 कन्यकां जीवितां दृष्ट्वा दिव्यरूपां तदा क्षणान् ।
 अजनिष्ट कलिम्नेषां वगणां पूर्ववद् भृशम् ॥८१॥
 भो दीप ! कथय तं मा कन्या कस्य भविष्यति ।
 दीपः प्राह न जानेऽहं कस्य कन्या भविष्यति ॥८२॥
 विक्रमाकां जगौ योऽत्र जानन्नापि वदिष्यति ।
 तस्य हत्या भवेन्ममग्रामज्वालनिका द्रुतम् ॥८३॥
 हत्याभयान् तथा नायां मुपया कथितं द्रुतम् ।
 तीर्थेऽस्थिक्षेपकः मनुर्जीवनाजनकः स च ॥८४॥
 माद्वेन्पक्षः स्मृतो भ्राता पिण्डदस्तु पतिः स्मृतः ।
 एवं कन्यकवारं मा विक्रमाकं जल्पिता ॥८५॥
 अवनाये ननस्ताक्षेऽग्निकं विक्रमभानुमान ।
 जगौ घोटक ! किं दमे उत्तरं मम मम्यति ॥८६॥

तार्क्ष्यः प्राह कथां नैव वक्तुं जानामि भूपते ! ।
उत्तरं तु प्रदाम्यामि भवतोऽहं प्रयत्नतः ॥८७॥
ततोऽवर्तार्षे वेनाले तार्क्ष्यं ददति ह्युत्तरम् ।
शृण्वत्यां भूपनन्दिन्यां विक्रमाकौ जगाविति ॥८८॥
शङ्कान् पुगन् पुग तक्षदौमिकम्बर्णकृद्द्विजाः ।
म्लिग्धा देशान्तरे यान्तो महाटव्यां ययुर्निशि ॥८९॥
वने जागृतो भीतिः पुंसो नो जायते मनाग ।
ध्यान्वेति तेऽस्त्रिलाः स्वस्ववारे जाग्रति यामतः ॥९०॥ यतः—
“उद्यमे नास्ति दारिद्र्यं पठने नास्ति मूर्खता ।
मौनेन कलहो नास्ति नास्ति जागृतो भयम्” ॥९१॥
प्रथमप्रहरे मृत्रधारेण जाग्रता मता ।
काष्ठैः षोडशवर्षीया घटिता कन्यकाऽद्भुता ॥९२॥
द्वितीयप्रहरे दौमिकेन जागृता निशि ।
वस्त्रैः शृङ्गाणि सद्यः चारुभिः पुत्रिका च सा ॥९३॥

तृतीयप्रहरे म्यर्णकृता जागृता निशि ।
घटित्वाऽऽभरणैर्वयं भूषिता पुत्रिका तदा ॥९४॥
चतुर्थप्रहरे मन्त्ररुचिद्रेण द्विजन्मना ।
मर्जीवा विहिता सद्यः पुत्रिका चारुरूपभृन् ॥९५॥
प्रातः सर्वेऽपि तां चारुरूपां मृत्रकृतादयः ।
वीक्ष्य कन्याकृते वादं मिथश्चक्रुस्तदाऽरिवन् ॥९६॥
भो वक्षि घोटक ! त्वं सा कन्या कस्य भविष्यति ।
घोटकोऽवगन् न जानेऽहं कस्य कन्या भविष्यति ॥९७॥
विक्रमाकौ जगौ योऽत्र जानन् नैव वदिष्यति ।
तस्य हत्या भवेन्ममग्रामज्वालनिका द्रुतम् ॥९८॥
हत्याभयान् नया शय्यास्थितया कथितं द्रुतम् ।
म पिता घटिता येनानीय काष्ठानि पुत्रिका ॥९९॥
वमनं भूषिता येन जायते मातुलः स च ।
मर्जीवा विहिता येन स गुरुर्भवति द्रुतम् ॥१००॥

भूषिता भूषणैरेन भर्ता मैव भविष्यति ।
 एवं द्वितीयवारं मा जल्पिता विक्रमांशुना ॥१०१॥
 अवतार्यामिकं भद्रामनं विक्रमभानुमान ।
 जगौ विष्टर ! किं दत्से उत्तरं मम मम्प्रति ॥१०२॥
 भद्रामनं जगौ वक्तुं नैव जानामि किंचन ।
 उत्तरं तु प्रदास्यामि भवतोऽहं प्रयत्नतः ॥१०३॥
 ततोऽवतीर्य वेताले विष्टरं हं च कुर्वति ।
 शृण्वत्यां गजनन्दिन्यां विक्रमाकां जगावदः ॥१०४॥
 विक्रमाङ्गपुरे सोमभीमः ह्यौ द्वौ मुहुरगौ ।
 वमतः सोऽन्यदा सोमः पणिनिो ध्वगपुरे ॥१०५॥
 आनेतुं बहुशः सोमः प्रियां श्वसुग्मञ्चनि ।
 प्रययौ मा प्रिया नैव ममायानि स्म मुग्धधीः ॥१०६॥
 स्त्री पीहर नग्मामगु संयमियां महवाम ।
 ए त्रिणिहं अमोभणा जु धिग्मंडइवाम ॥१०७॥

१ परपुरे घ ।

दूनेन तेन सोमेन मित्राग्रे कथितं तदा ।
 प्रिया मे नैति मदग्रेहं ब्रूहि किं क्रियतेऽधुना ॥१०८॥ यतः-
 "ददाति प्रतिगृह्णाति गुह्यमाख्याति पृच्छति ।
 भुङ्क्ते भोजयते चैव पद्भिर्धे प्रीतिलक्षणम्" ॥१०९॥
 आकाशाय मित्रस्य पत्न्या भीमोऽन्यदा स्वयम् ।
 सोमयुक्तश्चलन्मार्गे ययौ भट्टाग्निकालये ॥११०॥
 भीमो मुक्त्वा ग्धं मित्रं देवीप्रणतिदम्भतः ।
 गत्वा मुर्गनिकायान्दंष्ट्रयग्रे प्रोक्तवानिति ॥१११॥
 यदि मदचनान्मित्रप्रियं प्यति मुहुरग्रे ।
 तदा पृजाकृते तुभ्यमहं दाम्ये निजं शिरः ॥११२॥
 यदा तौ च गतौ तत्र हृष्टा मित्रप्रिया तदा ।
 भीमस्य वचनान्मित्रपत्न्या मानितमानकम् ॥११३॥
 कृत्वाऽऽनकं नतमस्याः सोमभीमौ तदा द्रुतम् ।
 चलन्तौ हृष्टचेतस्कां स्वर्कायनगरं प्रति ॥११४॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥२५१॥

गज्जुं मित्रश्रेये दत्त्वा भीमो देवीननिच्छलान् ।
गन्वा देव्याः पुरः शीपं छिन्वा पूजामचीकृन् ॥११५॥
गज्जुं मोमोऽपि भार्याया दत्त्वा देवीगृहे ययौ ।
मित्रं वीक्ष्य शिश्नेच्छेदादेव्याः पूजामचीकृन् ॥११६॥
क्षणाद्गन्वा बभूवन्तत्र दृष्ट्वाऽग्रे पतिदेवगौ ।
पतिनौ छिन्नशीर्षां च दध्यावेवं हना हृदि ॥११७॥
श्वमुग्स्य गृहे यामि यद्यहं मृतमर्तृका ।
तदा लोका वदिष्यन्ति हत्वाऽऽगन्पतिदेवगौ ॥११८॥
गतायां पितृमर्दने गदिष्यन्ति जना इति ।
तस्मान्मृत्युर्वरं देव्याः पुरतो भर्तृवन्मम ॥११९॥
ध्यान्वेति क्षुरिकां यावहने कण्ठे निजे च मा ।
तावदेवी जगौ माऽत्र माहमं कुरु भामिनि ! ॥१२०॥
साऽवक्त्वा तर्हि इमौ देवि ! जीवय त्वं म्वसेवकौ ।
देवी प्राह गले शीर्षां योजयाशु मिलिष्यतः ॥१२१॥

तयोन्मुक्तया शीर्षां पगवर्तेन योजितौ ।
भो विष्टर ! वद त्वं मा कस्य कन्या भविष्यति ॥१२२॥
विष्टरः प्राह जानेऽहं न मा कस्य भविष्यति ।
विक्रमाकौ जगौ योऽत्र जानन् नैव गदिष्यति ॥१२३॥
तस्य हत्या भवेन्ममग्रामज्वालनिका द्रुतम् ।
हत्याभयात्तया शय्याभ्यनया कथितं द्रुतम् ॥१२४॥
यस्मिन्गले शिरो भर्तृयोजितं प्रियया तया ।
घटः(घटः) म एव कान्तोऽभून् तस्याः शीर्षप्रधानतः ॥१२५॥
बुद्धिप्रपञ्चनः श्रीमद्विक्रमार्कमहीभुजा ।
जन्वापिना तदा मद्यस्मृतीयं वारमेव मा ॥१२६॥
अवनार्याधिकं शय्यामने विक्रमभानुमान् ।
जगौ शय्येऽधुना दत्से ममेह किं त्वमुत्तरम् ॥१२७॥
शय्यामनं जगौ वक्तुं नैव जानामि किञ्चन ।
उत्तरं तु प्रदास्यामि भवतोऽहं प्रयत्नतः ॥१२८॥

द्वादशः
सर्गः

॥२५१॥

वेतालाभिष्टिता शय्या हुंकारं ददने ततः ।
 शृण्वत्यां राजनन्दिन्यां विक्रमाको जगावदः ॥१२९॥
 वेष्मटनगरे विश्वरूपाभिधमहीपतेः ।
 सरो भृत्यः प्रिया तस्य कमला शीलशालिनी ॥१३०॥
 वीरनागयणो नम्रा पुत्रः शौर्यगुणान्वितः ।
 तस्याभृद् गेहिनी पद्मावती विनयशालिनी ॥१३१॥
 विशिष्टं मुभटं वीरनागयणमिलापतिः ।
 ज्ञान्वा तस्मै ददौ द्रव्यलक्षोन्पत्तिपुरं मुदा ॥१३२॥
 वीरनागयणो देहस्थां कुर्वन् मर्हाशितुः ।
 गत्रौ तस्यौ गृहद्वारे जाग्रन् स्वप्नमहायकः ॥१३३॥ यतः—
 “इक्षिताकारनचञ्जः प्रियवाक् प्रियदर्शनः ।
 सकृदुक्तग्रही दंष्ट्रः प्रतीहारः प्रशस्यते” ॥१३४॥
 गङ्गा स्त्रीमदनं श्रुत्वा गत्रौ करुणनिःस्वनम् ।
 वीरनागयणो ज्ञातुं प्रेषितो नगरद्वहिः ॥१३५॥

१ तस्य क । २ दंष्ट्राऽइक्षिता घ ।

फालया वप्रमुल्लस्य वीरः स्वप्नमया द्रुतम् ।
 रुदत्या योषितः पाशं उमशाने निर्मयो ययौ ॥१३६॥
 गङ्गाऽपि वप्रमुल्लस्य कौतुकी हेलया तदा ।
 उमशानमेत्य भृत्यस्य वचः शृण्वन् गहः स्मिनः ॥१३७॥
 वीरः प्राहावने माता ! मद्यने केन हेतुना ।
 तयोक्तमस्य राज्यस्याधिष्ठात्री देवताऽम्प्यहम् ॥१३८॥
 अस्मिन् कुण्डे ज्वलद्बहिमये आनीय भूपतिम् ।
 प्रक्षेप्यन्नि चतुःषष्टियोगिन्योऽद्य स्वनमये ॥१३९॥
 तस्मिन् भूये हुने तामी राज्यं शून्यं भविष्यति ।
 ततोऽहं च निगधाग दुःखिता भविताऽस्मि हा ॥१४०॥
 अस्य भूमीपतेः कोऽपि माहर्मा मेवको न हि ।
 यो रक्षां निजदेहस्य दानेन कुरुते द्रुतम् ॥१४१॥
 वीरः प्राहाहमेवास्य भूयस्य सेवकाग्रणीः ।
 भूपश्चाविधिं वक्षि देवि ! कुर्वे त्वयोदिनम् ॥१४२॥

देवी प्राह च तन्कायं केन कर्तुं न शक्यते ।
वीरो जगौ वदाशक्यशक्याभ्यां किं प्रयोजनम् ॥१४३॥ यतः
“प्राग्भ्यते न खलु विघ्नभयेन नीचः,
प्राग्भ्य विघ्नविहता विगमन्ति मध्याः ।
विघ्नः महत्सगुणितरपि हन्यमानाः,
प्राग्भ्यमुत्तमनरा न परित्यजन्ति” ॥१४४॥
देवी प्रोवाच भो वीर ! द्वात्रिंशल्लक्षणं नरम् ।
विना कायं न मिद्वयेन योगिनीनां मनागपि ॥१४५॥
द्वात्रिंशल्लक्षणौ राजा त्वं च व्यः पुरुषोत्तमौ ।
वीरः प्राह नृपो विश्वविश्वाधारेऽस्मि भूतले ॥१४६॥ यतः-
“येन पुंसां कुलं मौढ्यभाग जायेत धराऽथवा ।
रक्षितव्यो नरः सोऽपि शरीरेण श्रियाऽपि वा ॥१४७॥
भग्नं च तुम्बके चक्रे न तिष्ठन्त्यग्का यथा ।
तथा कुलाधिपे वर्ये नरेऽन्ये मनुजाः स्मृताः” ॥उक्तं चागमे-

१ मुत्तमगुणा क-ख । २ लक्षणौ नी क । ३ शुभेन क ।

“जेण कुलं आयत्तं तं पुग्गिं आयरेण गक्खिञ्जा ।
न ह तुंवेमि विण्ढे अग्गा माहाग्गा हुंति” ॥१४९॥
अहं भृत्योऽस्मि तस्मैव मया मृतेन किं भवेत् ।
नेन निष्ठु श्रणं देवि ! श्रियाभ्यग्नौ निजां तनुम् ॥१५०॥
इत्युदीये द्रुतं गन्वा मातापित्रोश्च मन्त्रिभ्यः ।
देव्युक्तमग्निलं प्रोक्त्वा चलिनः मुभट्मदा ॥१५१॥
पुत्रं विनेह जीवन्तावप्यावां च मृतौ ननु ।
ध्यान्वेति तन्प्रियायुक्तौ पुत्रपृष्ठौ दधावतुः ॥१५२॥
तत्रैत्य देवता पृष्ठा वीरेण किं करोम्यहम् ।
देव्योक्तं मवनं कृत्वा बह्निकुण्डे तनुं क्षिप ॥१५३॥
इति तस्या वचः प्राप्य चिक्षेपाग्नौ तनुं भटः ।
अम्बाजनकरोहिन्यस्तःपृष्ठौ च तथा व्यधुः ॥१५४॥
एतन्मत्रं नृपो दृष्ट्वा दध्यौ मे जीवितेन किम् ।
अम्बां दातुं बृहद्भानुकुण्डकण्ठे ममागमत् ॥१५५॥

ददानो भूपतिर्ह्यस्यां देव्या दोभ्यां धृतस्तदा ।
 उक्तं च साहसं माऽत्र कुरु ह्यस्याप्रदानतः ॥१५६॥
 राजा पप्रच्छ काऽसि त्वमन्तगयीभवत्र मा ।
 सा प्रोवाचास्य राज्यस्याधिष्ठायिका देवताऽस्म्यहम् ॥१५७॥
 राजाऽब्रू देवि ! यद्येतान् मेनुष्यान् जीवयिष्यमि ।
 तदाऽहं जीवयिष्यामि नान्यथा विद्धि कर्हिचिन् ॥१५८॥
 देव्या क्षिप्त्वा छटां सर्वे मजीवा विहिताः क्षणान् ।
 राजाऽप्राक्षीन् त्वया देवि ! शक्रजालं कृतं बहु ॥१५९॥
 देवी प्रोवाच सर्वेषां त्वदादीनां नृणामिह ।
 परीक्षायाः कृते सर्वे विहितं भूपते ! मया ॥१६०॥
 ततश्चमन्कृतो राजा देवीं नन्वाऽगमन् गृहम् ।
 ग्रामपुर्यादिदानेन मानयामास सेवकम् ॥१६१॥
 विक्रमाकौ जगौ शरये ! तेषु गजादिषु ध्रुवम् ।
 साहसी विद्यते को हि विश्वोत्तरगुणाग्रणीः ॥१६२॥

१ धृतः क्षणान् क-घ । २ सुमन्त क-ख-ग ।

शरया प्राह न जानेऽहं साहसी विद्यतेऽत्र कः ।
 विक्रमाकौ जगौ यो न जानन्नैव गदिष्यति ॥१६३॥
 तस्य हत्या भवेन्ममग्रामज्वालनिका द्रुतम् ।
 हत्याभयान् तथा तत्र मुमयेति प्रजल्पितम् ॥१६४॥
 सेवकेभ्यो नृपः मस्वाधिकांऽत्र विद्यते ननु ।
 यतो गजा घराऽऽधारः सेवकाश्च तथा न हि ॥१६५॥
 एवं कन्यां चतुर्वारं जल्पयित्वा नृपो निशि ।
 परिणित्ये प्रगे चारुमहोन्मवपुग्मम् ॥१६६॥
 तनमिलङ्गभूपालः प्राहेन्युन्धीयतां वर ! ।
 कुरुष्व भोजनं भूपो जगौ च विक्रमार्यमा ॥१६७॥
 चक्रेश्वर्या मयाऽमानि मपादलश्चैवभवः ।
 तद्दानं न विना भोक्ष्ये कन्यैकैव जगौ तदा ॥१६८॥
 मेरीप्रमुत्तवादित्रस्त्रानपुग्निदिह्युत्तवः ।
 विक्रमाकः प्रियायुक्तश्चक्रेश्वर्यालयं ययौ ॥१६९॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥२५३॥

मपादलक्षद्रविणं विक्रमार्कः प्रियाऽपि च ।
पृथक् पृथक् इदौके च कल्याणीभक्तिपूर्वकम् ॥१७०॥
स्तुत्वा नन्वा गुरुन् भक्त्या नानोन्मवपुग्मरम् ।
पश्चादेन्य निजे म्याने बुभुजे मप्रियः म च ॥१७१॥
कन्यामादाय भूपालो विक्रमार्कः पुर्णि निजाम् ।
आययावप्रिवेनालमहितः ममहोन्मवम् ॥१७२॥
कारयित्वा महावासं तस्या वामकृते नृपः ।
सुखेन नयते कालं न्यायमार्गस्थितोऽनिशम् ॥१७३॥
एवं श्रीविक्रमार्कस्य वृत्तं चामरधारिणी ।
प्रोक्त्वाऽऽद्याऽवक् कथं तस्य तुल्योऽमि विक्रमाङ्गज ! ॥१७४॥
श्रीविक्रमचरित्रस्य पुरश्चामरधारिणी ।
वृत्तं श्रीविक्रमार्कस्य तस्यौ (जगौ) चाद्या मुभाषया ॥१७५॥
इति प्रथमचामरधारिणीप्रोक्त कथाचतुष्टयम् ॥
श्रीविक्रमचरित्रस्य पुरश्चामरधारिणी ।
द्वितीयाऽमृतसधीच्या वाचा वक्तीति संसदि ॥१७६॥

अन्यदा विक्रमादित्यमभायां कोऽपि पण्डितः ।
वक्तुं प्रवर्तितोऽपूर्वा कथां भूपप्रजल्पतः ॥१७७॥ तथाहि-
चम्पकाहपुरे राजाऽभवच्चम्पकनामतः ।
चम्पका गृहिणी शीलशालिनी वनितोत्तमा ॥१७८॥
देवशर्माह्विप्रस्य प्रिया प्रीतिमती प्रिया ।
अमृत तनयां चारुरूपां पूर्वव गोहिणीम् ॥१७९॥
रुक्मिणीति कृता तस्या आह्ला पित्रादिभिस्तदा ।
ददते च मुदं पित्रोर्लल्लादिशब्दजल्पनैः ॥१८०॥
वर्धमाना क्रमाद्यावदभूदष्टादिका सुता ।
तावद्वान्मृतिं प्रीतिमती माता (याता) तदा क्षणात् ॥१८१॥
देवशर्मा द्विजस्तस्या मृत्युकृत्यमशेषतः ।
चकार विधिवन् तत्राकार्यं निम्निलमञ्जनान् ॥१८२॥
भक्तिमन्नादिदानेनावमरे तन्वती पितुः ।
अनीव बल्लभा जाता विनयादिगुणैः सदा ॥१८३॥

द्वादशः
सर्गः

॥२५३॥

विधवेका द्विजा पार्श्वगृहस्था कमलाऽभिधा ।
 वक्तीति देवशर्माणं पतिं कर्तुमनाः स्मिता ॥१८४॥
 भो विप्र ! ब्राह्मणी मृत्युमेता त्वं तु मुखादभुग ।
 लघ्वीयं तनया व्यक्ता गार्दु जानानि नो मनाक् ॥१८५॥
 तेन पाणिग्रहं कम्पाश्चिन्त्रियाः कुरु माम्प्रतम् ।
 भविष्यति तनस्ने शं नव्यपत्नीममीपतः ॥१८६॥
 लघुत्वादधुना तुभ्यं दत्ते कश्चिद् द्विजः मुनाम् ।
 वृद्धत्वे तव को दाता तनयामान्मनो मनाग ॥१८७॥
 यदा वराय कर्मैचिन् पुत्री विश्राणिता न्वया ।
 भविष्यति तदा ते का गतिग्र वद द्विज ! ॥१८८॥
 मदीयं वचनं ह्येतदग्रे सुस्वकरं तव ।
 भविष्यति द्विजार्ताव जानीहीति स्वयं स्फुटम् ॥१८९॥ यतः—
 “हितं मितं च मुत्तदं वचो ग्राह्यं स्त्रियामपि ।
 त्याज्यं दुःस्वप्नदं वाक्यं बान्धवानामपि दुतम् ॥१९०॥

विप्रः प्रोवाच गेहिन्या अन्यस्याः संग्रहान् सृतम् ।
 पूर्वप्रियाममा पत्नी न भविष्यति कर्हिचिन् ॥१९१॥
 अतीवेयं मुता भक्तिं कुरुतेऽस्मादिदानतः ।
 तथा मम यथा पूर्वप्रियाऽपि विस्मृताऽभवन् ॥१९२॥
 ततः मा कमला दध्यावहं कुर्वे तथा यथा ।
 पुत्र्या उपरि विप्रस्यानुगम उचिष्यति ॥१९३॥
 अक्षमध्ये गृहोऽभ्येत्य लवणं भृगि नित्यतः ।
 प्रक्षिप्य कमला यानि छलादान्मनिकेतने ॥१९४॥
 कदाचिन् कक्षरं श्वारं क्षिप्वा यानि गृहः पुनः ।
 विप्रः प्रोवाच भो पुत्रि ! श्राग्मक्षं कथं कुरु ॥१९५॥
 पुत्री प्राह पितः ! श्राग्मक्षं कुर्वे मनाग न हि ।
 एवंविधं मर्देवाक्षं दुःस्त्री भुञ्जन् द्विजोऽभवन् ॥१९६॥
 उच्यते द्विजस्यानुगमः पुत्र्यां तदा स्फुटम् ।
 ब्राह्मण्यग्रे जगौ विप्रो दत्तेऽक्षं श्राग्मञ्जमा ॥१९७॥

कमलाञ्जग मया पूर्वं भवतः कथितं पुनः ।
द्विजोऽवगृह्णीमन्यां त्वं विलोकय मन्त्रिणे ॥१९८॥
विलोकिता तया कन्या चटिता नैव कुत्रचित् ।
ततोऽतिदूतचित्तोऽभूत् विप्रो गृह्णीयलब्धितः ॥१९९॥
ब्राह्मणी प्राह भो विप्र ! गेचने तव चेद्यदि ।
तदाऽहं च भविष्यामि भवतो गृह्णी द्रुतम् ॥२००॥
द्विजोऽवक्त्वं प्रिया चेन्मे भविष्यमि तदा वरम् ।
इष्टं वैद्योपदिष्टं च वाञ्छयते किं न गेगिणा ॥२०१॥
ततस्तस्याः कृतस्तेन द्विजेन संग्रहस्तदा ।
स्नानाभ्यासदानेन विप्रोऽपि रञ्जितस्तथा ॥२०२॥ यतः—
“हृत्प्रीतिं संवच्छरेण मासेण दम्भेण तुरगो ।
महिलाए किर पुरिसो दम्भेण एगेण दिवसेण” ॥२०३॥
कमलाञ्जक् पतेऽन्येषामपत्यादि बहिः मदा ।
याति चारयितुं धेनूनात्मीया तनया पुनः ॥२०४॥

ततः कान्तावचःमक्तो देवशर्मा द्विजस्तदा ।
बहिश्चारयितुं धेनूः प्रेषयामाम नन्दिनीम् ॥२०५॥
ददने भोजनं यत्तद् रुक्मिण्या द्विजगेहिनी ।
कठोरवचसाऽन्यन्तं दत्ते दुःखं च भूरिशः ॥२०६॥
सहमाना वचस्तस्यास्तादृग दुःखप्रदं सदा ।
चारयन्ती भृशं धेनू दुःखिन्यजनि रुक्मिणी ॥२०७॥ यतः—
“बालस्म मायमरणं भञ्जामरणं च जुव्वणासमए ।
थेगस्म पुत्तमरणं तिग्गिवि दुक्खाई गरूआई” ॥२०८॥
चारयन्ती मदा धेनू रुक्मिणी खिन्नमानसा ।
लाति विश्राममेकस्य करीरस्य तरोरधः ॥२०९॥
इतः स्वर्गे हरेः मूलोर्मेधनादस्य गेहिनी ।
मेघवती व्यधान् तत्राभ्युत्थानं नारदस्य न ॥२१०॥
रुष्टश्च नारदो दध्यावियं गर्वं बहृत्यलम् ।
उत्तार्यतेऽभिमानोऽस्याः कथं बुद्ध्या मयाऽधुना ॥२११॥

ये भवन्ति शूठाचारा मानवा अभिमानिनः ।
 ते पात्यन्ते महानर्थे कर्मभिः स्वकृतेननु ॥२१२॥
 प्यायन्निति महीपीठमेत्य दृष्ट्वा च रुक्मिणीम् ।
 करीरस्यां ययौ स्वर्गे कथितं हरिश्चनवे ॥२१३॥
 नारदः प्राह भो मेघनाद ! भूमीतले मया ।
 दृष्टैका कन्यकाऽजीव सुरूपा द्विजनन्दिनी ॥२१४॥
 तस्यास्तुल्याऽस्मि नो देवाङ्गनाऽपि त्रिदशालये ।
 रोचते यदि चेत् ते मा तदा तत्रैव गम्यते ॥२१५॥
 मेघनादो जगौ तत्र गम्यते कन्यकाकृते ।
 विचार्येति ययौ मर्त्यलोके च नारदान्वितः ॥२१६॥
 गान्धर्वेण विवाहेन परिणीता च रुक्मिणी ।
 आनीय च पृथक् स्थानेऽमुञ्चन् स्वर्गे हरेः मुतः ॥२१७॥
 नारदो मेघनादेन मानितः प्रीणितः पुनः ।
 मर्त्यलोके ययौ सद्यस्तपस्तप्तुं नभोऽध्वना ॥२१८॥

मेघनादोऽनिशं मौन्यं चानुभवस्तया ममम् ।
 प्रियां मेघवतीं चित्ते न ममार्ग मनागपि ॥२१९॥
 सखीं प्रति जगौ मेघवतीनि रमणोऽधुना ।
 नायान्यत्र कदा कुत्र तिष्ठति ज्ञायते न हि ॥२२०॥
 विलोक्यतां पतिः कुत्र तिष्ठतीन्युदिने तथा ।
 मन्त्री अक्रमुनं नारीयुनं वीक्ष्यागता जगौ ॥२२१॥
 स्वामिनि ! त्वत्पतिः माग्याग्रक्रीडापरः मुग्धम् ।
 विमानेऽन्यत्र निजयां माधं तिष्ठति मन्नतम् ॥२२२॥
 मेघवत्या ततः कालः स्वयमाकारिनां भृशम् ।
 नायानि स्वगृहे यावत् नावत् तथेति चिन्तितम् ॥२२३॥
 अयं नूनं पतिर्मे हि नारदेन कुधा पृग ।
 ग्राहिनां वनिनामन्यां ज्ञायते इति बुद्धितः ॥२२४॥ यतः-
 “कलिकाग्रो वि जणमाग्रो वि मावज्जोगनिग्रो वि ।
 जं नाग्रो वि मिज्झइ तं त्वत्तु मीलस्स माहर्ष्यं” ॥२२५॥

मया पूर्वं ममायातो नागदो ह्यपमानितः ।
तेनेदं विहितं सर्वं मम दुःस्वकृते ननु ॥२२६॥
नागदो मान्यते चेद्दि तदा सोऽपि ऋषिस्तथा ।
करोति स्म यथा कान्तं वशगं चापि मन्ततम् ॥२२७॥
आगतो नागदोऽन्येषुः मादरं स्वागतादिना ।
प्रपृच्छथ गञ्जितो मेघवत्या प्राहेति तां प्रति ॥२२८॥
मानितो न तया पूर्वं मनाग लोचनवीक्षणात् ।
विधीयतेऽधुना कम्पादादश्च मयि त्वया ॥२२९॥
मेघवती जगौ किञ्चित्कार्यसंभक्त्या मया ।
उपास्तिर्न कृता यत्ते क्षम्यतां तत्प्रमद्य मे ॥२३०॥
नागदः प्राह सर्वत्र पूज्यपूजाव्यतिक्रमः ।
कृतो भवति दुःस्वाय पत्रामुत्र देहिनाम् ॥२३१॥ यतः—
“देवानां प्रतिमाभङ्गे गुरुणामवहीलने ।
लभन्ते दुर्गतौ दुःस्वमन्ततिं देहिनो भृशम् ॥२३२॥

मिया हृ मीसेण गिरिं पि भिंदे मिया हृ मीहो कुविओ न भक्से०”
जगौ मेघवती चक्रे मयाऽवज्ञा तव प्रभो ! ।
मयि प्रमादमाधाय तत्त्वं क्षमस्व माम्प्रतम् ॥२३३॥
नागदः प्राह ते कार्यं विद्यते चेद् यथा मनाक् ।
कथनीयं तदा मह्यं तत्करोमि यथा द्रुतम् ॥२३४॥
प्राह मेघवती कान्तं मपत्नीं त्याजय द्रुतम् ।
ओमिन्युक्त्वा गतो मेघनादपार्श्वं जगादृषिः ॥२३५॥
मानुष्या मरुतां भोगो युज्यते न मनागपि ।
रमाभृगमांममेदोभिमज्जादिमयदेहतः ॥२३६॥
इत्यादि बहुशो युक्त्या मानुष्यां विमुक्तीकृतः ।
मेघनादो जगौ कुत्र मुच्यते मामिनी ऋषे ! ॥२३७॥
नागदोऽवक्क तगेर्यस्मादानीतेयं नितम्बिनी ।
तत्रैव मोचनं युक्तमस्या एव तवानघ ! ॥२३८॥
नागदेनोदिने मेघनादस्तां गृहिणीं तदा ।

गत्वा तस्मिंस्तगौ मद्योऽमुञ्चद् भूषणसंयुताम् ॥२३९॥

मेघनादस्ततः स्वर्गे गत्वा पूर्वप्रियायुतः ।

सौख्यमनुभवनं कालं नयते मन्तनं मुदा ॥२४०॥

इति एकवाग्पणिगयनम्बरूपम् ॥

रुक्मिण्याः पाणिनोऽकस्मान्पनिनं कङ्कणं श्रितौ ।

तादृग्वेषयुतोन्धाय ययौ गेहे पितुश्च मा ॥२४१॥

ब्राह्मण्यवक् सुते ! कालमियन्नं कुत्र तस्थुरी ।

पुत्री जगौ न जानेऽहं स्थाननामादिकं मनाक् ॥२४२॥

सूर्यविमानवर्दीप्रे गेहे मानममोददे ।

स्थिताऽहं क्षणवन्मातृगियन्कालं मुत्त्वान्विता ॥२४३॥

तत्र मन्ति नरा दिव्यदेहरूपश्रियोऽनघाः ।

चञ्चडस्त्रधरा हारिहारकेयुर्गशालिनः ॥२४४॥

ब्राह्मणी प्राह लोभेन भूषणानामिति स्फुटम् ।

भो पुत्रि ! त्वं ममायाना यदत्र तदभूद्वरम् ॥२४५॥

विलोकिता मया भृग्व्यानेषु दुःस्वपूर्णया ।

अद्य जानं वरं भाग्यान्मम त्वं यन्ममागता ॥२४६॥

दध्यौ विप्रप्रिया लक्ष्म्या मम पुत्र्याः कृते ननु ।

भूषणानि छलादस्या अहं लास्यामि मायया ॥२४७॥

कमला प्राह भो पुत्रि ! भूषणानि तवानघे ! ।

भूषः पश्यति चेत्को वाऽन्यस्तदा म हसिष्यति ॥२४८॥

भूषणान्यङ्गजादेहादुचाये द्विजगेहिनी ।

स्वपुत्र्यथं गहःस्थानं स्थापयामास दृष्टीः ॥२४९॥

गजाऽन्यदा बहिर्ग्रामानं स्वेच्छयन्मुग्गानं व्रजन् ।

प्रादुर्भूतं मुग्गधानाद् ददशं दिव्यन्पुग्म् ॥२५०॥

तदादाय ददौ पट्टगङ्गं भूमीपनिस्तनः ।

गज्जी प्रोवाच भो कान्त ! द्वितीयं त्वं ममानय ॥२५१॥

गजाऽऽहं प्रिये ! लब्धं तनः पत्नी जगावदः ।

द्वितीयमन्यगेहिन्यं दत्तं संभाव्यते मया ॥२५२॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥२५६॥

द्वितीयं नृपुं कान्त ! यद्यानयसि माम्प्रतम् ।
तदा जीवाम्यहं नो चेन्मवेशोऽर्धवेन्मम ॥२५३॥ यतः-
“वज्रलेपस्य मूर्खस्य नारीणां मर्कटस्य च ।
एको ग्रहस्तु मीनानां नीलीमघपयोस्तथा” ॥२५४॥
गदितं मन्त्रिमी राज्ञीदृशं दिव्यनृपुम् ।
द्वितीयं विद्यते सस्यां पुर्यां कस्यापि मघनि ॥२५५॥
प्रियाकदाग्रहं मत्वा विचार्य मन्त्रिभिस्समम् ।
भूपालो मण्डयामास सत्रागारं महत्पुरे ॥२५६॥
कथितं च नरा नार्यः स्वस्वाभरणभूषिताः ।
आगच्छन्ति यके भोक्तुं सत्रेऽस्मिन् सकृदुम्बकाः ॥२५७॥
भूरिद्रव्यप्रदानेन नृपस्तान् मानयिष्यति ।
तथा कृते जनाश्चारुवेपा भोक्तुमुपागमन् ॥२५८॥ [युग्मम्]
ब्राह्मणी स्वां सुतां लक्ष्मीं नृपुरादिविभूषिताम् ।
विधाय लोभतो भोक्तुमागात्सत्रालये द्रुतम् ॥२५९॥

ब्राह्मणीननयां काणां तां दृष्ट्वा मन्त्रिणो जगुः ।
भूषणानीदृशान्यस्या घटन्ते न हि कर्हिचित् ॥२६०॥
ध्यान्वेति मन्त्रिभिर्यावच्छिक्षा दत्ता कशादिभिः ।
उक्तं च कस्य विद्यन्ते भूषणानि वदाधुना ॥२६१॥
मत्स्यं चेद् वक्षि नो बाले ! तदा त्वं हन्यसे भृशम् ।
बिभ्यती सा जगौ सन्ति भगिन्या भूषणानि मे ॥२६२॥
आकार्य रुक्मिणीं दृष्ट्वा भूपतिर्मोहितो भृशम् ।
सन्मान्य पितरं तस्याः परिणीन्ये सदुन्मवम् ॥२६३॥
[इति द्वितीयवारपरिणयनस्वरूपम्]
द्वितीयं नृपुं पूर्वगृहिणीपार्श्वतश्छलात् ।
ममानीयार्पयामास नव्यपन्न्या महीपतिः ॥२६४॥
तस्यां मक्तो नृपोऽन्यस्या नाम लाति कदापि न ।
नृपुरे मार्गिते पूर्वगङ्गा भूपो जगावदः ॥२६५॥
विनाऽन्यनृपुं काष्ठभक्षणं त्वं करिष्यसि ।
ततः किं विद्यते तत्र नृपूरेण प्रयोजनम् ॥२६६॥

द्वादशः
सर्गः

॥२५६॥

ज्ञात्वा तन्नूपुराप्रप्तिं पूर्वराज्ञी तदा ततः ।
 तस्यौ त्यक्त्वा द्रुतं काष्ठभक्षणोदन्तमान्मनः ॥२६७॥
 सत्स्वप्नमूचिने पुत्रे रुक्मिण्या जनिने मनि ।
 जन्मोत्सवं नृपश्चक्रे सन्मान्य सज्जनान् निजान् ॥२६८॥
 इतोऽवगृह्णाणी कान्तानीयते तनयाऽधुना ।
 जातोऽस्ति तनयः पुत्र्याः क्रियते स्वमृगामकः ॥२६९॥
 यदा न कुरुते पुत्र्या आनकं जनको गृहे ।
 तदा च दूषणं लोका ददन्ते मतनं पितुः ॥२७०॥
 आनेतुं तनयां कान्तो ब्राह्मण्या प्रेषितस्तदा ।
 गत्वा भूपान्तिके मद्यः प्रोवाचेति स्फुटाश्रमम् ॥२७१॥
 जानपुत्रां प्रियां राजन् ! प्रेषय स्वालये मम ।
 राजा न मन्यते यावन् तावन्मतुं ममुद्यतः ॥२७२॥
 कुर्वाणं मरणं विप्रं दृष्ट्वा भूपेन गेहिनीम् ।
 प्रेषितां ब्राह्मणः पुत्रीमानिनाय निजं गृहम् ॥२७३॥

अपमाना छलान्प्राह भो पुत्रि ! या मुता मुतम् ।
 मृतं मम सा जलं कूपे जीर्णवस्त्रा प्रपश्यति ॥२७४॥
 तदा पुनः मुतं मृतं श्रुतमेतन्मया पुनः ।
 तनो जीर्णाम्बरं पुत्रीं कृत्वा कृपान्तिके ययौ ॥२७५॥
 प्रपश्यन्तीं जलं कूपे चिक्षेप ब्राह्मणी मुताम् ।
 प्रपतन्तीं रुक्मिणीं प्रेक्ष्याकम्पाज्जग्राह तक्षकः ॥२७६॥
 गत्वा स्वस्थानकं पर्वां कृत्वा तां रुक्मिणीं क्षणान् ।
 चिक्रीड तक्षकः कृपनटाकोपवनादिषु ॥२७७॥
 इति द्वितीयः तृतीयः चार्वाङ्गयनमभ्यन्धः ॥
 इतश्च क्रूरया विप्रपत्न्या पुत्री निजा तदा ।
 रुक्मिण्या भूषणवर्त्मभूषिता विहिता गहः ॥२७८॥
 धात्र्येका तनयं स्तन्यं काग्यितुं कृता पुनः ।
 यतो गज्रां मुतं स्तन्यं काग्यन्ति मम न प्रियाः ॥२७९॥
 प्रेषिता मदने पन्थुब्राह्मण्या तनया ततः ।
 तादृक्षां वीक्ष्य भूपालो दध्यौ जानमिदं किमु ॥२८०॥

पृष्टा च भृशुजा प्राह स्वामिन् ! विषमम्यानके ।
पनिताऽहमभूत् तेन नयने फल्लकं मम ॥२८१॥
गजा दध्याविर्यं मायाविनी मम प्रिया न हि ।
केन त्वं प्रेषितेन्युक्तं भृशुजा वक्ति नो कनी ॥२८२॥
ततः मा कुट्टिताऽत्यन्तं कशाघातंर्महीभुजा ।
प्राह मातुः कृतं मवं भूपतेः पुनस्तदा ॥२८३॥
ततो भूपो जगौ कूपे तस्मिन्नेव पताम्यहम् ।
प्रोचुर्मन्त्रीश्वरा मामान् पट प्रनीक्षस्व भूपते ! ॥२८४॥
ततो विप्रप्रिया देशान् कर्षिता भृशुजा तदा ।
राजा जन्मोन्मवं सूनोः कारयामास तत्क्षणात् ॥२८५॥
सूनोर्जन्मोन्मवं श्रुत्वा तत्क्षकस्य सुखान् तदा ।
प्रोवाच रुक्मिणी कान्त ! द्रष्टुमीहेऽहमङ्गजम् ॥२८६॥
साऽथ तत्क्षकमाभिध्यात् रात्रावेव नृपालये ।

१ यातां प्रियां नृपः कः, यान्तीं प्रियां नृपः ग । २ मञ्चलं क ।

कागयित्वा सुतं स्तन्यं भूपणान्यमुचद्रहः ॥२८७॥
प्रातर्भूयः सुनोपान्ते ज्ञात्वा पत्न्याः समागमम् ।
मोवधानः प्रियां धतुं तिष्ठति स्म रहो निशि ॥२८८॥
कागयित्वा सुतं स्तन्यपानं पत्नीं महीपतिः ।
दृष्ट्वा धतुं न शक्नोति गच्छन्तीं लघुलाघवात् ॥२८९॥
नृपोऽन्यदा स्थितः मावधानीभूय विशेषतः ।
कागयन्तीं सुतं स्तन्यपानं पत्नीं स्म पश्यति ॥२९०॥
उपलक्ष्य प्रियां मम्यक् चलन्तीमेश्वले नृपः ।
धृत्वा तस्यै च शय्यायां यावन्मुदितमानसः ॥२९१॥
अवधिज्ञानतो ज्ञात्वा स्वपत्नीगमनं स्फुटम् ।
तत्क्षकः स्वां प्रियां नेतुमागात् तावच्चपालये ॥२९२॥
गोपेण नृपतिं पृष्टौ दृष्ट्वा निर्याति यावता ।
तावताऽऽम्फालिनो भित्तौ भृशुजा तत्क्षको मृतः ॥२९३॥

विषय्यास्तनुर्भूयः क्षणेन मरणं गतः ।
 मृतौ द्वौ रमणौ दृष्ट्वा रुक्मिणी दुःखिताऽभवत् ॥२९४॥
 प्रातः पती समादाय रुक्मिणीं काष्ठभक्षणम् ।
 कर्तुं यावद् ययौ प्रेतगृहे दुःखेन पृग्ना ॥२९५॥
 मेघनादो दिवोऽकस्मान् तावन् तत्रागतो जगौ ।
 पत्यौ जीवति भो पति ! पावके किं प्रवेक्ष्यमि ॥२९६॥
 तथा पृष्टो जगौ मेघनादः सम्बन्धमान्मनः ।
 रुक्मिण्यवगृह्य यदि त्वं मे रमणौ जीवयिष्यमि ॥२९७॥
 तदाऽहं जीवयिष्यामि मरिष्याम्यन्यथा पुनः ।
 क्षित्वाऽमृतच्छटां मेघनादस्नावुदजीवयन् ॥२९८॥
 ममेयं गृहिणीन्येवं जल्पन्मने त्रयो नगः ।
 विवादं कुर्वते स्म श्राग् मरणान्तं परस्परम् ॥२९९॥
 कस्येषा मध्यतः कन्या पुरुषस्याभवत् तदा ।
 सभासद्याः (दः) प्रजल्पन्तु विचार्य निजवृद्धिना ॥३००॥

यदा कोऽपि न जानाति कस्य कन्याऽभवत् स्फुटम् ।
 तदा भूपो जगौ पत्नी मनुष्यन्वाञ्छ भूपतेः ॥३०१॥
 कथामेनां तदा श्रुत्वा तस्मै पण्डितमौलये ।
 दशकोटीर्ददौ हेम्नो विक्रमार्कमहीपतिः ॥३०२॥
 अन्योऽपि यो नरो वार्तां महाश्रयविधायिनीम् ।
 जगौ श्रीविक्रमार्कस्य पुरतः कोविदोऽनघाम् ॥३०३॥
 विक्रमार्कमहीपालः मद्यः कौतुकिनाशयः ।
 एकां कोटिं ददौ हेम्नः पण्डिताय न मंशयः ॥३०४॥
 एवं श्रीविक्रमार्कस्योदायं चामगहाग्निं ।
 प्रोक्त्वा प्राह कथं तस्य तुल्योऽमि विक्रमाङ्गज ! ॥३०५॥
 वृद्धयोदायं भवेनां ते ईदृशे विक्रमाङ्गज ! ।
 न दृश्यतेऽधुना कस्य तेनैवं जहमे मया ॥३०६॥
 श्रीविक्रमचरित्रस्य पुरश्चामगहाग्निं ।
 द्वितीया विक्रमार्कस्य वृत्तमेवं जगौ तदा ॥३०७॥

तृतीयाञ्च नृपादिष्टा तत्र चामरहाणि ।
श्रीविक्रमचरित्रस्य पुगे गीर्वाणभाषया ॥३०८॥
अनेकमन्त्रिमामन्तर्णायामन्यदा प्रगे ।
मभायां विक्रमादित्यमहीपनिरुपाविशन् ॥३०९॥
वैतालिकस्तदा कोऽपि प्रतीहारनिवेदिनः ।
ब्रह्मायुर्भवताद्देवेत्युच्चरन्नागतो जगौ ॥३१०॥
राजन् ! किञ्चिन्कलाश्रयं दर्शयिष्याम्यहं तव ।
भवान् यदि स्वयं मावधानीभूयंह पश्यन्ति ॥३११॥
भूपोऽवगृह्य दर्शय त्वं भो कलाशालिन् ! निजाः कलाः ।
ततः स्मेरमुन्वाः सर्वे पश्यन्ति पण्डिताः ॥३१२॥
ततो वैतालिकोऽदृश्यीभूतरूपः क्वचिद् ययौ ।
यावच्चमत्क्रता लोका बभूवुः स्वस्वमानसे ॥३१३॥
तावत्कोऽपि पुमान् हस्ते वामे नार्गी वगं दधद् ।
दक्षिणे करवालं च मभायां समुपाययौ ॥३१४॥

प्रणम्यावगृह्य नृपं स्वामिन् ! अमारेऽस्मिन् भवे स्फुटम् ।
मारद्वयमहं मन्ये कमलावनिने शुभे ॥३१५॥ यतः—
“आलस्यं स्थिरतामुपैति भजने चापल्यमुद्योगिताम्,
मूकत्वं मितभाषिणां वितनुते मौग्ध्यं भवेदार्जवम् ।
पात्रापात्रविचारभावविरहो यच्छ्रुत्युदात्तताम्,
मातलक्षिन् ! तव प्रसादवशतो दोषा अपि स्युर्गुणाः ॥
मा मद्वर्मगता विवेककलिता शान्ता मती मार्जवा,
मोन्माहा प्रियभाषिणी मुनिपुणा मल्लक्षणा मदुणा ।
मद्वृत्ता गृहनीनिविस्मितमुखी दानोन्मुखी सन्मतिः,
मन्तुष्टा विनयान्विताऽतिमुभगा श्रीरेव मा स्त्रीर्ननु ॥
केऽपि मरस्वर्तां मार्गं मन्यन्ते विवृधा जनाः ।
प्रतिभानि परं मा मे मानसे नो मनागपि ॥३१८॥ यतः—
“मोहइ मुहावेइ उवभुंजंतो लवोवि लच्छीए ।
एसा मरस्मई पुण अममगा किं न विनडेइ” ॥३१९॥

अतः सन्पुरुषैरन्यवनिताविषये मदा ।
 दातव्ये न दृशौ रागाश्चिने स्वहितमिच्छुभिः ॥३२०॥
 परनारीपरद्रव्यापहारे मानसं निजम् ।
 कर्तव्यं न मनाग् स्वस्य हितं पिभिर्विचक्षणैः ॥३२१॥
 परोपकारः कर्तव्यः प्राणैः कण्ठगतैरपि ।
 परोपकृतितोऽमुत्र परत्र च सुखी भवेत् ॥३२२॥ यतः—
 “विरला जाणन्ति गुणा विग्ला पालन्ति निद्रणे नेहा ।
 विग्लं चिअ निअदोसे पिच्छन्ति मभावगुणकलिआ ॥३२३॥
 हुंति परकजनिग्या निअकजपरम्मुहा फुडं मुअणा ।
 चंदो धवलेइ महीं न कलंकं अत्तणो कुमइ” ॥३२४॥
 देवदानवयोग्ध स्वर्गे युद्धं भविष्यति ।
 अहमिन्द्रस्य भृत्योऽस्मि तत्र यास्यामि तेन च ॥३२५॥
 इयं मम प्रिया स्वर्गे गतस्य ममगङ्गणे ।
 संग्रामं कुर्वतो विभ्रकारिणी भवति द्रुतम् ॥३२६॥

अन्यस्य संनिधौ पुंसो मुच्यते चेदियं यदि ।
 तनो मम मनो नैव मन्यते विघ्नहेतुतः ॥३२७॥
 मुक्तवेमां गृहिणीं भूष ! तत्रोपान्तेऽधुना द्रुतम् ।
 गच्छन्नस्मि द्युलोकं स हं युद्धार्थमिन्द्रमभिधौ ॥३२८॥
 यावन्कार्यं मुनेन्द्रस्य कृत्स्नप्याम्यहकं द्रुतम् ।
 तावच्चया नृप ! स्वान्तःपुरं गम्या मुयन्नतः ॥३२९॥
 उत्तवा वैनालिको ध्वं मभ्यानां पश्यतां तदा ।
 स्वङ्गमादाय शक्रस्य कार्यं कर्तुं ययौ दिवि ॥३३०॥
 क्षणाद् व्योम्नि गणध्वानं गैर्द्रं श्रुत्वा मभाजनाः ।
 प्रोचुर्मिथोऽधुना देवदेव्ययोजायते गणः ॥३३१॥
 तदा वैनालिकस्याशु कगवन्त्री शिरो वपुः ।
 क्रमान्पेतुर्नृपाभ्यायां वीक्ष्य मभ्याश्चमन्क्रुताः ॥३३२॥
 पर्वा पन्युः अगीरस्यावयवान् पतिनान् तदा ।
 मभायां निखिलान् वीक्ष्य प्रोवाचेति नृपं प्रति ॥३३३॥

गजन् ! त्वमपि मे भ्राता हतः स्वर्गं परिर्मम ।
तथा कुरु यथा बहौ पत्या मह विशाम्यहम् ॥३३४॥
निवारिताऽपि भूपेन मा भृशं हेतुयुक्तिभिः ।
साध्यमथ लोकेषु पश्यन्सु प्रकटं तदा ॥३३५॥
लात्ता पत्युः शरीरस्यावयवान् निखिलानपि ।
वैतालिकप्रिया बहौ प्रविवेश कृतलग्न ॥३३६॥ [युग्मम्]
तच्छोकसंकुलो राजा यावन् तिष्ठति संमदि ।
तावद् वैतालिको व्योम्न एत्य प्राह नृपं प्रति ॥३३७॥
राजन् ! तव प्रमादेन मया स्वर्गं जितं क्षणात् ।
हारितं दानवैर्देवैर्जितं युद्धाङ्गणे क्षणात् ॥३३८॥
ततोऽहं मानितः स्वर्गिनाथेन प्रेषितः पुनः ।
मोदं प्रकुरु मे पत्नीप्रदानेन महीपते ! ॥३३९॥
राजा सयविषादाभ्यां विवशो दीनमानसः ।
तद्भार्याऽभिप्रवेशादिवृत्तान्तं निखिलं जगौ ॥३४०॥

प्राह वैतालिको गजन् ! कूटं किं जल्प्यते त्वया ।
मम प्राणप्रिया भार्याऽन्तःपुरेऽस्मि तवाधुना ॥३४१॥
भूपामात्ययुतो राज्ञोऽन्तःपुरात् तां नितम्बिनीम् ।
वैतालिकः ममानीय जगादेति नृपं प्रति ॥३४२॥
गजन् ! पुग मयाऽन्यस्त्रीपराङ्मुखः श्रुतो भुवि ।
अधुनैवंविधं कृत्यं त्वयाऽकार्यल्पकृते कथम् ॥३४३॥
भूपालोऽधोमुखो भूत्वा यावद्दैन्यं स्थितस्तदा ।
तावद् वैतालिकेनाशु संहता मा नितम्बिनी ॥३४४॥
मोऽवग मा कुरु भूपाल ! विषादं मानसेऽधुना ।
मयेदं निखिलं चक्रे इन्द्रजालं पुरस्तव ॥३४५॥
ततस्तुष्टेन भूपेन पाण्ड्यदेशागतं तदा ।
प्राभृतं दापितं तस्मै इदं वैतालिकाय वै ॥३४६॥
अष्टौ हाटककोटयस्त्रिनवतिर्मुक्ताफलानां तुलाः,
पञ्चाशन्मधुगन्धलुब्धमधुपक्रोधोद्दुगः सिन्धुगः ।

लावण्योपचयप्रपञ्चितदृशां वाराङ्गनानां शतम्,
 दण्डे पाण्ड्यनृपेन दौकितमिदं वैतालिकस्यापितम् ॥३४७॥
 प्रोक्तैवं विक्रमार्कस्य वृत्तं चामरहारिणी ।
 तृतीयाऽवक् कथं तस्य तुल्यस्त्वं च भविष्यसि ॥३४८॥
 चतुर्थाऽवग् नृपादिष्टा तत्र चामरहारिणी ।
 मभायां विक्रमाकौर्वीपालोऽन्येद्युरुपाविशन् ॥३४९॥
 गज्यं कुर्वन् नृपोऽन्येषुर्विदेशादागतं द्विजम् ।
 पप्रच्छ किं त्वया दृष्टं कौतुकं वमुधानले ! ॥३५०॥
 द्विजोऽवक् श्रीगिरिवामीदेको योगी हगभिधः ।
 परकायप्रवेशाहविद्यावान् विशदाशयः ॥३५१॥
 तस्य सेवा मयाऽकाङ्क्षि षण्मासावधि भक्तिनः ।
 विद्या दत्ता न मे तेन योगिना तत्र पर्वने ॥३५२॥
 तत्रैत्य योगिनः पार्श्वान् विद्यां दापय मे त्वक्म् ।
 उपकारपरोऽशेषलोकानां तं श्रुतो मया ॥३५३॥

कृपया विक्रमादित्यो गन्वा श्रीपर्वने रयात् ।
 ननाम योगिनं मद्यो भक्त्या विप्रममन्वितः ॥३५४॥
 विनयेन महीशेन प्रीणितो योगिगद जगौ ।
 परकायप्रवेशाह्वां विद्यां लाहि नरोत्तम ! ॥३५५॥
 गजा प्राहास्य विप्रस्य देहि विद्यां त्वमुत्तमः ।
 भवतश्चरणाम्भोजप्रसादान् सर्वमस्मि मे ॥३५६॥
 योगी प्राहास्ययोग्योऽयं कृतघ्नः स्वामिवञ्चकः ।
 अनर्थो जायते विद्यादापनादस्य ते नृप ! ॥३५७॥ यतः—
 “यथा गजपतिः श्रान्तः स्नानार्थं वृश्चमाश्रितः ।
 विश्रम्य तं गजो हन्ति तथा नीचः स्वमाश्रयम्” ॥३५८॥
 ततो गजोपगोधेन विप्राय योगिगद नदा ।
 परकायप्रवेशाह्वां ददौ विद्यां नृपाय च ॥३५९॥
 विद्यां भृषद्विजौ लान्वा नन्वा योगिपदाम्बुजम् ।
 अवन्त्या बहिरुद्यानं देशे यावन् मर्मायतुः ॥३६०॥

भीविक्रम-
चरितम्

॥२६०॥

इतो दृष्ट्वा मृतं पट्टगजं मन्त्रीश्वरदयः ।
कारयन्ति तदा गर्तं गजक्षेपणहेतवे ॥३६१॥
ज्ञान्वेनद् विक्रमादित्यः प्रोवाचेति द्विजं प्रति ।
गन्धणीयं न्वया मेऽङ्गं जीवयिष्याम्यहं गजम् ॥३६२॥
द्विजायत्तं वपुः कृत्वा गन्वा पुर्यां नरेश्वरः ।
प्रविश्य मृतनागाङ्गं जीवयामास कुञ्जरम् ॥३६३॥
मङ्गलानि पुरीमध्ये स्थाने स्थाने व्यधुर्जनाः ।
इतो द्विजो निजं देहं मुक्त्वा भूपतनुं ललौ ॥३६४॥
विक्रमार्कवपूरूपो विप्रो मध्येपुरं ततः ।
अस्येत्य मिलितोऽज्ञेयान्तःपुराणां च मन्त्रिणाम् ॥३६५॥
अलसं मच्चरहितमन्यादृग्जल्पनापरम् ।
भूपं निरीक्ष्य मन्त्रीशा दध्युरेवं गरस्परम् ॥३६६॥
अयं न घटते भूपो विक्रमार्कः कदाचन ।
एवं च पट्टराज्यादिजना दध्युः स्फुटं हृदि ॥३६७॥

गन्वा पुर्यां बहिर्यावद् राजा स्वाङ्गं निरीक्षते ।
तावद्विप्रतनुं पश्चिभक्षितं वीक्ष्य ध्यानवान् ॥३६८॥
नूनं विप्रः कृतघ्नः सोऽधिष्ठायाशु तनुं मम ।
ललौ गज्यं मदीयं च क्रियते साम्प्रतं किमु ॥३६९॥ यतः—
“कोऽर्थान् प्राप्य न गर्वितो विषयिणः कस्यापदोऽस्तं गताः,
स्त्रीभिः कस्य न खण्डितं भुवि मनः को नाम राज्ञां प्रियः ।
कः कालस्य न गोचरान्तरगतः कोऽर्थी गतो गौगवम्,
को वा दुर्जनवागुगमु पतितः क्षेमेण यातः पुमान्” ॥३७०॥
आम्यन् वने मृतं कीरं दृष्ट्वा भूपगजस्तदा ।
प्रविवेश शुक्रस्याङ्गे मद्यो मुदितमानसः ॥३७१॥
आगत्य कस्यचिद्वस्ते पुंसः कीरो जगौ वने ।
गच्छ त्वं मां ममादायोऽजयिन्यां पुरि वेगतः ॥३७२॥
तत्र भूपगृहोपान्ते स्थित्वा त्वं क्रयहेतवे ।
देहि मां कमलादेव्या लम्ब्ये (लब्ध्वा) दीनारपट्टशतम् ॥३७३॥

द्वादशः
सर्गः

॥२६०॥

लात्वा शुक्रं नरः सोऽपि देव्यं दीनारपदशतैः ।
 अर्पयामास पश्यन्ती तं गङ्गा मुमुदेतराम् ॥३७४॥
 पप्रच्छ कमलादेवी शुक्रं यद्यत् तदा स्फुटम् ।
 प्रश्नोत्तरादिकं तत्तत् कीरो जल्पति नित्यशः ॥३७५॥
 कीरो दध्यावहं ज्ञापयिष्ये देव्यं यदि स्वकम् ।
 तदाऽविचार्य राश्येषा मागयिष्यति भूपतिम् ॥३७६॥
 यद्यनेन महीशेन ज्ञानोऽहं कीरदेहगः ।
 तदाऽसौ मां प्रपञ्चेन मारयिष्यति दृष्टधीः ॥३७७॥
 सौभाग्यवान् शुक्रो देव्या पोष्यते भोजनादिभिः ।
 शुक्रं विना क्षणं नास्या रतिर्भवति कश्चिच्चित् ॥३७८॥
 शुक्रोऽवगृह्य यदि मे मृत्युरेति देवि ! च किं तदा ।
 देवी प्रोवाच मर्त्यं मया च काष्ठभक्षणम् ॥३७९॥
 प्रेक्ष्यान्येषुः शुक्रोऽकस्मान्मरन्तीं गृहगोधिकाम् ।
 अधिष्ठाय स्थितो भूपजोवो भित्तौ निकेतनं ॥३८०॥

राज्ञी मृतं शुक्रं वीक्ष्य प्रोवाचेति नृपं प्रति ।
 मृतोऽभीष्टः शुक्रस्तेन करिष्ये काष्ठभक्षणम् ॥३८१॥
 गङ्गा मज्ज्यभवन्काष्ठभक्षणाय च यावता ।
 तावद् विप्रो जगौ कीरं जीवयिष्याम्यहं द्रुतम् ॥३८२॥
 स्वजीवक्षेपणान् कीरं यावज्जीवयति द्विजः ।
 तावद् राजा निजं देहं ललौ विक्रमभानुमान् ॥३८३॥
 सप्तमाहममङ्कृतजल्पनक्रमणादिभिः ।
 विक्रमाकं नृपं जञ्जुर्मन्त्रिमिद्वान्मसेवकाः ॥३८४॥
 गङ्गाऽऽन्मीयं स्वरूपं च मयं तेभ्यो निवेदितम् ।
 गङ्गा धृत्वा शुक्रं हस्तेन प्राह पापिन् दुःशय ! ॥३८५॥
 त्वया स्वमदृशं चक्रं धिग्जातिन्वान्ममेदृशम् ।
 मया तु विहिता विद्यादानादुपकृतिस्तव ॥३८६॥
 शुक्रेदानीं मया मुक्तः कृपावामितचेतमा ।
 गच्छ स्वस्थानके मयः माम्प्रतं जीविकाकृते ॥३८७॥

तवेदग् जनको जातः कृपाकवचिताशयः ।
तत्तुल्याभावतोऽहं चाहसं चामगहारिणी ॥३८८॥
इति चनुश्चामगहारिणीम्वरूपम् ॥
श्रुतेनद् वमुधां न्यायमार्गेण पालयन् सदा ।
श्रीविक्रमचरित्रोर्वीपती राज्यमचीकृत् ॥३८९॥
श्रीमिद्वसेनमूरीशपांश्च शृण्वन् जिनोदितम् ।
श्रीविक्रमचरित्रोर्वीपतिर्धर्मपरोऽभवत् ॥३९०॥
अत्रान्तरे जात्रदस्य शत्रुञ्जये विम्बोद्धारस्वरूपं वाच्यम् ॥
शत्रुञ्जये महार्तीयं श्रीविक्रमार्कभृशुजा ।

कारिणे श्रीयुगादीशप्रामादे शैलसंनिभे ॥३९१॥
श्रीविक्रमचरित्रोर्वीपतिर्विमलपर्वते ।
गत्वा श्रीकृपभं नत्वा जगाम नगरं निजम् ॥३९२॥
श्रीविक्रमचरित्रोर्वीपतिन्यायैकमन्दिरम् ।
प्रपाल्य सुचिरं राज्यं जगाम त्रिदशालयम् ॥३९३॥
एवं ये मनुजा दानं शुद्धं ददति भावतः ।
स्थाने म्याने लभन्ते ते शश्वन्मौख्यपरंपराम् ॥३९४॥
लघुपोषधशालाया भूषणे श्रीतपागणे ।
मुनिमुन्दरमूरीशो बभूवाद्भुतभाग्यवान् ॥३९५॥

† "लसन्क्रियावारिधिशिष्टमाधु-मणिं तपागच्छमहाम्बुगशिम् । श्रीमान् जगच्चन्द्रगुरुर्नवीनो, निशाकरोऽजीजनदेव धर्यः ॥१॥
चक्रं द्वादश वर्षाणि येनाचाम्लतपोऽन्वहम् । जगच्चन्द्रगुरुः सोऽस्नु तपागच्छकः श्रिये ॥२॥
तत्पट्टेऽजनि देवेन्द्रमूरिर्दभुतचित्रकृत् । अवक्री कविर्सम्बन्धोऽतिचारुहृदिः सदा ॥३॥

सत्तत्पट्टाम्बुल्लाशाद्विशृङ्ख, श्रीमान् विद्यानन्दमूर्धिविस्वान् । पापध्वान्तं ध्वंसयन् गोविलामै-गामीन् प्राणिस्वान्तभूमिनलस्थम् ॥४॥
तत्सन्पट्टव्यूढपाथोदमार्गे, तेजोगशिः ध्वस्तद्रोपाकश्रीः । आमीन् श्रीमान् धर्मयोगाद्भूमि-भ्रन्दो नव्यो भ्रान्तिरिक्तोऽक्षयी च ॥५॥
तत्पट्टेऽजनि सर्वशास्त्रविद् श्रीसोमप्रभसू-शेखरः । भव्याग्भोजवनं त्रिवोधयन् गोभिर्भानुगिवावनीतले ॥६॥

श्रीसुरेस्तस्य शिष्येण शुभशीलेन साधुना ।
विदधे चरितं क्षेत्रं विक्रमार्कस्य भूपतेः ॥३९६॥

निधाननिधिसिन्धुवन्दुवत्सराद् विक्रमार्कतः ।
शुभशीलयतिश्चक्र चरित्रं विक्रमोष्णगोः ॥३९७॥

इति श्रीमत्तपागच्छनायकपरमगुरुश्रीसोममुन्दरमूर्तिपट्टालंकरणश्रीमुनिमुन्दरमूर्तिशिष्यपण्डितशुभशीलगणि
विरचितं विक्रमादित्य-विक्रमचरित्रचरित्रे चतुश्चामरहाणिर्वर्णन-विक्रमचरित्रगज्योपवेशन
यात्राकरण स्वर्गगमनो नाम द्वादशः प्रक्रमः समाप्तः ॥

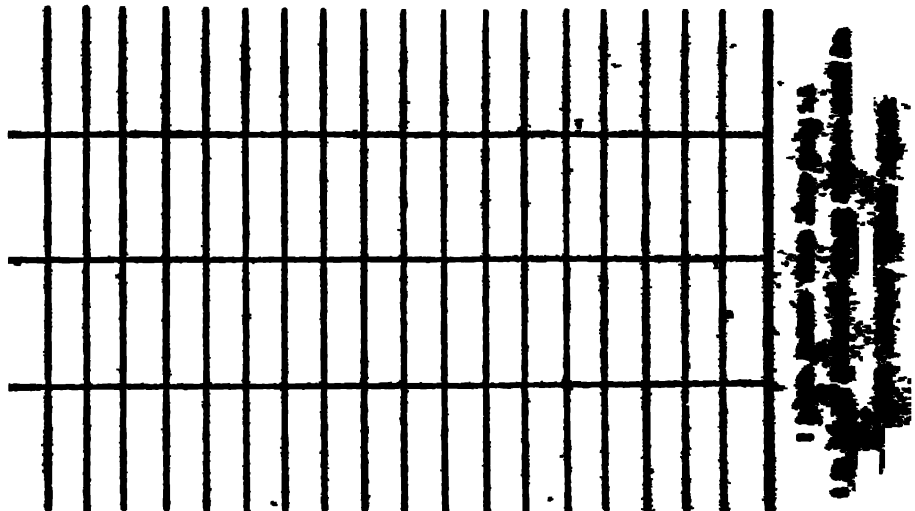
तत्पट्टगगननरणिः, श्रीसोमतिलकगुरुगजनि महिमनिधिः । येनानेके भव्याः, प्रबोधिनाः मन्दुपदेशेन ॥७॥
तत्पट्टपूर्ववसुधाधरनुकृष्टं, श्रीदेवमुन्दरगुरुगणिमाभिगमः । मृगायमानवदनो, नदकायकान्तिः गोभिः प्रबोधितजनाप्यहदन्तगालः ॥
तत्पट्टवामवककुडिभिः भूषणोऽभूत्, श्रीसोममुन्दरगुरुनरणिः प्रतापी ।
तारंगशैलशिवरे जिनतीर्थनाथम्, प्रातिष्ठपन्न वग्नमान्मवपुर्वकं यः ॥९॥
तस्यायोऽजनि शिष्यः श्रीमुनिमुन्दरमूर्तिमल्लमनिविभवः । येनानेके ग्रन्था गुवांवल्ल्यादयो विहिताः ॥१०॥
कृष्णमरस्वतीन्येवं दधानो विरुद्धं भुवि । तच्छिष्योऽभूत् द्वितीयश्च जयचन्द्राभिधो गुरुः ॥११॥
मुनिमुन्दरमूर्तिशिविन्यः शुभशीलभाक् । चक्राव विक्रमादित्यचरित्रं मन्दर्धारणि ॥१२॥
प्रसादं विदुषः कृत्या ममोपनि निरन्तरम् । यत्नेन शोधनीयोऽयं ग्रन्थः कृताप्यमरतः ॥१३॥

— अयमपरिचितः यः क-स्वपुस्तके नास्ति, यः गपुस्तके समुद्रजने ॥

* तेषां पादप्रसादेन मया मूर्द्धेन निर्मितः । ग्रन्थो विद्वज्जनैः शोध्यः कृपां कृत्या ममोपनि । श्रीमद्विक्रमकालाच्च अनिधिगतासंख्यके

वर्षे माघे सिते पक्षे शुक्लचतुर्दशीदिने। पुन्ये रवौ स्तम्भतीर्थे शुभशीलेन पण्डिता (माधुना)। चित्रध्वजे चरितं होतुं विक्रमार्कस्य
भूपतेः॥ यावद् भूधरमागता रविशशी न्वं भूधुवस्ताग्काः, धर्माधर्मविचाग्नैकनिपुणं यावद् जगद् गजते। तावद् विक्रमभूपराज-
विलसित्कीर्तिप्रभामिधितो, ग्रन्थोऽयं जिनशासने सुहृदयां(दां) चिन्ते चिरं नन्दतान्॥ इत्यधिकः पाठो ह्यपुस्तके।

श्रीविक्रमचरित्रं समाप्तम् ॥

सर्व शाखाओं के लिए

भारतीय कागजों का उपयोग, कागजों

सं. १२ (१५) के अन्तर्गत कर रहे